

67 22 fr
A TÁRSADALMI MUZEUM KIADVÁNYAI

I.

JELENTÉS
A
TÁRSADALMI MUZEUM
BERENDEZÉSÉRŐL
ÉS ANNAK ELSŐ ÉVI MUNKÁSSÁGÁRÓL

KÖZZÉTESZI

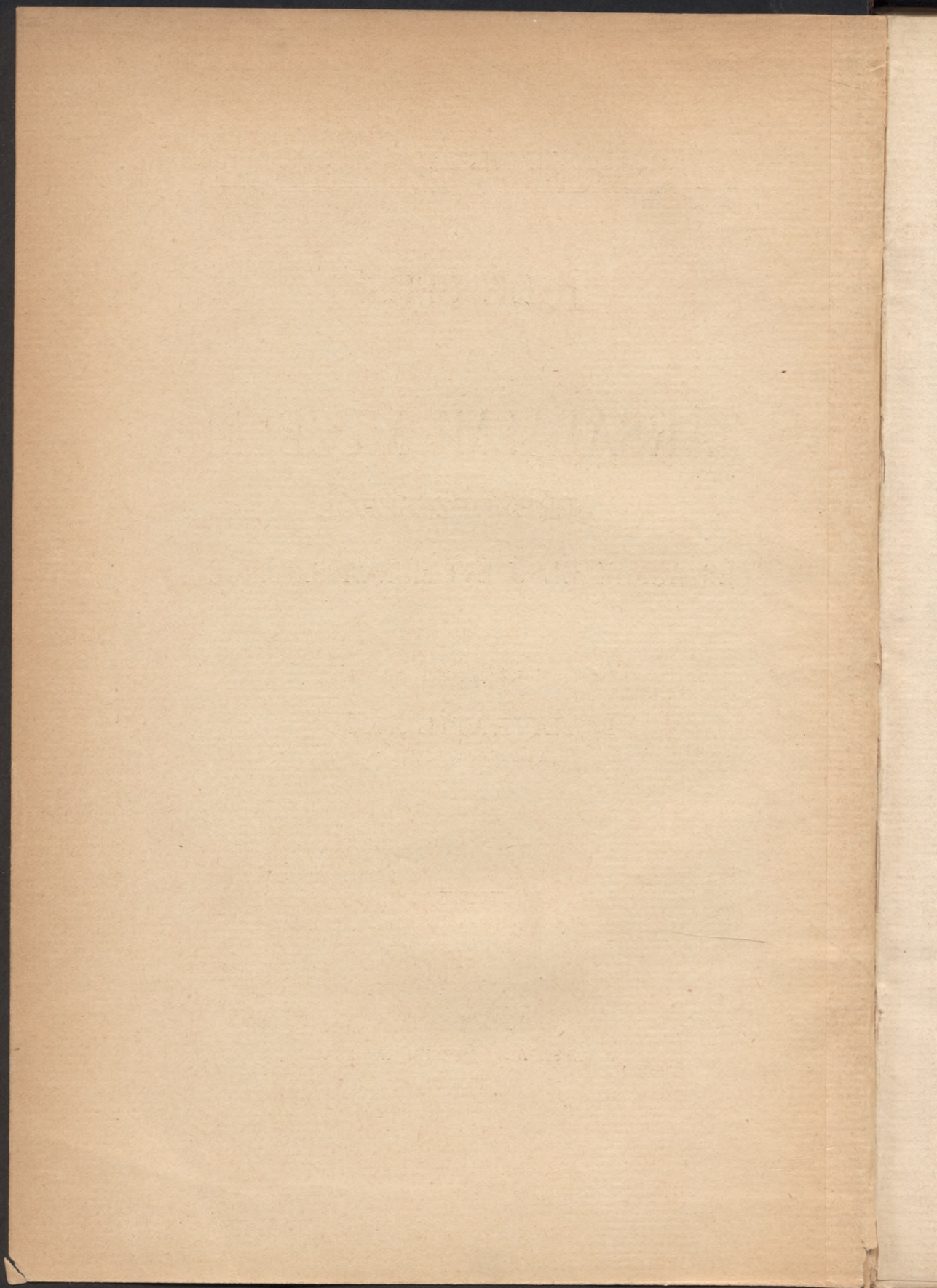
DR NAVRATIL ÁKOS

A MUZEUM VEZETŐJE

BUDAPEST

A TÁRSADALMI MUZEUM KIADÁSA

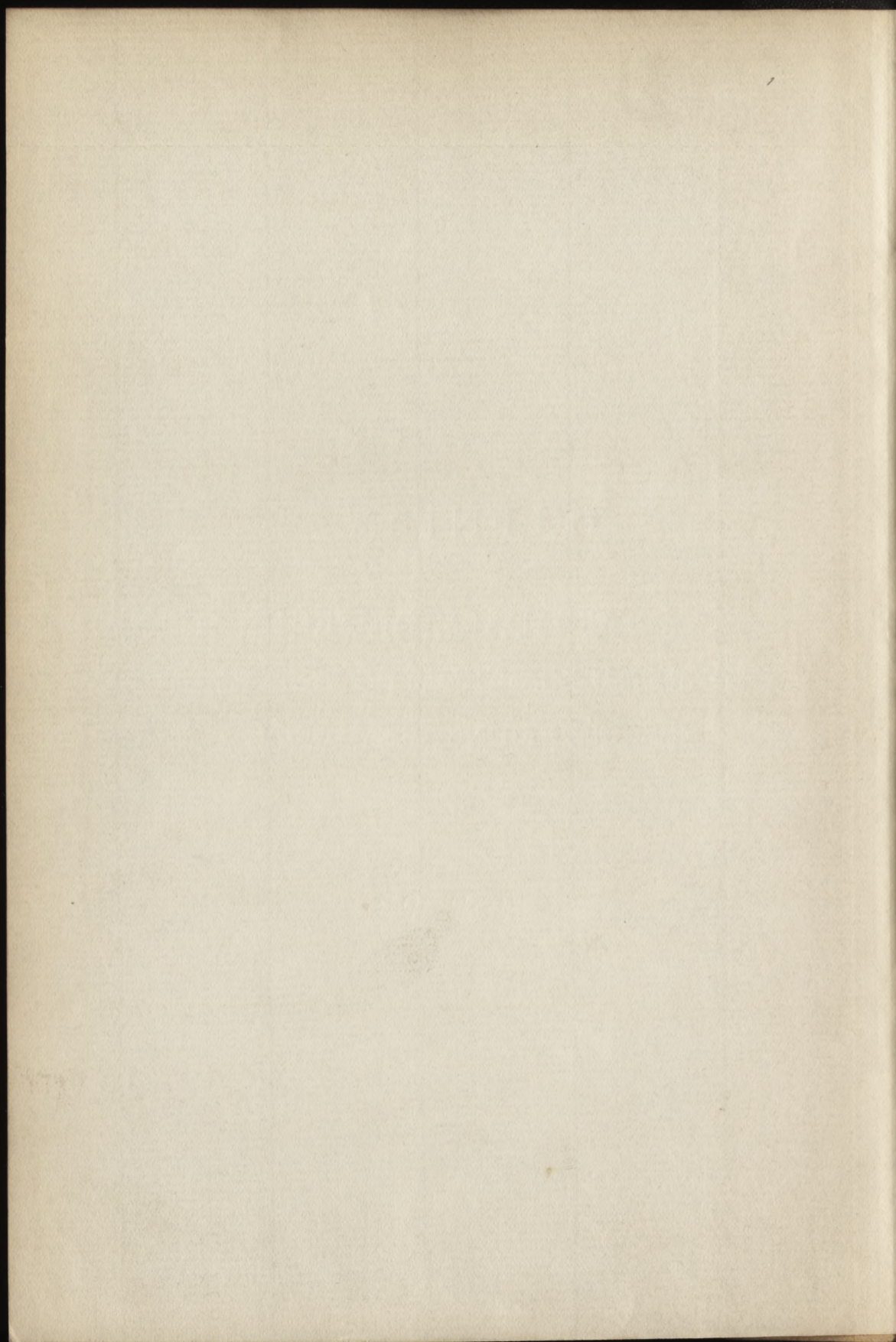
1903

JELENTÉS

A TÁRSADALMI MUZEUM
BERENDEZÉSÉRŐL ÉS ANNAK
ELSŐ ÉVI MUNKÁSSÁGÁRÓL

4

A TÁRSADALMI MUZEUM KIADVÁNYAI

I.

JELENTÉS
A
TÁRSADALMI MUZEUM
BERENDEZÉSÉRŐL
ÉS ANNAK ELSŐ ÉVI MUNKÁSSÁGÁRÓL

KÖZZÉTESZI

DR NAVRATIL ÁKOS
A MUZEUM VEZETŐJE

BUDAPEST

A TÁRSADALMI MUZEUM KIADÁSA

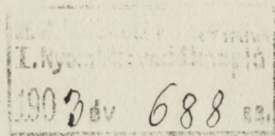
1903

4

~~Pol. g.~~
~~922 i.~~

272723

Budapest, Az Athenaeum részvénytársulat könyvnyomdája.

ELŐSZÓ.

Mint az 1901. év őszén létesített Társadalmi Muzeum vezetője a Muzeum működéséről időnkint jelentést tartozom a kereskedelemügyi m. kir. minister úr elé terjeszteni.

Mostani jelentésem terjedelmesebb tanulmányra szélesedett ki. Abból az alkalomból ugyanis, hogy a Muzeum berendezési munkálatai befejeződtek, a végleges szervezés munkáját megkönnyítendő e jelentésben a Társadalmi Muzeum alapításának és berendezésének történetét részletesen és rendszeresen ismertetem. (Első Rész.) Ebbe a részbe beleszőttem a Társadalmi Muzeum alapítására vonatkozó előkészítő tanulmányaimat is. Néhány gondolat az itt kifejtettek közül talán használható lesz a Muzeum végleges szervezésénél és további munkásságánál is.

Ugyanezen czélból közlöm a Muzeum végleges szervezésére és jövőendő munkásságának irányára vonatkozó javaslataimat is. (Harmadik Rész.)

A munkálat legterjedelmesebb része a tulajdonképeni jelentés. Itt a Muzeum eddig kifejtett működését ismertetem. (Második Rész.) Ezt a beszámolót különben személyes körülmény is indokolja. Mielőtt tanszékemet a kassai kir. jogakadémián elfoglalom és a Társadalmi Muzeumot utódomnak átadom, összefoglalva óhajtottam bemutatni azt a munkát, a melyet vezetésem alatt a Társadalmi Muzeum végzett. Az eredmény, magam érzem legjobban, fölöttébb csekély. De arra kérem a szives olvasót, hogy mérlegelésénél ne hagyja figyelmen kívül azt, a mit a Muzeum munkásságáról befejezőleg szólva e munkálat Második Részében (a 325-ik oldalon) mondok.

A három részből álló munkálat egy a kereskedelemügyi m. kir. minister úr elé terjesztendő jelentés gyanánt készült. De mint-hogy tárgyánál fogva a szakközönség érdeklődésére is számíthat, a Muzeum kiadványai közé vétetett fel, melyeknek sorozatát megnyitja.

Budapesten, 1903. június havában.

TARTALOM.

Előszó	Oldal. V
--------------	-------------

I. RÉSZ.

A Társadalmi Muzeum alapítása és berendezése.

I. Előkészítő tanulmányok	3
II. A Társadalmi Muzeum ideiglenes szervezete	59
III. A Társadalmi Muzeum költségei	73
VI. A Társadalmi Muzeum helyiségei :	
1. Az Erzsébet-körúti helyiség	78
2. Az új helyiség és a Magyar Közgazdasági Társasággal kötött albérleti szerződés	86

II. RÉSZ.

A Társadalmi Muzeum első évi munkássága.

I. A brüsszeli és párisi kiállítások anyagának egybegyűjtése	95
II. Az első két hónap munkaprogrammja (1901. nov—decz.)	101
III. A Társadalmi Muzeum első negyedévi jelentése	105
VI. A Társadalmi Muzeum első évi munkássága csoportonként feltüntetve :	
1. A nagy- és kisipari üzemek rendszeres felvétele	126
2. A szövetkezetek működésének és egész tevékenységének figyelemmel kísérése	128
3. A kézizálogügyre vonatkozó anyag gyűjtése	134
4. A baleset- és egyéb munkásbiztosítások anyagának egybegyűjtése	138
4. a/ A munkásházak és lakások ügye	151
5. A munkásügyi törvényhozás figyelemmel kísérése	165

VIII

	Oldal.
6. Szakkönyvtár	168
a) A hazai szakirodalom egybegyűjtése	168
b) A külföldi szakirodalom gyűjtése	252
c) A különböző államok munkásvédelmi rendelkezéseinek egybegyűjtése	258
d) Folyóirat-könyvtár	259
7. Az intézet kiadványai	266
8. A muzeum mint tudakozó állomás munkásvédelmi ügyekben	267
9. A takarékpénztárak és jelzálogintézetek statisztikája	269
10. A biztosításügy statisztikája	276
11. A tanonczügy	281
12. A munkások erkölcsi, anyagi és szellemi viszonyainak javítására irányuló intézmények, berendezések és intézkedések nyilvántartása és figyelemmel kísérése, minők :	
a) A betegsegélyezés, a baleset-, az aggkor- és rokkantbiztosítás	286
b) A fiatal munkások és nők védelme	307
c) Munkanélküliség és munkaközvetítés	307
d) Foglalkoztató műhelyek	308
e) A különböző munkabérrendszerek (különösen a munkásosztalék rendszer)	309
f) Az egyes telepeken lévő munkásjóléti intézmények	309
13. Sztrájkok	310
14. Közjótékonyosság	311
15. Egyéb kérdések :	
a) Az ipari munkások állami jutalmazása	319
b) A mezőgazdasági munkások táplálkozása	320
V. A Társadalmi Muzeum munkamódja	326

III. RÉSZ.

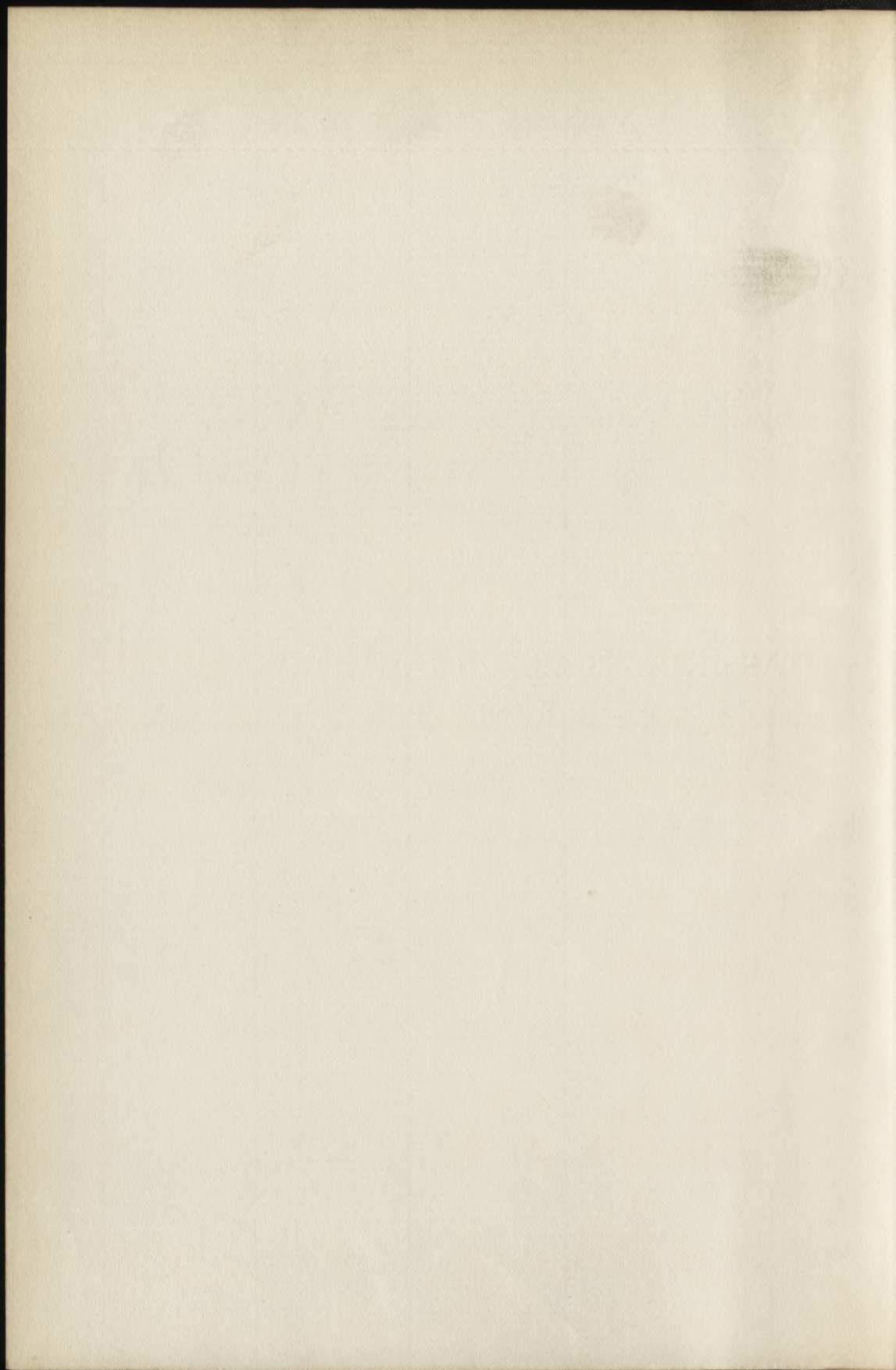
A Társadalmi Muzeum végleges szervezése és munkásságának iránya a jövőben.

I. A muzeum munkásságának iránya a jövőben	333
II. A muzeum végleges szervezése	341

ELSŐ RÉSZ

A

TÁRSADALMI MUZEUM ALAPÍTÁSA
ÉS BERENDEZÉSE

I. Előkészítő tanulmányok.

Hegedüs Sándor volt kereskedelemügyi m. kir. minister »szükségesnek tartván egy társadalomgazdasági muzeum létesítését, mely az idevágó összes intézményeket, intézeteket és intézkedéseket felölelje, az erre vonatkozó előkészítési munkálatoknak« végzésével 1901. február 14-én a kereskedelemügyi m. kir. ministerium egyik fogalmazóját, a Társadalmi Muzeum ez idő szerinti vezetőjét, bizta meg, mint a ki az 1900. év nyarán Párisban tartott szövetkezetügyi kongresszusokon hivatalos kiküldetésben résztvevén, jelentésében egyúttal a nemzetközi kiállítás Économie Sociale csoportjáról is beszámolt és ennek kapcsán legalább az ott kiállított becses magyar anyag megőrzése céljából egy kisebbszerű társadalmi muzeum létesítésének eszméjét is felvetette. A kereskedelemügyi m. kir. ministerium iparfejlesztési osztálya akkorigban a munkásvédelmi ügyeket is magában foglalta. E szakosztály főnökének utasításai szerint voltak a rendelet értelmében az előkészítési munkálatok teljesítendőik.

Az idézett ministeri rendelet szerint mindenek előtt a szóbanforgó muzeum programja volt megállapítandó, azután annak szervezete, valamint az annak létesítésével és fenntartásával járó költségek.

Ezekre nézve a minister javaslatot várt nevezett fogalmazótól.¹ Egyben kilátásba helyeztetett, hogy a megbízott a szakbavágó külföldi intézeteket a helyszínen behatóan fogja tanulmányozhatni.

A javaslatlétellel megbízott ministeri fogalmazó e felszólításra adott válaszában eleve megjelölte azokat a szempontokat, a melyeknek alapul vételével vélte feladatát a legalkalmasabban és a legczélszerűbben megoldhatni. E szempontok vezérelték a külföldi intézmények behatóbb és közvetetlen tanulmányozásánál is.

»A legutóbbi párisi nemzetközi kiállítás közgazdasági csoportja is mutatta, — így szól az előterjesztés, mely a ministeri felszólításra válaszul kelt, — hogy a társadalomgazdasági és szociálpolitikai berendezéseket feltüntető szociális muzeumok legtökéletesebb anyagát azok az államok nyújtották, a melyek gyűjteményeik egybeállításánál az elméleti szempontokat legjobban össze tudták fűzni a gyakorlati követelményekkel, illetőleg a melyek már gyűjteményük berendezésében módját ejtették annak, hogy az elmélet segítségével gondosan felkutatott és csoportosított anyag tanulságait a gyakorlat is jól értékesíthesse.

Szigorú tudományos alap és irányzat nélkül társadalomgazdasági muzeum nem lehet el. Az elmélet adhatja meg csak azt a legjobb alapot, a melyre a muzeum működését építheti s azt az irányt, a melyet a muzeum működésében maga elé kitűz. De azért az elméleti tudományos alapnak csak mintegy leplezetten szabadna jelentkeznie. Éljen a muzem vezetőségében, de napfényre csak gyakorlati eredményeit juttassa, hogy így anyagot adhasson a tudományosan

¹ Lásd a kereskedelemügyi m. kir. ministernek 1901. febr. 14-én 10033/IX. sz. a. kelt rendeletét.

kevésbé képzett közönségnek is a gondolkozásra és dolgozásra.

Éppen ezért kizárólag nem választanám a párisi Musée Social-t sem szervezetében sem irányzatában alkotandó muzeumunk példájául. Sem annyi anyagi, sem annyi szellemi eszközünk nem áll rendelkezésre, hogy a Musée Social céljait magunk elé tűzhetnők. De ez nem is lehet hivatásunk. Hiszen a Musée Social, bár francia alapítvány, jórészt nemzetközi intézmény. Nem választanám továbbá kizárólag mintaképül a német vagy osztrák intézeteket sem, a melyek jórészt és általában csak baleset-biztosítási gyűjteményt nyújtanak. Nálunk főcélznak azt tartanám, hogy nemzeti életünk, hazánk szociálpolitikai viszonyait tüntessük fel ágak szerint igen hűen és nagyon részletesen a leghelyesebb osztályozás és olyan tudományos útmutatás mellett, hogy a gyűjtött és feltüntetett chartografiai, grafikai és statisztikai anyag arra is rámutasson, hogy szociálpolitikai viszonyainknak miként kellene a jövőben egészségesen alakulniok.

Hogy ezen berendezés miként történjék, azt részletes programom során fogom tüzetesen kifejthetni.

Most csak arra óhajtok még rámutatni, hogy specziális hazai viszonyainknál fogva, a magyar szociálpolitikai jelenségek mellett a létesítendő muzeum a külföld szociálpolitikai életét sem fogja figyelmen kívül hagyhatni. Megokolja ezt az a szoros eszmei és gazdasági összeköttetés, a melyet napról-napra szorosabbra igyekszünk Nyugat-Európával fűzni. Egy lehetőleg gazdag alapokon szervezett szociálpolitikai könyvtár, mely esetleg a kisebb, nálunk már meglevő szakkönyvtárakat magába bevonná, valamint a külföldi társadalmi és gazdasági állapotok közvetlen vizsgálata és e vizsgálatok eredményeinek musealis feltüntetése fog ennek a másik célnak legjobban szolgálni.

Muzeumunk ezeken kívül közvetetlen összeköttetések is tarthatna fenn a külföld hasonló intézményeivel. Ez volna legjobb módja annak, hogy mi is birtokába jussunk e külföldi intézetek gyűjtötte gazdag anyagnak.«

A kereskedelemügyi m. kir. minister ezen előterjesztést elfogadta és egy újabb, 1901. márczius hó 11-én kelt rendeletével meghagyta, hogy a Társadalmi Muzeum ez idő szerinti vezetője a létesítendő társadalomgazdasági muzeum ügyében szükséges előtanulmányok céljából a Bécsben, Berlinben, Nürnbergben és Brüsszelben levő hasonló célú intézményeket megtekinthesse. Feladatává tette ez alkalommal különösen, hogy az említett intézetek, illetve intézmények szervezetét, működésük módját és eszközeit, eddigi tevékenységüket, az ezen intézetek működése körében nyert tanulságokat és az általuk eddig elért eredményeket és hatást behatóan és tüzetesen megismerni törekedjék, különös figyelemmel azon tanulságokra, melyek egy ily hasonló intézménynek hazánkban való létesítésénél értékesíthetők lennének.¹

A kiküldött fogalmazó a kereskedelemügyi m. kir. ministertől nyílt ajánló levelet kapott. Ezenkívül a kereskedelemügyi m. kir. minister tanulmányutjában való támogatására a császári és királyi közös külügy-miniszter ur utján az illetékes külföldi kormányhatóságokat, valamint berlini nagykövetségünket és brüsszeli követségünket is felkérte.

A tanulmányut 1901. márczius hó második felében volt megkezdendő, melynek befejezte után a kereskedelemügyi m. kir. minister annak eredményéről jelentést, valamint ennek alapján a társadalom-

¹ Lásd a kereskedelemügyi miniszternek 1901. márczius hó 11-én 12.850. sz. a. kelt rendeletét.

gazdasági muzeumnak hazánkban való létesítésére vonatkozólag részletes tervezetet várt.

A kiküldött fogalmazó jelentését 1901. évi június hóban tette meg. E jelentést, mely a külföldi vonatkozó intézményeket ismerteti, azonkívül egy társadalmi muzeumnak hazánkban való létesítésére nézve is konkrét *javaslatot* tartalmaz, egész terjedelmében itt közöljük:

Nagyméltóságú Minister Úr! Kegyelmes Uram! Nagyméltóságod 1901. évi márczius hó 11-én 12.850/IX. szám alatt kelt magas rendeletével megbizni méltóztatott, hogy a létesítendő Társadalmi Muzeum ügyében szükséges előtanulmányok czéljából tanulmányutat tegyek Németországban, Belgiumban és Ausztriában, hogy a német, belga és osztrák hasonló intézmények szervezetét, működését megismerjem, különös figyelemmel lévén azon tanulságokra, a melyek e tapasztalatokból egy társadalmi muzeumnak hazánkban való létesítésénél értékesíthetők lennének.

E magas rendeletében Nagyméltóságod egyúttal felhívott, hogy utam befejezte után Nagyméltóságodhoz tanulmányaim eredményéről jelentést tegyek s ennek alapján egy társadalomgazdasági muzeumnak hazánkban való létesítésére vonatkozólag részletes tervezetet is nyújtsak.

A következőkben van szerencsém Nagyméltóságod parancsainak megfelelni. Mindenekelőtt utam eredményeiről számolok be. (I.) Azután vázolom azt a tervet, a melynek alapján hazánkban a társadalmi muzeumot legcélszerűbben létesíthetni vélem. (II.) Végezetül foglalkozni fogok azokkal a komolyabb tervezetekkel, a melyek eddigelé hazánkban egy társadalmi muzeum létesítése körül felmerültek. (III.)

I. Nagyméltóságod fenthivatkozott rendeletében a társadalomgazdasági muzeum ügyében szükséges előtanulmányok céljából a Bécsben, Berlinben, Nürnbergben és Brüsszelben levő hasonló intézményeket jelölte volt közelebbről meg olyanok gyanánt, mint a melyeknek megismerése különösen kívánatos volna.

Társadalmi, illetőleg társadalomgazdasági muzeum alatt oly tág körű intézményt értenék, a melynek feladata volna, hogy valamely gazdasági körzet társadalmi és közgazdasági viszonyait gyűjteményében lehetőleg hűen tüntesse fel grafikai ábrázolás, irodalmilag gyűjtött anyag, statisztikai kutatás, esetleg modellek képében. Ehhez képest azt hiszem, helyesen fogtam fel Nagyméltóságod bölcshatározatát, midőn Nagyméltóságodnak utirányomra vonatkozó fenti megállapítását csak mintegy általános tájékoztatónak tekintettem, a melynek keretén belül kellett igyekezni gyakorlati tanulmányaimat úgy irányítani, hogy utam célunknak leginkább megfeleljen.

Utam megkezdése előtt részint már személyes tapasztalatok, részint irodalmi tájékozódás alapján a következő társadalmi muzeumokról, illetőleg ezekhez hasonló irányú intézményekről volt tudomásom:

A világnak e nemből legelső s máig is páratlan intézményét, a párisi Musée Social-t már több ízben látogattam volt meg. Ismertem szervezetét és munkálkodásának módját. Tudomásom volt róla, hogy Lyonban most¹ van alakulóban egy társadalmi muzeum a párisi Musée Social mintájára, természetesen kisebb keretekben.

¹ A Társadalmi Muzeum vezetője, ki e jelentését itt közzé teszi, arra kéri a szives olvasót, hogy az időpontokat jelző kifejezéseknél ne hagyja figyelmen kívül, hogy e jelentés 1901. évi június hóban kelt. A lyoni intézet azóta tényleg megalakult.

Angliában a londoni School of Economics and Political Science szervezte Bureau of Statistical Informations volna hivatva a Musée Socialéhoz hasonló célokat szolgálni.

Brüsszelben a kereskedelmi és ipari ministerium kebelében szervezett munkásstatisztikai hivatalt ismertem mint e nemben első rangú intézetet.

Hollandiában tudtommal az 1899. év elején alakult egy társaság abból a célból, hogy a Musée Socialhoz hasonló intézményt létesítsen.

Németországban a berlini Centralstelle für Arbeiter-Wohlfahrtseinrichtungen-ről és az ezzel egyesített Centralstelle für ländliche Wohlfahrtseinrichtungen-ről tudtam mint olyan intézetekről, a melyek a társadalmi kérdések tanulmányozásával foglalkoznak s a melyek a párisi Musée Social-hoz hasonlóan konzultatív szolgálatot is teljesítenek.

Ismertem hirökből a délnémetországi, valamint a bécsi iparegészségügyi muzeumokat is.

Az osztrák, francia, angol és amerikai munkásügyi hivatalokat itt nem kell külön felemlítenem.

Egyfelől a Nagyméltóságod által kijelölt utirányt lehetőleg betartva, másfelől azokat az intézeteket választva ki, a melyekről előzetes ismereteim szerint leginkább gondolhattam, hogy bennök létesítendő muzeumunk céljából tanulmányozásra legérdekesebb anyagot fogok találni, utam irányát úgy választottam meg, a mint azt a következőkben vázolni lesz szerencsém.

Együttal bátor vagyok előre bocsájtva jelenteni, hogy Nagyméltóságod utasításaihoz hiven jelentkeztem brüsszeli követségünknel, valamint berlini nagykövetségünknel, úgyszintén az osztrák cs. kir. kereskedelmi ministeriumban, hol mindenütt, mint Nagyméltóságod küldöttét igen szívesen fogadtak, biztosítottak róla,

hogy a mennyiben tanulmányaim közben bárhol nehézségre találnék, úgy ők nem fognak támogatásukkal késni. Erre azonban sehol sem volt szükség. Azok az intézetek, melyeket meglátogattam, Nagyméltóságod nyílt ajánló levelére a legnagyobb készséggel bocsájtották rendelkezésemre anyagukat. Éppen ezért hálás köszönetet mondok Nagyméltóságodnak ajánlatáért.

Hogy utam eredményét bizonyos tekintetben rendszerbe foglaljam, azzal az intézettel kezdem, a mely a társadalmi-muzeumszerű intézetek közt kétéstelenül a legnevezetesebb, s a melyet már régebbi utaimból ismertem.

A párisi Musée Social. Az 1889-iki párisi nemzetközi kiállítás gazdag társadalomgazdasági anyagot tartalmazott. Hogy e szép gyűjteményt az elkallódástól megmentsék, egy állandó szociális muzeum alkotását határozták el annál is inkább, minthogy Chambrun gróf egy ily muzem fennállását vagyoniilag biztosította. Eleinte 100.000 frank évi járadékot kapott tőle a megalapított intézet, mely a Musée Social nevet viseli; később, a mikor a muzeum sikeresebb működése érdekében kívánatosnak látszott, hogy a társaság közhasznú volta államilag elismertessék, a mihez a francia egyesületi jog szerint bizonyos tőke kimutatása szükséges, Chambrun gróf 200.000 frankos alapítványt tett, 1895-ben pedig egy kb. 1½ millió frank értékű telket ajándékozott a muzeumnak, a melyből az intézet 55.000 frank jövedelmet huz évenként.

A Société du Musée Social igazgatóságának az 1900. évi deczemberi közgyűlés elé terjesztett jelentéséből, úgyszintén a Musée Social következő kiadmányaiból veszem a további adatokat: *Le Musée Social. Organisation et Services.* Paris. Arthur Rousseau éditeur, 1900.; és *Le Musée Social. Société reconnue*

d'utilité publique par décret en date du 31 août 1894. Statuts, organisation, services. 1898. Siège social : Paris, 5. Rue Las-Cases.

Az intézet a Rue Las Cases 5. számú házában székel. Itt vannak a hivatalos helyiségek. Itt a könyvtár, az olvasó, a tanácskozó, az üléstermek. Egy hatalmas és egészséges irányú szellemi mozgalom kiinduló pontja lakozik ebben az egyszerű házban.

A Musée Social alapszabályainak első cikke szerint: a társaság a társadalom gazdasági és szociális életére vonatkozó legkülönbözőbb adatokat gyűjti s ezeket ingyen bocsájtja az érdeklődő közönség rendelkezésére. Másfelől tanácscsal látja el azokat, a kik a munkások anyagi és erkölcsi jólétét biztosító intézményeket akarnak létesíteni, s e célból az intézethez fordulnak tanácsért.

A Muzeum szervezete az igazgatóságból, a titkárságból és az egyes szolgálati csoportokból (services) áll. Az igazgatóság áll az intézet élén, vezeti annak munkálkodását s képviseli azt kifelé. A titkárság intézi a levelezést s ez felel a kérdezősködésekre mint egy állandó tudakozódó iroda. De másfelől, hogy az intézet az őt érdeklő ügyek felől mindig tájékozva legyen s hogy tájékoztathassa a hozzá forduló, érdeklődő közönséget is, formyszerű állandó enquête-ket tart. Egyes kérdések körül szakemberektől folyton kér be véleményeket, ezeket rendezi és gyűjti. Most (1901.) kb. 5000 füzetnyi ily kisebb nagyobb tanulmány áll a Musée rendelkezésére 1073 csomóban.

Értesítéseket adó munkájában a Musée titkárságát különösen olyan kérdéseknél, a melyekre a válasz csak behatóbb szaktanulmányok után adható meg, a muzeumnak kiváló szakerőkből választott 7 szakosztálya segíti. Ezek: 1. a társadalmi kérdésekkel, 2. a mezőgazdasággal, 3. a szövetkezetekkel, 4. a biz-

tosításügygyel, 5. a patronális ügyekkel, 6. a jogi kérdésekkel és 7. a kiküldetésekkel, tanulmányokkal stb. foglalkozó szakosztályok. A Musée Social e szakosztályok segítségével eddigelé (1901.) több mint 1200 írásbeli tájékoztatást adott. A kérdezősködések, mint az előttem fekvő kimutatás bizonyítja, legnagyobb részt a szövetkezeti dolgokra vonatkoztak. Az írásbeli tájékoztatások mellett a Musée Social személyzete nap-nap után ad a kérdezősködőknek szóbeli felvilágosításokat is.

A Musée Social gazdag tudományos anyaggyűjteménye egyrészt a levéltárban, másfelől a könyvtárban talál elhelyezést. A könyvtár az érdeklődőknek a könyveket, szaklapokat, folyóiratokat és füzeteket mutatja be. Az irattárt azok az iratcsomók alkotják, a melyeket a különböző szolgálati csoportok (services) az egyes felmerült vagy felmerülhető kérdésekről készítenek. Az iratcsomók (dossier-k) kétfélék; olyanok, a melyek még nincsenek lezárva, hanem a melyekbe a folyton felszínre kerülő kérdések körül felmerülő anyag gyűjtése még folyik; azután olyanok, a melyek egy már lezajlott társadalmi kérdés egész befejezett anyagát foglalják magukban. Parlamenti tárgyalások, valamint az ezekre vonatkozó hirlapirodalom és szakfolyóiratokban megjelent cikkek teszik jórészt ezen iratcsomók anyagát.

A Musée Social fönt említett kiadmánya, melyből adataimat merítem, címük szerint közli azokat a tárgyakat, a melyeket pl. a mezőgazdasági ügyre vonatkozó dossier-k kimerítően foglalnak magukban. Az irattárban felhalmozott anyag gazdagságáról és roppant becséről már e felsorolás is képet nyújt.

A Musée kitünően rendezett könyvtára, mely mely minden érdeklődőnek ingyen rendelkezésére áll, ma már több mint 15.000 kötetet foglal magában.

Az igazgatóságon, a titkárságon kívül s a főt említett szakosztályok mellett a Muséeben talán a legfontosabb munkát az egyes szolgálati csoportok (services) végzik. Az ipari és munkásügyi csoport állandóan szemmel kíséri a munkások helyzetét Franciaországban. E csoport feladata egyfelől a társadalmi jelenségeket megfigyelni, másfelől e jelenségeket megfigyelve azok lefolyásáról pontos jegyzeteket készíteni. E jegyzetek adják a dossier-k első anyagát, mely anyag azután következőképen növekszik. (A következők egyúttal világot vetnek a csoport működésének további terére is.) A politikai és szaklapok, valamint a társadalmi kérdésekkel foglalkozó szemlék fölött a csoport állandó szemlét tart. A vonatkozó cikkeket gyűjti s a megfelelő iratcsomókba helyezi. Azután enquête-eket tart a csoport az egyes iparágak helyzete fölött. Ezeknek az enquête-eknek anyaga is a csomókba kerül. Úgyszintén enquête-eket tart a csoport egyes olyan konkrét kérdések ügyében is, a melyek a különböző iparágak körében, pl. a munkaadó és a munkások közti és más hasonló ügyekben felmerülnek. Magától értetődik, hogy a csoport élénk részt vesz mindazokon a kongresszusokon, a melyek Franciaországban, Belgiumban, Angliában ipari és munkásügyi kérdések körül tartatnak. A Musée legnagyobb büszkesége, hogy kiküldöttei a kongresszusokon nem tekintetnek idegeneknek, kik előtt az érdekelteknek talán titkolózni, vagy a kiktől talán óvakodniok kellene.

Az ipari és munkásügyi csoport főcélja, hogy egészséges rendet létesítsen a munka és a tőke között az ipari vállalatoknál s hogy lehetőleg előmozdítsa a munkások érdekképviselőiteinek alakítását.

A mezőgazdasági szolgálat csoportja ehhez hasonló czélt szolgál a mezőgazdaság fejlesztése, valamint különösen a mezőgazdasági munkásügy terén. A szövet-

kezeti csoport pedig ugyanezt teszi a szövetkezeti ügy érdekében.

A Musée Social működésének további tereként az enquête-ek és a kiküldetések jelentkeznek. Egyes társadalomgazdasági jelenségeket (az illető tárgyban tartott kongresszusokat, strikeokat) a Musée kiküldöttei által tanulmányoztat. Ezeknek a jelentései feldolgoztatnak s monografiák alakjában tétetnek közzé.

A Musée Social a külföldi nevezetesebb szociális jelentőségű ügyekről mindig tájékozva óhajt lenni. E célból külföldön állandó levelezőket tart. Ilyenekül a nagy nyugateurópai és amerikai államok legnevesebb szakembereit sikerült megnyernie.

A Musée Social értekezleteinek tartásával is közelebb igyekszik jutni kitűzött céljához. A Musée előbb említett kiküldöttei jelentéseiket értekezletek elé terjesztik, hol is a nagyszámú hallgatóság az illető szociális tüneményről hűen vázolt képet nyer. De egyéb ügyek is kerülnek az értekezletek elé. Egyes szakemberek, akár a Musée tagjai, akár vendégek, általános érdekű gazdasági kérdésekről felolvasásokat tartanak a Musée nagy előadó termében, a melyek élénk eszmecserére szolgáltatnak alkalmat. E felolvasások »éppen úgy szólnak a munkaadókhoz, mint a munkásokhoz, éppen úgy a tudósokhoz, mint a tanulókhöz«.

A Musée Socialnak két rendbeli kiadmánya van: »folyóirata« és »könyvtára« (könyvalakú kiadmányai). A bulletin az enquête-ek és a kiküldöttek jelentéseit közli a nagy közönséggel. Álláspontja, mint a Musée-é egyáltalán, a teljes pártatlanság. 1899 előtt két részből állott és meghatározatlan időben esetenként jelent meg. Az A sorozat különösen a nagyközönség számára íródott. A B sorozat inkább a szakkérdések behatóbb taglalására fordította a figyelmet. 1899. jan. 1. óta e

két sorozat egyesítve van, s most a folyóirat havonként jelenik meg azzal a tartalommal, a melyet fent vázoltunk. E füzetek a Musée Social értesítőjét (*Chronique du Musée Social*) is hozzák.

A Musée könyvkiadmányai egyrészt azokat a monografiákká feldolgozott jelentéseket foglalják magukban, melyeket az állandó levelezők vagy egyes kiküldöttek nyújtanak be és a melyekről fennebb már szoltam, másrészt a kitűzött pályakérdések alkalmával megkoszorúzott munkákat tartalmazzák.

Ezek a Musée Social működésének egyes ágai, melyekkel, mint jelentése is mondja, »il exerce une action sociale positive dans un esprit de haut libéralisme et de large humanité.«

Magától értetődik, hogy ily nagyarányú tevékenységet a »maison sociale« csak igen nagy budget mellett fejthet ki. A Musée előttem fekvő 1901-ik évi költségvetése szerint a muzeum évi jövedelme kb. 140.000 francra számítódik, a melyet még Chambrun gróf végakarata szerint körülbelül 26.200 franc terhel (három tanszék fenntartása az École des Sciences politiques-on, a Sorbonne-on és az École de Droit-n). A Musée tisztán így évenként kb. 110.000 franc felett rendelkezik.

Ugyancsak az 1901. évi költségvetés szerint a kiadások 85.000 franc-nal vannak előirányozva. A személyzet fizetésére ebből 47.800 franc esik; a külföldi levelezők, valamint a kiküldöttek díjazására 4000—4000 franc, a könyvtár fenntartására évi 3000 franc (nagy az ajándék-, de különösen a cserepéldányok száma), a kiadványok költségeire 7000 franc van felvéve. (Bővebben nem foglalkozom itt a Musée Sociállal. Részletesebb tájékoztatás végett Fenyvessy, Mandello, valamint alulirottnak e tárgyról szóló, különböző folyóiratokban megjelent cikkeire utalok.)

A belga Office du Travail. Nagyméltóságod előlhivatkozott hozzám intézett magas rendeletében megbízni méltóztatott, hogy a társadalomgazdasági muzeum ügyében szükséges előtanulmányok céljából a Bécsben, Berlinben, Nürnbergben és Brüsszelben lévő hasonló intézményeket tekintsem meg.

Utam mindenekelőtt Brüsszelbe vitt, hol az Office du Travailban véltem oly intézményt találhatni, a melynek ügyviteléből, szervezetéből a nálunk létesíteni szándékolt társadalmi muzeum részére egy bizonyos tekintetben haszonnal lehetne értékesíthetőt meríteni. Fölösleges különösebben szóvá tenni, hogy az Office du Travail nem társadalmi muzeum, hanem munkásstatisztikai hivatal. Mint ilyen a belga ipari és munkaügyi ministerium egyik szakosztálya gyanánt van szervezve. Főnöke eddigelé a jeles statisztikus, Morisseaux volt, most Dubois áll az élén. E hivatal mindenesetre páratlan a kontinensen a maga nemében s csak az amerikai hasonszórú hivatalokat merném hozzá mérni. Franciaországban körülbelül öt hivatal illetőleg intézet végzi el azt, a mi e hivatal szakosztályainak ügykörében egyesítve van.

Ha Nagyméltóságod a mi létesítendő társadalmi muzeumunkat egy munkásstatisztikai hivatallal egyesítve kívánná már most szervezni, akkor szervezet stb. dolgában jobb példához alig fordulhatnánk, mint az Office du Travailhoz. Jelentésem végén azonban lesz szerencsém azokat az okokat kifejteni, a melyeknél fogva én az egybekapcsolást még most egyfelől céltevesztettnek, másfelől pedig keresztülvihetetlennek is tartanám.

Létesítendő muzeumunk érdekében inkább csak azért van szerencsém Nagyméltóságod figyelmét az Office du Travailra felhívni, mert e hivatal kiváló ipari felvételeket és munkásügyi statisztikát készít. Kiadmá-

nyaiban tehát egy igen érdekes ipari világ társadalom-gazdasági életét deríti fel, a melynek tanulmányozásából muzeumunk is csak hasznót húzhat. Arra a haszonra is bátor volnék Nagyméltóságod figyelmét felhívni, mely abból háramlanék létesítendő intézetünkre, ha szellemi összeköttetést tarthatna fenn e kiváló hivatal jeles vezetőivel, kik Nyugat-Európa munkásügyi életének mintegy középpontján állva, azt czentralis helyzetüknél fogva közelről megfigyelhetik.

Legyen szabad azonban már itt megemlítenem azt is, hogy e tekintetben nem kell majd a létesítendő muzeum vezetőségének a kezdet nehézségeivel küzdenie. Nagyméltóságod iparfejlesztési szakosztálya élénk összeköttetést tart fenn az Office du Travail-lal s azon közlemények kapcsán, melyeket e szakosztály juttat hazai ipari és munkásügyi viszonyainkról az Office du Travail-nak kiadmányai részére, a majdani társadalmi muzeumnak sem lesz nehéz utat találni Nyugat-Európa e nemzetközi fóruma felé.¹

Az Office du Travail-t az 1894. nov. 12-én kelt királyi rendelet alkotta meg. Szervezetét az 1895. ápr. 12-én kelt királyi rendelet szabja meg. E rendelet II. szakasza állapítja meg részletes felsorolással azt a roppant széles ügykört, melyet a szociális szempontból oly nagyérdekű és fontosságú munkásügy körül az Office du Travail magáének ismer.

A berlini Centralstelle. Németország idevágó intézményei között létesítendő szociális muzeumunk szempontjából kétségtelenül legérdekesebb az a Berlinben székelő intézet, mely a Centralstelle für Arbeiter-

¹ A mikor e jelentés kelt, a munkásvédelmi ügyek ugyanis még az iparfejlesztési szakosztály ügykörébe tartoztak a kereskedelemügyi m. kir. ministeriumban.

Wohlfahrtseinrichtungen nevet viseli. A Centralstelle, mely most (1901.) ülte meg alapításának 10 éves fordulóját, 1891-ben keletkezett néhány berlini s több vidéki (számra nézve összesen 9), a munkásügygyel foglalkozó egyesület kezdeményezésére. A porosz kereskedelmi miniszterium mindjárt az alapításban tevékeny részt vett s azóta is nagy szerepet játszik a Centralstelle életében. Az ő kezdeményezésének köszönhető, hogy most már szinte az összes porosz miniszteriumok s négy birodalmi hivatal (miniszterium) is hozzájárul ezen intézet költségeinek fedezéséhez. Csatlakozott már a Centralstelle fenntartásához a legtöbb szövetséges állam, valamint több városi hatóság is. Azoknak az egyleteknek a száma pedig, a melyek ma (1901.) már tagjai az egyesületnek, tizenhárommal gyarapodott. Egyes iparosok szinte nagy számmal csatlakoztak hozzá rendkívüli tagok gyanánt.

A Centralstelle für Arbeiter-Wohlfahrtseinrichtungen alapszabályainak első szakasza szerint a következő hármas célú tűzte maga elé:

1. A vagyontalan néposztály jólétének előmozdítását célzó berendezésekről és intézményekről szóló szabályzatok és jelentések gyűjtése és rendezése.

2. Munkásjóléti ügyekben tájékoztatás a tagok gyanánt az intézet kötelékébe lépett egyesületek részére, s a mennyire a pénz és idő engedik, mások részére is.

3. A munkásjóléti berendezések körül felmerülő egyes érdekesebb jelenségek közlése a tagok gyanánt az intézet kötelékeibe tartozó egyletek lapjaiban s más oly hirlapokban, a melyek ily közlemények felvételére hajlandóknak mutatkoznak.

De céljául tekinti a Centralstelle azt is, hogy egyáltalán minden tőle telhető módon hozzájáruljon a munkások jólétének előmozdításához.

Az említett pontok elsejében maga elé tűzött feladatában a porosz kereskedelmi kormány annyiban a kezeügyére járt a Centralstellének, hogy megengedte neki a már akkor létezett Wohlfahrtsregistratur használatát. E munkát tehát nem kellett a Centralstellének előlről kezdenie, hanem csak tovább fejlesztenie azt az anyagot, a mit a kormánytól kapott. Az az állandó összeköttetés, a melyet a Centralstelle a nevesebb iparosokkal, valamint az iparfelügyelőkkel fenntart, az 1. pontban körülírt cél elérését szintén megkönnyíti.

Most azonban úgy látszik, mintha a Centralstelle e kezdetben első sorban maga elé tűzött cél után már kevésbbé törekednék. A jóléti intézmények gyűjteménye ma meglehetősen pang. De ez céltudatosan történik így. Az alapítandó birodalmi társadalmi muzeum (»Ständige Ausstellung für Gewerbehygiene und Wohlfahrtspflege«) fogja a Centralstellének ezt az ügykörét előreláthatólag egészen átvenni.¹

A második pontban foglalt feladat az, a melynek teljesítésére ma (1901.) a Centralstelle teljes erővel veti magát. Voltaképen így a Centralstelle ma nem is más, mint egy nagyszabású szociális tudakozó intézet, hol bárki felvilágosításokat nyerhet az iránt, hogy miként alapíttassanak pl. az építő szövetségek, a segítő és rokkantpénztárak, mint vettessék meg egy a munkások számára való gyári könyvtár alapja, hogy a munkáslakások mint építtessenek, és így tovább. A Centralstelle ezekre vonatkozó értesítései úgy szó-, mint írásbeliek. Egyes általánosabb érdekű és többször előforduló kérdések tisztázására és ismertetésére a Centralstelle ismeretterjesztő tanulmányokat dolgozott ki, s ezeket terjeszti az érdeklődők között.

¹ Ezen új birodalmi intézetről alább szólunk.

A harmadik pontban vázolt feladatkör mindinkább bővül. Azelőtt a Centralstelle csak egyes szociálpolitikai kérdéseket tárgyzó cikkekkel lépett a nyilvánosság elé, most brosüröket, monografiákat ad ki. A régi Wohlfahrtsrespondenz helyét hét évi fennállása után 1894-ben a Zeitschrift der Centralstelle für Arbeiter-Wohlfahrtseinrichtungen foglalta el. Ez a lap sokkal bővebb tartalommal is bír, mint az előbbi. A Centralstelle monografikus »iratai« (Schriften) eddig 19 füzetet adnak.

A Centralstelle az ország különböző helyein szakkérdések fölött értekezleteket is tart, a melyeken hozzáértők közreműködésével egyes aktuális, társadalmi érdekű kérdéseket vitatnak meg. Ha lehetséges, ezeket az értekezleteket kiállításokkal kapcsolatban rendezik. Hasonló czélt, mint az értekezletek és kiállítások, szolgálnak a Centralstelle egyes alkalmazottainak úgynevezett informáló, tájékoztató utazásai is.

Rendes, alapszabályszerű s eddig ismertetett tevékenysége mellett a Centralstelle fennállásának lefolyt első tíz esztendejében kutatásokat eszközölt abban az irányban, hogy minők Berlinben a szegény néposztály lakásviszonyai. 1894-ben enquête-et tartott a munkáslakások építéséhez szükséges kölcsönök megszerzésének legjobb módja tárgyában. Különben is a Németországban folytonosan erősödő építőszövetkezeti mozgalmat is a Centralstelle vezeti. 1897-ben az összes német jótékonyági egyleteket arra birta, hogy szövetkezzenek, s hogy a jövőben egyöntetű terv szerint járjanak el. A szövetség élén a Centralstelle áll. Nagyjelentőségű a Centralstellének az a tevékenysége is, a melyet a legutolsó párisi nemzetközi kiállítás Économie Sociale csoportjának, illetőleg e csoport német osztályának egybeállítása és rendezése körül kifejtett.

A Centralstelle kiváló szakemberek közreműködését nyerte meg arra a célra, hogy a köznépnek, különösen a munkásosztálynak őt illető kérdésekről népszerű előadásokat tarthasson. Az 1898/99. év téli semesterében tartottak legelőször ily előadásokat Berlinben. Sikerük oly nagy volt, hogy most már ezek a tanfolyamok országszerte alakulnak. Szervezőket a külön e célra alakult »Verband für Volksthümliche Kurse von Hochschullehrern des Deutschen Reiches« vezeti, a melynek ügykezelése elsősorban szintén a Centralstelle ügykörébe tartozik.

A Centralstelle-vel karöltve működik, illetőleg annak egy-egy osztályát teszi az »Ausschuss für Wohlfahrtspflege auf dem Lande« és az »Abtheilung für Armenpflege und Wohlthätigkeit«. Ügyeiket egy-egy osztályvezető intézi, a ki a Centralstellének felelős.

Az »Ausschuss für Wohlfahrtspflege auf dem Lande« 1895-ben alakult jórészt a porosz földmívelési minisztérium anyagi támogatása következtében. 98 testületi és 790 személyes tagja van. Feladata ugyanaz mezőgazdasági téren, mint a Centralstelle-é általánoságban, vagyis gyűjti, rendezi a mezőgazdasági munkások jólétének biztosítására vonatkozó anyagot. Tájékoztatja szakkérdésekben az érdeklődőket. Közleményeinek terjesztésével propagálja eszméit a munkásvédelem terén. Ugyanezt teszi időszaki értekezletek, enquete-ek stb. tartása által. Félhavi folyóirata: »Das Land«, népszerű hetilapja: »Die Deutsche Dorfzeitung« eszméit a mezei lakosság, különösen a mezőgazdasági munkásság közt van hivatva terjeszteni. Ennek melléklete »Das Neue Bauernland«, mely a nyugat-poroszországi és poseni telepítési bizottságnak hivatalos lapja. Az Ausschuss kiadmányai közül említést érdemel »Die Landjugend« című évkönyve, mely most

(1901.) 5-ik évben jelenik meg, de érdekesek a mezőgazdasági szociálpolitikával foglalkozó egyes külön kiadmányai is.

Újabban úgy látszik, hogy az Ausschuss e kiadmányok mellett tevékenységét leginkább a vidéken való előadások tartására fordítja.

A Centralstelle-nek Abtheilung für Armenpflege und Wohlthätigkeit nevet viselő osztálya a Majna melletti Frankfurtban létezett Institut für Gemeinwohl-lal kapcsolatban 1898-ban alakult. Tagjai közé ma (1901.) 20 politikai községet, 4 együletet és 5 magán-személyt számít.

Feladata a jótékonyság és szegényügy terén felmerülő úgy bel- mint külföldi anyagot gyűjteni és rendezni, az érdeklődőket tájékozással, tanácssal ellátni, úgyszintén időszaki kiadmányok útján a jótékonysági és szegényügy irányzását egészségesen vezetni.

A néhai Reitzenstein báró gyűjteményének bevonásával ezen intézet tudományos anyaga és könyvtára, ha nem is széles, de mély alapot nyert. Ezeken az alapokon a könyvtár folyton fejlődik is. Most 1200 kötetet tartalmaz a folyóiratokon kívül. Ilyent 70-et tart az egyesület. Az Abtheilungnak külön folyóirata is van, a »Zeitschrift für das Armenwesen«. Az Abtheilung működése jórészt jótékonysági és szegényügyi kérdésekben való tájékoztatásból áll. E téren figyelmet érdemel, hogy nemcsak Németország, de gyakran a külföld is kikéri a Centralstelle ezen osztályának tanácsát.

Felemlítésre méltó az is, hogy az osztály nemcsak tanácssal akarja ellátni a hozzáfordulókat, hanem gyakorlatilag maga is tevékenyen működik közre a jótékonyságügy terén. Az osztály vezetője egyúttal a berlini »Armendirection«-nak az elnöke. Így

nem volt nehéz ezt a régibb alakú közigazgatási intézményt modern szellemben átalakítani s aztán abban tovább vezetni.

A Centralstelle s a kebelében fennálló két osztály szervezetéről a következőket jegyzem fel:

A Centralstelle körén belül az alapszabályok értelmében az egyes ügycsoportok szerint többé-kevésbé önálló kisebb-nagyobb osztályok alakíthatók; még pedig önálló szervezeti s ügykezelési szabállyal s külön pénzügyi számvitellel. A szervezet azonban mindenesetre a Centralstelle úgynevezett Delegirtenversammlung-jának jóváhagyására szorul.

A Delegirtenversammlung azoknak a képviselőiből áll, a kik mint tagok anyagilag hozzájárulnak a Centralstelle költségeihez. Ez a Delegirtenversammlung választja az elnökséget. Határozatainál a szavazattöbbség dönt. De csak azoknak a tagoknak van szavazata, a kik legalább évi 100 márka hozzájárulást képviselnek. 1000 márka hozzájáruláson felül minden további 1000 márka egy további szavazatra jogosít.

Az elnökség áll nyolcz, a Delegirtenversammlung által egy évre választott tagból, áll továbbá három, a porosz kormány által kinevezett tagból (a kormány e kinevezési joga azonban csak addig tart, míg tényleg hozzájárul az egyesület költségeihez). E két különböző kategóriájú tagok azután még két tagot választanak az elnökségbe a munkásügy és szociálpolitika terén érdemeket szerzett egyének közül.

Az elnökség mellé a költségekhez hozzájáruló szövetséges államok kormányai még biztosokat is nevezhetnek ki. E jogukkal élnek is az egyes szövetséges államok.

Az elnökség hivatali idejének tartamára saját tagjai közül egy elnököt és három helyettes elnököt,

azután titkárt és pénztárost választ. Az elnökség, illetőleg általa a titkár vezeti a Centralstelle egész tevékenységét.

E nagy gyakorlati szociálpolitikai célzatokat valló s működését az egész német birodalom területére kiterjesztő Centralstelle költségvetése is megfelel azoknak az arányoknak, a melyekben az egyesület dolgozik. A költségvetésnek különben éppen bevételi oldala élénk világot vet ezen »egyesület« mivoltára. Magánegyesülés útján jött ugyan létre, de hogy megalkulhatott legyen, már ahhoz is állami támogatásra volt szüksége. Költségvetése bevételi rovatának első tétele pedig, mely a birodalomtól s a szövetséges államoktól nyert szubvencziókat tartalmazza, 158.000 márka éviösszege szol. Magániparosok ehhez 10.600 márkával járulnak hozzá. Ehhez a két legnagyobb bevételi tételhez járulnak még egyebek, úgy, hogy a Centralstelle bevétele az 1901/02-iki előirányzat szerint kb. 40.000 márka. Ezzel szemben majdnem ugyanannyi kiadás szerepel a költségvetésben. Az alkalmazott tisztviselők díjazására 18.420 M. fordítatik. Tudtommal kb. 15 hivatalnok van a Centralstellének.

Az Ausschuss für Wohlfahrtspflege auf dem Lande-nek, úgyszintén az Abtheilung für Armenpflege und Wohlthätigkeit-nek külön budgetje van. Az elsőnek előirányzott bevétele 16.124 M., a másodiké 7.508 M. A bevételeknek mindegyiknél kb. ugyanannyi kiadás felel meg.

Ha e három intézet költségvetését összegezzük, kiderül, hogy a Centralstelle kb. évi 70—80.000 Márka budgettel dolgozik.

Berlinnek egészen a legújabb időkig még egy, a Centralstelle-hez hasonló szociálpolitikai célú szolgáló intézménye volt, az úgynevezett Deutsches Museum für Unfallverhütung. Iparegészségügyi és baleset ellen való

biztosításra vonatkozó dolgok kiállítása volt ez a birodalmi biztosító hivatal (Reichsversicherungsamt) szervezetiileg egyesítve.

A benne felhalmozott anyagot, úgyszintén a Centralstellenek is modellekben rendelkezésére álló anyagát, mely ez idő szerint (1901.) beraktározva ládákban őriztetik, fel akarják használni annál a társadalmi muzeumnál, melyet igen széles alapokon a birodalomban most akarnak szervezni. Ez iránt a birodalmi belügyi hivatalban éppen tanulmányutam idején végezték az előkészítő munkálatokat. De ennél tovább akkor még nem jntottak. Charlottenburgban a műszaki főiskola közelében vettek ugyan már egy telket, de ezen egy kis házon kívül, melyben a majdani építéshez szükséges iroda van elhelyezve, még semmi sem volt. E telken is legelőször az ipar-egészségügyi muzeumot akarják felállítani, a melyre a műszaki főiskola hallgatóinak leginkább van szükségök.¹

¹ Ez a muzeum azóta tényleg már létre is jött. A Reichsanzeiger 1902. évi december 4-iki számában egy ülésről hozott tudósítást, a melyet Posadowski birodalmi belügyi államtitkár elnökölete alatt az e muzeum dolgában szervezett szaktanács tartott. E gyűlésen az államtitkár bemutatta és indokolta az intézet költségvetését. Egyben a muzeum megnyitását az 1903. évi május havára helyezte kilátásba.

Ugyanebben a tárgyban a kereskedelemügyi m. kir. minis-ter berlini szaktudósítója 1902. évi október hó 2-án a következő jelentést intézte a ministerhez:

Nagyméltóságu Minister ur! Kegyelmes Uram! Van szerencsém Nagyméltóságodnak jelenteni, hogy jövő évi május havára tervezetik egy általános jelentőséggel bíró, socális intézménynek a befejezése, t. i. a Charlottenburgban berendezett, állandó balesetelhárítási kiállítás, az u. n. ständige Ausstellung für Unfallverhütung megnyitása. Mióta az 1899. évben a Deutsche Allgemeine Ausstellung für Unfallverhütung név alatt tartott

Iparegészségügyi muzeum Németországban még Nürnbergben van. Ezt azonban oly jelentéktelennek mondják a szakemberek, a kikkel e tárgyban alkalmam volt beszélni, hogy annak megtekintését nem tartottam szükségesnek. A múlt nyár folyamán (tehát 1900-ban) nyílt meg Münchenben egy ily állandó új iparegészségügyi kiállítás, a mely mindenestre modern berendezésű. Ezt a muzeumot nem láttam. De a mennyiben annak idején róla bővebb adatokra volna Nagyméltóságodnak, illetőleg a létesítendő muzeum szer-

balesetelhárítási kiállításon a munkások egészségének és életének megvédésére szolgáló, ezen időpontig ismert készülékek és berendezések, valamint az ezen téren szerzett tapasztalatok kiterjedtebb mérvben be lettek mutatva, általánosan kifejezésre jutott azon kívánság, hogy egy állandó jellegű kiállítás útján, az érdekelteknek alkalom nyujtassék az ezen téren történt haladásról és az utánzásra méltó új berendezésekről és találmányokról tudomást szerezni. Ezen óhaj most kielégítést nyert a fentnevezett, a birodalom költségén épült állandó kiállítás létesítése által. A munkásvédelem összes ágait magába foglaló ezen kiállítás első sorban hivatva lesz az ipari és gyári alkalmazottaknak a balesetek elleni védelmére, illetve a balesetek elhárítására szolgáló eszközök, valamint az iparegészségügy terén létező berendezések bemutatására alkalmat nyujtani. A kiállítási épület, mely Charlottenburgban, a műegyetem közelében külön e célra emeltetett, belső berendezésében is már oly annyira elkészült, hogy a kiállításra kerülő eszközök és tárgyak még a tél folyamán felállíthatók lesznek, úgy hogy esetleges előre nem látható akadályoktól eltekintve, a kiállítás jövő évi május havára tervezett megnyitása fogatosítható is lesz.

Annál is inkább betartható lesz ezen időpont, mert bejelentések munkaadók, feltalálók, gyárosok, érdekelt üzleti emberek és szövetkezetek részéről máris nagy számban érkeznek és építési vagy gépberendezési akadályok kizártnak tekinthetők.

A német munkásbiztosítást feltűntető a párisi világkiállításon bemutatott, általános elismerésre talált összes minták, táblázatok, kimutatások, nyomtatványok, képző ábrázolatok, eszközök és gépek a szóban forgó kiállítás számára ugyanazon

vezésével megbizandó közegének szüksége, azokat — úgyhiszem — nem lesz nehéz Nagyméltóságod müncheni gazdasági szaktudósítója útján beszerezni.

A bécsi Gewerbehygienisches Museum. Ellentétben a berlini Centralstelle-vel, mely ha magánosok egyesületének a képében jelenik is meg, jórészt mégis állami intézménynek tekintendő a részére kijutó, sokrendbeli és igen tetemes állami segélyeknél fogva, Ausztriának egy igen nevezetes s a maga nemében talán máig

kivitelben, újból be fognak szereztetni. Mindezen tárgyak u. i. annak idején a francia kormánynak odaajándékoztattak.

A kiállítás épületének méretei akként terveztettek, hogy az eddigelé beérkezett és még várható számos bejelentések daczára, a kiállítás megnyitása alkalmával a rendelkezésre álló területnek alig a fele lesz igénybe véve, úgy, hogy a későbbre, kétségkívül még nagy számban várható kiállítási tárgyak és új találmányok még mind kényelmesen elhelyezhetők lesznek.

A kiállítási tárgyak beszerzése főleg akként tervezetett, hogy egyes munkaadóknak, valamint a balesetek elhárítására szolgáló új eszközök, berendezések és gépek feltalálóinak és gyártóinak ingyen rendelkezésre bocsáttatott a szükséges hely, melyen az általuk behozott, feltalált, illetve gyártott ilyenmű eszközöket és berendezéseket bemutathatják és ily módon a kiállításon az egyes Berufsgenossenschaftoknak is alkalom fog nyíltni a balesetek elhárítására szolgáló mintaszerű és kipróbált eszközök és berendezések bemutatására. A kiállítási tárgyak vagy mintákban avagy üzemképes kivitelben, a gépek pedig, a mennyiben villamos motorokkal vannak ellátva, üzemben mutatandók be. Az ezen motorok hajtására szükséges villanyos erő ingyen fog rendelkezésre bocsáttatni. A gépeknek üzemben való bemutatásáról, valamint a kiállítási tárgyak megőrzéséről és jókarban tartásáról az állandó kiállításnak a birodalmi belügyi hivatalhoz beosztott vezetősége fog gondoskodni. A kiállítás céljaira bejelentett eszközök és gépek elfogadására nézve a birodalmi kancellár által kinevezendő szakértőkből képezett tanács véleményének meghallgatása után a kiállítás vezető-sége dönt.

páratlanul álló szociálpolitikai célokat szolgáló musealis intézménye, a »Gewerbe-hygienisches Museum«, tisztán egyesületi alapon, magánosok önkéntes hozzájárulásából keletkezett. Ezen az alapon tartja is fenn magát, bár keletkezése s fennállása szorosan össze van fűződve egy állami intézménnyel, az ipar-felügyelet ügyével.

Migerka volt bécsi központi ipari felügyelő, mióta erre az állásra 1883-ban kineveztetett, azoknak a készülékeknek modelljeit, mintáit iparkodott össze-

A mennyiben idővel majd kitűnik, hogy egyes, a kiállításon bemutatott eszközök és berendezések újabb találmányok által túlszárnyaltak, avagy ha azok a gyakorlati alkalmazásban vagy be nem váltak, vagy célszerűeknek nem bizonyultak, avagy ha oly okok forognak fenn, melyek bizonyos kiállítási tárgyaknak a kiállításról való eltávolítását kívánatosná vagy szükségessé teszik, az illető tárgyak tulajdonosai azok átvételére és elszállítására fel fognak szólíttatni. Az így megüresedett helyek azután lehetőleg mielőbb más, az ezen tereken legújabb találmányokat képviselő tárgyakkal és eszközökkel lesznek betöltendőek.

Hogy a kiállításra várható tárgyak és eszközök számára és az ennél fogva szükségelt helyre nézve megfelelő áttekintés szerezhető legyen, a kiállításon való részvételre a kiállítás rendezője által egyelőre csakis a balesetbiztosító Berufsgenossenschaftok, továbbá a balesetek elhárítására alkalmas eszközök használata az ipari egészségügy és a munkásvédelem terén kitűnt vállalkozók, valamint a munkások védelmére szolgáló eszközök, berendezések és gépek gyártásával, illetve feltalálásával és tökéletesbitésével foglalkozó gyárosok és feltalálók, szólíttattak fel.

A kiállítás épületével összeköttetésben áll a vezetőségnek külön épülete, melynek nagy termében rendes, nyilvános előadások fognak tartatni a balesetek elhárításáról, a munkásvédelemről, a munkásjóléti intézményekről, a munkáslakásokról, az ipari egészségügyről, valamint más rokontárgyakról.

Remélhető, hogy ezen állandó kiállítás, különösen, ha ügyes és céltudatos vezetés alá kerül, hathatósan elő fogja

gyűjteni, a melyek a munkást a munkája közben előforduló balesetek, valamint a munka közben szükségképen előálló s a munkás egészségére káros termékek káros behatása ellen vannak hivatva védeni. E min-tákhöz — melyeket akkor az ipari felügyelő hivatali helyiségében helyeztek volt el — az ipari főfelügyelő jórészt az egyes gyárosok ajándékai útján jutott. Ily ajándékok útján oly tetemes gyűjtemény keletkezett, hogy azzal már 1886-ban részt lehetett egy Bécsben az akkori egészségügyi és demografiai kon-

mozdítani a munkásvédelem érdekében észlelhető törekvéseket és ki fogja elégíteni ily módon a hozzáfűzött várakozást.

A szóban forgó állandó kiállítás vezetése minden valószínűség szerint a Reichsversicherungsamt-ban működő Hartmann tanár, kormánytanácsosra fog bízni, ki a munkásvédelem terén már évek óta működik, magának jó hírnevet szerzett és a párisi világkiállításon az ipari balesetek elleni védelmet feltűntető csoport rendezésével volt megbízva.

Ezzel kapcsolatban felemlíteni bátorkodom, hogy helyben már is létezik egy ilyen, a közönség előtt azonban alig ismeretes kiállítás, mely a Reichsversicherungsamt hivatalos épületének több földszinti termében van elhelyezve.

Ezen kiállítás azonban nem nyilvános és csakis előzetes bejelentés alapján tekinthető meg. Ennek tulajdonítandó, hogy a közönség ezen figyelemreméltó intézményről tudomással alig bír. Ezen kis muzeum most ki lesz ürítve és az elhelyezett tárgyak a fentnevezett új állandó kiállítás alapját fogják képezni. Az új kiállítás megnyitásáról és berendezésének részleteiről bátor leszek annak idején jelentést tenni. Hóor Lajos, min. titkár, szaktudósító. Berlin, 1902. október 2.

A berlini szaktudósító itt közölt jelentésében említett gyűjtemény a Deutsches Museum für Unfallverhütung anyaga, melyről a Társadalmi Muzeum vezetőjének jelentése is megemlékezik.

Társadalmi Muzeumunk nemrég kapott értesítést a német birodalmi belügyi hivattaltól, hogy a balesetbiztosító készülékek Charlottenburgban épült új muzeuma az idei év június havában fog megnyílni.

gresszussal kapcsolatban tartott kiállításon venni. Már 1888-ban ez az anyag az alsó-ausztriai iparegyletnek Bécsben rendezett kiállításán mint külön csoport szerepelt. Az 1889-ben Berlinben tartott első általános német balesetbiztosító kiállításon pedig ugyanezzel az anyaggal az »osztrák osztály« szép sikert aratott.

Ezek a modellek teszik a mostani muzeumnak is az anyagát, mely muzeum azóta tetemesen megnagyobbodva a múlt esztendő óta új, tágasabb helyiségben (nyolcz nagy teremben, nem számítva a szolgálati helyiségeket) nyert elhelyezést.

A muzeum célja iparosoknak, gyárosoknak, munkásoknak és munkaadóknak egyaránt, lehetőleg mozgatható modellekben bemutatni azokat a módokat és eszközöket, a melyeknek segítségével a munkás egészsége az üzem közben lehetőleg megvédhető. A termék szerint rendszeresen egybeállított kiállítási tárgyakat éppen ezért különösen az ipari és szakiskolák növendékei keresik fel gyakorta, rendszeren minden vasárnap váltakozó csoportokban. Itt aztán részint tanáraik, részint a Gewerbehygienisches Museum fölött felügyeletet gyakorló iparfelügyelők kalauzolása mellett természetben láthatják azt, a mit nem ismerhet meg a munkás és gyáros eléggé fiatalon, eléggé korán. 1900-ban 937 növendék látogatta meg így a muzeumot. Azonkívül számos műszaki főiskola vezette hallgatóit a muzeum termeibe.

Mint minden évben, úgy az 1901. elején is jelentést terjesztett a muzeum vezetősége a tagok közgyűlése elé a muzeum elmúlt évi történetéről. Ebből a jelentésből, melyet alkalmam volt látni, kitűnik, hogy külföldi szakemberek nem ritkán keresik fel a muzeumot tanulmányozás végett, s hogy azoknak az útbaigazításoknak a száma, a melyeket a muzeum bárkinek egyszerű megkeresésre szívesen ad, igen

teteses számot ért el az 1900-ik esztendőben is. A muzeum könyvtára, mely nem nagy, de válogatott és különösen az újabb szociálpolitikai irodalmat igyekszik magába foglalni, a lefolyt év során szintén gyarapodott, még pedig úgy látszik jórészt ajándékok útján.

A modellek száma most (1901-ben) 504. A másodpéldányoké 116. Ez utóbbiakat részint mintákul küldik az egyes tudakozódó gyárakba, részint a vándorkiállítások alkalmával használják fel. Ezeket — mint értesültem — a muzeum hajlandó méltányos árért más muzeumoknak átengedni, vagy olyanokért becserélni, a minők neki még nincsenek. Szerény nézetem szerint azonban, ha Nagyméltóságod létesítené az új Társadalmi Muzeummal kapcsolatban annak iparegészségügyi osztályát, még sem kellene nekünk a modellek beszerzése végett ehhez az első pillanatra talán czélszerűnek tetsző módhoz fordulnunk. Úgy hiszem, hogy gépgyárosaink legnagyobb része szívesen ajánlana fel saját készítésű, egyes modelleket a létesítendő muzeum számára ingyen. Hiszen ez a mód a mellett, hogy a legtisztességesebb, talán egyike a leghathatósabb reklámoknak is a gyár részére. Egyébként sem bízom a bécsi muzeum duplikátumaiban. Ezek valószínűleg a régibb modellek másodlatai s ezekkel úgy sem nyernénk semmit sem.¹ Itt egyúttal megjegyzem, hogy szakszerű műszaki ismeretek nélkül is megállapíthattam a bécsi Gewerbehygienisches Museumnak azt a nézetem szerint éppen didaktikai szempontból nagy hibáját, hogy a régi modellek a modernektől nincsenek elválasztva. Nem mondom,

¹ A fejlemények megmutatták, hogy hazai gyárosaink bőkezűségére hiába számítottunk. (Lásd alább a II. Részben.) Viszont a bécsi Gewerbehygienisches Museum duplikátumai között alapos vizsgálat után nem egy igen értékeset találtunk. Erről is majd alább szólunk.

hogy ezeket a muzeumnak egyszerően ki kellett volna selejteznie. Távolról sem, de egy retrospektív osztályba a muzeum külön gyűjthette volna össze ezeket.

Az 1900-iki év folyamán szinte kizárólag ajándék folytán 2970 K értékű modell jutott a muzeum tulajdonába. Összes modelleinek értékét a muzeum ma 70.000 koronára becsüli.

A muzeumnak kiadványai is vannak, a melyek »Mittheilungen des Gewerbehygienischen Museums« címmel jelennek meg. Az 1900-dik év folyamán 11 szám jelent meg. Ezzel az eddigi kiadványok száma a 190-et érte el.

Mint említém, a muzeumot egy magánegyesület tartja fenn. Az 1897-ik év végén 752 tagja volt, jórészt nagyiparosok, kik különböző nagyságú évi járulékokkal támogatták az egyesületet. (A hozzájárulás legkisebb összege 20 korona.) Most a tagok száma csökken s ennek folytán rosszabbodó helyzet elé néz anyagilag is a muzeum. Mint a vezetőség mondja, most már igazán itt az ideje, hogy a muzeumért az állam is tegyen valamit. Ez talán el is fog következni. Mert szinte a legutóbbi párisi kiállítás hatása alatt Ausztriában is megindult a mozgalom egy szociális muzeum létesítése iránt, a melyet a már fennálló iparegészségügyi muzeummal akarnak majd egyesíteni. Az általános tervezeténél azonban tovább még (1901-ben) nem jutottak.¹

Az iparegészségügyi muzeum tagjainak száma mint említém, folyton csökken. Oka ennek a nemzeti-ségi politikai helyzet, a melynek következtében a cseh nagyiparosok és kamarák egymásután lépnek ki a társulat kötelékeiből.

¹ Nem jutottak tovább még ma sem.

A muzeum élén a társaság közgyűlése által választott nagyszámú igazgatóság áll. A muzeum fölötti felügyeletet s az ügyek tényleges vezetését egyes Bécsben székelő ipari felügyelők tiszteletbeli hivatalképen látják el.

Az 1900-iki év folyamán a muzeum bevételei 18.436.75 koronát tettek ki. Ezzel szemben a kiadások 15.798.06 koronára rúgtak. A régebbi években elért megtakarítások és alapítványok révén az együletnek 162.000 korona vagyona van, mely a postatakarékpénztárnál van elhelyezve. Budgetjének főbb kiadási tételei: a lakbér, a felügyelő, a szolga díja, valamint a modellek folytonos javításához és karbantartásához szükséges mechanikai munka költségei.¹

II. Ennyiben volt szerencsém utam eredményéről jelentésemet megtenni. A következőkben a nálunk létesítendő társadalmi muzeumra vonatkozó tervezetemet leszek bátor Nagyméltóságodnak előadni.

Memorandumomnak ez a része három kérdést igyekszik megfejtetni. Mindenekelőtt vázolni kívánom azt a működést, a melyet nézetem szerint létesítendő muzeumunknak majdan ki kell fejtenie. Ennyiben

¹ Azóta más egyéb, itt külön fel nem sorolható intézetek mellett az Észak-Amerikai Egyesült-Államokban is létesült egy társadalmi muzeum: Az American Institute of Social Service. Székhelye New-York. Az 1898. óta létező League for Social Service alapította, az egyesület titkárának W. H. Tolman-nek kezdeményezésére. (E füzet Második Részében a munkáslakásügyről szólva, megemlítjük, hogy muzeumuk is hozzájárult ezen amerikai intézet anyagának gyarapításához.) E muzeum ugyanazokat a célokat tűzte maga elé, mint a mienk. Gyűjti és rendezi a szociális érdekű anyagot, felvilágosításokat ad ilyen ügyekben és iparegészségügyi muzeumot is szándékozik létesíteni.

tehát e muzeum rövid programját adnám. Azután szólni kívánok arról a szervezetről, a melynek segítségével e működést teljesíthetőnek vélem. Dolgozatom e részéhez egy lehetőleg szabatosan fogalmazott s szakaszonként megállapított ideiglenes szervezeti szabályzat tervezetét csatolom. Végül adom a létesítendő muzeum megalapításának és fenntartásának hozzávetőleges költségszámítását.

Létesítendő társadalmi muzeumunk munkakörének és működésének vázlata. (Program.) Egy futólagos pillantás a jelentésben elmondottakra meggyőzheti Nagyméltóságodat arról, hogy az ott ismertetett külföldi társadalmi muzeumok, illetőleg hasonló célú szociálpolitikai intézmények egyikét sem vehetjük a maga egészében létesítendő muzeumunk szigorú mintájául.

Igaz ugyan, hogy különösen a párisi Musée Social fényes példájával szinte az utánzásra hív, de a mint már f. é. február hó 21-én Nagyméltóságodhoz intézett jelentésben kifejteti szerencsém volt, létesítendő muzeumunknál a szükséges elméleti, tudományos alapokat úgy tartom összeegyeztetendőknék a gyakorlati követelményekkel, hogy a lehetőleg mély komoly tudományos alap, melynek a muzeum vezetőségében élnie kell, napvilágra csak gyakorlati eredményeit juttassa. Éppen ezért — mint ott mondtam — nem választanám a párisi Musée Socialt sem szervezetében, sem irányzatában alakítandó muzeumunk példájául. Hogy ezt nem volnék hajlandó tenni, annak a párisi Musée Social szigorú tudományos célzatain kívül egyéb okai is vannak. Sem annyi anyagi, sem annyi szellemi eszközünk nem áll rendelkezésünkre, hogy a párisi Musée Social céljaival azonos feladatokat tüzhetnénk magunk elé. Nem habozom kijelenteni azt

sem, hogy létesítendő muzeumunk, melynek feladata elsősorban mégis csak a hazai szociálpolitikai jelentőségű tünemények vizsgálata, s ha szabad magamat így kifejeznem, bizonyos mértékig a hazai szociálpolitika irányítása lesz, — itt hazai földünkön nem is találna olyan munkálkodásra alkalmas anyagot, minőt a párisi Musée Social a nyugateurópai ipari világ középpontján Franciaország, Belgium s Anglia munkásügyében kap.

De nem választanám kizárólag mintaképül a belga munkásstatisztikai hivatalt sem könnyen érthető okoknál fogva, úgyszintén nem kereshetek mintaképet létesítendő muzeumunk számára a német és osztrák balesetbiztosítási és iparegészségügyi muzeumokban sem. Azt, hogy különösen ez utóbbit mintául vegyük létesítendő muzeumunk iparegészségügyi osztályának megalkotásánál, semmi sem akadályozza. De erre sincsen semmi szükségünk. Az a javaslat, melyet Szterényi József miniszteri tanácsos még 1894-ben kidolgozott volt egy iparegészségügyi muzeum létesítése érdekében, e tekintetben egyfelől oly mélyreható indokolást, másfelől oly programot tartalmaz, hogy ahhoz nincsen sem hozzátenni, sem elvenni valóm.

A mi muzeumunk létesítésének két sarkalatos alapelve van, melyektől eltérnünk nem lehet s a mely pontok mindegyikét a berendezés tervezésénél folyton szem előtt kell tartanunk. E két pont: 1. A muzeum, jórészt mint kísérlet, állami intézet gyanánt szerveztetik. 2. Költsége ennél fogva jóval szerényebb méretekben állapítandó meg, mint akár a Musée Socialé, akár a berlini Centralstelleé.

E két ponthoz járul az a harmadik követelmény, hogy muzeumunk hazai sajátos követelményeinknek megfelelően mást kell, hogy nyújtson, mint a külföldi ismerttetett intézetek bármelyike.

Létesítendő muzeumunk célja szerintem az, hogy nemzeti életünk, hazánk szociálpolitikai és gazdasági viszonyait egyes ágak szerint csoportosítva igen hűen és lehetőleg részletesen tüntesse fel a lehető leghelyesebb és legáttekinthetőbb beosztás mellett, úgy hogy az ott összegyűjtött irodalmi, chartografikai, grafikai és statisztikai anyag egyúttal minden bővebb magyarázat nélkül s lehetőleg a laikus számára is érthetőleg arra is rámutasson, hogy gazdasági s ezen alapon szociálpolitikai viszonyainknak miként kellene a jövőben egészségesen alakulniok.

Hogy ezt elérendő a muzeum mit vonjon működési körébe, hol és milyen anyagot gyűjtsön s a gyűjtött anyagot miképen rendezze, arra vonatkozólag itt, érzem, csak nagyon tág keretekben tehetek javaslatot. Másfelől azonban meg vagyok róla győződve, hogy e keretek vázolásával is sikerülni fog elérnem azt, hogy abban az esetben, ha Nagyméltóságod programomat helyesnek itélné, e program keretein belül a muzeum berendezésével megbizandó szakember könnyen meg fogja találni a részletesebb teendők leghelyesebb módzatait.

A létesítendő társadalmi muzeum mindenekelőtt hazánk azon gazdasági ügyeinek vizsgálatával foglalkozhatnék, a melyek szociálpolitikai vonatkozással bírnak. Ilyeneknek tekinthetők mindenekelőtt a nagyipari üzem vizsgálata és a kisipar állapotának szemmel kísérése. Az első az iránt tájékoztathatna bennünket, hogy egyes gyáraink részint az állami beavatkozás kívánalmai folytán, részint saját kezdeményezésükre mit tesznek a munkásosztály érdekében. A muzeum e része konkrét adatok gyűjteménye volna a gyáraktól maguktól bekérendő táblázatos, lehetőleg áttekinthető grafikai ábrázolásokban, esetleg képekkel s a hozzá való magyarázó szöveggel kiegészítve. A kisipar

ilyen irányú feltüntetése jóval több nehézségbe ütköz-
nénk, s ez talán nem is illenék bele annyira a szemlél-
tetés céljaira anyagot gyűjtő szociális muzeum ügy-
körébe. E feladat inkább egy majdani erre irányuló
ipari felvételnek, mint külön studiumnak lehet a
tárgya. E felvétel eredményeit szociálpolitikai szem-
pontból megvilágítani, s így társadalmi politikánk
számára is eredményessé tenni, ez már inkább s tel-
jesen beletartoznék az alkotandó társadalmi muzeum
feladatainak körébe.

Gazdasági életünknek egy további olyan momen-
tuma gyanánt, a melynek szociálpolitikai szempon-
tokból is nagy jelentősége van, legközelebb pénzinté-
zeteink működését említem meg. Ezeknek, valamint
biztosító intézeteinknek tevékenysége hazánk társa-
dalomgazdasági állapotára élénk fényt vet. Ha azt az
eredményt nézem, a melyet hazai pénzintézeteink
egyike-másika (pl. a Pesti Hazai Első Takarékpénztár-
egyesület) a legutóbbi párisi nemzetközi kiállítás Éco-
nomie Sociale csoportjában a működését grafikailag
feltüntető statisztikai kimutatásaival elért, még szilár-
dabban megérlelődik bennem az a gondolat, hogy ilyen
rendszeresen feldolgozott és lehetőleg teljesen egybe-
gyűjtött kimutatások hazánk létesítendő Társadalmi
Muzeumának egyik legszebb kincsét fogják alkotni.
E táblázatok megszerzése sem fog hihetőleg nehéz-
ségbe ütközni. Nagyobb takarékpénztáraink, jelzálog-
intézeteink, biztosító intézeteink stb. előreláthatólag
sietni fognak, hogy működésüknek az új muzeumban
maradandó emléket állítsanak.

A pénzintézetek kiállításáról a szövetkezetekére
megyek át. A közvetlenül is szociálpolitikai célo-
kat szolgáló szövetkezeti mozgalom hazánkban immár
nagy kiterjedést ért el. S ha termelő szövetkezeteink
nem is igen boldogulnak, a fogyasztási, különösen pedig

a hitelszövetkezetek terén immár nálunk is egy tanulmányozásra nagyon érdemes és nagykiterjedésű társadalmi jelenséggel állunk szemben. A létesítendő muzeum már a közügynek is igen nagy szolgálatot tenne a szövetkezetek pontos statisztikájának elkészítésével, mert szövetkezeti ügyünk, a melynek terén pedig immár jelentősebb törvényhozási kísérleteket is tettünk, ma mintegy szétkallódva teng. Egy-két felületesebb magángyűjteményen kívül még a hazai szövetkezetek összegyűjtött sorozatával sem birunk. Attól pedig nagyon távol állunk, hogy e tekintetben csak némileg is kielégítő statisztikánk volna. Az országos központi hitelszövetkezet segítségével és ugyanazon a módon mint a pénzintézeteknél terveztem volt, úgy hiszem a szövetkezetektől sem lenne nehéz működésüket feltűntető táblázatos statisztikát nyerni. Hogy tudományos becstől eltekintve az így összegyűjtött statisztikai anyagnak minő gyakorlati haszna volna, arra nézve legyen szabad csak azokra a nehéz kérdésekre hivatkoznom, a melyek éppen a Nagyméltóságod bölcs vezetése alatt álló ministeriumban szinte nap-nap után felmerülnek a közvetítő kereskedelem s a szövetkezeti eszme propagálói közötti küzdelemben, s a mely vitás ügyek érdemleges megbirálását sokszor éppen az teszi igen nehezzé, hogy nincsenek megbízható és áttekinthető adataink hazánkban a szövetkezetek működéséről. Magától értetődik, hogy a társadalomgazdasági muzeum, a mint egyáltalán nem korlátozná tevékenységét az ipari munka terére s az ezzel kapcsolatos jelenségekre, úgy a mezőgazdasági szövetkezetek vizsgálatát is feladatkörébe vonná. A muzeum így bizonyos tekintetben a hazai szövetkezeti mozgalom szellemi irányítójává is lehetne. Ügyelhetne egyúttal arra is, hogy e mozgalom túltengésbe ne vesszen.

Ugyancsak azon szociálpolitikai vonatkozású gazdasági kérdések között, a melyekkel létesítendő társadalmi muzeumunk foglalkozhatnék, emlitem meg kézizálogkölcson-ügyünket is. A »szegény ember bankja« egészen a legutóbbi időkig nagyon mostoha gyermeke volt közigazgatásunknak. Az a gond azonban, a melyben Nagyméltóságod a kézizálogkölcson-ügyet nem késett részesíteni, már kezdi gyümölcseit hozni. Óhajtandó volna, hogy a létesítendő szociális muzeum a kézizálog-ügyet hasonló figyelemben részesítse. Ez talán hozzá fog járulni ahhoz, hogy ez az intézmény szegényügyi politikánknek csakugyan erős és egészséges eszközévé legyen. Hogy azonban ezzel válhasson, ismernünk kell legapróbb részletéig. Összefoglaló s kimerítő statisztikájára immár égető szükség van. A ministeriumi törzskönyv, a statisztikai forgalmi kimutatások sat. alapján nem lesz nehéz a muzeum számára e statisztikai anyagot szintén táblázatos kimutatásokban elkészíttetni.

Javaslataimban mindig táblázatos, lehetőleg áttekinthető kimutatásokról beszélek. Ez kötelességemmé teszi a következők megjegyzését is. A statisztikusok igen különböző nézetten vannak a grafikai kimutatások becsét illetőleg. Tudom, hogy szaktudósokkal szemben a bárminő világos, és első pillanatra áttekinthető, szép grafikai ábrázolásnak semmivel sincs nagyobb bece a száraz számadatoknál. Nem így azonban a laikusnál, a kinek szemét sokkal jobban lekötik az egymás mellé állított oszlopok, körök és koczkák, mint a fárasztó s a képzeletet megerőltető számadatok. A muzeum pedig, mint első sorban állandó kiállítás, a szemre akar hatni, s látás által akar tanítani. Látogatóinak — s ezeknek legnagyobb részét mégis csak az értelmes laikus elem fogja kitenni — így magyarázhatja meg legjobban azt, a mire tanítani

akarja őket. A szakember számára pedig mindig készen fognak állani a muzeum pontos statisztikai kimutatásai is.

Statisztikai táblázatokról lévén szó, legyen szabad Nagyméltóságod figyelmét azokra a grafikai ábrázolásokra is felhívni, a melyeket az országos központi statisztikai hivatal az 1896-iki ezredéves kiállítás sajtóügyi pavillonjának földszintjén helyezett volt el. Ha e szép chartografiák közül azokat, melyek főleg gazdasági életünkre vonatkoznak, a muzeum számára megszerezhetnők, kiegészítve ezeket persze egyes különböző, hazánk területén mutatkozó érdekesebb társadalmi tünetényeket bemutató ábrázolatokkal — kétségkívül már kezdetben is igen szép és a maga nemében páratlan gyűjteményhez juttatnók a létesítendő új muzeumot.

A szociálpolitikai szempontból is jelentőséggel bíró gazdasági ügyek mellett nagyszámmal ismerünk immár hazánkban is olyan intézményeket, a melyek első sorban és közvetetlenül szociálpolitikai célzatoakat szolgálnak. A külföldön ilyenek természetesen nagyobb számmal találhatók mint nálunk, de ilyen intézmények létesítése immár nálunk is megkezdődött fejlődő gyáripárunkkal kapcsolatosan. A szociális muzeumnak kétségtelenül egyik legelső rangu feladata lesz ezeket a belföldi intézményeket lehetőleg részletesen és hű képben bemutatni. De egyúttal arra is törekednie kell majd a megalkotandó muzeumnak, hogy megismertesse a nagy közönséggel, valamint a szakkörökkel, melyeknek érdeklődését szintén hivatva lesz felkelteni, azokat a külföldi berendezéseket, a melyek nálunk is megszabhatják az illető téren a fokozatos fejlődés irányát. Ennyiben sorolnám a muzeumnak ezt a feladatkörét új csoportba, mert az eddigelé említett gazdasági jelenségek vizsgálatát lehetőleg, de

persze szinte nem kizárólag (pl. szövetkezeti ügy), csak a belföldre szoritanám.

Muzeumunknak gyűjtenie, rendeznie s áttekinthetően feldolgozva bemutatnia kellene azokat az adatokat, a melyek pl. a tanonczügy s a munkásgyermek védelme, a munkásválasztmányok, a munkáslakások, munkabérrendszerek, különösen a nyereségben való részesedés, a strike-ok, foglalkoztató műhelyek, a munkaközvetítés, a munkások táplálkozása, a munkáskönyvtárak s egyéb a munkások szellemi és erkölcsi művelődését előmozdító intézmények, a munkások egészségügye, egyáltalában az alsóbb néposztályok jólétének emelését célzó intézmények, beteg- és rokkantságélyezés, baleset-biztosítás, munkaidő-szabályozás, vasárnapi munkaszünet stb. stb. körül hazánkban felmerülnek. Ezeknek a gyűjteményeknek annyira teljeseeknek kell lenniök, hogy hazánk szociálpolitikai fejlettségének híú képét tükröztesse vissza a muzeum. Magától értetődik, hogy a vonatkozó tárgyú állami intézkedéseknek, törvényeknek és rendeleteknek is fel kell vétetniök, még pedig rendszeresen, a muzeum gyűjteményeibe. Úgyszintén nem kívánom külön hangsúlyozni, hogy itt is ismét ne csak az ipari munkást, hanem a mezőgazdasági ügyek körében felmerülő szociális fontosságú jelenségeket is figyelmére méltassa a muzeum.

Hogy a teljes belföldi anyaggal szemben a külföldről csak mintegy szemelvényeket helyezhetünk el a muzeumban, az természetes. A muzeum vezetősége a külföldi dolgok közül kétségtelenül mindig meg fogja találni a legérdemesebbet, a mit didaktikai szempontból legnagyobb sikerrel állíthat a bemutatott belföldi anyag mellé.

Ez a nagykiterjedésű gyűjtemény, a melynek csak általános tárgyi körvonalait jeleztem, egyfelől

a magyar munkás mai helyzetét tüntesse fel, másfelől utasítsa a magyar munkaadót arra, hogy figyelembe véve a külföldön elért eredményeket, miként igyekezzék munkásai sorsán javítani.

A muzeum e széleskörű csoportja csak félig teljesítené hivatását, ha működését csak a tények regisztráló bemutatására szorítaná. E csoportban a muzeum vezetésének ugyanazt a konzultatív szolgálatot kell majd, még pedig írásban és szóval egyaránt teljesítenie, mint a melyet a Musée Social vagy a berlini Centralstelle feladatának ismer. A muzeumnak oda kell törekednie, hogy ily munkásjóléti intézmények kérdésében a nagyközönség, a munkások és a munkaadók egyaránt bizalommal fordulhassanak hozzá.

Magától értetődik, hogy a muzeum e két első csoportjának anyagát azoknak a tárgyaknak egybegyűjtésével és megrostált kiállításával kell megkezdeni, a melyeket a brüsszeli s a legutóbbi párisi világtárlat Économie Sociale csoportjában kiállítottunk. Azt egybegyűjteni, a mi e tárgyakból még egybegyűjthető, lenne nézetem szerint a muzeum berendezésénél a legelső feladat.

Hazánkban a közjótékonyág csakúgy, mint a magánosoké, számottevő mérveket öltött. Társadalmi vagyonosságunkhoz viszonyítva, igen nagy összegek azok, a melyeket egyesek, községek, törvényhatóságok s az állam, valamint a különböző egyletek, akár a szegényeknek nyújtott közvetlen pénzsegély, akár lelenczházak, gyermekkertek, népkonyhák, kórházak, gyógyintézetek, szegényházak, üdülő- és menedékhelyek útján a vagyontalan néposztály segélyezésére juttatnak. A szociális politika szempontjából kétségtelenül nagyfontosságú az, a mit így állam és társadalom a szegény néposztályért tesz. Eddigél azonban, sajnos, ez a jótékonyági ügy összefoglaló statisztikát nem

mutathat fel. Nem is kis fáradság az ilyen statisztikát egybeállítani s azt folytonosan javítani, úgy a mint a viszonyok változnak. A muzeum tevékenységét azonban annál inkább fordíthatná e jótékonyági ügyre is, mert hiszen ez által áttekinthető képét nyújthatná szociálpolitikánk egyik máig legkifejlettebb ágának s azt ez által kétségtelenül a leghelyesebb irányokba is terelhetné, egységes szempontok szerint vezethetné.

A létesítendő muzeum ügkörének e harmadik csoportjához csatlakozik, nézetem szerint önkéntelenül mint negyedik feladatkör az iparegészségügyi muzeum létesítése. Ére vonatkozólag legyen szabad csak arra hivatkoznom, a mit Szterényi József miniszteri tanácsos úr Nagyméltóságod hivatali másodelődéhez 1894-ben intézett jelentésében megirt. (Lásd a kereskedelemügyi m. kir. ministerium irattárában a 28851/94. számú ügyiratot.) Az iparegészségügyi muzeum kétségtelenül társadalmi muzeumunk egyik legnagyobb gyakorlati hasznát biztosító része lesz. Az ipari és szakiskolák növendékei ezt állandóan fogják látogatni. Természetesen a muzeum iparegészségügyi csoportjának is konzultatív szolgálatot kell majd teljesítenie az érdeklődők kívánságára.

Megalapítása, azt hiszem, nem fog túlságos költséggel jární, mivel a gyárosok, miként a bécsi muzeumnak, úgy hihetőleg itt is ingyen fogják a muzeum céljaira a modelleket átengedni.

Eddig vázolt feladatkörét a muzeum jól mindenestre csak úgy fogja teljesíthetni, ha jó és elegendő nagy könyvtár áll rendelkezésére, valamint, ha legalább a jobb szakfolyóiratok fölött is rendelkezik. E könyvtár a kereskedelemügyi m. kir. ministerium könyvtárának, esetleg az egyes szakosztályi könyvtáraknak másodpéldányokban meglevő, szakbavágó munkáiból, valamint egyéb szakkönyvtárak (pl. a statisztikai

hivatal könyvtára) fölösleges másodpéldányaiból építhetné meg első alapjait. E módon persze a könyvtár valami nagyon értékes anyagra szert tenni nem fog. Úgy hiszem azonban, hogy antiquarice nem lesz nehéz azokat a nevezetesebb munkákat, amelyekre a könyvtár alapberendezéséhez okvetetlenül szükség lesz és a melyeket nem sikerülend e módon megkapni, aránylag elég jutányosan megszerezni a könyvtár számára.

Fönnebb, valamint Nagyméltóságodhoz f. é. február hó 21-én intézett jelentésemben szóltam róla, hogy a muzeum vezetőségének majd élénk összekötéseket kell fenntartania a külföld hasonló intézményeivel. Ez lesz a legjobb módja annak, hogy ingyen, vagy legalább csekély árért jussunk az amerikai Department of Labor, a párisi Musée Social, a berlini Centralstelle, a Verein für Socialpolitik, a brüsszeli Office du Travail stb. nagybecsű kiadmányaihoz.

Régi s mindinkább érezhető hiánya közéletünknek, hogy nincs egy kimerítő gazdasági nyilvános szakkönyvtárunk. Azok, kik hazánkban tudományosan vagy gyakorlatilag foglalkoznak a gazdasági kérdésekkel, ezt a nagy hiányt, mely munkájukat fölöttébb megnehezíti, már régóta érzik. Vannak ugyan egyes kisebb jó szakkönyvtáraink. E tekintetben első sorban az országgyűlés képviselőházának könyvtárát említem, ezután sorakoznak a két statisztikai hivatal könyvtárai s némileg ide számíthatnám a székesfővárosi tanács gazdasági ügyosztályának a községi pénzügyekre vonatkozó könyvgyűjteményét. E könyvtárak legnagyobb része azonban a nagyközönség számára hozzáférhetetlen s az is, mely mint nyilvános könyvtár szerepel, így az országos központi statisztikai hivatalé, Budán van, nehezen közelíthető meg s oly órákban van nyitva, hogy a közönség által alig használható. Az egyetem, a Nemzeti Muzeum és az Akadé-

mia könyvtáraitól nem szólok. Ezek gazdasági anyagot alig, vagy egyáltalán nem tartalmaznak.

Nézetem szerint a létesítendő társadalmi muzeum egyik legszebb feladata volna ezen a nagyon érezhető hiányon segíteni. Ha a muzeum egy olvasó teremmel kapcsolatos jó gazdasági és szociálpolitikai könyvtárt tudna a közönség számára összegyűjteni, közművelődésünknek és gazdaságtani tudományunknak nagy szolgáltatásokat tennie. Ilyen könyvtárt talán úgy lehetne legcélszerűbben létesíteni, hogy egyes, már meglevő, fönnemlített könyvtárainkat egymást kiegészítőleg egybevonnók. — Érzem azonban magam is, hogy ez a terv mindenesetre csak a jövő zenéje, mert ilyen könyvtárt egybeállítani nagyobb költség nélkül semmi esetre sem volna lehetséges. Fenntartása és igazgatása is tetemes pénzáldozatokba kerülne. E tervvel most azért inkább csak a fejlődés irányát szeretném jelezni. Ilyféle nagy és igazán használható könyvtárra kellene majd megnőnie a Társadalmi Muzeum ama kis könyvgyűjteménynek, a melynek most kezdetben csak csekély költséggel raknám le az alapjait s a melynek igazgatásához sem kellene a muzeum vezetőségén kívül külön munkaerő.

A külföldi előbb ismertetett intézetek mind külön folyóiratok birtokában vannak s mindegyiknek vannak külön rendszeres kiadmányai. Kis alapokon szervezendő muzeumunk kezdetben az önálló folyóirat költségeit nem bírná meg. Gyűjteményeinek szaporodásával együtt azonban időnkint magyarázó kiadmányokat bocsájthatna közre. Alább nevezendő jelentéseit szintén ily kiadmány formájában publikálhatná.

Szervezet. Az a lényeges különbség, mely létesítendő Társadalmi Muzeumunkat a memorandumom első részében ismertetett külföldi intézményektől el-

választja, t. i. a határozott állami hivatali jelleg s a kezdetben legalább lehetőleg kevés fenntartási költség, — a mi intézetünk szervezetében fogja hatását szükségképen leginkább éreztetni.

A külföldi intézmények szervezete inkább az egyesületi alak. A mi muzeumunk tudtommal határozottan mint állami intézmény terveztetik. Ehhez képest létesítendő intézetünk, úgy hiszem, a kereskedelemügyi m. kir. ministerium expozitúrájaként fog szerepelni.

Székesfővárosunk pesti oldalán, lehetőleg központi fekvéssel kellene a muzeum céljaira egy két-három nagyobb (két- esetleg háromablakos) s egy kisebb (egyablakos) utcái szobából, egy udvari szobából s a megfelelő mellékhelyiségekből álló lakást bérelni. A két-három nagyobb utcái szoba a muzeum kiállítási részének s esetleg a könyvtárnak elhelyezésére szolgálna. A kis szoba a muzeum vezetőjének dolgozó szobája volna. Az udvari szoba s a konyha stb. az alkalmazandó egy szolgál, egyúttal muzeumi őr részére lakásul szolgálna.

E két-három szobában volna a muzeum csoportonként elhelyezendő. Az előző pontban említett négy csoportnak megfelelően az összes kiállítandó anyag rendszeresen csoportosíttatnék. Külön volna rendezendő az az első sorban gazdasági jellegű anyag, a mely szociálpolitikai vonatkozással bír, külön a munkásjóléti intézmények anyaga, külön volna rendezendő a jótékonyági ügy kiállítása s külön az ipar-egészségügyi kiállítás.

E négy csoportnak megfelelő anyag mintegy önkéntelenül kétfelé oszlik.

Az első három csoport anyaga bizonyos tekintetben homogén. E három csoport tenné a tulajdonképeni Társadalmi Muzeumot (a Társadalmi Muzeum

I. osztályát), az iparegészségügyi csoport a muzeum II. osztályát alkotná.

A muzeum vezetésével Nagyméltóságod legcélszerűbben egy hivatalnokát bízhatná meg, ki a muzeum programmszerű berendezéséhez és további fenntartásához megkivántató kellő gazdaságtani és szociálpolitikai tájékozottsággal bír. Meg vagyok róla győződve, hogy úgy, a mint a muzeum programját terveztem, az egy ember munkaerejénél, különösen kezdetben, nem venne többet igénybe annál is kevésbbé, mert hiszen a grafikai statisztikák elkészítése esetről esetre úgyis szakszerű rajzolóra leszen bízandó.

Adminisztratív szempontból tehát Nagyméltóságod az egész muzeum vezetését fogalmazói személyzetének egy tagjára bízhatná, ki mint a muzeum vezetője, egyéb hivatali munkától felmentetnék. A muzeumnak e vezetője közvetlenül Nagyméltóságod iparfejlesztési szakosztályának főnöke alá volna rendelve mint referens. Egyáltalán a felügyeletet a muzeum fölött e szakosztály (melynek ügykörébe a munkásvédelmi ügyek tartoznak) főnöke végezné. A muzeum így adminisztratív szempontból mint a mostani IX. szakosztály egyik expositurában lévő ügyosztálya szerepelhetne, a nélkül azonban, hogy munkáját bürokratikus módon végezné.

Azzal, hogy a muzeum vezetőjét közvetlenül a IX. szakosztály főnökének fennhatósága alá állítom, éppen a bürokratikus szervezet nehézségén igyekszem segíteni. A muzeum tudományos és nem közigazgatási munkát van hivatva teljesíteni. E működésének pedig a rendes hivatali forma megőrlője volna.

A muzeum vezetője adminisztratív szempontból a muzeum mindkét osztályának élén állana. Ő érintkeznék a muzeum ügyeiben kifelé a közönséggel, ő képviselné a muzeumot közvetlen főnöke irányában

is. A muzeum első három csoportjának (I. osztály) szakba vágó munkáját szintén a muzeum vezetője végezné. A II. osztályt tevő iparegészségügyi muzeum műszaki szempontból való felügyeletével Nagyméltóságod czélszerűen bizhatna meg egy, szolgálattételre a központba berendelt gépészmérnök-iparfelügyelőt. Ezen iparfelügyelőnek tehát a modellek beszerzése és rendezése, valamint karbantartása körül a véleményezés teendője jutna feladatul, a mit rendes hivatali munkája mellett jól elvégezhetne.

A muzeum vezetője közvetlen fölöttes hatósággal, az iparfejlesztési szakosztály főnökével a muzeum ügyeiben rövid uton érintkezik. Ennek útmutatásai szerint vezeti a muzeum összes tevékenységét. Évenként kétszer, január és június hónapokban, Nagyméltóságod elé részletes programot terjeszt a muzeumnak a következő félévben teljesítendő munkálatairól. S ezekhez Nagyméltóságod jóváhagyását kéri ki. Előterjesztéséhez mindig az évi budgeten belül maradó részletező hozzávetőleges költségvetést is csatol. E programmal együtt terjeszti a muzeum vezetője Nagyméltóságod elé a lefolyt félévben végzett munkáról szóló jelentését. E munkálatát szinte számadással kíséri. Jelentése fogja addig, míg a muzeumnak többször gyakoribb közzétenni valója, anyag- és költséghiány miatt nem lesz — pótolni a muzeum kiadványait. E jelentéseket pedig addig, míg a muzeumnak külön organuma nem lehet, a Közgazdasági Szemle fogja közzétenni. Ugyancsak ez fogja közölni a muzeum egyéb szükséges publikációit is. Fizetést ezért nem húz. Nagyméltóságod ezt némi ellenszolgáltatásként kívánhatja a fentnevezett laptól, mely Nagyméltóságod budgetjéből évi 2000 K támogatásban részesül. (Most ugyan a támogatást a Közgazdasági Társaság kapja, de abból a célból, hogy a Szemlének juttassa.)

Abból a célból, hogy az időközben felmerülő kisebb javítások, kisebb beszerzések s más lényegtelen kiadások költségeinek utaltványozásával járó hosszadalmas út, az ilyen kisebb és rendszeren sürgős javításokat stb. ne késleltesse, czélszerűnek tartanám, ha Nagyméltóságod a Társadalmi Muzeum budgetjéből negyedévenként 100 koronát a muzeum vezetőjének kezéhez előlegesen kiutaltványozna, ki arról minden negyedév végén köteles volna elszámolni.

A Társadalmi Muzeum szervezetére és működésének módjára nézve kifejtett ezeket az irányelveket a következő működési és szervezeti szabályzatba, mint tervezetbe foglalom össze. (Ez a tervezet nem akar kész szabályzat lenni, inkább csak az alapítással és a berendezéssel járó teendők rendszeres felsorolása):

1. §.

A kereskedelemügyi m. kir. minister Budapesten Társadalmi Muzeumot létesít.

2. §.

E muzeum feladata:

1. Hazánk azon gazdasági jelenségeinek vizsgálata, a melyek szociálpolitikai szempontból jelentőséggel bírnak. (Takarékpénztárak, biztosító intézetek, jelzálogintézetek, kézizálog-ügy, szövetkezeti ügy, stb. Ipari és mezőgazdasági kis- és nagyüzem stb.)

2. A munkásjóléti intézmények pontos vizsgálata hazánkban, s általában az ipari és mezőgazdasági munkásügy figyelemmel kísérése. (Tanonczügy, munkás-gyermekek védelme, munkásválasztmányok, munkabér-rendszerek, különösen a nyereségben való részesedés, a strike-ok, a foglalkoztató-műhelyek, a munkaközvetítés, a munkások táplálkozása, munkáskönyvtárak, s

egyéb a munkások szellemi és erkölcsi művelődését előmozdító intézmények, a munkások egészségügye, egyáltalában az alsóbb néposztályok jólétének emelését célzó intézmények, beteg- és rokkant-segélyezés, baleset - biztosítás, munkaidő - szabályozás, vasárnapi munkaszünet stb. stb.) Feladata továbbá az e téren nevezetesebb külföldi intézményeket is figyelemmel kísérni s azokról adatokat gyűjteni.

3. Köz- és lehetőleg magánjótékonyági ügyünket figyelemmel kísérni.

4. A munkásokat a munka közben előforduló balesetek stb. ellen biztosító készülékek mintáiból iparegészségügyi muzeumot alakítani.

A megejtett vizsgálatok folyamán a muzeum adatokat gyűjt. A gyűjtött adatokat a muzeum tudományosan osztályozza, rendezi. Statisztikai és lehetőleg grafikai táblázatokat készít azokról s így állandó társadalomtudományi kiállítást tart fenn.

3. §.

E feladat-csoportokhoz képest a muzeum két osztályra oszlik. Az elsőt (a tulajdonképeni Társadalmi Muzeum) az ügykör 1—3-ik csoportja alkotja; a másodikat a 4-ik csoport.

4. §.

A muzeum élén a muzeum vezetője áll. E teendők elvégzésével a kereskedelemügyi m. kir. minister a kereskedelemügyi ministerium egyik hivatalnokát bizza meg, ki rendes hivatali óráit (9—2-ig) a muzeum hivatalos helyiségében tölti. Ezalatt a Társadalmi Muzeum hivatalos ügyeit intézi, s az érdeklődőknek minden tekintetben rendelkezésére áll. A muzeum vezetője intézi a muzeum összes adminisztratív ügyeit. Ő végzi a muzeum ügykörének 1—3-ik csoport-

jába vágó szakbeli munkát is. A 4-ik csoport ügyeit műszaki szempontból egy iparfelügyelő intézi, kit a kereskedelemügyi m. kir. minister erre kijelöl.

5. §.

A muzeum vezetője úgy adminisztratív, mint szak-szemponctokból közvetlenül a kereskedelemügyi m. kir. ministerium iparfejlesztési szakosztálya főnökének van alárendelve, ki őt a muzeum ügyeinek vezetésében utasításaival látja el.

6. §.

A muzeum vezetője mint olyan, a muzem budgetjének terhére fizetést nem húz. De megmarad a ministerium szolgálati állományában s ottani fizetését tovább is húzza. A muzeum ügyeinek intézésén kívül egyéb hivatali munkájától felmentetik.

A muzeum II. osztályának műszaki vezetésével megbízott iparfelügyelő e munkát rendes hivatali teendői mellett teljesíti. Ezért részére fizetés nem jár.

7. §.

A muzeum vezetője a muzeumot érdeklő összes ügyekben az iparfejlesztési szakosztály főnökével szóbelileg rövid úton érintkezik. Annak a muzeum ügymenetéről állandóan jelentést köteles tenni.

E mellett évenként kétszer jelentést tesz a kereskedelemügyi m. kir. ministernek a muzeum ügymenetéről. E jelentésében egyfelől a lefolyt félévben kifejtett működést vázolja, másfelől a következő félév munkálkodásának programját adja. E program a minister jóváhagyására szorul. Úgy a program, mint a jelentés számadással szerelendő fel, az előbbi hozzátétőleg, de részletezett költségvetést, az utóbbi elszámolást tartalmaz. A jelentés az adminisztratív rész

kivételével a muzeum kiadmányai közt közzététetik. Ez idő szerint a Közgazdasági Szemlében.

8. §.

A muzeum vezetője kezeihez utólagos elszámolás kötelezettsége mellett a kereskedelemügyi m. kir. minister negyedévenként 100 koronát utalványoz ki a folyó apróbb javítási, stb. költségek fedezésére.

Költségkiszámítás. Azzal, hogy a muzeumban végzendő értelmi munka elvégzésével a ministeriumi központ statusában maradó s a központ terhére javadalmazandó hivatalnokot vélek megbizandónak, magának a muzeumnak budgetjénél tetemes megtakarítást érünk el. Ez a megtakarítás per absolutum is annál nagyobb, mennél alacsonyabb rangú hivatalnokai között talál Nagyméltóságod a muzeum vezetésére alkalmas erőt.

A személyzet számára való fizetések tétele elesvén, budgetünk első s legnagyobb tétele a bérelendő helyiségek bére lesz. A szervezetről szólva részleteztem a szükséges helyiség nagyságát. Ennek megfelelően mint lakbér-költséget a következő tételt állithatom be költségvetésembe:

Helyiség bére	1600 K
Ehhez a megfelelő fűtés és világítás	400 »
A szolga természetben kapna lakást, fűtést és világítást, e mellé	600 »
A grafikai ábrázolatok elkészítésére, berámázására stb., valamint már kész ily ábrák beszerzésére	800 »
Modellek beszerzésére	1200 »
Mechanikusnak a modellek karbantartására	200 »
A könyvtár évi gyarapítására szánnék	1000 »
Átvitel	5800 K.

Áthozat	5800 K
Nyomtatványokra	600 »
Postaköltségekre	400 »
Apróbb javítási stb. költségekre, a muzeum vezetőjének kezeihez utólagos elszámolás kötelezettsége mellett	400 »
Előre nem látott kiadások	400 »
Összeg	7600 K.
A hivatali helyiség berendezésére, asztal, székek, szekrény, könyvszekrények stb. ...	400 »
	8000 K.

Az első évi költséget tehát kb. 8000 koronára számítom, a miből 400 korona első berendezésre esik. A mennyiben Nagyméltóságod ezt az összeget sokálná, a könyvtár, a modellek s a grafikai ábrázolások beszerzésére előirányzott költségeken lehet aránylagosan csökkenteni. Persze ez esetben a muzeum gyarapodása lassabban történék.

A tervezett 8000 korona költséggel úgy hiszem már a második év elején meg volna a muzeum nyitható úgy az érdeklődő nagyközönség, mint a szakemberek részére.

III. A társadalmi muzeum létesítésének gondolata nem új hazánkban. Első kezdeményezéseknek e téren mindenesetre azokat a fentemlített javaslatokat kell tekintenünk, a melyeket Szterényi József min. tanácsos terjesztett volt Nagyméltóságod hivatali elődei elé. Kár, hogy e javaslatok akkoriban a hivatal kere-tén túl nem váltak ismertekké.

Az 1899-ik év folyamán Mandello Gyula, a Magyar közgazdasági Társaság egyik főtitkára, most pozsonyi jogtanár tartott volt egy felolvasást a Közgazdasági

Társaságban, a melynek során a párisi Musée Social működését ismertette, hazánkban is sürgette egy társadalmi muzeum s ezzel kapcsolatban egy munkásstatisztikai hivatal felállítását. E felolvasás 1900-ban a Budapesti Szemle 279-ik számában jelent meg.

Legutóbb pedig az Országos Iparegyesület lépett sorompóba egy létesítendő társadalmi muzeum érdekében. Ebben az ügyben 1901. évi január hó 16-án tartott második üléséből felterjesztést is intézett Nagyméltóságodhoz 628. sz. a. (11.911/901 min. szám.) E felterjesztést Nagyméltóságod kegyes volt rendelkezésemre bocsájtani.

Mandello jogtanárnak, mint a közgazdaságtan terén egyik derék szakférfiunknak jó neve, meg az Országos Iparegyesület tekintélye — mely utóbbi egyesület a muzeum létesítése érdekében saját szolgálatait is felajánlja — arra késztet, hogy e jelentés során ne mellőzzem hallgatással egyiknek a javaslatát sem. Mindkettőt meg szeretném bírálni, mert nézetem szerint egyik terv sem volna elfogadható; mind a kettő fölötébb eltér attól a javaslattól, a melyet dolgozatom II. részében volt szerencsém megtehetni.

Kezdem Mandello javaslatával. Mandello az »illetékes körök« megítélésére bizza annak eldöntését, vajjon a társadalmi muzeum felállítása és fokonkint való fejlesztése lendíthetne-e valamit szociálpolitikai eddigi munkálkodásunkon. Meggyőződése szerint azonban négy mozzanat rejlik hazai viszonyainkban, a melyek egy társadalmi muzeum felállítását indokolttá teszik. Ezek: 1. A brüsszeli s a párisi kiállításokon kiállítva volt kész magyar anyag. 2. Már meglévő három gazdasági muzeumunk (kereskedelmi, mezőgazdasági és közlekedésügyi); ezeket Mandello kiegészítve egyesíteni akarná egy létesítendő társadalmi muzeum keretében. 3. Jóléti és jótékonyági intézményeinket nem regisz-

trálja senki. 4. A munkásstatisztikai hivatalt is legjobban kapcsolatban az új társadalmi muzeummal lehetne megalkotni.

Előre kell bocsájtanom, hogy a muzeum tervezését a rendelkezésre álló csekély költségekhez kellett szabnom s így már a költségek miatt sem fogadhattam el sem Mandellonak, sem az Iparegyesületnek javaslatát.

De mindkét javaslattal szemben egyéb aggályaim is vannak.

A gyakorlati megvalósíthatástól eltekintve is Mandello négy pontja közül csak az elsőt és a harmadikat tartom olyannak, mint a mely feladatunkká teszi a muzeum létesítését. Programomban éppen ezért ezeket a pontokat kiindulásul fel is vettem más egyéb pontok mellett, a melyeket én hasonló fontosságúaknak tartok, de a melyeket Mandello nem említ.

A három már létező gazdasági muzeum egybekapcsolása mindenestre monumentális és gyönyörű gondolat, de e terv nem csupán bürokratikus szirteken törik meg. Az egyesítés kerülendő hatásköri összeütközések mellett a költségek nagymérvű emelését is maga után vonná.

Mandello a munkásstatisztika kérdését tartja éppen a legfontosabbnak, mely a muzeum létesítését indokolja. Ezt kétségbe vonom. Ha egyesítve létesítenők is akár mi, akár más ország a társadalmi muzeumot a munkásstatisztikai hivatallal, úgy ezeket helyi egybekapcsolás mellett okvetetlenül külön kellene szervezni. Megkivánja ezt a két nagyon is divergáló feladatkör közti különbség. Éppen ezért a társadalmi muzeumszerű intézmények sehol, Amerikában sincsenek a munkásstatisztikai hivatalokkal egyesítve. A munkásstatisztikai hivatal bizonyos tekintetben csak a muzeum anyagának egy részét szolgáltatathatná. Ehhez azonban az együttes szervezés nem szükséges. E jelentés

írója bármennyire örömmel is üdvözlőné ma nálunk egy munkásstatisztikai hivatal felállítását, mégis azt hiszi, hogy a vele járó költségek miatt egy ilyen hivatalt ma nálunk nem lehetne célszerűen létesíteni. Mert a munkásstatisztikai hivatalt nem állíthatnók úgy fel, szerény alapokból kiindulva, mint pl. a társadalmi muzeumunkat. Annak mindjárt széles alapokon kellene szervezkednie s igen nagy és számos munkaerővel rendelkeznie. (Különben egy másik hivatalos ügyiratból, a melyet ugyancsak Nagyméltóságod volt kegyes rendelkezésemre bocsájtani, azt látom, hogy az itt szóban forgó javaslat tervezője sem tartja ma már a munkásstatisztikai hivatalt oly okvetetlenül egyesítendőnek a társadalmi muzeummal, mint azt fönnebb idézett előadásában kifejtette volt. A javaslat szerzője a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez előterjesztést nyújtott be, a melyben azt kéri, hogy bizassék meg a Társadalmi Muzeum létesítésével a Magyar Nemzeti Muzeum keretein belül. Itt tehát teljesen a szemléltető irányu társadalmi muzeum hivévé szegődik.)

Vagyis nézetem Mandello álláspontjával szemben az, hogy társadalmi muzeum igenis és pedig nagyon eredményes működési körrel létesíthető, a nélkül, hogy az munkásstatisztikai hivatallal egyesítve volna. Az ilyen szűkebb keretű muzeum felállítására Nagyméltóságod a költségeket kilátásba helyezte. Tehát létesítsük azt ily méretekkel minél előbb.

Az Országos Iparegyesület előterjesztésével rövidebben végezhetek. Abból, a mit az Iparegyesület a tervezendő muzeum szervezetére nézve mond, azt látom, mintha az Egyesület némileg tévedett volna az általa tervezett muzeum feladataival szemben.

Az Iparegyesület három önálló főcsoporttal tervezi a muzeumot. Az első csoportba helyezi a munkás-

egészségügyi osztályt. Ez ellen nem emelhetünk kifogást. A második csoportba a munkásjólét biztosítására szolgáló eszközöket és intézkedéseket sorolná; ilyenek: munkás-lakházak, bérházak munkás-családok számára, a gyermekápolás, nevelés és oktatás a munkás családjában és a munkás-házakból álló telepeken létesítendő iskolákban. Takarékpénztárak és hitelintézetek munkások számára. Közös beszerzési (fogyasztási) egyletek. A munkásoknak nyereségben való részesítésének kérdése. Ösztöndíjak, jutalmak stb. Szórakoztató és művelődési intézmények. A harmadik főcsoportba helyezné ezzel szemben az Iparegyesület a szociológia (?) körébe tartozó kérdések anyagát, ú. m. a munkások életbiztosítása, aggkor és baleset ellen való biztosítás, rokkantségély, nyugdíj-betegségélyezés, munkás-kórházak, vasárnapi munkaszünet.

Hogy e harmadik csoportot miért választja külön az Iparegyesület a másodiktól, nem látom át. Az egyik csoport csak úgy szociálpolitika, mint a másik.

A felterjesztésben két pont érdemel figyelmet.

Az Iparegyesület a muzeumot a Technologiai Iparmúzeummal kapcsolatban egy önálló munkásügyi osztály képében akarná szervezni. Azt hiszem, hogy egyfelől csak a muzeum adminisztrációjának megkönnyítésére, másfelől esetleges terjeszkedésének előmozdítására szolgál, ha a muzeum bárminő szerény helyiségekben, de más intézettől teljesen külön szerveztetik.

Az Iparegyesület pénzügyi tervezete (a székesfőváros be nem fizetett milléniumi alapítványának igénybevétele) nézetem szerint a muzeum ügyvitelének s irányának biztos egyöntetűségét veszélyeztetné. Bármily kicsiny budgettel is, úgy hiszem, a muzeum eredményesebben dolgozhatik a fent vázolt, vagy más, de egységes terv szerint, mintsem ha a székesfőváros-

tól pénzügyi támogatást nyerve, bizonyos tekintetben annak a felügyeleti jogát is kénytelen volna elismerni.

Kelt Budapesten, 1901. június havában, sat.

Ennyiben közöltük a Társadalmi Muzeum vezetőjének, a muzeum alapítása tárgyában irt javaslatát.

A miniszter e jelentést és javaslatot tudomásul vette. Mint az alább közlendő szervező-rendeletből ki fog tűnni, magáévé tette azokat a javaslatokat, melyeket a jelentés a létesítendő társadalmi muzeum működésének körére és irányára vonatkozólag tartalmazott. De alacsonynak becsülte a költségszámítást. Az intézménynek osztályokká való szétszétását, minthogy az egész muzeumot egy vezető alá akarta állítani, elvi szempontból mellőzte. A javaslatnak pontozatokba foglalt működési és szervezeti szabályzatát sem óhajtotta alkalmazásba venni, mivel először is csak az intézet berendezésének idejére szóló ideiglenes szervezetről akart gondoskodni. Későbbre tartotta fenn az intézet végleges szervezését. (Ez azonban még máig sem történt meg). Ideiglenes szervezeti szabályzatát nem óhajtotta §-okba foglalni. De azért, mint a következő fejezetből látni fogjuk, az ideiglenes szervezésről gondoskodó miniszteri rendelet e javaslat szervezeti tervezetének csak a formáját nem tartotta meg, lényegét a fentebb említett különbségekkel szinte a részletekig átvette.

II. Az ideiglenes szervezet.

1901. évi július hó 23-án 45.716. sz. a. bocsátotta ki a kereskedelemügyi minister azt a rendeletét, mely a Társadalmi Muzeum ideiglenes szervezetével foglalkozik, s a mely rendelet így, bár ideiglenes szervezettel ugyan, de ezt az intézményt hazánkban megalapítja. Muzeumunk ezen *alapító okmánya* egy Sztterényi József ministeri tanácsoshoz intézett rendelet képeben kelt és következőleg hangzik:

Ipari és szociális politikám közepette mindjobban érzem oly intézmény és középpont hiányát, mely egybegyűjtve a helyes szociálpolitika intézéséhez szükséges hazai és külföldi anyagot, azt szakszerűen és rendszeresen feldolgozza és hozzáférhetővé téve a szélesebb körű érdekeltiségnek is, igyekezzék ez úton terjeszteni és népszerűsíteni egyrészt a munkásvédelmet és annak intézményeit, másrészt a társadalomgazdaság különböző ágai iránt az érdeklődést fenntartani.

Magában a ministeriumban az ügyek sokfélesége és a napról napra szaporodó teendők halmaza mellett ez a cél ügy, a mint az kívánatos lenne, elérhető nem lévén, szándékom e célra egy külön

intézményt létesíteni társadalomgazdasági muzeum alakjában, eleintén természetszerűleg kisebb keretekben, de fokozatosan kifejlesztve azt, hogy képessé tétessék megoldani a hozzá fűződő jelentékeny feladatokat.

A létesítendő intézmény feladata volna tehát egyrészt gyűjtőhelye és anyagforrása lenni a helyes irányu szociális politikának, másrészt kutató állomásává fejlődni az egyes intézmények és intézkedések hatásának és működésének, valamint a fennálló viszonyok kihatásának.

Legfőbb teendői közé a munkásvédelem összes ágainak figyelemmel kísérése, eszközeinek nyilvántartása és gyűjtése, valamint eredményeinek ismertetése fog tartozni. E mellett azonban ki fog terjedni a társadalom-tudomány, illetve gazdaság egyéb ágaira is, melyek együttvéve nyújthatják csak hű képét országunk egész szociális életének.

Jelzett feladatához képest az intézet működésének iránya kettős lesz: elméleti és gyakorlati, úgy azonban, hogy e két irány egymást kiegészítse, illetőleg a gyakorlati irány összes ágazatainak elméleti része is megfelelően kultiválandó.

Gyakorlati irányu feladatok lesznek:

1. A nagy- és kisipari üzemek rendszeres felvétele különös tekintettel a munkáviszonyokra, eleintén egyes jellegzetes típusok alakjában, később nagyobb keretekben általánosabban is.

Az ez irányu tevékenységben közre fognak működni az iparfelügyelők is, míg a termelési és egyéb iparstatisztikai fölvételeknél viszont az intézet fog közreműködni.

2. A szövetkezetek működésének és egész tevékenységének figyelemmel kísérése, különös tekintettel a különböző czélú ipari szövetkezetekre, nevezetesen

abban az irányban, hogy a szövetkezés által és szövetkezetekben mily előnyöket szereztek az illető iparosok akár a hitel könnyebb és olcsóbb szerzésében, akár a nyersanyagok bevásárlásában, akár az értékesítésnél és béreknél.

3. A kézizálogügy egyöntetű kezelése, illetve azon anyagoknak gyűjtése, melyekből ennek hatása a szegényebb osztályra megítélhető legyen, nevezetesen megállapítása annak, hogy a társadalom mely osztályai, mily mértékben veszik igénybe a zálogházakat? És milyen reformok, javítások, szervezések szükségesek ezekre nézve?

4. A baleset- és egyéb munkásbiztosítások anyagának egybegyűjtése azon munkálatok alapján, melyeket a ministerium ezekről évenként kiad, valamint ennek kapcsán külön iparegészségügyi és balesetvédelmi gyűjtemények létesítése és fenntartása.

E gyűjteménybe mindazon eszközök, berendezések, modellek, azokra vonatkozó tervek és rajzok veendők fel, melyek a gyárakban és műhelyekben a munkások egészségének és életének megvédésére alkalmasak, a melyeknek megismerése úgy a munkaadókra mint a munkásokra nézve hasznos lehet, de a melyek egyúttal feltűntessék a hazai üzemekben használt szerkezeteket és berendezéseket.

Ugyanezen csoportba tartozik a munkásházak és lakások ügye is, részben a vonatkozó adatok egybegyűjtésével, részben az országban előforduló típusok modelljeinek lehetőleg metszetekben való bemutatásával.

5. Az előbbivel kapcsolatosak a munkásvédelem összes ágai, az azokban fennálló törvényes rendelkezésekkel, kutatva azoknak hatását és összehasonlítva azokat a külfölddel.

6. Igen hathatós eszköz lesz az intézet céljainak

szolgálatában a speciális szakkönyvtár, melynek később, ha megfelelő terjedelmű lesz, nyilvánossági jelleget kell adni.

A könyvtár három részből fog állani: a hazai szakirodalom összes műveiből, melyeknek teljes összegyűjtése elengedhetetlen feladat; a külföldi szakirodalomból, mely fokozatosan, a rendelkezésre álló hitel mérvéhez képest, szintén teljessé teendő, és végül a munkásvédelmi törvények és fontosabb kormányrendeletek teljes gyűjteményéből tárgyak és országok szerint csoportosítva.

Ez utóbbiak hivatalos úton lesznek beszerezendők, a muzeumban gyűjtendők és tárgyak szerint kivonatossan feldolgozandók, hogy végre rendelkezésünkre álljon az egész nemzetközi munkásvédelmi törvényhozás anyaga és ne kelljen úgy, mint most minden konkrét esetben külön-külön az egyes államok vonatkozó adatait gyűjteni.

A könyvtár összeállításánál mindenekelőtt a hazai irodalom gyűjtendő egybe, azután a külföldi irodalomnak első sorban szorosabb értelemben vett munkásvédelmi vonatkozású művei, míg a törvények egybegyűjtéséről az intézet számára — mint említém — külön fogok gondoskodni.

7. Az intézet által szolgált egész ügynek népszerűsítésére, a gyakorlati irányu és tudományos kutatások eredményeinek terjesztésére egyaránt igen alkalmas lesz egyrészt az intézet rendes kiadványa, melyben az iparfelügyelők által javaslatba hozott védőszerkezetek is ismertetendők lesznek, másrészt a külön füzetes kiadványok és munkás-olvasmányok, melyek tekintetében igen nagy tér kínálkozik még nálunk.

8. Különösen fontos gyakorlati irányu feladat gyanánt fog szolgálni a muzeumra nézve, hogy tudakozó állomása lesz az összes érdekeltségnek minden-

nemű munkásvédelmi ügyekben, a mi ez idő szerint teljesen hiányzik nálunk, holott annak szüksége nyilvánvaló.

Ezen gyakorlati irányu feladatok mellett külön, inkább elméleti feladatai is lesznek az intézetnek, minők pl. és első sorban: a takarékpénztárak, jelzálog-intézetek és biztosítási ügy részletes statisztikájának évről évre való vezetése és feldolgozása azon szempontokból, melyek a közjólétre vonatkoznak, melyekből megállapítható legyen, hogy a nemzeti vagyonsodás emelkedőben vagy csökkenőben van-e;

a tanonczügy, annak úgy oktatási mint gyakorlati és képzési részével;

a munkások erkölcsi, anyagi és szellemi viszonyainak javítására irányuló intézmények, berendezések és intézkedések nyilvántartása és figyelemmel kísérése, minők pl. a betegsegélyezés, baleset-, aggkor-, és rokkant-biztosítás, fiatal munkások és nők védelme, munkaközvetítés, munkásválasztmányok, munkás-osztalék, munkanélküliség és foglalkoztató műhelyek, munka-bérrendszerek, az egyes telepeken érvényben lévő munkásjóléti intézmények, stb.;

a sztrájkok valódi okainak kutatása és eredményeinek összeállítása, ugyszintén a belföldi sztrájkok minden okáról és fázisáról való jelentés;

végül az általános közjótékonyági ügyre vonatkozó hazai adatok gyűjtése és feldolgozása.

Az intézet az elméleti részhez tartozó feladatait részben chartografiai és grafikai módon, részben statisztikai táblázatok alakjában, részben pedig kiadványai által fogja szolgálni, mi mellett megjegyzendő, hogy az itt felsorolt elméleti jellegű feladatok mellett a fennebb jelzett összes gyakorlati irányu feladatok tudományosan is kultiválандók lesznek, mert csak így alkothat a muzeum egészet, valamint egybegyűj-

tendők és bemutatandók lesznek ugyanezen ügyekben az idevágó külföldi adatok is.

Maga a muzeum úgy lesz berendezve, hogy az még a laikus látogatóra is érdekes és tanulságos legyen, mi végből különös gond lesz fordítandó annak berendezésénél arra is, hogy mindig a legújabb anyag álljon rendelkezésre.

Ezekben körvonalozván főbb vonásaiban a létesítendő intézet célját, feladatait és részben eszközeit, szervezetére nézve a következők szolgáljanak irányadóul:

Az intézet közvetlenül Méltóságodnak van alárendelve és szorosan kapcsolódik a vezetése alatt álló szakosztályhoz,¹ melynek munkásvédelmi ügyekben szakközege.

Minden gyakorlati irányu ügyben, valamint általában minden újabb ügyre nézve csak Méltóságod utasításai szerint járhat el.

Addig, míg kellően berendezve, mint teljesen felszerelt intézet véglegesen lesz szervezhető, mire nézve annak idején elvárom Méltóságod javaslatát, hogy ahhoz képest a végleges szervezetre vonatkozó intézkedéseket megtehessem, nevezetesen szervezeti szabályzatát legfelsőbb helyre előterjeszthessem, az intézet csak mint az iparfejlesztési szakosztály kirendeltsége fog szerepelni.

Az intézet szervezésére és vezetésére a — fennebb megjelölt felügyelet mellett, egyelőre egy, erre alkalmas központi közeget rendelek ki dr. Navratil Ákos ministeri fogalmazó személyében, a ki mellé az ipar-egészségügyi, illetve baleset-védelmi rész ügyeinek ellátására Gerster Miklós kir. iparfelügyelőt rendelem ki.

¹ T. i. az iparfejlesztésihez.

Nevezett fogalmazó, mint az intézet vezetője, tartozik tevékenységéről negyedévenként jelentést előterjeszteni. A végleges szervezet után az érdekeltség köréből szűkebb körű felügyelő-bizottság is lesz szervezendő, mire nézve annak idején Méltóságod jelentését elvárom.

Az intézetet legszívesebben valamely oly közintézet épületében látnám elhelyezve, mely nagyobb idegenforgalommal bír, hogy ez által is magára vonja a figyelmet. Csak a mennyiben ezt egyáltalában nem lehetne kieszközölni, vagy ez által az intézet önállósága és jellege érintetnék, járulnék hozzá külön helyiség bérletéhez, mire nézve elhatározásom még külön kikérendő.

Az intézet első berendezésére, melynek részletes költségvetése még elem terjesztendő, 2000, kettőezer koronát, a könyvtár első beszerzéseire pedig 4000, négyezer koronát engedélyezek, természetesen az intézet vezetőjének felelősségére és elszámolása mellett.

Ezenkívül megállapítandónak tartom az intézet első évi költségvetését is, függőben hagyva a helyiség, fűtés és világítás tételeit.

Ez a költségvetés a következő:

I. Személyi járandóságok.

1. Az intézet vezetőjének tiszteletdíja (a míg a hivatalos órákon kívül látja el a teendőket)	1200 K
2. A beosztott iparfelügyelő tiszteletdíja ...	600 »
3. Egy irtók fizetése (egész napra)	1200 »
4. Egy szolgáló díjazása	800 »
Összesen	4000 K.

II. Dologi kiadások.

1. Grafikai táblázatokra	1200 K
2. Modellek beszerzésére és azok jókarban tartására	2200 »
3. Könyvtárra és folyóiratokra	1000 »
4. Nyomtatványokra (az intézet kiadványai nélkül	600 »
5. Postaköltségekre	400 »
6. Előre nem látható költségekre	600 »
Összesen	6000 K.

A folyó évre csak november—december hónapokra engedélyezem ezen összegek két havi részleteit, minthogy az intézet szervezése és berendezése csak november hóval veendi tulajdonképen kezdetét.

Ezek alapján most már felhivom Múltóságodat, hogy az intézetnek a fentebbiekben megállapított keretben való szervezését, az anyag egybegyűjtését és rendezését vétesse fogamatba és általában tegyen meg a maga részéről is minden lehető arra nézve, hogy ez az intézet hivatásának minél teljesebb mértékben megfeleljen és hazánk szociálpolitikájának intézésében jelentős tényezővé fejlődjék.

Budapesten, 1901 július 23-án.

Hegedüs, s. k.

E rendelettel egyidejűleg és annak értelmében dr. Navratil Ákos ministeri fogalmazóhoz, mint a muzeumi ügyek vezetőjéhez, a következő rendelet intéztetett, melylyel együtt megküldetett neki az ideiglenes szervező rendelet másolata is:

A létesítendő társadalomgazdasági muzeum ügyében élém terjesztett jelentését tudomásul véve, csatoltan

kiadom fogalmazó úrnak azon rendeletem másolatát, melyet ez ügyben, a szóban lévő intézet létesítése tárgyában iparfejlesztési szakosztályom főnökéhez intéztem, kinek közvetlen felügyelete alatt a szervezendő intézet álland.

Mindaddig, míg az intézet végleges szervezetet nyerend, ez a rendeletem szolgál irányadóul és utasításul.

Ezen rendelet alapján ezennel megbízom fogalmazó urat a szóban levő intézet szervezése, berendezése és vezetésével, kifejezést adva azon várakozásomnak, hogy fogalmazó úr intenczióimat megértve, törekedni fog azokat teljes odaadással megvalósítani.

Az ügyre vonatkozó részletesebb utasításait fogalmazó úr iparfejlesztési szakosztályom főnökétől veendi.

Budapesten, 1901 július hó 23-án.

Hegedüs, s. k.

A muzeum vezetője mellé rendelt királyi iparfelügyelő az ideiglenes szervezés tárgyában intézkedő rendelet egy másolatán felzetileg értesítettet megbizásáról.

Ezen az ideiglenes szervezés módját megállapító és a muzeum működésének irányát megszabó rendeleten kívül a Társadalmi Muzeum szervezetére vonatkozólag megemlítendő még a kereskedelemügyi m. kir. miniszternek azon kiegészítő rendelkezése, hogy »a muzeum a végleges szervezésig kiadványain a következő címet fogja viselni: »A kereskedelemügyi m. kir. ministerium iparfejlesztési szakosztálya (Társadalmi Muzeumi Ügyek)«; a kifelé intézendő kiadványok pedig egyelőre a IX. szakosztály főnöke által lesznek aláírandók.«¹

¹ Lásd a kereskedelemügyi m. kir. minister 1901. évi okt. hó 24-én 69.691. sz. a. kelt rendeletét.

A fentebbi rendeleti intézkedésekből kivételképpen a Társadalmi Muzeum megalapításakor annak szervezete a következő volt:

Akkoriban a kereskedelemügyi m. kir. ministerium iparfejlesztési szakosztálya Szterényi József min. tanácsos szakosztály-főnöksége alatt három ügyosztályból, úgymint az iparfejlesztésből, az iparoktatásból és a munkásvédelmiből állott. Minthogy így a munkásvédelmi ügyek akkor az iparfejlesztési szakosztály keretébe tartoztak, a szociálpolitikai célzatokat szolgáló Társadalmi Muzeum ügyei is e szakosztály keretébe utaltattak. Sőt az intézet, minthogy önállólag és véglegesen szervezve nem volt, maga is szorosabb kapcsolatba hozatott az említett szakosztálylyal, melyhez az ideiglenesen szervező rendelet szavai szerint szorosan kapcsolódik s a melynek ugyancsak e rendelet szerint munkásvédelmi ügyekben szakközege. Az idézett rendelet szerint addig, míg a muzeum kellően berendezve, mint teljesen felszerelt intézet véglegesen lesz szervezhető, mire nézve a miniszter jelezte, hogy annak idején elvárja Szterényi min. tanácsos javaslatát, hogy ahhoz képest a végleges szervezetre vonatkozó intézkedéseket megtehesse, nevezetesen szervezeti szabályzatát legfelsőbb helyre előterjeszthesse, az intézet csak mint az iparfejlesztési szakosztály kirendeltsége volt hivatva szerepelni.

A mi már most a kereskedelemügyi m. kir. ministerium hivatali osztályainak rendszerébe így beleillesztett Társadalmi Muzeum vezetését illeti, azt az ideiglenes szervező rendelet mint alapító okmány¹ dr. Navratil Ákos ministeri fogalmazóra bízta. Nevezett fogalmazót e minőségében, tehát mint a Társadalmi

¹ Lásd a kereskedelemügyi m. kir. minister 1901. évi július hó 23-án 45.716. sz. a. kelt rendeletét.

Muzeum vezetőjét közvetetlenül Szterényi József minis-
teri tanácsos alá rendelte, a kinek a rendelet szerint
az intézet közvetetlenül van alárendelve s a ki a
muzeum munkálatai fölött a közvetetlen felügyeletet
teljesíti. A rendelet kimondja azt is, hogy az intézet
minden gyakorlati irányu ügyben, valamint általában
minden újabb ügyre nézve csak Szterényi József
ministeri tanácsos utasításai szerint járhat el.

A muzeum vezetője mellé az iparegészségügyi,
illetve balesetvédelmi rész ügyeinek ellátására, mint-
hogy e modellek beszerzése, karbantartása fölött való
felügyelet stb. műszaki ismereteket kíván, Gerster Miklós
kir. iparfelügyelő rendeltetett ki.

A Társadalmi Muzeumnak itt ismertetett első szer-
vezete mindmáig változatlan maradt, dacára annak
hogy a kereskedelemügyi m. kir. ministerium ügybeosz-
tásában azóta beállott változásoknak a muzeum szerve-
zetében is változást kellett volna maguk után vonniok

Az 1902. év őszén ugyanis a munkásvédelmi
ügyosztály az iparfejlesztési szakosztály kebeléből
kiharított és az ipari közigazgatási szakosztályba
osztott be. Az a szoros kapocs, a melyet az ideigle-
nes szervező rendelet az iparfejlesztési szakosztály és a
Társadalmi Muzeum között megalkotott, így magától
felbomlott. A Társadalmi Muzeum ügyei, felterjesztései
ez időtől fogva ugyanis az ipari közigazgatási szak-
osztályban intéztettek el. Azonkívül eldöntetlen nyílt
kérdés maradt az is, hogy az a személyes felügyeleti
hatáskör, melyet a Társadalmi Muzeum fölött az
ideiglenes szervező rendelet Szterényi József ministeri
tanácsosra ruházott, a munkásvédelmi ügyosztálylyal
együtt átment-e az ipari közigazgatási szakosztály
főnökére, vagy sem. A hatáskör átvitele mindenestre
csak kifejezetten ministeri rendelettel történhetett

volna meg. Ilyen rendelet azonban nem adatott ki, mint a hogy egyáltalán az eddig említett ideiglenes szervezési okmányon kívül sem kelt a Társadalmi Múzeum szervezetére vonatkozólag mindezideig újabb ministeri rendelkezés. Nem történt újabb rendelkezés az immár meg nem felelő czim dolgában sem.

Tényleg úgy fejlődtek a dolgok, hogy Szterényi ministeri tanácsos a kereskedelemügyi m. kir. ministerium említett szakosztályainak ügybeosztását megváltoztató rendelkezés óta nem élt a Társadalmi Múzeum fölött neki biztosított hatáskörével. Az ipari közigazgatási szakosztály főnöke ezt a felügyeleti hatáskört szintén nem vonta magához. Így a múzeum önállósága fejlődött. A felügyelettel megbízott ministeri tanácsos már azelőtt is mindenben lehetőleg szabad kezet hagyott a múzeum vezetőjének, a mennyiben az az ideiglenes szervező rendelet értelmében járt el. A kezdeményezést sem befolyásolta. A változás tehát mindössze abban állott, hogy újabban a kifelé menő kiadmányokat is a Társadalmi Múzeum vezetője saját hatáskörében irta alá. A múzeum önállósága, melyet formailag csak a végleges ministeri szervezés s a szervezet legfelsőbb jóváhagyása adhatna meg, így tényleg már jó ideje meg van valósítva.

A múzeum kiadmányainál továbbra is élt az idejét multa czimmal. Abban a reményben tette ezt, hogy a remélhetőleg mihamarább bekövetkező végleges szervezés a czim kérdését is meg fogja oldani.

Az itt ismertetett szervezettel együtt a múzeum feladatkörét is meghatározta az ideiglenes szervezet dolgában intézkedő alapító rendelet.¹

¹ Lásd a kereskedelemügyi m. kir. minister 1901. évi július hó 23-án 54.716. sz. a. kelt rendeletét.

E rendelet értelmében a muzeum *feladata*: Egyrészt gyűjtőhelye és anyagforrása lenni a helyes irányú szociális politikának;

másrészt kutató állomásává fejlődni az egyes intézmények és intézkedések hatásának és működésének, valamint a fennálló viszonyok kihatásának.

Legfőbb teendői közé tartozik a munkásvédelem összes ágainak figyelemmel kísérése, eszközeinek nyilvántartása és gyűjtése, valamint eredményeinek ismeretése.

E feladatához képest az intézet működésének iránya kettős: gyakorlati és elméleti. E kettős irányhoz képest pedig a rendelet az egyes feladatokat így részletezi:¹

Gyakorlati irányok:

1. A nagy- és kisipari üzemek rendszeres felvétele tekintettel a munkásviszonyokra.

2. A szövetkezetek működésének figyelemmel kísérése.

3. A kézizálog-ügy egyöntetű kezelése.

4. A baleset- és egyéb munkás-biztosítások anyagának egybegyűjtése.

4a/ A munkásházak ügye.

5. A munkásvédelmi törvényhozás figyelemmel kísérése.

6. A három részből álló szakkönyvtár felállítása.

7. Az intézet kiadmányai.

8. Tudakozó állomás munkásvédelmi ügyekben.

Inkább elméleti irányok:

9. A takarékpénztárak és jelzálog-intézetek és

¹ A feladatkörök ilyen megosztása, valamint azok részletezése is az akkori kereskedelemügyi m. kir. minister közvetlen utasítására és útbaigazítása mellett került az ideiglenesen szervező rendeletbe.

10. a biztosításügy statisztikája azon szempontokból, melyek a közjólétre vonatkoznak.

11. A tanonczügy.

12. A munkások erkölcsi, anyagi és szellemi viszonyainak javítására irányuló intézmények, berendezések és intézkedések nyilvántartása és figyelemmel kísérése, minők:

a/ a betegsegélyzés, a baleset ellen való, az aggkor- és rokkantbiztosítás;

b/ a fiatal munkások és nők védelme;

c/ a munkanélküliség és munkaközvetítés;

d/ a foglalkoztató műhelyek;

e/ a munkásosztalék és egyéb munkabér-rendszerek;

f/ az egyes telepeken érvényben lévő munkás-jóléti intézmények.

13. A sztrájkok valódi okainak kutatása és eredményeinek összeállítása.

14. Az általános közjótékonyági ügyre vonatkozó hazai adatok gyűjtése és feldolgozása.

Hogy e feladatoknak a Társadalmi Muzeum eddig miként igyekezett megfelelni, arról e munkálat Második Részében számolunk be.

III. A Társadalmi Muzeum költségei.

Az előző fejezetben ismertetett ideiglenes szervező rendelet tartalmazza a Társadalmi Muzeum költségvetésére vonatkozólag is a legfontosabb intézkedéseket.

A kereskedelemügyi m. kir. minister e rendeletében az intézet első berendezésére, értve ez alatt a hivatalberendezési szükségleteket, minők: szekrények, állványok, asztalok, lámpák, stb. 2000, azaz kettő ezer koronát engedélyezett az Országos Iparalaphól. A könyvtár első beszerzésére ugyancsak az Iparalaphól 4000, azaz négyezer koronát engedélyezett. Mind e költségek az alább említendő üzemi költségekkel együtt az intézet vezetőjének felelősségére és mindenkori elszámolása mellett engedélyeztettek.

A muzeum évi költségeire nézve az idézett szervező rendelet szintén intézkedett, még pedig a következőképen:¹

»Ezenkívül megállapítandónak tartom az intézet első évi költségvetését is, függőben hagyván a helyiség, fűtés és világítás tételeit.« [Ezek dolgában akkor még nem történhetett előterjesztés. Lásd a következő fejezetet.]

¹ Lásd a kereskedelemügyi m. kir. minister 1901. évi július hó 23-án 54.716 sz. a. kelt rendeletét.

Ez a költségvetés a következő volt:

I. Személyi járandóságok :

1. Az intézet vezetőjének tiszteletdíja (míg a hivatalos órákon kívül látja el a teendőket)	1200	K
2. A beosztott iparfelügyelő tiszteletdíja	600	»
3. Egy őrök fizetése (egész napra) ...	1200	»
4. Egy szolga díjazása	800	»
Összesen		4000 K.

II. Dologi kiadások :

1. Grafikai táblázatokra	1200	K
2. Modellek beszerzésére és azok kar- ban tartására	2200	»
3. Könyvtárra és folyóiratokra	1000	»
4. Nyomtatványokra (az intézet kiad- ványai nélkül)	600	»
5. Postaköltségekre	400	»
6. Előre nem látható költségekre	600	»
Összesen		6000 K.

Az 1901. évre ezen összegeknek csak két havi részletei engedélyeztettek november—december hónapokra, minthogy az intézet szervezése és berendezése csak november hóval volt tulajdonképen kezdetét veendő.

1901. évi február hó 15-én kelt előterjesztésével a Társadalmi Múzeum vezetője a kereskedelemügyi m. kir. ministertől felhatalmazást kért a múzeum céljaira az Iparoktatási Tanács helyiségei mellett lévő lakás kibérlésére.¹ Egyúttal javaslatot tett az-

¹ Bővebben lásd a következő fejezetben.

iránt is, hogy az évi 800 kor. fizetéssel alkalmazandó szolga helyett évi 240 kor. pótdíjjal az Iparoktatási Tanácsnak a muzeum céljaira javaslatba hozott helyiségei mellett lakó szolgája alkalmaztassék, ki a Társadalmi Muzeum szolgái teendőinek ellátására e díjazás fejében ajánlkozott.

Ezen előterjesztéseket a kereskedelemügyi m. kir. minister elfogadta¹ és a lakás bérére évi 2000 koronát, a fűtési, világítási stb. költségekre évi 400 koronát, a házmester díjazására évi 40 koronát, ablakbiztosításra pedig évi 12 koronát engedélyezett.

Ez alapon tehát a Társadalmi Muzeum költségvetése tulajdonképen így alakult:

Első berendezésre.

Hivatalberendezésre	2000 K
Könyvtár első berendezésére	4000 »

Évi költségek.

I. Személyi járandóságok:

1. Az intézet vezetőjének tiszteletdíja	1200 K
2. A beosztott iparfelügyelő	600 »
3. Egy irtok fizetése egész napra	1200 »
4. A szolga pótdíja	240 »
	<hr/>
	3240 K.

II. Dologi kiadások:

1. a/ Házbér	2000 K
b/ Fűtés, világítás	400 »
	<hr/>
Átvitel	2400 K.

¹ Lásd a kereskedelemügyi m. kir. minister 1901. évi okt. 21-én 69.691 sz. a. kelt rendeletét.

	Áthozat	2400 K
c/ Házmaster		40 »
d/ Ablakbiztosítás		12 »
2. Grafikai táblázatokra		1200 »
3. Modellek beszerzése és azok jókarban tartására		2200 »
4. Könyvtárra és folyóiratokra		1000 »
5. Nyomtatványokra (az intézet kiadványain kívül)		600 »
6. Postaköltségekre		400 »
7. Előre nem látható költségekre		600 »
		<hr/> 8452 K
	Összesen	11.692 K.

A kereskedelemügyi tárcza 1902. évi költségvetése már külön munkásvédelmi rovatot ismer. Ennek indokolásában a Budapesti (ipari) Munkaközvetítő Intézet mellett ott szerepel a Társadalmi Muzeum is kikerekített 12.000 korona költséggel. Ezt az összeget egy igen csekély maradék híján a múlt esztendő során a Társadalmi Muzeum fel is használta. Az 1903. évi költségvetésbe ugyanez a tétel van beállítva.

Az idén a muzeum pénztárában még aránylag nagyobb összeg áll felhasználatlanul rendelkezésre. Ez szándékosan történt, mivel a Társadalmi Muzeum az idén augusztusban költözködni lesz kénytelen. Új nagyobb helyiségbe kerül, melynek berendezése tetemes költségbe fog kerülni, nem is számítva az augusztustól kezdve fizetendő jóval (2600 koronával) magasabb házbérösszeget. Ezenkívül a muzeum ez idő szerinti vezetője, minthogy állásától megválik, utódjának, hogy ez esetleges újabb terveinek megvalósításához mindjárt hozzáfoghasson, a szűk költségvetéshez mérten is igyekezett anyagi eszközöket rendelkezésére hagyni.

A hivatal- és könyvtár-berendezési költségek, mint már említve volt, az országos Iparalapból engedélyeztettek. Ebből a $(2000 + 4000 =)$ 6000 koronából még körülbelül 2400 korona áll felhasználatlanul rendelkezésre. Ez az összeg az alapító rendelet értelmében csak hivatal- és könyvtárberendezési célokra fordítható. A muzeum költségvetésének dologi kiadásainál a muzeum vezetőjének a szükséghez mért átruházási joga van.

A Társadalmi Muzeum pénzkezelését ez idő szerint Wittenberger L. Adolf min. számvizsgáló végzi, ki a Társadalmi Muzeum ez idő szerinti helyiségei mellett elhelyezett Iparoktatási Tanácsnak és a »Mintalapok«-nak is felelős számadója. Ezért a Társadalmi Muzeum költségére évenként némi tisztelet-díjban részesül. Az összes kiadások azonban csak a Muzeum vezetőjének utalványozására teljesíthetők. Éppen így a felelős számadó a Társadalmi Muzeum céljaira kiutalt pénzt az állampénztárból is csak a muzeum vezetőjének a hivatalos nyugtán kifejezett felhatalmazása mellett veheti fel.

IV. A Társadalmi Muzeum helyiségei.

1. Az Erzsébet-körúti helyiség.

A muzeum ideiglenes szervezete tárgyában kiadott már többször említett alapító rendelet a muzeum helyiségeire nézve is tartalmazott némi rendelkezést.

A minister e rendeletben így szól: »Az intézetet legszivesebben valamely oly közintézet épületében látnám elhelyezve, mely nagyobb idegenforgalommal bír, hogy ez által is magára vonja a figyelmet. Csak a mennyiben ezt egyáltalán nem lehetne kieszközölni, vagy ez által az intézet önállósága és jellege érintetnék, járulnék hozzá külön helyiség bérléséhez, mire nézve elhatározásom még külön kikérendő.«¹

Éppen ezért, mint az előző fejezetben említettük volt, az ideiglenesen szervező rendelet költségvetési része függőben hagyta a helyiség, fűtés és világítás tételeit.

A ministert a fenti szempontok mellett kétségtelenül a költségek lehető kiméltése készítette arra, hogy a Társadalmi Muzeumnak valamely középületben nyújtassék otthon.

¹ Lásd a kereskedelemügyi m. kir. minister 1901. július 23-án 54.716. sz. a. kelt rendeletét.

A helyiségbérlet részint az utasító ministeri rendelkezésnél fogva, részint mivel a muzeum vezetősége sem akarta a Társadalmi Muzeum költségvetését lakbér czimén túlságosan nagy összeggel megterhelni, igen nehezen megoldható kérdés volt. A Társadalmi Muzeum vezetője végre hosszas utánjárások után a következő előterjesztéssel lépett a helyiség ügyében 1901. évi október hó 15-én a kereskedelem-ügyi m. kir. minister elé:

»Nagyméltóságod a Társadalmi Muzeum ideiglenes szervezete tárgyában kiadott rendelete szerint az intézetet legszivesebben valamely oly középületben látná elhelyezve, a mely nagyobb idegenforgalommal bír, hogy ez által is magára vonja a figyelmet.

A rendelet e szakaszához képest, valamint Nagyméltóságod szóbeli utasításai alapján is legelőször érintkezésbe léptem a Magyar Tudományos Akadémia gondnoki hivatalával. Itt úgy értesültem, hogy az Esterházy-képtár helyiségei még nem szabadultak fel s felszabadulásuk 3—4 év leforgása előtt nem is várható. Ekkor sem fogja azonban az Akadémia e helyiségeket bármi célra sem megfelelő ellenérték nélkül rendelkezésre bocsájthatni. A gondnoki hivatal az Akadémia bérpalotájában ajánlott fel egy négyszobás helyiséget. Ezért azonban körülbelül 3000 koronát kért.

Eljártam a székesfőváros polgármesterénél ugyan ezen ügyben. A polgármester ur Nagyméltóságodhoz intézett s itt 65.785/901. sz. a. iktatott felterjesztésében azt közli, hogy legnagyobb sajnálatára a muzeum céljaira helyiségek a székesfőváros által át nem engedhetők, minthogy a központi és új városháza összes helyiségei hivatali célokra már teljesen le vannak foglalva.

Nyilvános épületet vagy közintézetet a melyben muzeumunkat elhelyezhetnők, mást ezeken kívül nem vehettem figyelembe, mivel a többiek, melyek szóba jöhettek volna (Magyar Nemzeti Muzeum, Mezőgazdasági Muzeum stb.), oly társministeriumok főhatósága alá tartoznak, a melyeknek ügykörét muzeumunk programja nem egy ponton érinti s így az ő épületeikben való elhelyezés intézetünk önállóságát minden valószínűség szerint veszélyeztetné, a mi pedig Nagyméltóságod fenthivatkozott rendelete értelmében nagyon is méltánylandó okokból mindenesetre elkerülendő. Fentidézett rendelete éppen ebből a szempontból helyezte kilátásba a külön helyiség bérléséhez való hozzájárulást.

Ily bérlendő helyiséget mindenekelőtt azokban a bérházakban kerestem, a melyekben ministeriumunk egyes szakosztályai már is el vannak helyezve. (A központi épületben, a mint Nagyméltóságod segédhivatali főigazgatójától értesültem, helyiség egyáltalán nem áll már rendelkezésre.) A Lánchid-utczai 2-ik számú házban lett volna néhány szállás, de nagyon kis szobákkal és aránylag igen magas árban, úgy hogy ezek ajánlatba hozatalától is el kellett tekintenem. Hasonló okok miatt nem tehettem előterjesztést az államvasutak Albrecht-úti, valamint Alkotmány-utczai bérházaiban való helyiségek megszerzésére sem.

Legyen szabad azonban Nagyméltóságod figyelmét az Erzsébet-körut 33. sz. a. ház 2-ik emeletén lévő azokra a helyiségekre felhívni, a melyek az Országos Iparoktatási Tanács jelenlegi hivatalos helyiségei mellett vannak. E helyiségek már csak azért is alkalmasak volnának muzeumunk céljaira, mert a város középpontján nagyforgalmu útvonalon fekszenek. A helyiségek a muzeum céljainak megfelelően eléggé tágasak, világó-

sak; a beosztás, mint a mellékelt vázlatból¹ kitűnik, igen alkalmas s azonkívül a helyiség bérösszege is igen jutányosnak mondható. Legyen szabad felemlítenem, mint a helyiségek nagy előnyét még azt is, hogy a mennyiben a muzeum idehelyeztetnék, az Iparoktatási Tanács termeinek falterületei is rendelkezésünkre állhatnának a muzeum táblázatainak elhelyezésére. Hasonlóképpen nagy előnyük e helyiségeknek, s ez a költség szempontjából fontos, hogy itt bérelvén helyiséget, a szolga részére megállapított 800 kor. jórészt megtakaríthatnók, mert az Iparoktatási Tanács szolgálja, kinek ott már lakása van, csekély pótdíj mellett különösen kezdetben igen jól elláthatná a muzeumnál felmerülő szolgai teendőket.

Az itt elért megtakarítás beszámításával így az általam javasolt Erzsébet-köruti helyiségek évi lakbérleti költsége körülbelül 1440 koronát tenne.

Mély tisztelettel kérem Nagyméltóságodat, hogy e helyiségeknek három évre való kibérlésére méltóztassék a felhatalmazást megadni. A helyiségek oly tágasak, hogy ezen idő alatt semmi esetre sem bizonnyulhatnak szűkeknek a muzeum céljaira.

Nagyméltóságod a helyiségek kérdésével együtt függőben hagyta említett rendeletében a fűtés, világítás stb. kérdéseit is. Erre vonatkozólag kérem évi 400 koronának, a helyiségek bérleti költségeivel együtt tehát évi 2400 koronának kegyes engedélyezését ugyanazon hitel terhére, a melyre a muzeum egyéb kiadásai elszámoltatnak. (Az Iparoktatási Tanács szolgájának 240 kor. pótdíj mellett való alkalmazásával megtérül 560 korona. Ennek beszámításával a lakbér, fűtés és világítás csak 1840 koronába kerül.)«

¹ E vázlatot az olvasó e füzet 84-ik oldalán találja.

A minister a Társadalmi Muzeum vezetőjének ezen indokolt előterjesztésére 1901. évi október hó 24-én kelt rendeletével megengedte, hogy a szervezendő Társadalomgazdasági Muzeum elhelyezésére az Erzsébet-körút 33. sz. a. bérház II. emeletén, az Országos Iparoktatási Tanács hivatalos helyiségei mellett lévő, három utczaí és két udvari szobából, előszobából, cselédszobából és konyhából, továbbá a megfelelő mellékhelyiségekből álló lakás évi 2000 kor. házbér mellett kibéreltessék. Ezen házbérösszeggel együtt a helyiségek fűtési, világítási stb. költségeire 400 korona évi összeg szintén engedélyeztetett.¹

A Társadalmi Muzeum vezetőségének ezzel meg volt adva a felhatalmazás arra, hogy a szóban forgó helyiségeket kibérelje. A háztulajdonos hosszabb bérleti szerződés kötését nem kívánta. A helyiségek így csak a rendes félévi időközben megállapított felmondási idő fenntartásával béreltettek ki.

E helyiségek alaprajza a 84-ik oldalon látható. Megjegyezzük itt, hogy az összes helyiségek az újabb házak rendes lakás-magasságával birnak. Területi méreteik pedig a következők:

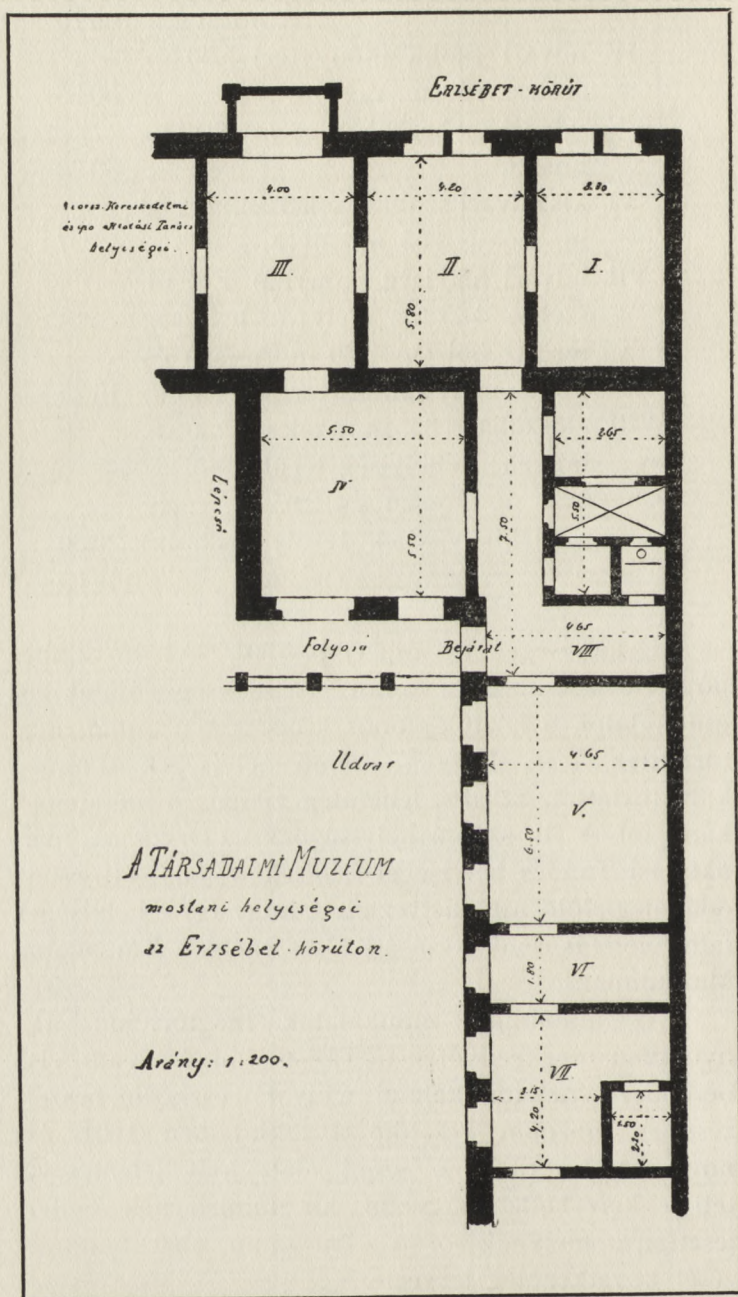
I. utczaí szoba 3·30 m. széles, 5·80 m.	
mély	19·14 m ²
II. utczaí szoba 4·20 m. széles, 5·80 m.	
mély	24·36 »
III. utczaí szoba 4·00 m. széles, 5·80 m.	
mély	23·20 »
Átvitel	66·70 m ²

¹ Lásd a kereskedelemügyi m. kir. minister 1901. évi okt. hó 24-én 69691/IX. sz. a. kelt rendeletét.

	Áthozat	66·70 m ²
IV.	udvari szoba (könyvtár) 5·50 m. széles, 5·50 m. mély	30·25 »
V.	udvari szoba 4·65 m. széles, 6·50 m. hosszú	30·23 »
VI.	kis udvari szoba (cselédszoba) 1·80 m. széles, 4·65 m. mély	8·37 »
VII.	udvari helyiség (konyha) 4·20 m. széles, 4·65 m. mély; (e helyiség területéből egy 2·20 m. hosszú és 1·50 m. mély kamara területe esik)	16·23 »
VIII.	előszoba 4·65 m. széles, 7·50 m. hosszú; (e helyiség területéből az 5·50 m. hosszú és 2·65 m. mély mellékhelyiségek területe esik)	20·30 »
	Összesen	172·08 m ² .

E helyiségeket a muzeum 1901. évi november hó 1-én foglalta el, a mikor is a szükséges átalakítási munkálatok a háztulajdonos költségére azonnal megtörténtek. A II., III. és V. számú helyiségek ujonnan kárpitoztattak, izléses, lehetőleg világos színű papirkárpittal. A III. számú helyiségnek az Országos Iparoktatási Tanács helyiségei felé fekvő fala áttörtetett, oda megfelelő ajtó helyeztetett, hogy így e helyiségek falterületei is rendelkezésére állhassanak a Társadalmi Muzeumnak.

Az átalakítási munkálatok megtörténte után nyomban megkezdődtek a Társadalmi Muzeum első berendezésének munkálatai: a hivatali eszközök beszerzése. A muzeum vezetője e tekintetben 1901. évi november hó 13-án 2. szám alatt kelt jelentésével tett a kereskedelemügyi m. kir. ministernek előterjesztést, a melynek során a muzeum első berendezését következőleg tervezte.

Az egyes helyiségek beosztását feltüntető vázrajzon (l. a 84. oldalon) I.-gyel megjelölt helyiség, mely a bérelt lakás legkisebb utczi szobája, a muzeum vezetője számára irodául vétetett igénybe, magától értetődően, hogy e mellett e szoba falterületei s egyéb üres része a muzeumi tárgyak elhelyezésére is szolgálhatnak. A II. és III. számú, valamint az V. számú szobák tisztán a muzeumi tárgyak elhelyezésére tartattak fenn, azzal a megszorítással, hogy a II. sz. szobába helyeztetett a díjnok íróasztala. A IV. számú nagy udvari szoba könyvtárteremmé rendeztetett be. A többi kisebb helyiséget raktári célra szánta a muzeum vezetője, de már felterjesztésében megjegyezte, hogy a VI. és VII. számú helyiségek felhasználásával, esetleg egyesítésével, ha a többi helyiség szűknek bizonyulna, még egy igen szép, muzeumi célokra alkalmas helyiséget fog az intézet e lakásban kaphatni.

Egyben előterjesztést tett a muzeum vezetője, megfelelően ezzel az alapító rendelet intézkedésének, a Társadalmi Muzeum helyiségeinek a szükséges bútorokkal való berendezése tárgyában is. Nagyjából a következő tárgyak beszerzése iránt történt előterjesztés:

Megfelelő számú gázlámpák.

1 iratszekrény.

3 iratállvány.

2 íróasztal.

Megfelelő számú székek.

Ruhafogas.

Ablak- és lábszőnyegek.

Folyóirat-állvány.

Könyvtárasztal, hozzá zöld posztó-boríték.

A könyvtári állványok a Mintalapok szerkesztő bizottságától kapott állványokból alakítottak át.

1 írógép pedig a kereskedelemügyi ministerium leltárából utaltatott át.

Megfelelő mennyiségű irodai szerek, stb.

E szükségleti czikkek beszerzése, részben (pl. az írógépnek) a kereskedelemügyi m. kir. ministerium leltárából való átvétele ministeri rendelettel engedélyeztetett,¹ mire azokat a muzeum vezetője be is szerezte, illetőleg át is vette és megfelelően leltározta. A két példányban szerkesztett leltárnapló egy példánya házi használatra a muzeumban visszatartatott, másika pedig hivatalos úton a kereskedelemügyi ministerhez felterjesztetett.

2. Az új helyiség és a Magyar Közgazdasági Társasággal kötött albérleti szerződés.

Láng Lajos kereskedelemügyi m. kir. minister egyrészt, hogy a hasonló célokra törő, de egymástól külön működő erőket és intézményeket egymáshoz közelebb hozza, másfelől, hogy a Magyar Közgazdasági Társaság hozzá érkezett azon méltányos kérelmének is eleget tegyen, hogy a Társaságnak a kereskedelemügyi m. kir. ministerium részéről már régebbi idő óta rendesen járó segélyt felemelje, kevésbé hivatalának elfoglalása után kérdést intézett a Társadalmi Muzeum vezetőjéhez az iránt, hogy nem kaphatna-e a Magyar Közgazdasági Társaság helyet a Társadalmi Muzeum ez idő szerinti helyiségeiben.

A Magyar Közgazdasági Társaság közvetlen pénzbeli segélyét, melyet e társaság a Közgazdasági

¹ Lásd a kereskedelemügyi m. kir. minister 1901. évi november hó 19-én 76.382. szám alatt kelt rendeletét. — Az írógépre vonatkozólag a 2630/eln. sz. 1902. évi kereskedelemügyi m. kir. ministeri rendeletet.

Szemléhez való hozzájárulás czimén már régebbi időtől fogva kapott a kereskedelmi kormánytól, a minister az azon czimen rendelkezésére álló eszközök elégtelenségénél fogva nem emelhette fel. A Társaság ezért a segély azon közvetett fájára gondolt, hogy vajjon nem tarthatná-e a Magyar Közgazdasági Társaság a Társaságéval úgyis rokon célokat szolgáló Társadalmi Muzeumnak a Társadalmi Muzeum költségére bérelt helyiségeiben mindenkori összejöveteleit. E tervet még tetszetősebbé tette az intéző körök előtt az a körülmény, hogy ily helyi egyesülés mellett a Magyar Közgazdasági Társaság a Társadalmi Muzeum gazdag könyvtárát is fogja használhatni, a mi a Társaság oldalán a járatott folyóiratok számlájánál tetemes megtakarítást jelenthetne. Az esetlegesen, közösen, vagy tisztán a muzeum költségére alkalmazható szolga is megtakarítást jelenthetne a Társaságnak.

A Társadalmi Muzeum vezetője ezen az alapon előterjesztést tett a ministernek a Muzeum ez idő szerinti helyiségeiről, melyeket a minister a Magyar Közgazdasági Társaság céljaira, a muzeum vezetőjének előterjesztése alapján, sem kiterjedésüknél, sem fekvésüknél fogva nem talált alkalmasaknak.

A muzeum vezetője ekkor rövid úton megbizást kapott, hogy lehetőleg a székesfőváros középpontjában megfelelő árban olyan helyiséget keressen, mely egyformán megfelelné a Társadalmi Muzeum és a Magyar Közgazdasági Társaság céljainak.

A muzeum vezetője e megbizás teljesítése közben, minthogy itt a Magyar Közgazdasági Társaság érdekeiről is szó volt, maga mellé vette annak igazgatóját Dr. Halász Sándor ministeri osztálytanácsost, a m. kir. postatakarékpénztár aligazgatóját s vele együtt szemügyre vette mindazon nagyobb lakásokat, a melyek a belvárosban s az ezzel közel szomszédos,

még eléggé központi fekvésű részekben (belső kör-utak, Kerepesi-út belsőrésze) kibérelhetők lettek volna.

Azzal a helyiséget keresők mindjárt tisztában voltak, hogy azért az árért, melyet a Társadalmi Muzeum mostani helyiségeiben fizet (2000 korona) nem fognak oly nagyobb helyiséget kaphatni, hogy abban a Közgazdasági Társaság is elférjen, mely ez idő szerint a Ferencziek bazárában birt udvari helyiségért maga is 2000 koronát fizet. Már az okvetetlenül nagyobb helyiség is áremelkedést kell, hogy vonjon maga után, de magasabb árt okozott egyebek mellett még az a körülmény is, hogy az új helyiségnek a Társaság céljaira, de a Muzeumnak is könnyebb látogathatására való tekintettel, a mostaninál jóval középpontibb fekvéssel kellett birnia.

A muzeum vezetője még ily magasabb ár mellett is csak egy olyan helyiséget talált a Koronaherczeg-utca 3. számú ház I. emeletén, a mely a két rendbeli igényeknek minden tekintetben megfelelt volna. E helyiségek azonban, melyeket azelőtt a Belvárosi Takarékpénztár r.-t. birt bérben, csak lakás céljára voltak kiadók; hivatal, társaság, intézet céljaira nem.

E különben minden tekintetben alkalmas helyiséget így nem lévén lehetséges megszerezni, nagyobb bérházak félemeletén üresen álló bolthelyiségekre irányult a Társadalmi Muzeum vezetőjének figyelme, mint a melyek megfelelő átalakítás után alkalmasoknak látszottak a muzeum céljaira. Legalkalmasabbaknak ismét ily bolthelyiségek között a Váci-utca 37. számú »Mercur-ház« mezzanin helyiségei és a Ferencziek-tere és Irányi-utca sarkán lévő »Király-bazár« bérház sarokra néző félemeleti helyiségei mutatkoztak. A kettő között az utóbbira esett a választás. A Mercur-bank házának helyiségei kicsinyek és aránytalanul drágák voltak.

A kereskedelemügyi m. kir. ministernél történt előzetes bejelentés után, miután előbb a Társadalmi Muzeum ez idő szerinti az Erzsébet-köruton lévő helyiségei 1903 aug. 1-re felmondattak, a Király-bazár bérház helyiségei három évre kötött lakbérszerződés értelmében évi 5600 koronaért kibéreltettek. A szükséges átalakításokat a szerződés értelmében a háztulajdonos saját költségére eszközölteti.¹

Ezen szerződés előmunkálataival párhuzamosan folytak a tárgyalások a Magyar Közgazdasági Társaság vezetőségével is ama viszony formájának megállapítása iránt, a melybe a Társaság a Társadalmi Muzeummal majd az által kerül, hogy ennek helyiségeiben helyezze el butorait, könyvtárát, irodáját és ott tartja összejöveteleit.

A Közgazdasági Társaság választmánya e tekintetben úgy határozott, hogy a Társaság függetlensége a Társadalmi Muzeumtól, mint állami intézménytől minden tekintetben kimondassék, s hogy e függetlenség lehetőleg ki is domboríttassék. E célból a Társaság választmánya a muzeum vezetőségével egyetértve az albérleti formát választotta, mely alakban a Társaság évi 1000 koronát fizet sajátjából a helyiség költségéhez a Társadalmi Muzeumnak, mint albérlő a főbérlőnek.

A választmány eredetileg azt is óhajtotta, hogy e viszony a Társaság és a Muzeum között egy évi előleges felmondással bármikor fel legyen bontható. Tekintettel azonban arra, hogy a Muzeum magát lakbérszerződésében 3 évre éppen az albérletbe jövő

¹ Az olvasó előtt fekvő füzet 91-ik oldalán látszó alaprajz a muzeum új helyiségeit már ezen átalakítások utáni állapotukban tünteti fel.

Közgazdasági Társaság nagyobb szükségletei miatt kötötte le, a Társaság ettől az óhajtástól később elállott.

Az albérleti viszonyt egyébként a Társadalmi Muzeum és a Közgazdasági Társaság között szintén a kereskedelemügyi m. kir. minister jóváhagyásával ellátott és ugyancsak három évre kötött szerződés szabályozza. Ezen idő alatt egyik félnek sincs felmondási joga, a Muzeum esetleges helyiségválttatásához tehát ugyanezen idő alatt a Társaság hozzájárulása szükséges.

Ezen két rendbeli szerződés tárgyát tevő helyiségek alaprajzát a szükséges átalakítások utáni állapotban a 91. oldalon közöljük. Magasságuk a rendes félmeleti boltmagasság, a mi megfelel a modern szobamagasságnak. Területi méreteik pedig a következők:

I. nagy utczai terem 6'00 m. széles, kb. 15'50 m. hosszú. Területe pontosan	85'80 m ²
II. nagy utczai terem 6'00 m. széles, kb. 9'50 m. hosszú. Területe pontosan ...	61'28 »
III. belső terem kb. 5'30 m. széles, kb. 7'25 m. hosszú. Területe hozzávetőleg	35'00 »
IV. utczai szoba 6'00 m. hosszú, 3'25 m. mély. Területe pontosan	18'50 »
V. udvari szoba 5'75 m. hosszú, kb. 4 m. széles. Területe hozzávetőleg	23'00 »
VI. udvari helyiség (konyha) 1'75 m. széles, kb. 3'50 m. mély. Területe hozzá- vetőleg	6'13 »
VII. előszoba 4'25 m. széles, 4 m. mély; (e területből levonandó a 2'25 m. szé- les és 2'20 m. mély mellékhelyiségek területe)	12'05 »
Összesen ...	241'76 m ²

E helyiségek összes területe tehát körülbelül 70 m²-tel több, mint az ez idő szerinti Erzsébet-körúton lévő helyiségeké.

Használati beosztásuk pedig így terveztetik:

Az I. sz. nagy terem falai a grafikonok elhelyezésére fognak szolgálni. E mellett ez a terem lesz a Közgazdasági Társaság felolvasó-terme.

A II. sz. terembe helyeztetik el a Társadalmi Muzeum balesetbiztosító-modell-gyűjteménye. A falakra pedig a balesetbiztosításra és balesetstatisztikára vonatkozó táblák és grafikonok kerülnek.

A III. sz. terem a Társadalmi Muzeum és a Magyar Közgazdasági Társaság egyesített könyvtárának elhelyezésére fog szolgálni. Köröskörül a falakra jönnek a könyvvállványok, a szoba közepére a könyvtári asztal. E helyiség csak esti világítás mellett lesz használható.

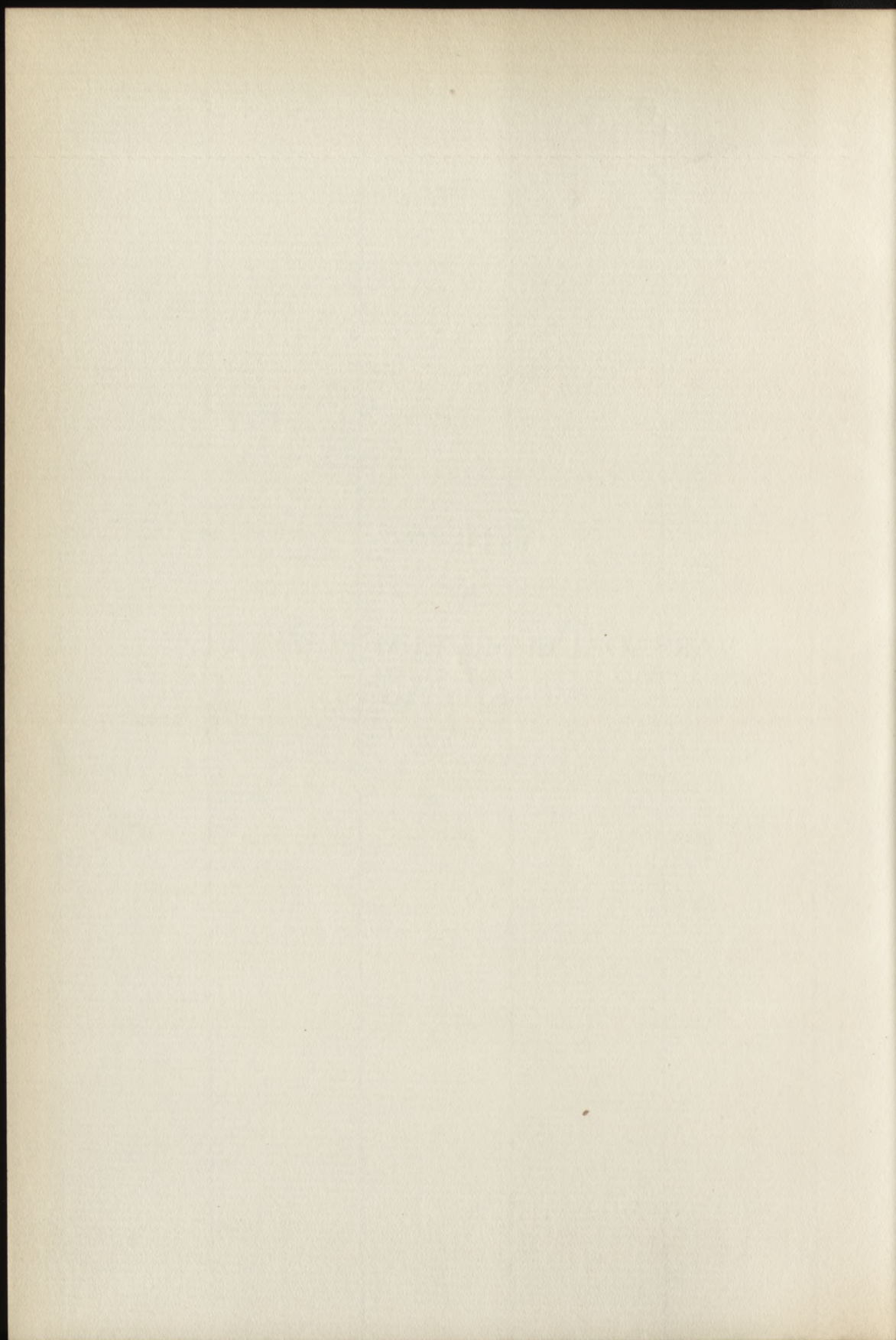
A IV. sz. szoba a muzeum vezetőjének fog irodai célokra szolgálni, a mi mellett falain grafikonok is lesznek elhelyezhetők.

Az V. és VI. sz. helyiségek adják a Társadalmi Muzeum és a Közgazdasági Társaság közös szolgájának lakását.

A VII. sz. helyiség az előszoba.

E helyiségekbe, melyek teremszerű voltuknál fogva a Muzeum céljainak is sokkal jobban megfelelnek, mint az eddigi helyiségek, a Társadalmi Muzeum 1903. évi augusztus hó 1-én költözik be s ugyanakkor jön oda albérletbe a Magyar Közgazdasági Társaság is.

MÁSODIK RÉSZ
A
TÁRSADALMI MUZEUM ELSŐ ÉVI
MUNKÁSSÁGA

I. A brüsszeli és párisi kiállítások anyagának egybegyűjtése.

A mint a Társadalmi Muzeum megalapítására a döntő lökést az az óhajtatás szolgáltatta, hogy a brüsszeli és párisi legutóbbi nemzetközi kiállítások társadalompolitikai csoportjainak magyar anyaga ne kallódjék el, hanem megfelelő elhelyezés mellett gyűjteményszerűen kezeltessék, úgy a muzeum vezetőségének is a muzeumi munkálatok megkezdése után első gondja volt, lehetőleg teljesen összegyűjteni mindazt, a mit hazánk a mondott két kiállítás szociálpolitikai osztályaiban kiállított, ebből az anyagból kiválasztani a használhatót s azzal a Társadalmi Muzeum kiállítás-szerű részének alapjait lerakni.

Ez a munka távolról sem volt egyszerű. Nemcsak egyes tárgyaknak a muzeum részére való átvételéről volt itt szó. A muzeum vezetőségének feladata volt e tárgyakat előbb fel is kutatni.

Ez könnyebben ment az egyes hatóságok és hivatalok által kiállított, mint a magánosok részéről a kiállításokra küldött anyagnál.

Úgy a brüsszeli, mint a párisi kiállítások anyagának az a része ugyanis, a melyet magánosok állítottak ki, a kiállítás után visszaküldetett az illető kiállítók címére és pedig közvetlenül a m. kir. kormánybiztosságok útján.

Az egyes ministeriumok és más hivatalok által kiállított anyag ugyan szinte visszakerült eredete helyére, de a kereskedelemügyi m. kir. ministerium útján, mely azt a mit ő állított ki, magánál visszatartotta. Így pl. mindaz, a mit a kereskedelemügyi m. kir. ministerium mint gazdasági és társadalompolitikai vonatkozásút a brüsszeli kiállításra küldött volt, e ministerium raktárhelyiségeibe került, ott leltároztatott s onnan a Társadalmi Muzeum leltárába könnyen átvehető volt.

Nem így azonban a párisi kiállítás anyaga. Ezt éppen akkor osztották az egyes kiállítók között szét, a mikor a muzeum vezetője a tárgyak egybegyűjtését megkezdte. Az anyag nagyon rendetlenül érkezett haza. Egy része a kereskedelemügyi m. kir. ministerium különböző raktárhelyiségeiben nyert elhelyezést, más része az Iparcsarnokba került, hogy ott, a mennyiben gazdája nem akad, elárvereztessék, míg egy harmadik része az 1896-iki állatkiállítás területén lévő ügetőversenypálya istállóiban talált helyet.

A muzeum vezetője e három helyen szétszórta tárgyakból összekereste azt, a mit a Társadalmi Muzeum céljaira felhasználhatott. Sok igen érdekes anyagot nem vehetett át, minthogy azokat részben a földmivelesügyi m. kir. ministerium, részben a vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministerium állította volt ki Párisban, s e két ministerium e tárgyaktól daczára, hogy azok kifejezetten a létesítendő Társadalmi Muzeum számára kérték, nem volt hajlandó megválni.

Ezzel a brüsszeli és párisi kiállításokon a kereskedelemügyi m. kir. ministerium részéről kiállított anyagból az, a mi meg volt található, egybe volt gyűjtve. A muzeum vezetője e tárgyakról a kereskedelemügyi m. kir. ministerhez intézett jelentésében következőleg számolhatott be:

»Ministeriumunk egyes szakosztályainak brüsszeli és párisi kiállításaiából rendelkezésünkre áll 10 nagy fal grafikon a következő tárgyakkal:

1. Szövetkezetek fejlődése 1881—1894-ig.
2. Emberbaráti intézetek 1883—1896-ig.
3. Takarékpénztárak, bankok, földhitelintézetek fejlődése 1881—1894-ig.
4. Hitelszövetkezetek fejlődése 1881—1894-ig.
5. Népiskolák 1886—1896-ig.
6. Biztosítások 1895-ben.
7. Ipariskolák 1873—1896-ig.
8. Kézizálogkölcsonüzlet 1895-ben.
9. Postatakarékpénztár 1886—1896-ig.

E tárgyak a brüsszeli kiállításból valók, barnára fényezett keményfa-keretben vannak üveg alatt. (A 3. sz. alattinak üvege hiányzik.)

10. Betegsegélyzés. Piros keményfa-keretben, üveg nélkül, a párisi kiállításból.

Rendelkezésünkre áll ezen kívül egy gyári gyógyszer-gyűjtemény szekrény nélkül, szintén a párisi kiállításból.

Berendezési tárgyakkal pedig rendelkezésre áll:

1. egy forgatható kovácsolt vas állvány grafikonok elhelyezésére a brüsszeli kiállításból és ugyanonnan
2. egy csonka-gúla alakú üvegezett szekrény.« (Ez utóbbi nem vétetett át a Társadalmi Muzeumba.)

A magánosok által kiállítva volt tárgyakat közvetlenül az illetőktől kellett a muzeum vezetőségének elkérnie. A kiállítások egyáltalán nem pontos tárgymutatói után indulva, a muzeum vezetője előterjesztést tett a kereskedelemügyi m. kir. ministernek az iránt, hogy kiket lehetne főleg a párisi kiállításon kiállítva volt tárgyak átengedésére felkérni. A brüsszeli kiállításon magánosok részéről kiállítva volt tárgyak összegyűjtésére a muzeum vezetősége nem helyezett

nagy súlyt, minthogy e kiállítás már régebben volt, az ott kiállított tárgyak magánosok kezén elkallódhattak, vagy már más rendeltetést találhattak s így egybegyűjtésök eredményével nem kecsegtetett.

A Társadalmi Muzeum vezetőjének előterjesztése alapján a kereskedelemügyi m. kir. minister 1901. évi október havában huszonhét címet szólított fel, hogy a párisi kiállításon kiállítva volt tárgyaikkal gyarapítsák a létesítendő Társadalmi Muzeum anyagát.¹ E címek a következők voltak:

- Dynamit-Nobel gyár.
- Budapesti önkéntes mentő-egyesület.
- M. kir. Kereskedelmi Muzeum.
- Budapest székesfőváros közönsége.
- 5. Galánthai Nagy Sándor.
- Magyar kereskedelmi részvénytársaság.
- MÁV. Igazgatósága.
- Ganz r.-t. igazgatósága.
- Meiszner Alajos.
- 10. Földhitelintézet.
- Postatakarékpénztár.
- Általános munkás-betegsegélyző pénztár.
- Roth Pál.
- Pesti hazai első takarékpénztár.
- 15. Hátsek Ignác.
- Dr. Klasz Pál.
- Budapesti szünidei gyermektelep-egyesület.
- Fehérkereszt országos lelenczház-egyesület.
- Protestáns országos árvaegylet.
- 20. Mária-Dorottya-egylet.
- Budapesti rabsegélyző-egylet.
- Országos gyermekvédő-egyesület.

¹ Lásd a kereskedelemügyi m. kir. minister 1901. évi 48.234/IX. sz. alatt kelt rendeletét.

Sopron város közönsége.

Fővárosi menhely-egyesület.

25. A budapesti községi szeretetház igazgatósága.

Belügyminister és

Vallás- és közoktatásügyi minister.

Daczára a Társadalmi Muzeum vezetőjének közvetlen s nem egy ízben személyes utánjárásainak, e felszólításokra mindössze csak néhány válasz érkezett be, a melyeknek értelmében muzeumunk a berendezési munkálatok kezdetén magánosok s egyéb hatóságok ajándékaképen a következő tárgyak felett rendelkezett:

1. Az Általános munkás-betegsegélyző pénztár Párisban kiállított táblázatos jelentését, valamint francia és magyar szövegű monografiáját volt hajlandó megküldeni.

2. A székesfőváros tanácsa a székesfővárosi községi szeretetház kiállított tárgyait és pedig a szeretetházban végzett munkák tanmenetét feltüntető 61 drb mintát, azonkívül a gyermekek oktatását feltüntető 6 fényképet volt hajlandó átengedni.

3. A m. kir. postatakarékpénztár a Párisban kiállított grafikont és röpiratokat ajánlotta fel.

4. A magyar földhitelintézet táblázatos kimutatását engedi át.

5. A m. kir. keresk. muzeum a kiállított statisztikákat és fényképfelvételeket küldené.

6. A pesti hazai első takarékpénztár jelezte, hogy Párisban kiállítva volt statisztikai táblázatát fogja küldeni.

7. A Dynamit-Nobel r.-t. két nagy ládában egy munkásháznak és a gyártelep biztonsági berendezésének modelljét küldte meg.

8. Meiszner Alajos a munkástelepekről szóló munkáját és idevonatkozó terveit ajánlotta fel.

9. Dr. Roth hajlandónak nyilatkozott a biztosítás-ügyre vonatkozó grafikonját megküldeni.

Ezen adományokért, miután azok az egyes adományozóktól a muzeum részére átvétettek, a kereskedelemügyi m. kir. minister a Társadalmi Muzeum vezetőjének előterjesztésére 1902. évi április havában köszönetet mondott.¹ Eddig az időpontig tartott ugyanis az egyes tárgyak átvétele, minthogy azok nem egy esetben téves címre küldettek vissza Párisból, a kiállítók csak nehezen juthattak hozzájuk, úgy szintén a Társadalomtudományi Muzeum vezetősége által is csak hosszas utánjárással voltak megtalálhatók.

Ezt azért is közöljük, hogy az olvasó lássa, hogy minő csekély feladatok elvégzése mennyi időt kívánt a muzeum berendezésénél.

¹ Lásd a kereskedelemügyi m. kir. minister 1902. évi április hó 13-án 20.440. sz. a. kelt rendeletét.

II. Az első két hónap munkaprogrammja.

(1901. nov.—decz.)

Az alapító rendelet megszabja a Társadalmi Múzeum általános munkatervét.

A munkálatok megkezdésekor a múzeum vezetője 1901. évi október hó 15-én jelentést intézett a kereskedelemügyi m. kir. ministerhez, melyben egyebek közt a működés első két hónapjának (1901. nov.—decz.) közelebbi munkaprogrammját vázolja.

Közzöljük a felterjesztésnek e részét egész terjedelmében, minthogy az hű képét adja egyfelől a múzeumi munkálatok irányának, másfelől, mivel ez a munkaprogramm beszámoló is a múzeum működésének még az 1901-ik évre eső első két hónapjáról. A munkaterv ugyanis nagyrészt betartható volt.

A felterjesztésnek a munkatervre vonatkozó része így szól:

»Az alapító rendelet megállapítja a Társadalmi Múzeumnak általános munkatervét. Egyben meghagyja azt is, hogy a múzeum vezetője az intézet tevékenységéről negyedévenként e program keretein belül jelentést tartozik Nagyméltóságod elé terjeszteni. Ennek a jelentésnek természetesen a jövő negyed-

évi működés részletes munkatervét is magában kell foglalnia.

Nagyméltóságod e rendelkezésének a f. évi novemberi és decemberi hónapokra vonatkozólag annál is inkább sietek eleget tenni, mert e két hó mindenekfelett a berendezéssel fog eltelni. Erre vonatkozólag pedig nem egy tekintetben kell Nagyméltóságod újabb rendelkezéseit kikérnem.

Itt mindenekelőtt megújítom a helyiségbérletre irányuló kérelmemet. A míg a helyiség tekintetében meg nem állapodunk, a berendezési tárgyak tekintetében sem intézkedhetem. Az alkalmas helyiségeket megkapván, a helyiségméreteknek leginkább megfelelő berendezés biztosításáról (iroda és irodaberendezési cikkek, könyvvállványok, modellek és grafikonok felszerelése) fogok első sorban gondoskodni és pedig kiirandó versenytárgyalás alapján a Nagyméltóságod által engedélyezett 2000 K költség keretein belül.

A berendezés biztosításával párhuzamosan magam mint a muzeum vezetője e két hónapban három irányban fogok foglalkozhatni:

1. Rendezés és alapos vizsgálat alá fogom venni azt az anyagot, a mely mint fentebb vázoltam, már is rendelkezésünkre áll. Ebből ki fogom választani a használhatót, a javítani, kiegészíteni valót pedig megfelelően módosítani fogom. Azokkal, kik a muzeumunkhoz való hozzájárulás iránt készségüket máris kijelentették, a közelebbi részletek és az egyes tárgyak átvétele végett közvetlenül fogok érintkezésbe lépni. Hasonlóképen személyesen óhajtanék eljárni azoknál is, kik Nagyméltóságod felszólítására eddigelé még nem válaszoltak.

Daczára annak, hogy a működés első két hónapjának munkaidejét a kezdet nehézségeivel küzdve a tulajdonképeni helyiségberendezési munkálatok fogják

elfoglalni, mégis már most óhajtanám megkezezni a muzeum azon gyakorlati irányú működését is, a mely szociálpolitikai szempontból érdekes jelenségek vizsgálatát és szemléltetővé tételét van hivatva teljesíteni. Új anyag beszerzése igaz most még nem igen lehetséges, de módomban fog állani a/ jótékonyági ügyünk, b/ kézizálogügyünk, c/ valamint fogyasztási szövetkezeteink körül már eddig szerzett adatokat feldolgozni és használhatóan egybeállítani. Az elsőhöz az az anyag fog kitűnő alapul szolgálhatni, a melyet Nagyméltóságod iparfejlesztési szakosztálya még a millénium esztendejében gyűjtött az I. foku iparhatóságok útján. A másodiknál a ministerium s a központi statisztikai hivatal rendelkezésre álló anyagát szeretném felhasználni, bár itt azt hiszem, hogy az anyagnak külön felvétel útján való kiegészítésére rá fogok szorulni. Végül a harmadikat azon kutatások alapján vélem igen jól eszközölhetni, a melyet Nagyméltóságod belkereskedelmi szakosztálya jelenleg a kereskedelmi és iparkamarák útján gyűjt.¹

2. Mihelyt a megfelelő helyiségek rendelkezésünkre állanak, hozzá fogok kezdeni a könyvtár berendezéséhez is. Nagyméltóságod intenczióinak megfelelően a hazai gazdasági és szociálpolitikai irodalom lehetőleg teljes egybegyűjtésére fogok törekedni. Ez irányban egy nagyobb könyvkereskedő cég máris kapott tájékoztató utasítást a szakirodalom egybeállítására. A könyvtár beszerzésénél azonban éppen úgy, mint a berendezési tárgyak [biztosításánál több ajánlatot igyekszem majd kapni s ezek közül a legmegfelelőbbet fogom választani. Az egybeállítandó alapkönyvtár katalógusát (melynek beszerzésére Nagyméltóságod 4000 K-t

¹ Lásd a kereskedelemügyi m. kir. minister 1901. évi 59.714. sz. a. kelt rendeletét.

engedélyezett), jóváhagyás végett előzetesen be fogom mutatni.

Hasonlóképen már most fogom megtenni az intézkedéseket abban az irányban is, hogy a külföldi szociálpolitikai munkásvédelmi törvényhozás teljes anyaga házi könyvtárunkban teljesen egybegyűjtessék.

3. A mellém rendelt iparfelügyelő segítségével lehetőleg törekedni fogok iparhygieniai modelleket minél nagyobb számban kaphatni azon czégektől, melyeket ilyeneknek átengedésére Nagyméltóságod felszólított.

Ezekben adom a nov. és decz. havi működés rövid tervezetét. Kérem Nagyméltóságodat, hogy azt kegyesen tudomásul venni méltóztassék.»

A minister e jelentés során kifejtett munkaprogrammot jóváhagyólag tudomásul vette.¹ A muzeum munkálatai tehát ezen idő alatt annak értelmében folytak.

¹ Lásd a kereskedelemügyi m. kir. minister 1901. évi október hó 24-én 69.691. sz. a. kelt rendeletét.

III. A Társadalmi Muzeum első negyedévi jelentése.

Az alapító rendelet értelmében a muzeum vezetője a végzett munkálatokról negyedévenként jelentést tartozik tenni a kereskedelemügyi m. kir. ministerhez. Az első ilyen jelentést a muzeum vezetője 1902. április havában terjesztette Horánszky Nándor akkori kereskedelemügyi m. kir. minister elé. E jelentést, mint-hogy az a muzeum addigi munkásságának hű képét adja, egész terjedelmében itt közöljük:

Nagyméltóságú minister úr! Kegyelmes uram! A Társadalmi Muzeum ideiglenes szervezése tárgyában 1901. évi július 23-án 45.716. sz. a. kiadott magas ministeri rendelet alulirotnak, mint a kit a hivatkozott rendelet a létesítendő Társadalmi Muzeum szervezésével és berendezésével megbízott, kötelességévé teszi, hogy a muzeum berendezési munkálatairól negyedévenként a kereskedelemügyi m. kir. minister úr ő Nagyméltóságához jelentést tegyen.

Az elől hivatkozott magas rendelet az intézet működését két, gyakorlati és elméleti irányban szabta meg, úgy azonban, hogy e két iránynak egymást ki kell egészítenie, illetőleg hogy a muzeumnak feladata legyen a gyakorlati irány összes ágazatainak elméleti részét is megfelelően művelni. A rendelet

továbbá pontok szerint részletesen megszabja a muzeum által követendő gyakorlati célzatokat, egyúttal rámutat az elméleti feladatokra is.

A muzeum munkásságáról szóló jelentésemet, a hivatalberendezési munkálatokról való beszámolást előrebocsájtva, a többször hivatkozott magas rendelet e pontozataihoz fogom fűzni.

Nagyméltóságod hivatali elődéhez 1901. évi november hó 13-án 2. szám alatt intézett felterjesztésemben beszámoltam a megfelelő hivatali helyiségek kibérléséről. E helyiségeket (helyszinrajzukat lásd most említett felterjesztésem mellett) fal választotta el az Ipari és kereskedelmi oktatási Tanács helyiségeitől. E falat megegyezésünk szerint a bérelt helyiségek tulajdonosa saját költségére áttörette s a falba megfelelő ajtót helyezettett, úgy hogy most az Ipari és kereskedelmi oktatási Tanács falterületei is jól felhasználhatókká váltak a muzeum céljaira. Ezen áttörést egyébiránt az is indokolta, hogy a tanácsnak és a muzeumnak egy ugyanazon szolgája van, a ki az állandó felügyeletet, valamint a tisztántartást így könnyebben végezheti.

A helyiségek tisztogatása után mindenekelőtt a hivatalberendezési munkálatokat vettem sorra. Szerztem be megfelelő íróasztalokat, székeket, könyvállványokat, szekrényeket, megfelelő számú és minőségű gázlámpákat, szükséges szőnyegneműeket, papír- és írószereket stb. E hivatalberendezési tárgyakról leltárt készítettem, a melyet annak idején az átvizsgálendő számadásokkal együtt fog a »Mintalapok« felelős számadója egy példányban Nagyméltóságodhoz felterjeszteni. Jelzem egyúttal azt is, hogy e hivatalberendezési leltár már a közel jövőben néhány kisebb jelentőségű berendezési tárggyal kiegészítendő lesz. A hivatalberendezésre engedélyezett összeget azonban,

a mint az szintén megállapítható már, így sem fogjuk semmi esetre sem túllépni.

Hivatali helyiségeink berendezését biztosítván, muzeumunk érdemileg a következő eléje szabott feladatok terén mutathat fel működése első évnegyedében eredményt:

(A pontokat, melyekhez jelentéseimet ad alatt fűzöm, lásd a 45.716/901. számú kereskedelemügyi m. kir. ministeri magas rendeletben.)

ad 2. A szövetkezetek működésének és egész tevékenységének figyelemmel kísérése.

E téren a muzeum némi kész anyagra talált abban a két táblázatban, a melyeket a brüsszeli kiállítási tárgyak közül vettem át. E grafikonok a szövetkezeti, különösen a hitelszövetkezeti ügy fejlődését Magyarországon tüntetik fel az 1881-től 1894-ig terjedő időre vonatkozólag. Feltüntetik pontos adatokban a szövetkezetek folytonosan gyarapodó számát, az alaptőke, a törzsbetétőke, az összes kezelt tőke, valamint a takarékbetétek nagyságát. Beszámolnak az elért nyereségekről a befizetett tőke százalékában. Közlük a főbb üzletágak (váltók, jelzálogkölcsonők, értékpapírok, előlegek és egyéb üzletágak) arányát. Ismertetik a takarékbetéti könyvecskék számát a betétek nagysága szerint.

Az így 1894-ig terjedő és már a muzeum rendelkezésére álló anyagot kiegészítendő, a lefolyt évnegyedben előterjesztést intéztem Nagyméltóságod hivatali elődéhez, hogy az 1898 : XXIII. t.-cz. alapján működő Országos Központi Hitelszövetkezet felszólíttassék, miszerint idevágó anyagát a muzeum részére engedje át. Ezen anyag átvétele és feldolgozása után a hitelszövetkezetek ügyével foglalkozó grafikai tábláink a hitelszövetkezetek ügyének, e szociális szempontból is fontos társadalomgazdasági jelenségnek

hazánkra vonatkozólag egészen napjainkig hű képét fogják nyújtani.

A szövetkezetek terén nem kevésbé fontos jelenséget alkotnak a termelő, értékesítő és fogyasztási szövetkezetek. Ezeknek rendszeres felvételével, úgyszintén a vonatkozó összes nyomtatványok egybe gyűjtésével és rendszeres csoportosításával teljessé fogjuk tehetni muzeumunknak a magyarországi szövetkezetekre vonatkozó gyűjteményét. A fogyasztási szövetkezetek anyagát Nagyméltóságod belkereskedelmi szakosztálya most gyűjti a kereskedelmi és iparkamarák meghallgatása alapján. A beérkezendő anyagot, ha az majd át fog tételni felhasználás végett a muzeumhoz, egyéb forrásokból is a lehetőségig szándékozom kiegészíteni egyéb módokon végzendő kutatás nyomán. Ily kiegészítés után, tekintettel a kamaráknak megküldött kérdőpontok kimerítő voltára is, muzeumunk egyfelől a fogyasztási szövetkezetek hű képét fogja mutathatni, másfelől pedig az egybe gyűjtendő anyag az e téren eszközlendő behatóbb s még érdekesebb kutatásoknak lesz jó alapjává.

A fogyasztási szövetkezetek felvételével elkészülén, hasonló eszközök segítségével dolgozhatik majd a muzeum a termelő és értékesítő szövetkezetek bemutatásán.

Ad 3. A kezizálogügy egyöntetű kezelése, illetve azon anyagok gyűjtése, a melyekből ennek hatása a szegényebb osztályra megítélhető legyen, nevezetesen megállapítása annak, hogy a társadalom mely osztályai mily mértékben veszik igénybe a zálogházakat és milyen reformok, javítások, szervezések szükségesek ezekre nézve.

Idevonatkozólag muzeumunk ez idő szerint kezizálogügyünk 1895. évi állapotáról egy nagyobb grafikai táblázatban számol be. E táblázat az 1895. évre vonat-

kozólag feltünteti a kézizálogkölsönök álladékát, a kölcsönök számát, és pedig mindegyiket külön-külön csoportok szerint az állami, a községi, a magán, a takarékpénztári, valamint a bankokkal és szövetkezetekkel kapcsolatos zálogházaknál. Táblázatunk a szedett kölcsöndíjak nagyságára nézve is ad felvilágosítást.

Muzeumunk most készíti a kézizálogügynek ugyanezen alapon való, de lehetőleg még teljesebb statisztikáját az 1900-ik évre vonatkozólag. A kész anyagot egy nagyobb táblázaton fogjuk bemutatni. E táblázat s az előbb említett, tekintettel a köztük lévő 5 éves időközre, érdekesen fogja megvilágítani, hogy mennyire módosultak hazánkban ezen idő alatt a szociálpolitikai követelményeknek megfelelőleg a kézizálog-kölcsönügy viszonyai. (Magán-zálogházak megrendszabályozása, a kölcsöndíjak arányosítása és nagyobb mérvű általános leszállítása.)

A Nagyméltóságod bölcs vezetése alatt álló ministerium ez idő szerint a kézizálogügy immár elodázhatatlan reformja előtt áll. A mennyiben egy hazai társadalomgazdasági muzeumnak szociálpolitikai szempontból való működése Nagyméltóságod magas jóváhagyásával találkozni, óhajtandó volna, hogy muzeumunk a kézizálogügy reformmunkálataiba is bevonassék abból a célból, hogy ezen intézet a szociálpolitikai követelmények megokolt kifejtésével a reform helyes irányú alapjait szolgáltassa. Nagyméltóságod engedelmével a muzeum idevágó közreműködése iránt annak idején a muzeum vezetője konkrét tervvel fog felléphetni. De legyen szabad már most is annyit jeleznem, hogy a ministerium kebelében előreláthatólag alakítandó zálogházi bizottság (mely a mostani »közvetítőkre felügyelő bizottság«-ból fog előreláthatólag e bizottság munkakörének kibővítése által szerveztetni), szorosabb kapcsolatba lenne hozandó a Tár-

sadalmi Múzeum azon részével, mely a kézizálog-
ügygyel foglalkozik.

ad 4. A baleset és egyéb munkásbiztosítások
anyagának egybegyűjtése.

Múzeumunknak balesetbiztosító készülékek közül
modellben eddigelé csak egy áll rendelkezésére: a
Dynamit-Nobel gyár védősánczainak az a mintája,
a mely a párisi kiállításon volt annak idején látható.
A modellek költségesebb volta, valamint az a körül-
mény, hogy készítésük mindenesetre hosszabb időt
vesz igénybe, hozza magával, hogy múzeumunknak
eddigelé még nem sikerült több védőkészülékre szert
tenni.

A mily fontos részét fogja a baleset elleni biz-
tosító készülékek gyűjteménye Társadalmi Múzeumunk
anyagának tenni, éppen oly buzgalommal igyekezett
múzeumunk már az előterjesztésem tárgyát tevő első
negyedévi munkássága közben is egy ily kiterjedt
gyűjtemény megalapítására a szükséges lépéseket meg-
tenni.

Nagyméltóságod hivatali előde a múzeum egy
felterjesztése kapcsán tiz nagyobb budapesti gépgyári
céget hívott volt fel arra, hogy a Társadalmi Múzeum
céljaira oly védőkészülék-mintákat adományozzon,
illetőleg engedjen méltányos árért át, a melyeknek
előállítására éppen az illető cégek különlegességeit
teszi. E tiz cég a következő volt: Schwarz József
és társa, Lang L. gépgyára, Röck István gépgyár és
vasöntőde, Danubius-Schönichen-Hartmann Egye-
sült Hajó- és Gépgyár r.-t., Ganz és társa vasöntő és
gépgyár r.-t., Hirsch és Frank, Wörner J. és társa,
Kirchner Ernő, Fegyver- és gépgyár r.-t., Sanger-
hauseni gépgyár és vasöntőde r.-t.

Sajnos, hogy e felszólításra eddigelé csak két gyár,
nevezetesen a Ganz és társa, továbbá a Fegyver- és gép-

gyár részvénytársaság válaszolt. Ezekkel azonnal közvetlenül érintkezésbe is léptem az átengedendő tárgyak átvétele iránt. Az átvétel azonban még ez ideig, minthogy a modellek csak most készülnek, nem történhetett meg. A Ganz-gyár egy fagyalugépre való védőkészüléknek a mintáját fogja adni; a Fegyver- és gépgyár r.-t. pedig egy porelszívó berendezést és szintén egy fagyalugépre való, de más szerkezetű védőkészüléket fog modellben átengedni.

Az eddigi tapasztalatok is megmutatták, hogy a muzeum vezetősége a védőkészülék-gyűjtemény egybeállítása körül hazai gyárosaink nagylelkű közreműködésére, sajnos, nem igen számíthat. Gyűjteményünk lehetőleg gyors és rendszeres berendezését biztosítandó, érintkezésbe léptem tehát a bécsi iparegészségügyi muzeum igazgatóságával. E muzeumnak ugyanis, mely a legelső és legnagyobb ilyen nemű intézmény Európában, igen sok olyan duplicatuma van, a melyet, mint értesültem, méltányos árért jókarban hajlandó volna átengedni. A bécsi muzeumi gyűjtemény katalógusából kiválogattuk azokat a modelleket, a melyekre leginkább volna muzeumunk védőkészülék-gyűjteményének első berendezésénél szükségünk s azoknak átengedése iránt 52/902. sz. a. átiratunkkal muzeumunk érintkezésbe is lépett a nevezett bécsi intézet vezetésével. Átiratunkra a választ a napokban várom.

A balesetbiztosító készülékek gyűjteményénél emlitem fel azt a három gyári mentőszekrény-mintát, a melyeknek anyagát részben a párisi kiállításhoz vettem át. E mentőszekrényekbe való gyógyszer stb. anyagot a 76.271. ex 1899. számú K. M. magas rendelet intézkedéseinek megfelelően muzeumunk egészítette ki s helyezte el a megfelelő nagyságú három szekrénybe. A gyáros vagy annak megbízottja, ha muzeumunkba ellátogat, e szekrényekben természetben fogja látni,

hogy minő mentőkészülékekről kell a gyárosnak gondoskodnia oly nagyobb ipartelepeken, hol erőgép van alkalmazva és legalább 20 alkalmazott van rendszerint foglalkoztatva, továbbá oly telepeken, hol erőgép van ugyan, de 20 alkalmazottnál kevesebb van foglalkoztatva vagy erőgép nincs, de legalább 20 alkalmazott rendszerint van foglalkoztatva, végül vegyi stb. olyan telepeken, hol az üzem természetéből kifolyólag mérgezések fordulhatnak elő.

E mentőszekrényekkel kapcsolatban emlékezem meg a Budapesti Önkéntes Mentőegyesülettel folytatott tárgyalásainkról, a melyeknek eredményeként a Mentőegyesület előreláthatólag rövid időn belül igen érdekes és Társadalmi Muzeumunk ügykörébe vágó kiállítással fog balesetbiztosító készülékeink gyűjteményében résztvenni. Az általa felajánlott tárgyak közt általános socialis szempontból igen érdekesnek ígérkezik egy térképes rajz, a mely azt fogja feltüntetni, hogy a mentés, illetve az első segélynyújtás ügye hazánkban miként van ez idő szerint szervezve s miként volna fejlesztendő.

A védőkészülékek gyűjteményét gazdagítja az a három nagyobb fali táblázat, a mely jól szemléltető rajzokban az iparfelügyelők által az 1887/88-iki gyárvizsgálatok alkalmával javasolt óvókészülékeket mutatja be. Muzeumunk így, ha modellben még ugyan nem, de rajzban már is rendelkezik a következő védőkészülékekkel: Gőzgépeknél alkalmazandó óvókészülékek, körfűrészek óvókészülékei, gyalugépeken alkalmazható óvókészülék, sodronykötélvezeték óvókészüléke, óvóernyővel ellátott gőzpöröly, csiszoló korong biztonsági készüléke, fogaskerek burkolata, közlekedő út felett elhaladó széles szijvezetékek óvókészüléke, mechanikai szövőszékek óvókészüléke, felhúzókon alkalmazható biztonsági készülék, szijfelrakó, biztonsági

sági fékkal ellátott (Wörner-féle) felhuzó, vasesztergák óvókészüléke, hengerszékeken alkalmazható feszítő korong, malomkőjáratoknál alkalmazható oldható tengelykötés, felhuzókon alkalmazható önműködő korlát, Ganz és társa czég oldható tengelykötése, felhuzókon alkalmazható önműködő korlát keresztmetszete, gyalugépeken alkalmazható szellőztető, üvegcsiszolókon alkalmazható szellőztető, szellőztetővel ellátott körfűrész, légbefúvással ellátott petróleumlámpa.

E védőkészülékek alkalmazásának gyakorlati eredményeit tünteti fel az a statisztika táblázat, a mely 1891-től 1895-ig számol be a gyárvizsgálatok eredményeiről.

Ide sorozhatom muzeumunknak a balesetstatisztikára vonatkozólag eddig összegyűjtött és készített anyagát. Első sorban arról a grafikonról szólok, a mely a bányabaleseteket a kincstári, a magántelepek és a sótermelés szerint osztályozva 1881-től 1895-ig terjedőleg grafikailag tünteti fel. Az 1900. évre vonatkozólag készült balesetstatisztikáról muzeumunk az eddigi tervezetek szerint három igen szemléltető ábrán fog beszámolni. Ezeknek egyike egy chartografia, a mely a balesetek számát a különböző iparfelügyelői kerületekben összehasonlítva tünteti fel, már készen is van, két grafikon pedig, a melyek egyrészt iparágak, másrészt iparfelügyelőségi kerületek szerint fogják a balesetek mérvét, okát, idejét s a balesetbiztosítás módját feltüntetni, most van készülőben.

A baleset és egyéb munkásbiztosítások csoportjába tartozik az elől több ízben hivatkozott ideiglenes szervezési okmány 4-ik pontja értelmében még a munkásházak és lakások ügye is részben a vonatkozó adatok egybegyűjtésével, részben az országban előforduló típusok modelljeinek lehetőleg metszetekben való bemutatásával.

Legnagyobb anyagot muzeumunk eddigelé a munkáslakásügy terén volt képes egybegyűjteni. Rendelkezésére áll egy nagyobb emeletes munkásház-modell, mely a Dynamit-Nobel robbanószer-gyár pozsonyi telepein levő munkásházak nyomán készült. E modellben igen értékes és tanulságos tárgyra tettünk szert, csak kár, hogy csupán a modell egyik oldalfala mozgatható s így a szemlélhetőség tekintetében e különben szép minta kívánnivalót hagy hátra.

A Ganz-gyár r.-t. budapesti (kőbányai-úti) munkáslakásait egy távlati rajzban és két alaprajzban mutatjuk be, úgyszintén három nagyobb fényképünk van e gyár munkáslakás-telepének különböző részeiről.

Meissner Alajos nyugalmazott államvasuti főmérnök 21 drb színes rajza, mely szintén muzeumunkban nyert elhelyezést, igen szemléltetően világítja meg világszerte a munkások lakásviszonyait. E gyűjtemény, a melyet még 32 egyszínű nyomtatott rajz egészít ki, az emberi lakásügy tanulmányává szélesedik ki. E gyűjteményt már csak azért is siettem muzeumunkban méltó helyre juttatni, mert tudtommal ez az első s mindezeig egyetlen tanulmány a maga nemében, a mely a mellett, hogy a külföldről is bővebben beszámol, egyúttal a magyar nagyobb gyártelepek munkáslakásait is ily rendszeres rajzokba foglalva, egybegyűjtve tüntetné fel. A tanulmány nagyrésze ugyanily magyarországi és ausztriai anyag nyomán készült.

Muzeumunk mely a munkáslakások ügyét Magyarországon és Ausztriában szerény eszközeihez mérten szűk keretekben ugyan, de már is sietett feldolgozni, Németország munkáslakásügyére vonatkozólag is szolgálhat tájékozással az érdeklődőknek. Németország lakásügyére vonatkozólag is van némi anyagunk. Alkalmas eszközül szolgált ezen anyag egybe-

állításához Albrechtnek, a charlottenburgi műszaki főiskola tanárának a múlt év őszén »Die Sociale Wohlfahrtspflege in Deutschland« czímmel megjelent nagy munkája. E munkával együtt Albrecht 87 táblán alaprajzban tette közzé a Németországban ezidő szerint fennálló nevezetesebb munkásjóléti intézmények építményeit, így elsősorban a nevezetesebb munkáslakás-telepeket. E rajzok jó segédeszközül szolgáltak azon táblázatok elkészítéséhez, a melyekkel muzeumunk Németország lakásügyét igyekszik, persze szintén csak a kezdet szerény igényeihez mért egyszerű keretekben, bemutatni. Németország munkáslakásügyére vet világot az a 12 tábla is, a mely ugyancsak Albrecht tanárnak »Das Arbeiter-Wohnhaus« című munkájából vétetett.

A franciaországi munkás- és egyéb olcsó lakások ügyét 45 tábla ismerteti. E táblák az E. Thézard et fils párisi cég kiadásában jelentek meg a múlt esztendőben »Habitations à bon marché« cím alatt.

Ennyiben számoltam be muzeumunk már készen álló munkáslakás-anyagáról. Sok és nagybecsű anyag megszerzésére van azonban még ezenkívül kilátásunk. Tárgyalásokat folytatunk a M. Kir. Államvasutak igazgatóságával a párisi és brüsszeli kiállításokon kiállítva volt modellek és rajzok átvétele iránt. E rajzokat és modelleket azonban a MÁV. már a közlekedésügyi muzeumban helyezte el s ez idő szerint Nagyméltóságod döntésétől függ, hogy vajjon e modellek és rajzok másolatait muzeumunk számára saját költségünkre leszünk-e kénytelenek elkészíttetni, avagy hogy azokat a MÁV., melynek óriási budgetje ezt a pár száz forintnyi költséget alig fogja megérezni, a saját számlájára fogja-e muzeumunk céljaira való átengedés végett elkészíttetni. Mindenesetre kíváncsok volna, hogy legelső s legnagyobb vállalatunk, a mely

annyi munkáskezet foglalkoztat s a melynek tényleg mintaszerű munkáslakásai vannak, ne maradjon el a magyar Társadalmi Muzeumból, hová nem egy magánczég a legnagyobb készséggel küldötte el megkeresésünkre részint már meglevő munkáslakás- és egyéb modelljeit és rajzait, részint azokról éppen a muzeum kérelmére készített másolatokat.

A munkáslakások ügyére vonatkozó anyagunk gyarapítását ígérte Schulpe György pozsonyi lakos, a kitől előreláthatólag mielőbb fogok pozsonyi telepére vonatkozó muzeumunkba való rajzokat kapni.

Nagyméltóságod előterjesztéseimre kegyes volt már intézkedni az iránt, hogy a szab. Osztrák-Magyar Államvasut társaság, valamint a diósgyőri vas- és aczélgyár felszólíttassanak munkáslakásaik mintáinak rajzban, esetleg modellben való átengedésére. Azon tárgyalások kapcsán pedig, a melyeket Nagyméltóságod szintén előterjesztésem alapján a földművelésügyi m. kir. minister úr ő nagyméltóságával kezdett meg, a mezőgazdasági munkáslakások modelljeivel és rajzaival fog muzeumunk munkáslakásügyi része előre-hihetőleg kibővülni.

ad 5. A munkáslakásvédelem egyéb ágai az azokban fennálló törvényes rendelkezésekkel, kutatva azok hatását és összehasonlítva azokat a külfölddel.

Idevonatkozólag muzeumunk már rendelkezik is egy synopsisszal, a mely a 90-es évek elejéig terjedőleg 21 államra vonatkozva öleli fel pontosan a socialis törvényhozás legkülönbözőbb adatait. E táblázat időbeli kiegészítésére a munkálatok most folynak a muzeumban.

ad 6. Szakkönyvtár.

Könyvtárunk berendezésére 4000 korona engedélyeztetett, szaporítására pedig évi 1000 korona vétetett fel költségvetésünkbe. Ily csekély anyagi eszköz-

zökkel rendelkezve s főleg megkötve Nagyméltóságod hivatali elődének azon intézkedése által, hogy legelőször a magyar szakkönyvtár állítandó egybe, sajnálattal vagyok kénytelen jelenteni, hogy működésünk első évnegyedében nem tudtam muzeumunk könyvtárának egybeállítása körül nagyobb eredményeket felmutatni. A magyar könyvtár egybeállítási munkálatainál a magyar szakbibliografia teljes hiánya először egy ilyennek egybeállítását tette szükségessé, a melyet persze távolról sem kimerítő pontossággal, de útmutatásaim s többszörös kiegészítéseim után a Wodianer F. és Fiai könyvkiadó cég úgy állított egybe, hogy annak alapján az első berendezésre az intézkedéseket megtehettem. Könyvtárunk így eddigelé az ajándékpéldányok nélkül 236 munkát tartalmaz 253 kötetben. Ezek nagy részét a magyar szakirodalom rendszeresen egybegyűjtött termékei, kisebb részét az ipari bíróságokra vonatkozó teljes bibliografia teszi. Az ajándék útján kapott munkák száma 75, 90 kötetben. A könyvtárunkban levő összes munkák száma 311 munka 343 kötetben. Ebből magyar mű 272 drb, 298 kötetben.

Tekintettel arra, hogy sem a könyvtárunk alapberendezésére engedélyezett, sem az évi szaporításra költségvetésünkbe beállított összegek távolról sem engedik meg rövid idő alatt egy használható közgazdasági és socialpolitikai könyvtár egybeállítását, ilyenre pedig muzeumunknak mielőbb nagy szüksége lesz, annak lehető pótlására kellett törekednem. E célból a folyóiratok beszerzésére fektettem könyvtárunk berendezésénél a fősúlyt. A szakfolyóiratok legnagyobb része ugyanis, különösen a külföldiekké, kitűnő irodalmi szemléket tartalmaz. Ezek tehát könyvtár hiányában leginkább megkönnyítik a buvárkodást. Jelenleg 50-en felüli a száma azon szakbavágó magyar, német, franczia, olasz, angol és amerikai

folyóiratoknak, a melyeket muzeumunk könyvtára rendesen kap. Tekintettel egyfelől arra a nagy értékre, a melyet ezek a folyóiratok már a saját irodalmi anyaguknál fogva is képviselnek, de tekintettel különösen a muzeumunk szempontjából oly nagy fontosságú revue-kre, a melyek bennük számonként találhatók, azt hiszem helyesléssel fog találkozni Nagyméltóságod részéről az az eljárásom, hogy a könyvtárunk évi szaporítására szánt összeg legnagyobb részét folyóiratok megrendelésére fordítottam. Hogy ezen cselekedetemmel nem jártam el helytelenül, talán az is igazolja, hogy a folyóirat-könyvtárt, mely ez idő szerint teljesség tekintetében Budapesten az első, a szakemberek már is szívesen használják. Legyen szabad e tekintetben Nagyméltóságod figyelmét a Közgazdasági Szemle újabb irodalmi rovataira felhívni.

Muzeumunk ideiglenes szervezési okmánya a könyvtár kereteibe sorolja azt a gyűjteményt is, a mely tárgyak és országok szerint csoportosítva a munkásvédelmi törvényekből és fontosabb kormányrendeletekből lesz egybeállítandó. E gyűjtemény összeállítására a kezdeményező lépéseket a napokban tettem meg.

ad 7. Az intézet rendes kiadmányai.

Véglegesen még nem szervezett muzeumunknak ez idő szerint nincsenek kiadmányai.

ad 8. A muzeum mint tudakozó állomása az összes érdekeltségnek mindennemű munkásvédelmi ügyekben.

Bár még csak a kezdet legkezdetén vagyunk, máris volt alkalma muzeumunknak e téren is működni. Egy, a munkáslakás-ügygyel tudományosan foglalkozó amerikai társulatnak a muzeumhoz juttatott azon kérelmére, hogy az illető intézet a magyar-

országi munkáslakások ügyéről lehetőleg fotografiákkal együtt tájékozást nyerjen, érintkezésbe léptem nem egy oly nagyobb hazai gyári vállalattal, a melyeknek köztudomás szerint nevezetesebb munkáslakás-telepeik vannak, felszólítván őket, hogy munkástelepeik fényképeit a nevezett amerikai társaságnak megküldjék. A felszólított magánczégek készséggel tettek eleget kérelmemnek, a mint erről hozzám intézett tudósításaikból utólag meggyőződtem. A M. Á. V. igazgatósága azouban, mint muzeumunkhoz 18.999/Al sz. a. kelt iratában jelzi, nem volt abban a helyzetben, hogy munkáslakásairól fényképekkel szolgáljon a mondott amerikai társaságnak. Kár, hogy így a nevezett társaság által összeállítandó nemzetközi gyűjtemény anyagából éppen a legjobb és legnagyobb magyar munkáslakás-telepek képei fognak hiányozni.

Idevágó feladatot teljesített muzeumunk akkor is, a midőn helyiségeinkben megfordult egynéhány gyárosnak a gyári mentőszekrény-minta bemutatásával ezeknek miként való berendezése felől közvetlen felvilágosítással szolgált.

A takarékpénztárak, jelzálogintézetek és a biztosítási ügy részletes statisztikájának évről-évre való vezetése és feldolgozása azon szempontokból, melyek a közjólétre vonatkoznak. Ez a szervező rendelet következő pontja.

A takarékpénztárak fejlődését Magyarországon muzeumunk egy nagyobb grafikonban mutatja be. Ez a táblázat éppen úgy, mint a szövethozatéké, 1881-től 1894-ig terjedőleg fokozatos fejlődésben tünteti fel a takarékpénztárak számát, az alaptőke, a részvény-, az összes kezelt tőke és a takarékbetétek nagyságát, a nyereségösszegek váltakozása is fel van a táblázaton tüntetve a befizetett tőkék százalékában. Üzletágak arányát is részletezi táblánk, mely ezen-

kívül még arra vonatkozólag is tartalmaz adatokat, — és ez muzeumunk szempontjából különösen érdekes — hogy a takarékbetét könyvecskék száma miként oszlik meg a betétek nagysága szerint.

A m. kir. postatakarékpénztárról két grafikonunk szól. Az egyik 1886-tól 1895-ig terjedőleg, a másik más beosztással és nagyobb részletességgel 1886-tól 1899-ig terjedőleg közli a magyar kir. postatakarékpénztár forgalmi adatait. Az utóbbi táblázaton érdekes az a kimutatás, a mely a betevők társadalmi állását részletezi, összehasonlítván az általuk betett összegek nagyságait.

A Pesti Hazai Első Takarékpénztár 1840-től 1898-ig terjedő működéséről szintén rendelkezik muzeumunk egy nagyobb táblázattal.

A Magyar Földhitelintézet működését 1863-tól 1899-ig terjedőleg egy nagyobb grafikon ismerteti.

A biztosítási ügy állását hazánkban muzeumunk két táblázattal mutatja be. Ezek egyike a 90-es évek elejére vonatkozó adatokat tartalmaz. — Ezt a gyűjteményt lehetőleg teljessé lehet majd tenni annak az anyagnak célirányos feldolgozásával, a mely Nagyméltóságodnak nemrég előterjesztésemre az összes Magyarországon üzletet folytató hazai és külföldi biztosító társaságokhoz intézett felhívására remélhetőleg minél előbb s minél teljesebb arányokban egybe fog gyűlni.

A tanoncügygyel kapcsolatban, melynek a szervező rendelet értelmében úgy oktatási mint gyakorlati és képzési része lesz fel tüntetendő, muzeumunk a magyar ipariskolákról mutat be egy grafikont, melynek adatai az 1873-tól 1896-ig terjedő időszakra vonatkoznak. E grafikonhoz csatlakozik még három táblázat, melyek a 89-től 99-ig terjedő 10 évre vonatkozólag tüntetik fel az ipariskolákra fordított kiadá-

sokat, a tanulók, a tanintézetek és a tanerők számát. Az 1898-tól 1901-ig terjedő három esztendőről ugyan-ezen adatokat szintén három grafikon mutatja be.

Muzeumunk további feladataként jelzi a fent-hivatkozott magas rendelet a munkások erkölcsi, anyagi és szellemi viszonyainak javítására irányuló intézmények, berendezések nyilvántartását és figyelemmel kísérését. Így:

a) A betegsegélyezés ügyét. Hazai betegsegélyző pénztáraink állapotáról egy pontos, de csak rövid idő-közre terjedő grafikonunk van, mely a párisi kiállításon is elismerésre talált. E tábla az 1896-tól 1898-ig terjedő három esztendőre vonatkozólag összefoglalva közli a magyarországi betegsegélyző pénztárak tagsági forgalmát, bevételeit, kiadásait. E táblázat szolgálhat majd alapjául a most egybeállítandó igen részletes nagyobb kimutatásnak, mely az ez idő szerint az egyes pénztárak közvetlen felterjesztései alapján egybe-együlő anyag felhasználásával fog készülni. A felterjesztés tárgyát tevő anyag most érkezik muzeumunkhoz. Mihelyt a nagyobb rész együtt lesz, meg fogom kezdeni a feldolgozást. A szükséges kiegészítéseket az egyes pénztárakkal való közvetlen érintkezés útján fogom a legjobban biztosíthatni.

A betegsegélyző pénztárakra vonatkozó adatainknál meg kell még említenem azt a nagyobb grafikont, a melyen a Budapesti Általános Munkásbetegsegélyző Pénztár számol be igen érdekesen 1870-től 1896-ig terjedő működéséről.

b) Munkaközvetítés. Ez idő szerint folytatok tárgyalásokat a budapesti munkaközvetítő intézettel azon adatok átszolgáltatása iránt, a melyeknek segítségével egy-két táblán könnyen áttekinthetőleg tüntethetnők fel ezen intézet működését, fennállásának ideje óta.

c) Foglalkoztató műhelyek. A budapesti községi szeretetház foglalkoztató műhelyét nagyobb kerethen hat fénykép tünteti fel. E mellett három táblán bemutatjuk a szeretetház foglalkoztató műhelyében végzett asztalos-esztergályos munkák típusait.

A munkások erkölcsi és anyagi viszonyainak javítását célzó egyéb intézmények közül, valamint az ideiglenesen szervező magas rendelet 1-ső pontjában foglaltakra vonatkozólag ez ideig muzeumunknak még nem állott módjában adatokat beszerezni, vagy legalább nem még a beszerzett adatokat úgy feldolgozni, a mint azt muzeumunk célja — a szemléltető oktatás — megköveteli. Tekintettel azonban arra az általános helyeslésre, melylyel muzeumunk létesítésének eszméjét mindazokban a körökben üdvözltek, hol anyagunk egybegyűjtése közben megfordultam s tekintettel különösen arra a jóakaratra és előzékenységre, a melylyel a felhasználható anyag felajánlása körül, különösen egyesületek és magánosok részéről találkoztam, bizton remélem, hogy egyfelől ezen egyéb, muzeumunk kereteibe még fel nem ölelt anyagot sem lesz nehéz megszerezni, másfelől, hogy a már meglevő anyagot is úgy fogjuk tudni szaporítani és tökéletesíteni, hogy muzeumunk rövid idő múlva a kívánt színvonalra emelkedve, fel fogja vehetni a versenyt a művelt nyugat országainak idevágó, hasonlíthatatlanul nagyobb budgettel dolgozó intézményeivel.

A felsorolt anyagon kívül muzeumunk tulajdonában ez idő szerint még egyéb oly anyag is van, a mely tárgyánál fogva szorosan beleillik a muzeum ügykörébe, de szorosan véve a berendezést irányító magas rendeletben foglalt pontozatok egyikénél sem sorolható fel. Ilyen mindenekelőtt az a nagyobb fali tábla, mely a mezőgazdasági munkások táplálkozását tünteti fel Magyarországon a XIX-ik század végén.

Ezt a táblázatot egyebekkel együtt már muzeumunk készítette és pedig azon anyag felhasználásával, a melyet a millénium esztendejében néhai Farkas Jenő kir. közegészségügyi felügyelő gyűjtött össze s a mely eredetileg úgy nyers anyag formájában a Szterényi-Matlekovits-féle nagy 9 kötetes milléniumi emlékmunkában tétetett közzé. Ezen nagybecsű anyag feldolgozásával muzeumunk igen érdekes tárgygyal gyarapodott, a mely méltóan fogja majd kiegészíthetni azt a gyűjteményt, a melyet Társadalmi Muzeumunk részére Nagyméltóságodnak ez irányban való előterjesztésemre a földmivelésügyi minister úr ő nagyméltóságához intézett átiratára a nevezett minister úr hihetőleg át fog engedni.

Magyarország közjóléti intézményeinek nagy térképe az a másik terv, a melyen muzeumunk ez idő szerint a fenti pontozatokba be nem sorolhatólag dolgozik. A hozzá szükséges nyers anyagot Szterényi ministeri tanácsos úr engedte át a muzeum számára azon gyűjtemény alapján, melyet Nagyméltóságod hivatali előde még a párisi kiállítás céljaira való tekintettel készíttetett. A nyers anyag e jóléti intézmények összefoglaló statisztikájához az egyes törvényhatóságok felterjesztései folytán ugyan jórészt idejére egybegyűlt, a párisi kiállítás alkalmából tervezett nagy nemzetközi munka azonban, melynek Magyarországra vonatkozó anyagát az így egybegyűjtött jelentések szolgáltatták volna, nem jött létre. A magyar nyersanyag feldolgozását most muzeumunk vette át s a kapott gazdag anyagot, úgy hiszem, még sikerülni fog kiegészíteni, teljessé tenni úgy annyira, hogy az ennek alapján készitendő nagy chartographia, a mely hazánk összes közjóléti intézményeit, különösen a jótékonyság ügyét fogja feltüntetni, muzeumunk egyik vonzó érdekessége lesz.

A jóléti intézményekre vonatkozólag egyébként muzeumunknak a brüsszeli kiállításból származó két táblázata már is van: az egyik a népiskolák és óvodák fejlődését tünteti fel 1881-től 1896-ig, a másik az emberbaráti intézmények fejlődését 1883-tól 1896-ig.

Muzeumunk az eddigiekben felsorolt anyagot részint saját költségére szerezte be és készítette, részint a Nagyméltóságod vezetése alatt álló ministerium leltárából vette át (így különösen a brüsszeli kiállítás tárgyait), részint egyes magánosoktól való adományozás útján szerezte (így különösen a párisi kiállításon volt tárgyakat és könyveket). A ministeri leltárból való tárgyak átvétele iránt a szükséges hivatalos intézkedések úgy a Nagyméltóságod bölcs vezetése alatt álló ministerium, mint a muzeum vezetősége részéről már megtörténtek. A magánosoktól ajándékozott tárgyakért való köszönetnyilvánítás céljából pedig muzeumunk folyó évi márczius hó 16-án 36. szám alatt kelt felterjesztésével tett Nagyméltóságodnak előterjesztést.

Kérem Nagyméltóságodat, hogy muzeumunk első negyedévi munkásságáról a fentiekben adott tiszteletteljes jelentésemet kegyesen jóváhagyólag tudomásul venni méltóztassék.

Budapest, 1902. évi április hó 10-én, Nagyméltóságodnak stb.

E jelentést a kereskedelemügyi m. kir. minister tudomásul vette. De újabb jelentés beadására nem szólította fel a muzeum vezetőjét. Részint e miatt, részint mivel a muzeumi munkák további menete fölöslegesenek mutatta az ilyen rendszeres időszakonként ismétlődő beszámoló jelentések felterjesztését, a muzeum vezetője a Társadalmi Muzeum fölött fel-

ügyeletet gyakorló ministeri tanácsos hozzájárulásával egészen az olvasó előtt fekvő mostani összefoglaló jelentésig, több időszaki jelentést nem terjesztett a kereskedelemügyi m. kir. minister elé.

Felterjesztések ezentúl csak alkalomszerűen az egyes konkrét ügyek kapcsán küldettek a nevezett minister úrhoz.

IV. A Társadalmi Muzeum első évi munkássága csoportonként feltüntetve.

E füzet első részének második fejezetében, ott, a hol a Társadalmi Muzeum ideiglenes szervezete dolgában intézkedő, alapító ministeri rendeletről szoltunk, ismertettük azokat a feladatokat is, a melyeket a Társadalmi Muzeum elé az említett alapító rendelet kitűzött. Ugyanott az egyes feladatokat pontonként csoportosítva soroltuk fel.¹

Most, mikor a muzeum eddigi munkásságáról összefoglalóan beszámolunk, jelentésünket ugyanezen csoportosítás egymásutánjában tesszük meg.

1.

A nagy- és kisipari üzemek rendszeres felvétele, tekintettel a munkásviszonyokra.

A muzeum ideiglenes szervezete tárgyában kelt kereskedelemügyi m. kir. ministeri rendelet szerint a Társadalmi Muzeum feladatkörébe fog tartozni a nagy- és kisipari üzemek rendszeres felvétele, tekintettel a munkásviszonyokra, eleintén egyes jellegzetes typu-

¹ Lásd e füzet 71. oldalát.

sok alakjában, később nagyobb keretekben általánosabban is. Ugyancsak az alapító rendelet szerint a Társadalmi Muzeum ez irányú tevékenységében közre fognak működni az iparfelügyelők is, míg a termelési és egyéb iparstatisztikai felvételeknél viszont az intézet fog közreműködni.

A rendelet e megjegyzéséből is kitűnik, hogy a Muzeumnak mostani szervezete mellett, a mikor még az abban végzendő összes érdemleges munkát (a bal- esetbiztosítási modellek egybegyűjtésének kivételével) a Muzeum vezetőjének egyesegyedül kell teljesítenie, az intézet nem felelhetett még meg ezen, az alapító rendelet által első helyen említett feladatának. Ily rendszeres felvételek, még ha azok csak egészen szűk körben, mint a rendelet mondja, eleinte csak egyes jellegzetes típusok vizsgálata alakjában történnének is, kétségtelenül nagyobb számu, állandó segéderő közreműködését tennék szükségessé. Ily állandó és a Muzeumnak feltétlenül rendelkezésére álló segéderők gyanánt az iparfelügyelők nem lettek volna alkalmasan használhatók. De különben is a Társadalmi Muzeumnak eddigelé nem állott módjában, minthogy hatásköre véglegesen megállapítva, úgyszintén az intézet is, mint hatóság szervezve nem volt, a m. kir. iparfelügyelőket közvetlenül bármely munkájába is bevonni. Minthogy továbbá az iparfelügyelők egyéb elfoglaltságuk mellett czélszerűen nem is lettek volna bevonhatók a Társadalmi Muzeum munkakörébe, éppen azért ily irányú előterjesztés a kereskedelemügyi m. kir. miniszterhez sem történt.

Viszont termelési és egyéb iparstatisztikai felvételeknél (ilyenek különben a kereskedelemügyi m. kir. miniszteriumban újabban a muzeum alapítása óta nem is történtek), a Társadalmi Muzeum közreműködése sem vétetett igénybe. A most készülő

munkabérstatisztikánál a Társadalmi Muzeum szintén nem működik közre. Egyáltalán, mint az olvasó a következőkből is látni fogja, a Társadalmi Muzeumnak, mint végleg még nem szervezett intézetnek, nem állott módjában eddigelé a kereskedelemügyi m. kir. minister más hasonló célokat szolgáló hatóságaival együtt azoknak segédkezve működni. Ily közreműködést különben, ismételjük, az alapító rendelet is csak a berendezés után szándékozott megvalósítani.

A miért nemleges irányú a muzeum vezetőjének ezen, a feladatkör első pontjára vonatkozó jelentése, éppen azért nem fog a 13. pontra vonatkozó jelentés sem pozitív eredményeket tartalmazhatni, a mint erről majd az illető helyen bővebben fogunk szólni.

2.

A szövetkezetek működésének és egész tevékenységének figyelemmel kísérése.

Az alapító rendelet értelmében a Társadalmi Muzeum további feladatává tétetik a szövetkezetek működésének és egész tevékenységének figyelemmel kísérése, különös tekintettel a különböző célú ipari szövetkezetekre, nevezetesen abban az irányban, hogy a szövetkezés által és a szövetkezetekben minő előnyöket szereztek az illető iparosok, akár a hitel könnyebb és olcsóbb szerzésében, akár a nyersanyagok bevásárlásában, akár az értékesítésnél és béreknél.

Nagy eredményeket, különösen azon a téren, a mely több munkaerővel rendelkező közvetetlen kutatást és felvételeket kívánt volna (ilyenek különösen a különböző célú szövetkezés különböző irányú hasznának kérdései), szintén nem mutathat még fel

egyetlenegy munkaerővel rendelkező muzeumunk. Szövetkezeti életünk miként való alakulásának feltűntetése terén azonban már mutathatunk fel némi eredményt. Ezek az összegyűjtött adatok, ha jórészt nem újak is, éppen annál fogva, hogy összegyűjtve és igen szemléltető alakban állanak a muzeum látogatóinak rendelkezésére, talán mégis bírnak némi különös értékkel.

A szövetkezetek ügyének feltűntetése terén, mint azt már első negyedévi jelentésemben is jeleztem volt, a muzeum némi kész anyagra talált abban a két táblázatban, a melyeket a brüsszeli kiállítási tárgyak közül vettünk át. E grafikonok a szövetkezeti, különösen a hitelszövetkezeti ügy fejlődését Magyarországon tüntetik fel az 1881-től 1894-ig terjedő időre vonatkozólag. Feltűntetik pontos adatokban a szövetkezetek folytonosan gyarapodó számát, az alaptőke, a törzsbetétőke, az összes kezelt tőke, valamint a takarékbetétek nagyságát. Beszámolnak az elért nyereségekről a befizetett tőke százalékában. Közlik a főbb üzletágak (váltók, jelzálogkölcsonők, értékpapírok, előlegek és egyéb üzletágak) arányát. Ismertetik a takarékbetéti könyvecskék számát a betétek nagysága szerint.

E táblázatok számadatai tetszetős grafikai ábrázolásokban nagyjában a következők:

Szövetkezetek fejlődése.

	Alaptőke	Törzsbetétőke
1881-ben	15,184.000 frt.	725.000 frt.
1885 »	25,676.000 »	1,131.000 »
1890 »	30,899.000 »	1,979.000 »
1894 »	38,804.000 »	2,625.000 »

Összes kezelt tőke Takarékbetétek
millió forintokban

1881-ben	$30\frac{1}{4}$	$15\frac{1}{2}$
1882 »	$32\frac{3}{4}$	$16\frac{1}{2}$
1883 »	$36\frac{1}{2}$	$17\frac{1}{2}$
1884 »	$40\frac{1}{4}$	18
1885 »	$45\frac{1}{10}$	$18\frac{1}{2}$
1886 »	$48\frac{3}{4}$	$19\frac{1}{2}$
1887 »	$49\frac{3}{4}$	$20\frac{1}{2}$
1888 »	$55\frac{1}{10}$	$21\frac{1}{2}$
1889 »	$59\frac{3}{4}$	$24\frac{3}{4}$
1890 »	$65\frac{1}{4}$	$24\frac{1}{2}$
1891 »	71	$26\frac{3}{4}$
1892 »	$77\frac{1}{4}$	$26\frac{1}{2}$
1893 »	79	26
1894 »	84	26

Nyereség a befizetett
r. tőke %-ában Szövetkezetek száma

1881-ben	$7\frac{1}{2}$	265
1882 »	$7\frac{3}{4}$	315
1883 »	$7\frac{1}{3}$	340
1884 »	$6\frac{3}{4}$	360
1885 »	$5\frac{9}{10}$	400
1886 »	$5\frac{1}{10}$	425
1887 »	$5\frac{1}{10}$	490
1888 »	$5\frac{2}{10}$	540
1889 »	$5\frac{9}{10}$	575
1890 »	$5\frac{9}{10}$	580
1891 »	$5\frac{3}{4}$	590
1892 »	$5\frac{8}{10}$	670
1893 »	$7\frac{1}{2}$	710
1894 »	$7\frac{3}{4}$	790

Takarékbetéti könyvecskék száma a betétek nagysága szerint 1000 drb.-ként

	10	10—50	50—100	100—500	500—1000
	f o r i n t i g				
1884	6.8	9.8	5.6	10.—	3.—
1885	5.6	8.—	5.7	10.—	3.2
1886	5.6	10.2	7.2	10.4	3.8
1887	7.—	10.—	7.—	11.8	3.9
1888	8.2	11.—	7.25	13.—	3.9
1889	9.5	12.8	8.—	14.—	4.5
1890	8.8	13.—	8.2	15.2	5.—
1891	9.—	13.2	9.8	17.9	6.—
1892	10.5	14.—	10.1	19.2	6.2
1893	7.8	13.9	10.—	21.8	7.—
1894	8.5	14.1	10.—	20.5	6.5

	1000—2000	2000—5000	5000—10,000	10,000
	f o r i n t i g			frton felül
1884	1.9	1.5	0.25	0.2
1885	2.—	1.5	0.25	0.2
1886	2.5	1.75	0.25	0.2
1887	2.25	1.75	0.25	0.2
1888	2.3	1.8	0.25	0.2
1889	2.5	1.9	0.5	0.2
1890	2.75	1.9	0.5	0.2
1891	3.9	2.2	0.5	0.3
1892	3.9	2.5	0.75	0.3
1893	4.—	2.2	0.5	0.25
1894	4.—	2.5	0.75	0.3

Főbb üzletágak az összes kezelt tőke százalékában

Váltók	1881-től 1894-ig átlag	30 ⁰ / ₀
Jelzálogkölcsonök	»	20 ⁰ / ₀
Egyéb 1881-től 92-ig: 48 ⁰ / ₀ , 93—94-ig	»	47 ³ / ₄
Előlegek	»	2 ⁰ / ₀
Értékpapírok 93—94-ben	»	1 ¹ / ₄ ⁰ / ₀
		9*

Az így 1894-ig terjedő és már a muzeum rendelkezésére álló anyagot kiegészítendő, a muzeum vezetője előterjesztést intézett a kereskedelemügyi m. kir. ministerhez, hogy az 1898:XXIII. t.-cz. alapján működő Országos Központi Hitelszövetkezet felszólíttassék, miszerint idevágó anyagát a muzeum részére engedje át. Ezen anyag átvétele és feldolgozása után — így szól a muzeum vezetőjének jelentése — a hitelszövetkezetek ügyével foglalkozó grafikai tábláink a hitelszövetkezetek ügyének, e szociális szempontból is fontos társadalomgazdasági jelenségnek hazánkra vonatkozólag egészen napjainkig hű képét fogják nyújtani.

A kereskedelemügyi m. kir. minister e megkeresésre csakugyan intézett is felszólítást ily értelemben az 1898:XXIII. t.-cz. alapján működő Országos Központi Hitelszövetkezet igazgatóságához, mely a felhívásnak eleget téve egy nagyméretű fali térképet ajándékozott a muzeumnak. E térképen különböző színezésű pontokkal vannak feltüntetve 1901. végéig terjedő érvénynyel az Országos Központi Hitelszövetkezet kebelébe tartozó különböző szövetkezetek. Az igazgatóság ezenkívül szíves ígéretét fejezte ki az iránt, hogy e térkép megfelelő folytonos helyesbitéséről gondoskodni fog.

E szép térképpel együtt muzeumunk egy kisebb grafikai egybeállítást is kapott, mely az Országos Központi Hitelszövetkezet fejlődését tünteti fel nagyjában a következő adatokkal:

A l a p t ő k e

	alapít. üzletrész	rend. tags. üzletrész
1899	3,158.000 kor.	432.000 kor.
1900	3,200.000 »	605.600 »
1901	4,182.000 »	754.800 »

	Folyószámla betét	Lesz. váltók	Visszlesz. váltók
1899	4,105.867 K	12,778.000 K	6,269.984 K
1900	5,634.665 »	39,166.163 »	32,477.010 »
1901	10,263.229 »	50,963.160 »	37,918.597 »

	Leszámitolt kötvény	Szövetkezetek tartozása
1899	2,066.952 K	11,910.002 K
1900	6,783.824 »	26,282.926 »
1901	5,960.016 »	35,494.000 »

S z ö v e t k e z e t e k

	száma	tagjainak száma	Üzletrészek száma
1899	712	141.623	278.346
1900	964	193.605	383.576
1901	1287	253.702	528.064

	Lesz. váltók	Visszlesz. váltók	Lesz. kötvény
1899	41.580 drb	16.679 drb	7.749 drb
1890	134.304 »	95.065 »	22.294 »
1901	174.235 »	117.657 »	21.167 »

Szövetkezeti üzletrészek értéke

1899-ben	1900-ban	1901-ben
14,789.077	19,976.277	25,803.105 korona.

A szövetkezetek terén nem kevésbé fontos jelentéget alkotnak a termelő, értékesítő és fogyasztási szövetkezetek. Ezeknek rendszeres felvételével, úgyszintén a vonatkozó összes nyomtatványok egybe gyűjtésével és rendszeres csoportosításával a muzeum teljessé fogja tehetni a magyarországi szövetkezetekre vonatkozó gyűjteményét. A termelő és értékesítő szövetkezetekre nézve a muzeumnak eddigelé még semmi anyaga sincs, de a fogyasztási szövetkezetek anyagát a kereskedelemügyi m. kir. ministerium bel-

kereskedelmi szakosztálya a Társadalmi Muzeum vezetőjének előterjesztése alapján már jórészt összegyűjtötte a kereskedelmi és iparkamarák meghallgatása alapján. A beérkezett anyagot, bár egy-két kamara jelentése még hiányzik, a muzeum vezetője nemrég át is vette. Ez az anyag egyéb forrásokból is a lehetőségig kiegészítendő lesz egyéb módokon végzendő kutatás nyomán. Ily kiegészítés után, tekintettel a kamaráknak megküldött kérdőpontok kimerítő voltára is, muzeumunk egyfelől a fogyasztási szövetkezetek hű képét fogja mutathatni, másfelől pedig az egybegyűjtendő anyag az e téren eszközlendő behatóbb s még érdekesebb kutatásoknak is jó alapjává lesz.

A fogyasztási szövetkezetek felvételével elkészülvén, hasonló eszközök segítségével dolgozhatik majd a muzeum a termelő és értékesítő szövetkezetek bemutatásán.

3.

A kézizálogügyre vonatkozó anyag gyűjtése.

Az alapító rendelet értelmében továbbá feladata lesz a Társadalmi Muzeumnak, a kézizálogügy egyöntetű kezelése, illetve azon anyagok gyűjtése, a melyekből ennek hatása a szegényebb osztályra megítélhető legyen, nevezetesen megállapítása annak, hogy a társadalom mely osztályai mily mértékben veszik igénybe a zálogházakat, és milyen reformok, javítások, szervezések szükségesek ezekre nézve.

Idevonatkozólag muzeumunk ez idő szerint hazai kézizálogügyünk állapotáról két nagyobb grafikai táblázatban számol be. E táblázatok egyike az 1895. évre vonatkozólag tünteti fel a kézizálogkölsönök álladékat, a kölcsönök számát és pedig mindegyiket külön-külön csoportok szerint, az állami, a községi,

a magán, a takarékpénztári, valamint a bankokkal és szövetkezetekkel kapcsolatos zálogházaknál. Táblázatunk a szedett kölcsöndíjak nagyságára nézve is ád felvilágosítást.

Muzeumunk már elkészült a kézizálogügynék ugyanezen alapon való statisztikájával az 1901-ik évre vonatkozólag.

A muzeum ezt az anyagot egy az előbbivel mindenben megegyező beosztású táblázaton mutatja be. E táblázat s az előbb említett, tekintettel a köztük lévő hat éves időközre, érdekesen fogja megvilágítani, hogy mennyire módosultak hazánkban ezen idő alatt a kereskedelmi kormány intézkedései következtében a szociálpolitikai követelményeknek megfelelőleg a kézizálogkölcsonügy viszonyai. Ilyen eredmények különösen a magánzálogházak megrendszabályozása, a kölcsöndíjak arányosítása és nagyobb mérvű általános leszállítása.

E két táblázat jól összehasonlítható s könnyen szemlélhető grafikai ábrázolásokban feltüntetett számadatai nagyjában a következők:

Kézizálogkölcson-üzlet Magyarországon.

A kölcsönök álladéka :	Arany, ezüst, ékszer		Egyéb ingóságok	
	1895	1901	1895	1901
Állami intézeteknél ...	27 ⁰ / ₀	20 ⁰ / ₀	40 ⁰ / ₀	33 ⁰ / ₀
Községi » ...	5	5	5	3
R.-társ. » ...	5	1	2	—
Magán » ...	35	20	28	22
Tkp. kapcs. » ...	12	35	13	28
Bank » » ...	15	17	12	14
Szöv. » » ...	1	2	—	—

A kölcsönök száma az intézetek jellege szerint:

	Arany, ezüst, ékszer		Egyéb ingók	
	1895	1901	1895	1901
Állami intézeteknél	18 ^o / _o	280 ezer	22 ^o / _o	290 ezer
Községi »	1·8	30 »	1·5	18 »
R.-társ. »	0·2	2 »	0·3	— »
Magán »	24	200 »	12·2	105 »
Tkp. kapcs. »	2	140 »	—	50 »
Bank. » »	4	70 »	—	50 »
Szöv. » »	—	4 »	2	— »

A kölcsönök száma nagyságuk szerint.

1895.	2 K-ig, 2—10, 10 K-án felül			
Arany, ezüst, ékszer	13 ^o / _o	24 ^o / _o	13 ^o / _o	
Ingóságok	17 ^o / _o	19 ^o / _o	3 ^o / _o	
1901.	4 K-ig, 4—20, 20—50, 50 K-án felül			
Arany, ezüst, ékszer	143	350	143	76 ezer
Ingóságok	250	196	30	10 »

A szedett zálogdíjak nagysága %-okban.

Arany, ezüstitárgyak és ékszerekre 1895-ben

Az intézetek száma	3	4	30	8	38	62	5	52	5	30	4	15
Szedett kamat	6	7	8	9	10	12	14	15	16	18	20	24

Egyéb ingóságokra 1895-ben

Az intézetek száma	4	6	3	6	6	6	10	6	28	6	45	10	8
Szedett kamat	7	8	9	10	12	14	15	16	19	20	24	30	36

Arany, ezüst és ékszerekre 1901-ben

Az intézetek száma	8	45	6	20	108	10	30	20
Szedett kamat	7	8	9	10	12	14	15	18

Egyéb ingóságokra 1901-ben

Az intézetek száma	2	8	2	2	2	4	32	52	18
Szedett kamat	7	8	9	10	12	14	15	18	25

A kereskedelemügyi m. kir. ministerium ez idő szerint a kézizálogügy immár elodázhatatlan reformja előtt áll. A mennyiben egy hazai társadalmi muzeumnak szociálpolitikai szempontból való működése a kereskedelemügyi kormány tetszésével továbbra is találkozónék, óhajtandó volna a Társadalmi Muzeum vezetőjének nézete szerint, a mint ezt a muzeum első negyedévi munkásságáról szóló jelentésében is kifejtette, hogy muzeumunk a kézizálogügy reformmunkálataiba is bevonassék. Ez abból a célból volna kívánatos, hogy a muzeum a szociálpolitikai követelmények megokolt kifejtésével a reform helyes irányú alapjait szolgálta. A muzeum idevágó közreműködése iránt annak idején a muzeum vezetője könnyen fog konkrét tervet bemutatni. De legyen szabad már most is annyit ismételtlen jeleznünk, (az előbb említett jelentésben ez már szintén meg van pendítve), hogy a ministerium kebelében előreláthatólag alakítandó zálogházi bizottság (mely a mostani »közvetítőkre felügyelő bizottság«-ból fog előreláthatólag e bizottság munkakörének kibővítése által szerveztetni), szorosabb kapcsolatba lenne hozandó a Társadalmi Muzeum azon részével, mely a kézizálogügygyel foglalkozik.

Közvetetlen olyan kutatásokat, melyek nagyobb számu, és munkájukat teljesen a muzeumnak szentelő segéderők közreműködését kívánják, muzeumunk a berendezkedés ideje alatt, sajnos, a kézizálogügy regisztrálása terén sem eszközölhetett. Az 1900-ik évre vonatkozó táblázat elkészítéséhez szükséges anyagot az Országos Központi Statisztikai hivataltól átkért forgalmi kimutatásokból állítottuk össze. Fogadja az Országos Központi Statisztikai hivatal igazgatója e szívessegeért ez úton is a Társadalmi Muzeum köszönetét.

A baleset- és egyéb munkásbiztosítások anyagának egybegyűjtése.

A Társadalmi Muzeum ügyköre továbbá kiterjed az alapító rendelet értelmében a baleset- és egyéb munkásbiztosítások anyagának egybegyűjtésére is azon munkálatok alapján, melyeket a ministerium ezekről évenként kiad, valamint ennek kapcsán külön ipar-egészségügyi és balesetvédelmi gyűjtemények létesítésére és fenntartására.

Az alapító rendelet értelmében, mely a Társadalmi Muzeum munkakörét is megszabja, e gyűjteménybe mindazon eszközök, berendezések, modellek, az azokra vonatkozó tervek és rajzok veendőek fel, melyek a gyárakban és műhelyekben a munkások egészségének és életének megvédésére alkalmasak, a melyeknek megsemmisítése úgy a munkaadókra, mint a munkásokra nézve hasznos lehet, de a melyek egyúttal felülmúlhatatlanok a hazai üzemekben használt szerkezeteket és berendezéseket.

A mily fontos részét van hivatva a balesetbiztosító készülékek gyűjteménye Társadalmi Muzeumunk anyagának tenni, éppen oly buzgalommal igyekezett is a muzeum vezetősége eddig lefolyt munkássága alatt egy ilyen nagyobb és igazán értékes gyűjtemény megalapítására a szükséges lépéseket megtenni. A különös figyelmet már azon két körülmény miatt is kiérdemelte a muzeum gyűjteményeinek e része, mivel itt a legköltségesebb dolgok beszerzéséről volt szó, s ha valahol, úgy éppen e téren kell mindig új és el nem avult dolgok a szemlélő közönségnek bemutatni.

Muzeumunknak balesetbiztosító készülékek közül modellben mindjárt közvetlenül az alapítás utáni időkben csak egy állt rendelkezésére: a pozsonyi

Dynamit-Nobel gyár védősánczainak az a mintája, a mely a párisi kiállításon volt annak idején látható.

Ez nagyon szép modell, melyhez a muzeum vezetője megfelelő asztalt is készíttetett. E védőszerkezet azonban czéljának egészen különleges voltánál fogva kevesebb instructiv értékkel bír.

Tekintettel a balesetbiztosító modellek beszerzésének nagyobb költségére s tekintettel főleg arra, hogy legalább a külföldi példák után ítélve az egyes gyárosok a maguk gyártási különlegességeit védőkészülékek terén, hogy azok minél szélesebb körben váljanak ismertekké, iparegészségügyi muzeumok számára ingyen is szívesen engedik át (a mint azt a bécsi Gewerbehygiensches Museum példája mutatja) a Társadalmi Muzeum vezetősége még a muzeumi munkálatok kezdetén előterjesztést tett a kereskedelemügyi m. kir. ministerhez az iránt, hogy egyes hazai gépgyártó czégeket szólítson fel a Társadalmi Muzeum részére ily modellek átengedésére. A kereskedelemügyi m. kir. minister eleget tett ezen előterjesztésnek s a Társadalmi Muzeum iparegészségügyi osztályában elhelyezendő modellek megküldését 1901. évi október havában a következő gyárosoktól kérte:¹

Schwarz József és társa,
 Lang L. gépgyára,
 Röck István-féle gépgyár és vasöntőde,
 Danubius-Schönichen-Hartmann, egyesült hajó-
 és gépgyár r.-t.,
 Ganz és társa vasöntő és gépgyár r.-t.,
 Hirsch és Frank,
 Wörner J. és társa,
 Kirchner Ernő,

¹ Lásd a kereskedelemügyi m. kir. minister 68.572 sz. a. 1901-ben kelt rendeletét.

Magyar fegyver- és gépgyár r.-t.,
Sangerhauseni gépgyár és vasöntöde r.-t.

Mindegyik cégtől különösen a gyártási különlegességét tevő védőkészülékek mintájának megküldését kérte a minister.

A ministeri leirattal egyidejűleg a Társadalmi Muzeum vezetője közvetlenül is és pedig részint személyesen, részint a melléje beosztott m. kir. iparfelügyelő útján érintkezésbe lépett a felszólítást nyert gyárosokkal az esetleg átengedendő tárgyak készítése valamint átvételi módozatainak megállapítása végett.

Azonban előre nem várt nagyfoku részvétlenséggel találkoztunk. Sajnálattal számolok be róla, hogy a legtöbb gyáros kereken visszautasította a hozzájárulást, többen nem is feleltek a felszólításra. Csak a Ganz-gyár és a Magyar fegyver- és gépgyár r.-t. adott igenlő választ. Az előbbi egy fagyalugépre való védőkészüléknek a mintáját ígérte, a Fegyver- és gépgyár r.-t. pedig egy porelszívó berendezést és szintén egy fagyalugépre való, de más szerkezetű védőkészüléket fog, mint irta, modellben átengedni.

Azóta ezek az ígért tárgyak be is érkeztek muzeumunkba.

Mint idevágó és a Társadalmi Muzeum részére magánosoktól juttatott ajándékot emlitem még fel a Kölber testvérek cs. és kir. udvari kocsigyárából kapott azt a mintát, mely egy nagy csiszolókorongra való védőkészüléket ábrázol. E modellel együtt nevezett gyártól e védőkészülékekkel felszerelt korong két fényképét is kaptuk.

A balesetbiztosító készülékek gyűjteményénél említjük fel azt a három gyári mentőszekrény-mintát, a melyeknek anyagát részben a párisi kiállításból vettük át. E mentőszekrényekbe való gyógyszer- stb. anyagot a 76.271. ex 1899. számú kereskedelemügyi

m. kir. ministeri rendelet intézkedéseinek megfelelően muzeumunk egészítette ki s helyezte el a megfelelő nagyságu három szekrénybe. A gyáros vagy annak megbízottja, ha muzeumunkba ellátogat, e szekrényekben természetben fogja látni, hogy minő mentőkészülékekről kell az üzem tulajdonosának az éppen idézett miniszteri rendelet értelmében gondoskodnia oly nagyobb ipartelepeken, hol erőgép van alkalmazva és legalább 20 alkalmazott van rendszerint foglalkoztatva, továbbá oly telepeken, hol erőgép van ugyan, de 20 alkalmazottnál kevesebb van foglalkoztatva, vagy erőgép nincs, de legalább 20 alkalmazott rendszerint foglalkozik, végül vegyi stb. olyan telepeken, hol az üzem természetéből kifolyólag mérgezőek fordulhatnak elő.

A gyárosokkal folytatott személyes érintkezésünkből meritett tapasztalatok mihamar megmutatták, hogy a muzeum vezetősége a védőkészülék-gyűjtemény egybeállítása körül hazai gyárosaink nagylelkű közreműködésére, sajnos, nem igen számíthat. Gyűjteményünk lehetőleg gyors és rendszeres berendezését biztosítandó, érintkezésbe léptünk tehát a bécsi ipar-egészségügyi muzeum igazgatóságával. E muzeumnak ugyanis, mely a legelső és a legnagyobb ilyen nemű intézmény Európában, igen sok olyan és pedig nem elavult duplicatuma van, a melyet mint értesültünk, méltányos árért jó karban hajlandó volt átengedni. A bécsi muzeumi gyűjtemény katalógusából kiválogattuk azokat a modelleket, a melyekre nézetünk szerint leginkább volt muzeumunk védőkészülék-gyűjteményének első berendezésénél szükségünk s azoknak átengedése iránt érintkezésbe is léptünk a nevezett bécsi intézet vezetőségével.

E tárgyalások eredménye 51 drb igen jó karban levő és igen értékes új modellnek átvétele volt kerek-szám kialkudott 3000 koronáért. Az átvett modelleket

a helyszínén Gerster Miklós, a muzeum vezetője mellé beosztott kir. iparfelügyelő és mint gépészmérnök szakértő Harkányi József kir. iparfelügyelő vették Bécsben át.

Ezen a bécsi Gewerbehygienisches Museumtól beszerzett modellgyűjteménnyel együtt tehát ez idő szerint balesetbiztosító védőkészülék-mintagyűjteményünk a következő tárgyakból áll:

1. *Indítókészülék*, gázmotorra való, *Würth rendszerre*. A lendítőkerék tengelyére szerelendő. Részei: fogaskerék, emelő és az emelőre erősített, a fogaskerékbe illeszthető kilincs.

2. *Indítókészülék*, gázmotorra való, *Langen és Wolf rendszerre*. Hajtókerekű szerkezet, melynek kilincsei a motorra szerelt négyfogú zárókerékbe illeszkednek.

3. *Indítókészülék*, gőzgépre való, *Topham rendszerre*. A lendítőkerék mellé szerelendő, hajlított karú emelő, fékező pofával.

4. *Indítókészülék*, nehéz lendítőkerékre való, *Kuffner rendszerre*. A lendítőkerékre alkalmazott fogazat, melybe csuklós emelőbe erősített két fölfelé álló kilincs illeszkedik.

5. *Ékfejborító*, *Schmidt rendszerre*. Az ékfejre tolható henger és gömb-felszínű, belül rugós borító.

6. Szabályos szerkezetű *közlőműdobogó*. Szabályos falépcsővel, karfával s más egyéb szükséges biztosító szerkezettel.

7. *Rögzítés*, szíjkorongra való. *Loester* szabadalma. Körhagyóan kiesztergált kerékagy, egészen beleereszthető ékkel.

8. *Borítás*, nehéz szíj alá való. A szíj alá függesztett facsatorna.

9. *Szíjlesztő*. Két orsón egymás fölé mozgatható prés-pofa.

10. *Szifjuttató, Dülken* szabadalma. Farúdra tolható vastok, melynek végén oldalvást domború korong és ennek közepén forgó csapon kinyuló tövis van.

11. *Fogas tengelykötés*, magától működő kiiktatóval. Főtengelyre alkalmazható fogaskötés, melynek egyik fele a tengelyre van erősítve, másik fele pedig eltolható. A két részen ékalakú közt hagyó karima van, mely közbe tartó horoggal rögzített hulló kilincs illik.

12. *Tengelykötés, Seller* rendszere. Részei: az össze-érő tengelyvégek fölé tolható, befelé kúposan kivájt tok; a tokba illő két közlekedő négyszögletes csatornával és ebben csavaros kötéssel fölszerelt ékgyűrű.

13. *Védőszerkezet*, fagyalúgépre való, *Ganz és társa* rendszere. A kés fölé szerelt két elmozdítható és forgatható vashenger.

14. *Iktató-szerkezet*, szijhajtásra való, *Bartelmus és Witte* szabadalma. A hajtótárcsa egyik oldalának éle kúposan metszett, e mellett csavaros vezetékkal fölszerelt tárcsaszelet és szijvilla van.

15. *Kiiktató-szerkezet*, hajtóműre való, *Radinger* rendszere. A közlőműtengelyre szerelendő fékező tárcsa, a melyen fékezőszalag nyugszik. A fékezőszalag szükség esetében feszítőszerkezettel a fékezőtárcsára szorítható és a közlőműtengely hajtószíja egyúttal a laza tárcsára tolható.

16. *Védőszerkezet*, egyengető *fémesztergára* való. A váltó fogaskerekeket egészen beborító dobok.

17. *Védőszerkezet, excentersajtolóra* való. Oldalt alkalmazott mozgó emelő, mely a nyomópofa leereszkedésekor a sajtoló sik fölött elsuhint.

18. *Védőszerkezet, köszörűkorongra* való. A korongot befoglaló és igazítható vasdob.

19. *Védőszerkezet, nagy köszörűkőre* való. Merevitésekkel fölszerelt nagy pléhsisak.

20. *Védőszerkezet, szerszám-köszörűkőre* való. A köszörű vályújára szerelendő szögvas, hasítókos felrészszel.

21. *Szívószerkezet*, agyfa-csiszoló gépre való, *Magyar fegyver- és gépgyár* rendszere. A csiszoló hengerek között zárt fadob van, melynek két oldalán a hengerek tengelyén szívó szárnyak mozognak.

22. *Védőszerkezet*, körfűrészre való, *Kraus* szabadalma. Közepén csuklós, oldalt pálczás védősisak.

23. *Védőszerkezet*, hasábfafűrészre való, *Goedke* rendszere. A hasábfát tartó szöges szerkezet és a fűrészlapot hátul borító keret.

24. *Védőszerkezet, szabvány*. Függő falécz és hasító ék.

25. *Védőszerkezet*, lengő körfűrészre való, *Escher, Wyss és társa* rendszere. A fűrész borító pléhdob és a vágandó fát tartó bakok.

26. *Védőszerkezet*, fagyalúgépre való, *Schrader* rendszere. A kés fölött merőleges csapszögön forgatható lemez.

27. *Védőszerkezet*, fagyalúgépre való, *Nawratil* rendszere. A kés fölé szerelendő lemez, melyről oldalt csuklósan mozgatható pléhszalagok lógnak.

28. *Védőszerkezet*, vékony deszkák gyalulásához való. Bádoggal borított fafogó.

29. *Védőszerkezet*, famarógépre való, *Goede* rendszere. A kés fölé szerelendő simára esztergált gyűrű.

30. *Védőszerkezet*, famarógépre való, *sisak*-rendszer. A kés fölé szerelendő, bádoggal szalagokból alkotott sisak.

31. *Védőszerkezet*, famaró gépre való, *harang*-rendszer. A kés fölé szerelendő faharang.

32. *Védőszerkezet*, famarógépre való, *Rohrbacher* rendszere. A kés mellé a munkáló oldalon szerelendő bádoggöpeny.

33. *Védőszerkezet, famaráshoz való.* Két szöggel felszerelt faiv.

34. *Védődeszkartartó, felvonóra való, Freissler rendszere.* A felvonó szék tartójával párvonalos két tengely, melyek végén fogas excenterek vannak. A felvonó szék tartója alatt drótháló van. Automatikus korlátokkal.

35. *Védőszerkezet, fagyalúgépre való, Magyar fegyver- és gépgyár rendszere.* Két kar forgó hengerrel.

36. *Védőszerkezet, csiszolókorongra való, Körber rendszere.* A csiszolókorongra oldalt illeszthető hullámos lemezek.

37. *Védőszerkezet, teherfelvonóra való, Ausztria-rendszer.* Korlát-szerkezet, mely csak záráskor engedi meg a felvonó mozgását.

38. *Zárószerkezet, szállító-nyílásra való, szabvány.* Láncon csüngő csapókorlát, melyen felül mozgó henger van.

39. *Védőszerkezet, ingvasaló-gépre való.* A beeresztő fölé alkalmazott akadályozó bádofedél.

40. *Szállító- és kiöntő-szerkezet, savtartóra való.* Vaslemezből alkotott kosár, döntő szerkezettel.

41. *Védőszerkezetek, padlónyílásra való.* Csapóajtóra, pinceajtóra s egyéb padlónyílásra alkalmazható korlátos szerkezetek.

42. *Védőkorlát, lépcsőre való.* Csuklósan mozgó, a lépcső nyílását elzáró korlát.

43. *Porszívó készülék, rongyválogató-asztalra való.* Az asztalt szitaszövet borítja, a szitaszövet alatt porgyűjtő tölcsek vannak, melyekből az exhaustor a port kiszívja.

44. *Levegőnyirkosító készülék, Körting rendszere.* Centrifugális vizszóró, föléje szerelt levegőszívó sisakkal.

45. *Védőkészülék, facsaró-gépre való.* A hengert borító bádogsisak.

46. *Arcvédő-készülék*, körkemenczére való, *Harberzetti* rendszere. Csőszerkezet, mozgatható záró-szerkezettel.

47. Magától működő *csatornacsukó*, *Kudlicz* rendszere. Alul magától csukódó két csapóval zárt csatornanyílás.

48. *Védőszerkezet*, *zúzóműre* való. Egyenlőtlen karú emelő, melynek rövidebb karja a zárónyl vájá-sába illik.

49. *Védő álarcz*, *Menger* rendszere. Teljesen zárt szerkezet levegőfujtatóval.

50. *Védőszerkezet*, *dupla vasollóra* való. A hajtó fogaskerékre szerelt bütyök, a mely a sajtópofa lefelé haladása előtt a sajtóból a kezét kilökő szerkezetet hoz működésbe.

51. *Vetélőfogó*, *Mesmer* rendszere. A vetélő vezetőke elé szerelt falécz drót ellenzőkkel.

52. *Biztos difuzőr csukó*. A difuzőr csapó fenekét lefogó szögletes emelő, mely a szögletben alkalmazott tengely körül forgatható.

53. *Védőszerkezet*, vizmutató üvegre való, *Siemens* rendszere. Félhengeralakú drótüveg.

54. *Védőszerkezet*, vizmutató üvegre való, *Klinger* rendszere. A vizmutató maga fémtok, melybe elől különösen készült erős és kemény üveglap van illesztve.

55. *Szíjtartó*, *Baudoin* rendszere. Az ékelt tárcsa mellé alkalmazott kar, mely a tengelyt lazán övező kétrészü agy körül mozgatható.

56. *Porszívó*, faesztergára való, *Migerka* rendszere. Az eszterga mögé szerelt és az eszterga hajtókerekétől hajtott exhaustor.

57. *Mentőszekrény*, *szabvány*. Nagyobb ipartelepeknek való.

58. *Mentőszekrény*, *szabvány*. Kisebb ipartelepeknek való.

59. *Méregszekrény.* Ellenmérgeket tartalmazó szekrény.

A Ganz-gyár, valamint a Magyar Fegyver- és Gépgyár r.-t. az általa szállított fagyalúgépek védőkészülékeit tetszetős rajzokban is bemutatja. Ugyancsak egy nagyobb fali táblán mutatja be a Magyar Fegyver- és Gépgyár részv.-társ. porelszívó telepberendezésének keresztmetszetét is.

Muzeumunk védőkészülékeinek gyűjteményét gazdagítja az a három kisebb fali táblázat is, a mely jól szemléltető rajzokban az iparfelügyelők által hazánkban az 1887—1888-iki gyárvizsgálatok alkalmával javasolt óvókészülékeket mutatja be.

Muzeumunk így a következő védőkészülékek rajzaival rendelkezik:

- Gőzgépeknél alkalmazandó óvókészülékek.
- Körfürészek óvókészülékei.
- Gyalugépeken alkalmazható óvókészülék.
- Sodronykötélvezeték óvókészüléke.
- Óvó-ernyővel ellátott gőzpöröly.
- Csiszolókorong biztonsági készüléke.
- Fogaskerekburkolata.
- Közlekedő út fölött elhaladó széles szijvezetékek óvókészüléke.
- Mechanikai szövőszékek óvókészüléke.
- Felhúzókon alkalmazható biztonsági készülék.
- Szíjfelrakó.
- Biztonsági fékkel ellátott (Wörner-féle) felhúzó.
- Vasesztergák óvókészüléke.
- Hengerszékeken alkalmazható feszítőkorong.
- Malomkőjáratoknál alkalmazható oldható tengelykötés.
- Ganz és társa cég oldható tengelykötése.
- Felhúzókon alkalmazható önműködő korlát.

Felhúzókon alkalmazható önműködő korlát keresztmetszete.

Gyalugépeken alkalmazható szellőztető.

Üvegsíszolókon alkalmazható szellőztető.

Szellőztetővel ellátott körfürész.

Légbefúvással ellátott petróleumlámpa.

A könnyen rozsdásodó modellek karbantartására, minthogy ez a munka különös szakismereteket kíván, a muzeum vezetője 30 K. havi díjazással egy gépészt alkalmazott. Az 1902-ik év őszétől kezdve ez végzi a Társadalmi Muzeum ez időszerinti helyiségeinek V. számú termében megfelelő, erős asztalokon elhelyezett balesetbiztosítókészülék-gyűjtemény tisztogatását és javítását.

A védő-készülékek gyűjteményét egészíti ki a budapesti Önkéntes Mentőegyesületnek ez időszerint már a Társadalmi Muzeum helyiségeiben elhelyezett kiállítása. A Mentőegyesület részéről muzeumunk céljaira felajánlott tárgyak közt általános szociális szempontból igen érdekes az a térképes rajz, a mely feltünteti, hogy a mentés illetve az első-segélynyújtás ügye hazánkban miként van ez idő szerint szervezve s miként volna fejlesztendő.

E térképen kívül az Önkéntes Mentőegyesület működéséről több kisebb grafikonban és fényképben számol be. A segélynyújtások eseteit évek szerint a következő számadatok mutatják (a melyek a rajzon grafikailag vannak szemléltetővé téve):

1887	2067	1892	7530	1897	9225
1888	5878	1893	8751	1898	12785
1889	6254	1894	9401	1899	10880
1890	6015	1895	10241	1900	11122
1891	5847	1896	13251	1901	9765

A grafikonokon kívül a Mentőegyesület egy hordágyát és egy jelző zászlaját állította ki természetes nagyságban. Az előbbi úgy van a falhoz erősítve, mint az a vasuti kocsikban történhetik s az így párkányszerű lapot nyújtó hordágyra vannak elhelyezve a Mentőegyesületnek az első segélynyújtásnál használatos gyógyszerei, kötőszerei és egyéb segédeszközei megfelelő tartókban.

A muzeumban elhelyezett védőkészülékek alkalmazásának gyakorlati eredményeit tünteti fel az a szemléltetőleg készült statisztikai táblázat, a mely 1891-től 1895-ig számol be a gyárvizsgálatok eredményeiről.

És pedig 1891	975,
1892	1180,
1893	875,
1894	890,
1895	1460 gyárvizsgálat alapján.

Itt kell megemlékeznünk muzeumunknak a bal-esetstatisztikára vonatkozólag eddig összegyűjtött és feldolgozott anyagáról. Első sorban arról a grafikonról teszünk említést, mely még a brüsszeli kiállítás céljaira készült, s a mely a bányabaleseteket a kincstári, a magántelepek és a sótermelés szerint osztályozva, 1881-től 1895-ig terjedőleg grafikailag tünteti fel.

E táblázat könnyen szemlélhető grafikai ábrázolásban a következő számadatokat tartalmazza:

	B á n y a b a l e s e t e k		
	könnyű	súlyos	halálos
1881	715	208	115
1882	816	227	111
1883	922	283	136
1884	1485	440	260
1885	980	398	163
1886	1110	398	132

	könnyű	súlyos	halálos
1887	1058	288	60
1888	578	288	101
1889	825	352	122
1890	740	362	113
1891	685	382	86
1892	564	363	90
1893	742	302	108
1894	960	380	128
1895	866	345	174

	Bányamunkások száma ezrekben	Bányatermelés mennyisége millió m. m.
1881	97	29 ²
1882	104	31 ⁹
1883	107	35 [—]
1884	104	37 ¹
1885	108	47 [—]
1886	109	36 ²
1887	105	36 [—]
1888	102	39 ⁵
1889	108	41 ³
1890	112	47 [—]
1891	117	50 ⁴
1892	122	52 ⁴
1893	127	56 ¹
1894	140	59 [—]
1895	136	62 ³

Az 1900. évre vonatkozólag készült balesetstatistikáról muzeumunk három igen szemléltető ábrán számol be. Ezeknek egyike egy nagyobb chartografia, a mely a balesetek számát a különböző iparfelügyelői kerületekben összehasonlítva körrajzok segítségével tünteti fel.

A másik két grafikon közül az egyik szemléltetően mutatja be egyrészt Magyarország 1900. évi gyáripari baleseteit, a sérülések mérve, oka, ideje és a balesetbiztosítás módja szerint külön-külön csoportosítva és pedig külön iparfelügyelői kerületek és külön iparágak szerint. A másik grafikon pedig a motoroknál, munkagépeknél és készülékeknél történt sérüléseket részletezi szintén az 1900. évre vonatkozólag.

Ezeket a számadatokat itt nem közöljük, mint-hogy azokat a kereskedelemügyi m. kir. minister kiadásában megjelent »Magyarország gyáripari balesetei 1900-ban« című munkálatban ugyis megtalálja az olvasó.

Az 1901. évi nemrég megjelent balesetstatisztikáról muzeumunk hasonló grafikonokat készített.

4. a.)

A munkásházak és lakások ügye.

Ugyanezen feladatcsoportba tartozik az alapító rendelet értelmében (4: a baleset és egyéb munkásbiztosítások anyagának egybegyűjtése) a munkásházak és lakások ügye is, részben a vonatkozó adatok egybegyűjtésével, részben az országban előforduló típusok modelljeinek lehetőleg metszetekben való bemutatásával.

A munkáslakásügy terén leghamarább tudott muzeumunk kézzelfogható eredményeket felmutatni. Így mindjárt a muzeum alapításakor rendelkezésünkre állt a Nobel-féle dynamitgyár ajándékából egy nagyobb emeletes munkásház-modell, mely a nevezett robbanószergyár-részvénytársaság pozsonyi telepein lévő munkásházak nyomán készült.

E modellben igen értékes és tanulságos tárgyra tettünk szert, csak kár, hogy a modellnek csupán egyik

oldalfala mozgatható s így a szemlélhetőség tekintetében e különben szép minta kívánnivalót hagy hátra. Hiányzik e mintán éppen az emeletre vivő lépcsőszerkezetnek bemutatása is.

A Ganz-gyár r.-t. budapesti (kőbányai-úti) munkáslakásait egy távlati rajzban és két alaprajzban mutatjuk be. Ezen alaprajzok mindegyike különböző típusu munkásházakat mutat be. És pedig bemutatja egyiknél az emelet és a földszint alaprajzát, aztán az egész építmény homlokzatát, oldalnézetét, valamint keresztmetszetét. A másik alaprajzi tábla ugyanilyen nézeteket tüntet, fel kibővítve a rajzot még az épület pinczehelyiségeinek alaprajzával is. Három nagyobb fényképünk is van e gyár kőbányai-úti munkáslakás-telepének különböző részeiről.

A Társadalmi Muzeum vezetőjének előterjesztésére a kereskedelemügyi m. kir. minister intézkedett, hogy a szabadalmazott Osztrák-Magyar Államvasutársaság magyarországi bányáinak és kohóinak igazgatósága, nemkülönben pedig a diósgyőri m. kir. vas- és aczélgyár igazgatósága is felszólíttassanak munkáslakásaik mintáinak rajzban, esetleg modellben való átengedésére. Az első esetben a kereskedelemügyi m. kir. minister felszólítása közvetlenül a magyarországi bányák és kohók igazgatóságához, az utóbbi esetben pedig a m. kir. pénzügyministerhez ment, mint a kinek hatósága alá a diósgyőri vas- és aczélgyár tartozik.¹ Mindkét felszólítás eredménnyel járt s ma muzeumunk tíz kisebb rajzban mutathatja be az Osztrák-Magyar Államvasutársaság aninai bányatelepének munkáslakásait. Négy nagyobb bekerezett falitábla pedig a diósgyőri m. kir. vas- és aczél-

¹ Lásd a kereskedelemügyi m. kir. minister 1902. évi márczius hó 26-án 20740. sz. a. kelt rendeletét.

gyár 1885-ben épült egyes és kettős, földszintes és emeletes munkáslakásainak és a munkáslakásokhoz tartozó gazdasági épületeinek típusait mutatja be különböző nézetekben és metszetekben.

Ennyiben számolhatunk be muzeumunk már készen álló munkáslakás-anyagáról.

Sok és nagybecsű anyag megszerzését reméltük még ezekenkívül. De sajnos, eddigelé eredmény nélkül. Tárgyalásokat folytattunk a M. Kir. Államvasutak igazgatóságával a párisi és brüsszeli kiállításokon kiállítva volt modellek és rajzok átvétele iránt. Tárgyalásaink alapjául az a felszólítás szolgált, a melyet e tárgyak átengedése céljából az Államvasutak igazgatóságához a kereskedelemügyi m. kir. minister intézett.¹ E rajzokat és modelleket azonban a M. Kir. Államvasutak igazgatósága már a Közlekedési Muzeumban helyezte el és a kereskedelemügyi m. kir. minister döntésétől függött, hogy vajjon e modellek és rajzok másolatait muzeumunk számára saját költségünkre leszünk-e kénytelenek elkészíttetni, avagy hogy azokat a M. Kir. Államvasutak igazgatósága a saját számlájára fogja-e muzeumunk céljaira való átengedés végett elkészíttetni. A Társadalmi Muzeum vezetősége remélte, hogy legelső s legnagyobb közlekedési vállalatunk, a mely annyi munkáskezet foglalkoztat s a melynek tényleg mintaszerű munkáslakásai vannak, nem fog elmaradni a magyar Társadalmi Muzeumból, hová nem egy magánczég a legnagyobb készséggel küldötte el megkeresésünkre részint már meglevő munkáslakás- és egyéb modelljeit és rajzait, részint azokról éppen a muzeum kérelmére készített másolatokat. A Magyar Kir. Államvasutak igazgatóságának

¹ Lásd a kereskedelemügyi m. kir. minister 48234—901. sz. a. kelt rendeletét és jelen füzet 98. oldalát.

azonban daczára többszörös közbenjárásainknak, nem állott módjában sem a Közlekedési Muzeumban elhelyezett mintákat átengedni, sem azoknak megfelelő mását a Társadalmi Muzeum számára elkészíttetni.

A munkáslakások ügyére vonatkozó anyagunk gyarapítását ígérte Schulpe György pozsonyi lakos is, a kitől reméltünk pozsonyi telepére vonatkozó muzeummunkba való rajzokat kaphatni. Mindezideig azonban ilyenek hozzánk nem érkeztek.

A munkáslakás-ügyre vonatkozó gyűjtemény egybeállítása terén még egy irányban működött a Társadalmi Muzeum vezetősége, de ez idő szerint legalább még, szintén hiába. A muzeum vezetősége remélte, hogy azon tárgyalások kapcsán, a melyeket a kereskedelemügyi m. kir. minister ugyancsak a Társadalmi Muzeum vezetőjének előterjesztésére a földmívelésügyi m. kir. ministerrel kezdett,¹ muzeumunk a mezőgazdasági munkáslakások Párisban kiállítva volt és egyéb modelljeivel és rajzaival fog kibővíthetni. Tekintettel azonban arra, hogy a Társadalmi Muzeum berendezésével egyidejűleg a földmívelésügyi m. kir. minister úr a Mezőgazdasági Muzeum ujonnan épülő palotájának berendezésén fáradozik s ide a mezőgazdasági vonatkozású szociális jelenségeket feltűntető tárgyakat is egybe szándékozik gyűjteni, e tárgyakat a Társadalmi Muzeum nem vehette át.

Van azonban reményünk arra, hogy a mezőgazdasági munkáslakásokra vonatkozó ezen anyag bemutatás céljából a Társadalmi Muzeumnak is rendelkezésére fog bocsájtani, ha másként nem, legalább másolati példányokban. A földmívelésügyi m. kir. minister úr ugyanis kilátásba helyezte, hogy a Gazdasági Cseléd-

¹ Lásd a kereskedelemügyi m. kir. minister 31.767. sz. a. 1902-ben kelt rendeletét.

és Munkássegélyző pénztárra, a mezőgazdasági munkásközvetítésre, valamint a mezőgazdasági népkönyvtárakra vonatkozó adatokat a Társadalmi Muzeumnak is rendelkezésére fogja bocsájtani.¹ (Ezen anyag átvétele eddigelé csak azért nem történt meg, mivel a mióta tényynyé vált a Muzeum új helyiségbe való költözése, a muzeum vezetősége a később is rendelkezésre álló anyag átvételét mind akkorára halasztotta, a mikor majd az közvetlenül lesz az új helyiségbe szállítható.) A földmivelésügyi m. kir. minister úr e hozzájárulásából a muzeum vezetősége azt a reményt meríti, hogy az itt ígért anyaggal együtt a mezőgazdasági munkáslakásokra vonatkozólag is fogunk nevezett minister úrtól céljainknak megfelelő adatokat és anyagot kaphatni.

Meissner Alajos nyugalmazott államvasuti főmérnök 21 drb színes rajza, mely szintén muzeumunkban nyert elhelyezést, igen szemléltetően világítja meg világszerte a munkások lakásviszonyait. E gyűjtemény, a melyet még 32 egyszínű nyomtatott rajz egészít ki, az emberi lakásügy tanulmányává szélesedik ki. E gyűjteményt már csak azért is siettünk muzeumunkban méltó helyre juttatni, mert tudtunkkal ez az első s mindezideig egyetlen tanulmány a maga nemében, a mely a mellett, hogy a külföldről is bővebben beszámol, egyúttal a magyar nagyobb gyártelepek munkás-lakásait is rendszeres rajzokba foglalva, egybegyűjtve tünteti fel.

E gyűjtemény a következő lakás-típusokat mutatja be alaprajzban valamint különböző nézetekben:

¹ Lásd a földmivelésügyi m. kir. minister 1902. évi ápr. hó 19-én 34.604. sz. a. kelt rendeletét.

I. tábla.

Budapesti munkáslakházak. (Az Országos Ipar-
egyesület pályázatára készült tervek.)

Angyalföldi munkáslakházak.

A Trautmannsdorff-féle uradalom munkástelepei
Orosházán és Pusztta-Földváron.

II. tábla.

A pólai arsenál munkástelepe.

Kairói fellah-lakház a Nilus partján.

Egy kereskedő lak- és áruháza Kairóban.

III. tábla.

Báró Rothschild witkoviczi munkástelepei Morva-
országban.

Lussin-grandei tengerészotthon görvélyes gyer-
mekek számára.

Páris környékén: a st. denisi »La Ruche« telep
és a passy-autéuili munkáslakházak.

Sarajevói görög kereskedő és spanyol zsidó lak-
házak.

IV. tábla.

A krekai és lucaveczi bányatelepek munkáslak-
házai Dolnje-Tusla mellett Boszniában.

Régi török és spanyol zsidó lakházak Saloni-
kiben.

A romenskojei fonógyár munkástelepei Moszkva
mellett.

Arab lakóház Alexandriában.

Egy beduin sejk lakóháza el Kafrban.

V. tábla.

Kézdi-szent-léleki székely-házak.

A währingi cottage-telep házai.

A floridsdorfi jutafonó és mozdonygyárak munkástelepei.

A Déli Vasut munkástelepe Marburgban.

VI. tábla.

Munkásházak Julienfelden és Simichen (Brünn mellett).

A szab. osztrák-magyar államvasút társaság brandeiseli munkáslakházai (Csehországban).

A steyri fegyvergyár munkástelepe.

Aussee melletti stájer parasztházak.

VII. tábla.

A munkásosztály házai Londonban.

A munkásosztály házai Rómában.

A munkásosztály házai Nápolyban.

A Frick és társa cég coaks-égetőinek munkásházai Connellsvilleben.

Sarajevói török lakóházak.

Salonikii újabb lakóházak.

Tokiói munkáslakházak.

Egy Moszkva körüli munkásház (Kaszárnyarendszer).

VIII. tábla.

A lipcei Ostheim-telep és a lipce-lindenai Mayer-telep házai.

A »kis lakások« r.-t. munkásházai Majna m. Frankfurtban.

A dresdai János-egylet Richter építészeti tanácsos-féle és a Közhasznú Építő Egylet Melzer-féle munkásházai.

A Krupp-gyár hivatalnoki és munkástelepei. Zürichi és baseli lakóházak.

Páris környékén levő munkásházak.

A Schneider-czég munkásházai és iskolája La Creusotban.

Munkáslakházak Le Havreban.

IX. tábla.

Pusztaföldvári parasztházak Békésmegyében.

Az osztrák államvasutak munkásházai Hütteldorfban.

A Kaiser-Franz-Josef-Stiftung munkásházai az Ottakringen Bécsben.

Mitterndorfi paraszt-, nyaraló- és erdész-házak.

Az osztrák-magyar államvasút brandeiseli munkásházai.

Sarajevói munkásházak.

Grado-szigeti üdülőház görvélyes gyermekek számára.

A pólai hajógyár munkáslakházai.

X. tábla.

A MÁV munkáslakházai, továbbá a Keleti pályaudvar melletti hivatalnok-telepe Budapesten.

A »Munkásotthon-telep« két háztípusa Rákos-Keresztúron.

A szt. lőrinczi parcellázott lakóház-telep.

A fiumei »Societa« és a torpedógyár munkásház-telepei.

A Nobel-féle dynamit-gyár földszintes munkásházai Pozsonyban.

A diósgyőri m. kir. vas- és acélgyár munkásházai.

A szab. osztrák-magyar államvasút-társaság aninai munkástelepei.

Délmagyarországi csángótelepek. (Székely-Keve stb.)

Muzeumunk, mely a munkáslakások ügyét Magyarországon és Ausztriában szerény eszközeihez mérten szűk keretekben ugyan, de már is sietett feldolgozni, Németország munkás-lakásügyére vonatkozólag is szolgálhat tájékozással az érdeklődőknek. Németország lakásügyére is van némi anyagunk. Alkalmas eszközül szolgált ezen anyag egybeállításához Albrechtnek, a charlottenburgi műszaki főiskola tanárának a múlt év őszén »Die Sociale Wohlfahrtspflege in Deutschland« czímmel megjelent nagy munkája. E munkával együtt Albrecht 87 táblán alaprajzban tette közzé a Németországban ez idő szerint fennálló nevezetesebb munkásjóléti intézmények építményeit, így elsősorban a nevezetesebb munkáslakás-telepeket. E rajzok jó segédeszközül szolgáltak azon táblázatok elkészítéséhez, a melyekkel muzeumunk Németország lakásügyét igyekszik, persze csak a kezdet szerény igényeihez mért egyszerű keretekben bemutatni.

E rajzokat egy a brüsszeli kiállítás anyagából átvett s a szegedi m. kir. állami fa- és fémipari szakiskolában készült kovácsolt vasállványon helyeztük el forgatható keretekben.

Szakok szerint csoportosítva e táblák a következő anyagot tartalmazzák:

Kisdedővők, árvaházak, gyermekmenhelyek, gyermek-
kertek.

Az aacheni munkáraserkentő egyesületnek kisded-
óvója Dürenben.

A »Königin Luise-Grube« kisdedóvója Porembé-
ben, Felső-Sziléziában.

A »St. Elisabethen-Verein« kisdedóvója Würz-
burgban.

Pestalozzi-Fröbelkert Berlinben.

A haselhorsti munkástelep óvója Spandau mellett

»Krieger-Waisenhaus« Canthban.

A »Schultheiss' Brauerei-Actiengesellschaft« gyermekmenhelyei Dessauban és Berlinben.

A berlini egészségóvó egyesület »Kaiser und Kaiserin-Friedrich-Sommerheim« czimű nyári gyermekmenhelye Colbergben.

A »Schultheiss Brauerei-Actiengesellschaft« gyermekmenhelye Pankowban, Berlin mellett.

»Rauhes Haus« Hornban, Hamburg mellett.

Evangelikus »Johannesstift« Plötzenseeben, Berlin mellett.

Munkásnői otthonok.

»Arbeiterinnen-Hospitz« Bocholtban.

»Mägdeherberge Amalienhaus« Berlinben.

A Karcher és társa czég munkásnő-otthona Beckingenben.

Női munkásotthon München-Gladbachban.

A berlini leányóvó egyesület leányotthona Berlinben (Wasserthorstrasse).

Laurenz testvérek leányotthona Ostrupban.

A kir. lőszergyár leányotthona Spandauban.

Főzni és háztartásvezetést tanító iskolák.

A Meister, Lucius és Brüning festékgyárának háztartásvezető iskolája Höchstben, a Majna mellett.

Dyckerhoff und Söhne portlandcement-gyárának háztartásvezető iskolája Amoeneburgban.

A Pestalozzi-Fröbelhaus főző és háztartásvezető iskolája Berlinben.

Ifjak, közlegények, altisztek, iparossegédek otthona, tanonczműhelyek.

A keresztény ifjak egyesületének egyesületi háza Berlinben.

»Jugendheim« Elberfeldben.

A császári haditengerészet »Seemannshaus«-ja altisztek és közlegények részére Tsingtauban.

A »Seemannshaus« társaság »Seemannsheim«-ja tengerészeti altisztek és közlegények részére Kielben.

Katholikus legényegyesület Cölnben.

Katholikus legényegyesület Essenben.

Az ifjusági egyesület tanonczotthona Stuttgartban.

A Krupp-gyár nőtlen munkásainak lakóháza Essenben.

A »Königliche Werkstätteninspection« tanoncz-műhelyei Berlinben és Breslauban.

Népkonyhák, népkávécsarnokok, fogyasztási szövetkezetek.

A népkonyhaegyesület étkezője Berlinben.

A népkonyha- és népkávécsarnok-egyesület étkezői és az önkéntes szegényegyesület népkonyhája Dürenben.

A gladbachi közjótékonyági egyesület népkávécsarnoka és népirodája.

A kir. löporgyár étkező-háza Hanau mellett.

Az esseni Krupp-gyár »Alfredshof« munkástelepének fogyasztási szövetkezete.

Munkástelep-tervrajzok.

A királyi vasuti műhely leinhauseni munkástelepének tervrajza Hannover mellett.

Az esseni Krupp-gyár »Altenhof« munkástelepe.

A katonai kincstári műhelyek »Haselhorst« munkástelepe Spandauban.

A höchsti festékgyárak munkástelepe.

»Prieser Höhe« munkástelep a friedrichsorti torpedoműhely mellett.

Dr. Peters és Társa cég munkáslakházai Nevi-gesben.

Leopold Cassella és Társa anilinfesték gyárának munkástelepe Maincurban, Majna melletti Frankfurtban.

A witteni királyi vasuti műhelyek munkáslakházainak tervrajzai.

A porosz királyi államvasuti igazgatóság munkás- és hivatalnoki lakházainak tervrajza Osterodeban.

A gladbachi építő részvénytársaság lakház-csoportja München-Gladbachban.

H. Wuppermann vas- és zománczgyárának munkástelepe Pinneburgban, Holsteinban.

A brockauai építő- és takarékegyesület munkástelepe Breslauban.

A dortmundi építő- és takarékegyesület lakház-csoportja.

»Ostheim« munkástelep tervrajza Stuttgart mellett.

H. J. Meyer lipcei könyvkiadó cég új munkáslakházai.

Freiburg i/B. város munkáslakházai.

A württembergi államvasuti igazgatóság munkáslakházai vasuti szolgák és alkalmazottak részére. Stuttgart mellett.

Szabadon álló családi házak.

Krupp gyárában Essenben.

Egyesült gépgyár Augsburgban és gépépítő társaság Nürnbergben.

Porosz királyi bányaigazgatóság és porosz királyi államvasut-igazgatóság épületei: »Prämienhaus« és »Bahnwärterhaus«.

Kir. vasuti üzletvezetőség Leinhausenben.

Kir. bányaigazgatóság. (Saar-vidék.)

Császári torpedóműhely Friedrichsortban.

Wuppermann Hermann építő-szövetkezete Pinnebergben.

Gladbachi építő részvénytársulat.

A bremai közjótékonyági egyesület kettős családi lakházai.

Villeroy és Boch kettős családi lakházai Metlachban.

A porosz királyi földmivelési ministerium szabályszerű kettős családi lakházai.

A gróf Ballestrem-féle uradalom jószágigazgatóságának kettős családi lakházai Rudaban.

Wuppermann Hermann vas- és zománcgyárának lakházai négy család részére.

Az egyesült augsburgi gépgyár és gépépítő r.-t. lakházai négy család számára Nürnbergben.

A porosz királyi vasutigazgatóság lakházai négy család részére Leinhausenben.

A »Königin Luise«-szénbányaigazgatóság négyes családi házai.

Kétemeletes kettős ház Stuttgartban az »Ostheim« munkástelep részére.

Két- és háromemeletes építőszövetkezeti családi házak Erfurtban hivatalnokok és munkások részére.

Vasuti alkalmazottak kétemeletes kettős családi házai Wilhelmsburgban.

Az építő-és takarékszövetkezet kétemeletes családi házai Laarban.

A frankfurti »Actiengesellschaft für kleine Wohnungen« többemeletes házai Majna mell. Frankfurtban.

A királyi vasutigazgatóság lakházai kisfizetésű hivatalnokok és munkások részére Osterodeben.

Az altendorfi takaré- és építő-szövetkezet lakházcsoportja.

A mülheimi takaré- és építő-szövetkezet lakházcsoportja.

A brockauai takaré- és építő-szövetkezet lakházcsoportjai Breslauban.

A berlin—westendi takaré- és építő-szövetkezet lakházcsoportjai.

A hamburgi takaré- és építő-szövetkezet lakházcsoportja Eimsbüttelben.

A berlini takaré- és építő-szövetkezet munkáslakházai (Proskauerstrasse).

A bochumi bánya- és aczélöntő r.-t. lakházai.

Menhelyek, munkásotthonok.

A saarbrückeni kir. von der Heydt-kőszénbánya éjjeli tanyája nőtlen bányászok részére.

Basse és Selve czég munkásotthona Altenaban (Westfalen).

Az evangélikus egyházi egyesület tanyája Berlinben.

Egyesületi ház és menhely Meiderichben.

Menhely Leipzigben és Hamelnben.

Éjjeli tanya a Dresden-altstadti vasuti pályaházban a szolgálati személyzet részére.

»Leo Hospiz« munkásotthon Berlinben.

Az evang. munkásegylet otthona Dortmundban.

Evangélikus egyesületi ház Dessauban.

F. Brandts szövőgyárának otthona: »St. Josefs-haus«.

»Wohlfahrt« otthon Nevisenben.

Üdülő-tanya a császári hajógyári munkások részére Kielben.

A berlini »Asylverein« menhelye férfiak részére.

Természetbeni ellátást nyújtó intézet Görlitzben.

Iszákosok gyógyító intézete (»Bethesda«) Lintorfban és a szeszes italokkal való visszaélés elleni berlini kerületi egyesület gyógyintézete iszákosok részére.

Női menhelyek, lebetegedési intézetek és kórházak.

F. Karcher üdülő-tanyája és kórháza Beckingenben.

Az anilin- és szódagyár lebetegedési menhelye Ludwigshafenben.

Női otthon (női munkástelep) Borsdorfban.

Meister, Lucius és Brüning festékgyárának lebetegedési menhelye.

Németország munkáslakásügyére vet világot az a 12 tábla is, a mely ugyancsak Albrecht tanárnak »Das Arbeiter-Wohnhaus« című munkájából vétetett.

Itt említjük meg azt a kiadmány-gyűjteményt, mely szintén a munkáslakások ügyével foglalkozik és tavaly a düsseldorfi kiállítás alkalmából az ott tartott munkáslakásügyi kongresszus rendezőse által tétetett közzé. Ez a gyűjtemény megfelelő állványokon szintén muzeumunk munkáslakástermében (III.) nyert elhelyezést.

A franciaországi munkás- és egyéb olcsó lakások ügyét 45 tábla ismerteti. E táblák az E. Thézard et fils párisi cég kiadásában jelentek meg 1901-ben »Habitations à bon marché« cím alatt.

Ezeket is a munkáslakásokra vonatkozó gyűjteményünk helyiségében levő állványokon helyeztük el.

5.

A munkásügyi törvényhozás figyelemmel kísérése.

Az ideiglenes szervező-rendelet ötödik pontja értelmében a legutóbb említett feladatcsoportokkal kapcsolatosak a munkásvédelem összes ágai, az azokban fennálló törvényes rendelkezésekkel, kutatva azoknak hatását és összehasonlítva azokat a külfölddel.

Ide vonatkozólag egy falitábla alakjában készült

összefoglaló synopoist helyeztünk el a muzeum gyűjteményében, mely a 90-es évek elejéig terjedőleg huszonegy államra vonatkozólag öleli fel pontos kimutatásban a szociális törvényhozás legkülönbözőbb adatait.

Ezen »Összeállítása az ipari munkaszabályozásának a különböző államokban« című tábla a következő államok rendelkezéseire vonatkozólag tartalmaz adatokat:

Angolország	Magyarország
Ausztrália (Viktoria)	Németország
Ausztria	Norvégia
Belgium	Olaszország
Canada	Oroszország
Dánia	Portugália
Északam. Egyesült-Áll.	Rumánia
Franciaország	Spanyolország
Hollandia	Svájc
Luxemburg	Svédország.

Fel vannak továbbá e táblán tüntetve a berlini konferencia határozatai is.

Tárgyak tekintetében pedig e tábla az ipar-felügyelet módjára, valamint a törvénynek alávetett ipartelep meghatározására, aztán a gyermekek, a fiatalok, a nők és a felnőttek csoportjai szerint külön-külön felvetett következő kérdésekre vonatkozó rendelkezéseket tünteti fel összehasonlítólág:

Kor

A munka tartama

Éjjeli munka

Vasárnapi munka

Óvintézkedések és pedig úgy az egészségügyiek, mint a biztonságiak

Betegségélyzés

Baleset elleni biztosítás.

A nők csoportjánál ezeken kívül a táblázat feltünteti a lebetegedés alkalmával adott munkaszünetre vonatkozó intézkedéseket is.

E táblázat alapján annak időrend dolgában tovább, egészen napjainkig való kiegészítése volt e téren a muzeum első feladata. E tekintetben muzeumunk az egyes kérdéseket szétválasztva, egyenkint igyekezett az azokra vonatkozó teljes nemzetközi anyagot összegyűjteni. Nem elégedett pedig meg csak a törvények, rendeletek és más intézkedések egybegyűjtésével, hanem csoportosítani igyekezett a gyűjtés tárgyát tevő, egyes kérdésekre vonatkozó irodalom legnevezetesebb termékeit is. Muzeumunk e munkálatai során eddigelé az ipari- vagy munkabiróságok kérdésére és az ipari alkalmazottak baleset ellen való biztosítására vonatkozólag rendelkezik a legújabb időkgig terjedőleg a teljes nemzetközi anyaggal.

E téren a muzeum legközelebbi feladata az lesz, hogy ezt az anyagot az egyes kérdések szerint csoportosítva tovább gyűjtsük, valamint a beszerzett anyagot megfelelő szekrényekben rendszeresen úgy helyezzük el, hogy az anyag könnyen kezelhető és használható legyen.

Utalunk itt egyébként a következő (6.) pont alatt megemlített azon kereskedelemügyi m. kir. ministeri rendelkezésre is, hogy a külföldi munkásvédelmi törvények és fontosabb kormányrendeletek a kereskedelemügyi m. kir. ministerium által hivatalos uton fognak a Társadalmi Muzeum részére egybe gyűjteni. Ezen az uton lesz muzeumunknak itt említett anyaga legjobban szaporítható.

Szakkönyvtár.

Az alapító rendelet értelmében igen hathatós eszköz lesz az intézet céljainak szolgálatában a speciális szakkönyvtár, melynek a ministeri rendelet értelmében később, ha megfelelő terjedelmű lesz, nyilvánossági jelleget kell majd adni.

(Itt felhívjuk az olvasó figyelmét a muzeum vezetőjének arra a javaslatára, melyet a Társadalmi Muzeum tárgyában tett tanulmányúti jelentése kapcsán annak idején kifejtett.¹ Ott a muzeum vezetője egy nagy, a ma elszórtan létező gazdaságtani irányu könyvtárak egyesítésével megalkotandó szakkönyvtár eszméjét pendíti meg.)

A Társadalmi Muzeum könyvtára az alapító rendelet értelmében három részből áll:

a/ A hazai szakirodalom összes műveiből, melynek teljes összegyűjtése elengedhetetlen feladat.

b/ a külföldi szakirodalomból, mely fokozatosan a rendelkezésre álló hitel mérvéhez képest szintén teljessé teendő, és végül:

c/ a munkásvédelmi törvények és fontosabb kormányrendeletek teljes gyűjteményéből tárgyak és országok szerint csoportosítva.

a) A hazai szakirodalom egybegyűjtése.

A Társadalmi Muzeum könyvtárának berendezésére az alapító kereskedelemügyi m. kir. ministeri rendelet értelmében 4000 korona alapköltség engedélyeztetett. A könyvtár szaporítására pedig évi 1000 korona vétetett fel ugyanezen ministeri rendelet értelmében az intézet költségvetésébe. Ily fölöttébb csekély

¹ L. e. füzet 45. oldalát.

anyagi eszközökkel rendelkezve, főleg pedig megkötve az alapító rendelet azon intézkedése által, hogy legelőször a magyar szakkönyvtár állítandó egybe, a muzeum vezetősége mindezekig a könyvtár egybeállítása terén csak szerényebb eredményeket mutathat fel.

A muzeum vezetősége az alapító rendeletnek a magyar szakkönyvtárra vonatkozó intézkedését úgy értelmezte, hogy itt első sorban ugyan szociálpolitikai irányu magyar könyvek egybegyűjtéséről van kétségtelenül szó, de hogy a könyvtár teljessé tételére vonatkozó utasítás egy általános magyar közgazdasági szakkönyvtár egybegyűjtését írja a muzeum vezetősége elé feladatul. Így kellett a rendeletet értelmezni, minthogy egyfelől a tisztán szociálpolitikai vonatkozású munkák köre a közgazdasági művek keretén belül vajmi nehezen szabható pontosan meg, továbbá mivel tulajdonképeni szigorú értelemben vett szociálpolitikai hazai irodalmunk eddigelé oly csekély, hogy pusztán annak egybegyűjtésével csak valamennyire is használható könyvtárt nem kaphatunk. Végül így volt értelmezendő a rendelet idézett utasítása már csak azért is, mivel ma még tényleg egy hazai nyilvános könyvtárunk keretében sincs teljesen összegyűjtve a magyar közgazdasági irodalom. A rendelet utasítása pedig mint hiányt pótlendő elengedhetetlen feladatot jelzi a hazai »szakirodalom« teljes összegyűjtését.

Nézetünk szerint ezen értelmezés mellett az egész magyar közgazdasági szakirodalom egybegyűjtésére törekedhetnék helyesen továbbra is a Társadalmi Muzeum, miközben természetesen a főleg szociálpolitikai szempontból érdekes munkák megszerzésére fordíthatná elsősorban figyelmét.

A magyar szakkönyvtár ily értelemben való egybeállításánál az a bibliografia szolgált irányadóul,

melyet Barcza Imre a Közgazdasági Szemle 1900. évi folyamában az 1, 2, 3, 4, 5 és 7-ik füzetekben közölt, de csak az 1886—1900-ig terjedő időre vonatkozólag. E bibliografia felhasználásával a Múzeum vezetőségének megbízására a Wodianer F. és fiai könyvkereskedő cég ajánlkozott egy lehetőleg teljes magyar közgazdasági szakbibliografia egybeállítására. Ez a jegyzék elkészült, de persze távolról sem kimerítő pontossággal. A múzeum vezetőjének többszöri kiegészítései, javításai és utbaigazításai után azonban e jegyzék alapján a magyar szakkönyvtár első berendezésére az intézkedés mégis megtehető volt. Előzetes felsőbb hozzájárulás után a múzeum vezetője az említett jegyzék értelmében kapható könyveket megszerezte a Társadalmi Múzeum könyvtára számára. E könyvtár a különböző helyekről ajándékba kapott munkákkal együtt ma a következő művekből áll:

1. *Acsády Ignác*: Két pénzügy-történelmi tanulmány. I. A pozsonyi és szepesi kamarák 1565—1604. II. A jobbágyszepesi adózás 1564—76-ban. Budapest, kiadja a m. t. Akadémia. 1894. Félvász. Egy kötet.
2. *Agrárpolitika, Magyar — Magyar gazdaszövetség*: (Válasz Tisza Istvánnak). Lenyomat a Magyar Gazdák Szemléjének febr. számából. Budapest, Kilián Frigyes. Félvász. Egy kötet.
3. *Aigner Károly*: A könyvnyomdászat történetének vázlata. I. rész. Budapest, Wilkens és Waidl 1883. Félvász. Egy kötet.
4. *Andrássy Géza gróf*: Az otthont mentesítő törvények. (Homestead-Exemption-Laws). Budapest, 1883. Légrády testv. Félvász. Egy kötet.
5. *Argus*: Ipar- és kereskedelmi oktatásunk fejlesztése és szakszerű szervezése. Budapest, 1890. Félvász. Egy kötet.
6. *Ágoston Péter dr.*: A szövetkezetek. (A keresk. törvény és az 1898 : XXIII. t.-cz. rendszeres feldolgozása). Kézikönyv szövetkezetet alapítók, szövetkezeti tagok, igazgatók,

- felügyelő-bizottsági tagok és felszámolók részére. Esztergom, Buzárovics Gusztáv. 1900. Félvászón. Egy kötet.
7. *Áruüzleti szokások és az áruüzleti leszámolás rendje.* (Életbeléptek 1897. augusztus 1-én.) Budapest, a Pesti Lloyd-társ. könyvnyomdája. 1897. Félvászón. Egy kötet.
 8. *Baleset, A munkások — ellen való biztosítása.* I. rész: Hazai és külföldi anyaggyűjtemény; II. rész: Törvényjavaslat és indokolás. Kiadja a kereskedelmi m. kir. minister. Budapest, 1903. Athenaeum r.-t. Füzve. Két kötet. (Ajándék.)
 9. *Balla Zádor: A túltermelés következményei hazánkra és annak óvszere.* Budapest, Rudnyánszki A. 1884. Félvászón. Egy kötet.
 10. *Ballagi Aladár dr.: A magyar nyomdászat történelmi fejlődése. 1472—1877.* Budapest, Franklin társulat. 1878. Félvászón. Egy kötet.
 11. *Ballagi Aladár: Colbert.* Első és második rész, kiadja a magyar tudományos Akadémia 1887. és 1890. Budapest. Félvászón. Egy kötet.
 12. *Balogh Arthur dr.: A társadalmi forradalom.* (Az anarkismus eredete és kifejlődése. Az anarkista tanok. Az anarkisták titkos szervezete. A propaganda. Az anarkismus eszméje, az anarkista morál és az anarkismus lélektana. Vélemények, eredmények, a jövő társadalma.) Budapest, 1894. A »Vasuti Lapok« kiadása. Félvászón. Egy kötet.
 13. *Bamberger Béla dr.: A valuta-kérdés az észak-amerikai Egyesült államokban.* A magyar tudományos Akadémia által az Első magyar ált. bizt. társ. díjából jutalmazott pályamunka. Budapest, Révai testvérek kiadása. 1890. Félvászón. Egy kötet.
 14. *Bamberger Béla dr.: A tőzsdeadó. Adópolitikai tanulmány.* A magyar tudományos Akadémia által az Első magyar ált. bizt. társ. díjával kitüntetett pályamunka. Budapest, 1895, Singer és Wolfner könyvkereskedése. Félvászón. Egy kötet.
 15. *Baross Károly: A román buza és a malmok.* Budapest, Pátria nyomása. Félvászón. Egy kötet.
 16. *Barsi József dr.: A népesedési mozgalom.* Pest, 1869. Ráth Mór. Félvászón. Egy kötet.
 17. *Bartóky József dr.: A gazdasági munkásügyi törvények, rendeletek, és határozatok gyűjteménye.* Budapest, 1902.

- Grill Károly cs. és kir. udv. könyvkereskedése. Félvászón. Egy kötet.
18. *Bebel Ágost* Ferdinánd: A nő és a szocialismus. A nő a multban, jelenben és a jövőben. A német eredeti 25-ik kiadás után fordította több elvtárs. Budapest, »Gutenberg« könyvnyomda. 1895. Félvászón. Egy kötet.
 19. *Beck Hugó* dr.: Tanulmányok a biztosítási jogból. Különös tekintettel a magyar biztosítási törvényre. Budapest, Grill Károly cs. és kir. udv. könyvkereskedése. 1891. Félvászón. Egy kötet.
 20. *Beck Lajos*: Az életbiztosításról. Budapest. Deutsch Zsigmond és társa könyvkereskedése. 1895. Félvászón. Egy kötet.
 21. *Bellamy, Edward*: Visszapillantás 2000—1887. A szerző utóiratával és függelékkel. (Válasz a bírálókhöz). A legújabb angol kiadás szerint magyarította: Cserneyi Gyula. Budapest, a fordító tulajdona. 1892. Félvászón. Egy kötet.
 22. *Beöthy Leó*: A bankügy elmélete. Különös tekintettel a jegybankkérdésre és hazai viszonyainkra. A Pesti hazai első takarékpénztár által jutalmazott pályamű. Budapest, az Athenaeum r.-t. tulajdona. 1875. Félvászón. Egy kötet.
 23. *Beöthy Leó*: Nemzetlét. Tanulmány a társadalmi tudományok köréből Magyarország jelen helyzetének megvilágosítására és orvoslására. Budapest, Athenaeum r.-t. 1876. Félvászón. Egy kötet.
 24. *Beöthy Leó*: A társadalmi fejlődés kezdetei. Budapest, 1882. A m. t. Akadémia könyvkiadó hivatala. Félvászón. Két kötet.
 25. *Bernát István*: Észak-Amerika. Közgazdasági és társadalmi vázlatok. Budapest, kiadja a magyar t. Akadémia. 1886. Vászón. Egy kötet.
 26. *Bernát István*: Zálogba tett Magyarország. Budapest, Kilián Frigyes 1895. Félvászón. Egy kötet.
 27. *Bobula János*: Magyarország iparügye. Budapest, Kókay Lajos bizománya. 1888. Félvászón. Egy kötet.
 28. *Bokor Gusztáv*: A magyar hivatalos statisztika fejlődése és szervezete. Az orsz. közp. stat. hiv. megbízásából irta —. Kiadja az orsz. közp. stat. hiv. Budapest, Pesti könyvnyomda r.-t. 1896. Vászón. Egy kötet.
 29. *Boros Béni*: Az arad-körösvölgyi vasut ismertetése. Budapest, Kilián Frigyes. Félvászón. Egy kötet.

30. *Bosányi Endre*: A malomipar szerepe és jelentősége közgazdaságunkban. Budapest, Pesti könyvny. r.-t. 1892. Félvászson. Egy kötet.
31. *Buckle Tamás*: Anglia művelődésének története. Magyarul kiadják többen. Budapest, 1882, Aigner Lajos. Félvászson. Három kötet.
32. *Carey Henrik*: A társadalmi tudomány kézikönyve. A »Principles of social science« című mű fordítása Halász Imrétől. Pest, 1867. Heckenast Gusztáv. Félvászson. Egy kötet.
33. *Cautes*: A magyar mezőgazdaság helyzete. Budapest. Hornyánszky Viktor. 1895. Félvászson. Egy kötet.
34. *Censor*: Társadalmunk és nemzeti hivatásunk. Budapest, Zilahi Samu. 1884. Félvászson. Egy kötet.
35. *Cs. M.*: Társadalomtudomány. Budapest, Rudnyánszki A. 1885. Félvászson. Egy kötet.
36. *Csorba Ferencz dr.* Nemzetgazdasági ismeretek. Alsófoku keresk. iskolák számára. Budapest, 1894. Lampel Róbert (Wodianer F. és fiai). cs. és kir. udv. könyvkereskedés kiadása. Vászson. Egy kötet.
37. *Czim- és névtára*. Magyarország tisztí —. XIX-ik évfolyam. 1900. A keresk. m. kir. minister rendeletéből szerkeszti és kiadja az orsz. közp. stat. hiv. Budapest 1900. Pesti könyvnyomda r.-t. Vászson. Egy kötet.
38. *Deák Farkas*: A nemzetgazdaság története Magyarországon. Rövid vázlatban. Pest, 1866. kiadja Stolp Károly. Félvászson. Egy kötet.
39. *Des Combes Henrik*: Nemzetgazdaságtani kézikönyv. *I. rész*: Debrecen, László Albert könyvárus bizománya, 1891. Szerző sajátja. *II. rész*: A nemzetgazdaságtan különös része. *III. rész*: Pénzügytan, a nemzetgazdaságtan és irodalma történetére vonatkozó függelékekkel. Szerző sajátja. Debrecen, 1895. Félvászson. Két kötet.
40. *Dobiecki Sándor*: Helyi érdekű vasutaink alapítása, építése és üzlete. A magyar mérnök-és-építész-egylet aranyérmével jutalmazott pályamű. Öt rajzmelléklettel. Budapest, 1895. Kiadja a magyar mérnök- és építész-egylet. Félvászson. Egy kötet.
41. *Doktor Sz. K. Gy.*: Társadalmi és állami regeneratio vagyis: a magán és állami élet megjavítási, a bevétel és kiadás közti egyensúly helyreállítási módjai és eszközeinek nemzetgazdászati elrendelése. Vászson. Egy kötet.

42. *Ecseri Lajos*: A munkássegélyezés ügye Magyarországon, tekintettel a munkásbiztosítás kérdésére. Bpest, 1884. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet.
43. *Edvi Illés Sándor*: A m. kir. államvasutak és az üzemükben levő h. é. vasutak áruforgalmi viszonyai (kereskedelmi monografia). Bpest, 1896. Pallas r.-t. Félvászón. Két kötet.
44. *Eötvös József báró*: A XIX-ik század uralkodó eszméinek befolyása az államra. Harmadik kiadás. Bpest, kiadja Ráth Mór. 1885. Füzve. Három kötet.
45. *Éble Gábor*: Egy magyar nyomda a XVIII-ik században. Adalék nemzeti közművelődésünk történetéhez. Bpest, 1891. Hornyánszky Viktor sajtója. Félvászón. Egy kötet.
- 46—61. *Értekezések a nemzetgazdaságtan és statisztika köréből*. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Szerkeszti: Földes Béla.
Első kötet:
46. 1. szám. *Földes Béla*: Adalékok a papírpénz történetéhez és statisztikájához. Bpest, 1882, a m. t. akad. kkiad. hiv. Füzve. Egy füzet.
47. 2. szám. *Konek Sándor dr*: Bányászatunk jelen állapota s teendőink annak sikeresebb kifejtésére. Bpest, 1882, a m. t. akad. kkiad. hiv. Füzve. Egy füzet.
48. 3. szám. *Jekelfalussy József dr*: Népünk hivatása és foglalkozása az 1880-ban végrehajtott számlálás szerint. Bpest, 1882, a m. t. akad. kkiadó hiv. Füzve. Egy füzet.
49. 4. szám. *Tisza István*: Az adóáthárítás elmélete. Bpest, 1882, a m. t. akad. kkiadó hiv. Füzve. Egy füzet.
50. 5. szám. *Jekelfalussy József dr*: Hazánk bűnügyi statisztikája, 1873—1880., különös tekintettel a büntett miatt elítéltek személyi és társadalmi viszonyaira. Bpest, 1883., a m. t. akad. kkiadó hiv. Füzve. Egy füzet.
51. 6. szám. *Ecseri Lajos*: A munkásbiztosítás kérdése. Bpest, 1883, a m. t. akad. kkiadó hiv. Füzve. Egy füzet.
52. 7. szám. *Láng Lajos*: Minimum és homestead. Bpest, 1883, a m. t. akad. kkiadó hiv. Félvászón. Egy kötet.
53. 8. szám. *Kautz Gyula dr.*: Az államgazdaság eszméje és a socialisztikus financia kezdetei. Bpest, 1883. A m. t. akad. kkiadó hiv. Füzve. Egy füzet.
54. 9. szám. *Fenyvessy Adolf*: Az első magyar vasut története. Bpest, 1883, a m. t. akad. kkiad. hiv. Füzve. Egy füzet.

55. 10. szám. *Jekelfalussy József* dr: A községi pénzügy főbb eredményei hazánkban az 1881. évi jóváhagyott költségvetések alapján. Bpest, 1883. A m. t. akad. kkiadó hiv. Füzve. Egy füzet.

Második kötet:

56. 1. szám. *Láng Lajos*: Minium és majoratus. Függelékül: két levél a parasztgazdaság állásáról Somogyban Andorka Gyulától és egy levél a mezőgazdasági birtokviszonyokról a székelyföldön Cseh Károlytól. Bpest, 1883, a m. t. akad. kkiadó hiv. Füzve. Egy füzet.
57. 2. szám. *Keleti Károly*: Tengerészetünk és Fiume jövője. Bpest, 1883, a m. t. akad. kkiadó hiv. Füzve. Egy füzet.
58. 3. szám. *Földes Béla*: Városaink és a városi lakosság életviszonyai az utolsó népszámlálás alapján. Bpest, 1883, a m. t. akad. kkiadó hiv. Füzve. Egy füzet.
59. 4. szám. *Láng Lajos*: Hazánk értelmi és anyagi fejlődése 1870-től 1880-ig. Bpest, 1884., a m. t. akad. kkiadó hiv. Füzve. Egy füzet.
60. 5. szám. *Kerpely Antal*: A magyar vasipar jövője (a legközelebbi 10 évben). Bpest, 1884, a m. t. akad. kkiadó hiv. Füzve. Egy füzet.
61. 6. szám. *Fenyvessy Adolf*: Adósságok konverziója különös tekintettel a magyar aranyjáradék konverziójára. Bpest, 1885, a m. t. akad. kkiadó hiv. Füzve. Egy füzet.
- 62—75. *Értekezések a társadalmi tudományok köréből*. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia.
62. *Domanovsky Endre*: Dante mint politikai író. Budapest, 1888. Füzve. Egy füzet.
63. *Fayer László*: Az otthon védelme a magyar büntető jogban. Székfoglaló értekezés. Budapest, 1895. Füzve. Egy füzet.
64. *Gaal Jenő* dr.: Carlyle Tamás társadalompolitikai rendszere. Székfoglaló értekezés. Budapest, 1897. Füzve. Egy füzet.
65. *Hegedüs Sándor*: Az adóeszmény. Értekezések a társadalmi tudományok köréből. Kiadja a Magyar Tud. Akadémia X-ik köt. 7. szám. Budapest, 1894. Füzve. Egy füzet.
66. *Hunfalvy János*: Hazánk közlekedési eszközeiről. Székfoglaló értekezés. Pest, 1867. Eggenberger Ferdinánd. Füzve. Egy füzet.
67. *Kautz Gyula*: A fémvaluta kérdése a tudomány jelen állása szerint. Első rész. »Egyszerű vagy kettős valuta?»

- Budapest, 1880. Akadémia könyvkiadó hivatala. Füzve. Egy füzet.
68. *Keleti Károly*: A magyar mezőgazdaság. Értekezések a törvénytudományi osztály köréből. Kiadja a Magy. Tud. Akadémia. Második szám. Pest, Eggenberger Ferd. 1867. Füzve. Egy füzet.
 69. *Keleti Károly*: Visszapillantás közgazdaságunk egy negyed századára. Budapest, 1876. Akadémia könyvkiadó hivatala. Füzve. Egy füzet.
 70. *Konek Sándor dr.*: A magyar korona országainak legújabb népesedési mozgalmai, székfoglaló értekezés. Pest, 1868. Emich Gusztáv. Füzve. Egy füzet.
 71. *Kőrösi József*: Demológiai tanulmányok. I. A szülők korának befolyása a gyermekek halálukára. II. A szülők korának befolyása a gyermekek életerejére. Budapest, 1889. Füzve. Egy füzet.
 72. *Láng Lajos*: Magyar és osztrák államháztartás. Budapest, 1881. Az Akadémia könyvkiadó hivatala. Füzve. Egy füzet.
 73. *Láng Lajos*: Magyarország népmozgalma. 1880—1885. Budapest, 1888. Füzve. Egy füzet.
 74. *Ráth Zoltán*: Évtizedünk egyenesadó-reformjairól. Budapest, 1899. Füzve. Egy füzet.
 75. *Weisz Béla dr.*: A nemzetgazdaságtan és módszere, s a társadalmi tudományok terén való kutatás nehézségei. Budapest, 1880. A M. T. Akadémia könyvkiadó hivatala. Egy füzet.
 76. *Farkas Jenő dr.*: A betegápolás mint hivatás. Külön lenyomat a Nemzeti Nénevelésből. Félvász. Egy kötet.
 77. *Fekete Gyula dr.*: Az iszákosság, annak befolyása a társadalom életrendjére és az ellene való védelem irányelvei. Budapest, Pallas r.-t. 1891. Félvász. Egy kötet.
 78. *Fenyvessy Adolf*: Nemzetgazdasági írók tára. Ouesnay és Turgot munkáiból. Francziából fordította és bevezetéssel ellátta —. Budapest, Pallas irod. és nyomd. r.-t. 1887. Félvász. Egy kötet.
 79. *Fenyvessy Adolf*: A Pesti hazai első takarékpénztár egyesület ötven éves története. Az egyesület tulajdona, Budapest, 1890. Félvász. Egy kötet.
 80. *Félegyházi Ágost*: A budapesti áru- és értéktőzsde áruüzleti szokásai. Függelékül: az 1881. LIX. t.-cz.-nek a

- tőzsdei választott bíróság hatáskörére és eljárására vonatkozó határozmányai. Budapest, Khór és Wein, 1883. Félvászón. Egy kötet.
81. *Félegyházi Ágost dr.*: A tőzsdebíróság hatásköre és eljárása a törvény, a birói gyakorlat s a budapesti árú- és értéktőzsde választott bíróságának eljárási szabályai szerint. II-ik kiadás. Budapest, 1892. Grill Károly. Vászón. Egy kötet.
 82. *Félegyházy Ágost dr.*: A budapesti tőzsde könyve. A budapesti árú- és értéktőzsde egész szervezetére vonatkozó összes szabályzatok, törvények, az érvényben levő összes tőzsdei szokások, valamint a tőzsdei forgalmat érintő törvények teljes gyűjteménye. II-ik átdolgozott kiadás. Budapest, 1897. Grill Károly cs. és kir. udv. könyvkereskedése. Vászón. Egy kötet.
 83. *Félegyházi-Lendvay*: Tőzsdei értékpapírok. A budapesti tőzsdén jegyzett értékpapírok ismertetése és magyarázata. I—II. kötet. Budapest, 1896, a szerkesztők saját kiadása. Vászón. Két kötet.
 84. *Földes Béla dr.*: Értekezések az angol és francia nemzetgazdaságtan köréből. Foville, Giffen, Cliffe-Leslie, Bagehot, Stanley Jevons, Sime, Cairnes. Fordította ill. átdolgozta és jegyzetekkel ellátta —. Budapest, 1882. A M. Tud. Akadémia könyvkiadó hivatala. Félvászón. Egy kötet.
 85. *Földes Béla*: A munkásviszony egy modern gyárban. *Somogyi Manó dr.*: Aszocialista szövetkezetek Belgiumban. Adalék a szövetkezeti és munkásmozgalom történetéhez. Budapest, Pallas irod. és nyomd. r.-t. 1895. Félvászón. Egy kötet.
 86. *Földes Béla*: A nemzetgazdaság és pénzügytan vezérfonala. Harmadik átdolgozott kiadás. Budapest. Az Athenaeum irod. és nyomd. r.-t. kiadása 1900. Vászón. Egy kötet.
 87. *Földes Béla dr.*: Társadalmi gazdaságtan. I-ső kötet: A társ. gazdaságtan elemei. II-ik kötet: A társadalmi gazdaságtan alkalmazott és gyakorlati tanai. Budapest, 1899., 1901. Athenaeum r.-t. Füzve. Két kötet.
 88. *Földes Béla dr.*: Közgazdasági Értekezések. Budapest, 1902. Politzer Zsigmond és fia. Félvászón. Két kötet.
 89. *Gaal Jenő dr.*: Társadalmi béke a közgazdasági patriarchalizmus alapján. Budapest, Pallas irod. és ny. r.-t. 1896. Félvászón. Egy kötet.

90. *Gaal Jenő dr.*: A nemzetgazdaságtan rendszere. 2 részben. I-ső rész: annak elmélete. II-ik rész: annak alkalmazott tanai. Budapest, Athenaeum r.-t. 1899. Félbőr. Két kötet.
91. *Gazdaczimlára*, A magyar korona országainak —. A földművelésügyi m. kir. min. rendeletéből kiadja az orsz. közp. stat. hivatal. Budapest, 1897. Pesti könyvnyomda r.-t. Vászon. Egy kötet.
92. *Gelléri Mór*: A második orsz. iparos-gyűlés emlékkönyve Budapest, 1880. Kiadja a központi bizottság. Vászon. Egy kötet.
93. *Gelléri Mór*: A fővárosi iparosok köre tíz évi működése. 1873—1883. A választmány megbízásából. A kör sajátja. Budapest, 1883. Neyer Márk. Félvászon. Egy kötet.
94. *Gelléri Mór*: Oroszország ipara. Vázlatok az 1882. évi orosz nemzeti kiállítás alkalmából. Budapest, 1883. Dobrowsky és Franke. Félvászon. Egy kötet.
95. *Gelléri Mór*: A kiállítások története, fejlődése és jövődöbeli rendszeresítése. Budapest, Dobrowsky és Franke. 1885. Félvászon. Egy kötet.
96. *Gelléri Mór*: A magyar ipar úttörői, élet- és jellemrajzok. Budapest, Dobrowsky és Franke. 1887. Félvászon. Egy köt.
97. *Geml József*: Temesvár szab. kir. város statisztikája 1898-ban. Temesvár, 1900, Uhrmann Henrik. Félvászon. Egy kötet.
98. *Geöcze Sarolta*: Tanulmányok a magyar társadalom életéből. Budapest, Singer és Wolfner, 1896. Félvászon. Egy kötet.
99. *Gerlóczy Gyula dr.*: Fényűzés (Luxus) a társadalmi életben és a nemzetgazdaságtanban. Budapesten, 1874. Franklin társ. Félvászon. Egy kötet.
100. *Gerlóczy Gyula*: Nemzetgazdaságtan. II-ik kiadás, a hatodik részszel, vagyis az őstermelés, ipar, kereskedelem és közlekedési különös részszel bővítve. Budapest, 1888. Légrády testv. Félvászon. Egy kötet.
101. *Gerster Miklós*: A kézmivesség jövő alakulása. A kis ipar jövője. Előszóval ellátta: Szterényi József ministeri tanácsos. Koszoruzott pályamű. Kiadója: A magyar kereskedelmi és iparkamarák szakirodalmi alapja. Félvászon. Egy kötet. (Ajándék.)
102. *Gonda Béla*: Közgazdaságunk 1880-ban. Külön lenyomat az »Ellenőr«-ból. Első évfolyam. Bpest, 1881. Rudnyánszky A. könyvnyomdája. Félvászon. Egy kötet.

103. *Gorove László dr.*: Közgazdasági tanulmányok. Bpest, 1898. Hornyánszky könyvnyomdája. Füzve. Egy kötet.
104. *Goschen J. György*: A külföldi váltók árfolyamának elmélete. Angolból: Lobmayer János Ferencz. Budapest, 1891. Pfeifer Ferdinánd. Félvászson. Egy kötet.
105. *Grünwald József*: Az ipartörvény. 1884. évi XVII. t.-cz. A törvény hatályba lépésének napjától kezdve 1888. év végéig kiadott miniszteri rendeletekkel és elvi határozatokkal kiegészítette, valamint egyéb utalásokkal és jegyzetekkel ellátta —. Debreczen, 1890. Kiadja ifj. Csáthy Károly kir. gazd. tanintézeti és keresk. akadémiái könyvtáros. Félvászson. Egy kötet.
106. *Gyáripari termelési statisztikai felvételnél használt kérdőívek.* Hegedüs Sándor keresk. m. kir. minister rendeletéből az 1899. évben végrehajtott —. Budapest, 1899. Pesti könyvnyomda r.-t. Vászson. Egy kötet. (Ajándék.)
107. *Hajnik János*: Gazdasági és nemzetgazdasági dolgozatok. Bpest, 1875. Franklin társ. Félvászson. Egy kötet.
108. *Halász Sándor*: Cheque- és giro-rendszer. Különlenyomat a Közgazdasági Ismeretek Tárából. Budapest, 1898. Pallas. Félvászson. Egy kötet.
109. *Hegedüs Loránt dr. és Fellner Frigyes dr.*: A tőzsde megadóztatása. Bpest, 1895. Az Athenaeum r.-t. kiadása. Félvászson. Egy kötet.
110. *Helységnévtára*, A magyar korona országainak —. A keresk. m. kir. minister rendeletéből: Az országos közp. statisztikai hivatal. Budapest, 1895. Pesti könyvnyomda r.-t. Vászson. Egy kötet.
111. *Hertzka Tivadar dr.*: Szabadság, a jövő korszak társadalmi képe. Szerző engedélyével németből fordította dr. Herman Sándor. Székesfejérvár, 1893. Klökner Péter cs. kir. udv. kvkeresk. Félvászson. Egy kötet.
112. *Hertzka Tivadar dr.*: A bimetallismus és az agrárok Ausztria-Magyarországon. Bpest, 1897. Révai Leó udv. könyvkereskedése. Félvászson. Egy kötet.
113. *Hivatalos Közlöny*. Kiadja a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister. Hetedik évfolyam. (1—27. szám.) Budapest, 1899. Wodianer F. és fiai. Félbőr. Egy kötet. (Ajándék.)
114. *Horváth Ignác*: Az iparos-oktatás Bajorhonban, tekintettel honi viszonyainkra. Toldalék: A Poroszthonban 1870-ig fennállott ipartanodák átalakítására és újabb szervezetük

- felállítására vonatkozó rendeletek. Bpest, 1873. Athenaeum. Félvászón. Egy kötet.
115. *Horváth Pál dr.*: Nemzetgazdasági elvek. A XVIII. és XIX. században tartott országgyűlési munkálatokból kivonva. Pest, 1871. Athenaeum. Vászón. Egy kötet. (Két példány.)
 116. *Hume Dávid*: Közgazdasági tanulmányok. Angolból fordította: Kőrösy József, akad. lev. tag. Előszóval ellátta: Kautz Gyula akad. r. tag. Bpest, 1886. Pallas irod. és nyomdai r.-t. Félvászón. Egy kötet.
 117. *Hunfalvy János*: Európa államainak rövid statisztikája. Pest, 1868. Emich Gusztáv sajátja. Félvászón. Egy kötet.
 118. *Hunfalvy János*: A magyar-osztrák monarchia rövid statisztikája. Bpest, 1874. Athenaeum tulajdona. Félvászón. Egy kötet.
 119. *Hüberth Károly*: A postaintézet Magyarországon. Keletkezése, működése és fejlődése napjainkig. Kőszeg, 1886. Kőszegi József bizománya. Félvászón. Egy kötet.
 120. *Iparfelügyelők* tevékenysége 1901-ben. A magyar királyi —. Budapest, 1902. Füzve. Egy köt. (Három példány; ajándék.)
 121. *Iparoktatás* 1899—1901. években. Az — Kiadja a kereskedelemügyi m. kir. minister. Budapest, 1901. Félvászón. Egy kötet. (Két példány; ajándék.)
 122. *Ipolyi Arnold*: A magyar iparélet története fejlődése. Különnyomat a »Századok«-ból. Bpest, 1877. Athenaeum r.-t. Félvászón. Egy kötet.
 123. *Kaufmann Kamillo*: A gömörmegeyi bányaiipar viszonyai és felvirágzásának feltételei. A magyar orvosok és természetvizsgálók egri XIII. nagygyűlése által 200 frt jutalomra méltatott pályamű. Pest, 1869. Bickel Gusztáv bizománya. Félvászón. Egy kötet.
 124. *Kautz Gyula*: Nemzetgazdaságunk és a vámpolitika folytonos tekintettel törvényhozási feladatainkra és társadalmi teendőinkre az anyagi érdekek terén. Az Akadémia által 1000 forint díjjal koszoruzott pályamű. Pest, 1866. Heckenast Gusztáv. Félvászón. Két kötet.
 125. *Kautz Gyula*: A nemzetgazdasági eszmék fejlődési története és befolyása a közviszonyokra Magyarországon. Pest, 1868. Heckenast Gusztáv. Félvászón. Egy kötet.
 126. *Kautz Gyula*: A társulási intézmények a nemzetgazdaságban. A m. t. akadémia által koszoruzott pályamű. Pest, 1870. Ráth Mór. Félvászón. Két kötet.

127. *Kálnoki Henrik*: A kötelező koronaérték (az új pénz). A valutaszabályozás népszerű kitéje. Budapest, 1900. Pallas r.-t. Félvász. Egy kötet.
128. *Keleti Károly*: A népszámlálás. Pest, 1869. Ráth Mór. Félvász. Egy kötet.
129. *Keleti Károly*: Hazánk és népe a közgazdaság és társadalmi statisztika szempontjából. A m. t. akadémia nagy jutalmával kitüntetett mű. Második átdolgozott kiadás. Bpest, 1875. Ráth Mór. Vász. diszkötés. Egy kötet.
130. *Keleti Károly*: A Balkán félsziget némely országa és tartományainak közgazdasági viszonyai. Bpest, 1885. Pesti könyvny. r.-t. Félvász. Egy kötet.
131. *Keleti Károly és Beöthy Leó*: Magyarország statisztikája. Franklin társ. Félvász. Egy kötet.
132. *Keresk. és iparkamra*, A budapesti — : A magyar kereskedelmi és iparkamrák keletkezésének, fejlődésének és működésének története. 1850—1896. Első rész. Bpest, 1896. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvász. Egy kötet.
133. *Kerekgyártó Árpád*: Magyarország művelődésének története különös tekintettel az anyaország, úgyszintén Erdély, Horvát- és Tótország államélete kifejlésére. Első kötet: A vezérek kora. 887—100. Pest, 1859. Krupinszki János. Félvász. Egy kötet.
134. *Kiss Emil*: Az állami kötelező állatbiztosítás. Az állatbiztosítási törvényjavaslatokra tett észrevételekkel. Zilah, 1894. Seress Samu. Félvász. Egy kötet.
135. *Kohn Dávid*: A gabona-határidőüzlet. Bpest, 1890. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvász. Egy kötet.
136. *Kohn Dávid dr.*: Adók reformjáról. Bpest, 1894. Singer és Wolfner. Félvász. Egy kötet.
137. *Kondor Béla*: A tőzsdei értékpapirokról, a váltó kivételével. Pécs, 1895. Engel Lajos. Félvász. Egy kötet.
138. *Konek Sándor*: A statisztika elmélete. Győr, 1847. Özv. Streibig Klára. Félvász. Egy kötet.
139. *Konek Sándor dr.*: Magyar birodalom statisztikai kézikönyve. Folytonos tekintettel Ausztriára. Bpest, 1875. Franklin társ. Félvász. Egy kötet.
140. *Kormos Alfréd*: A felügyelő bizottsági tagok jogai, kötelességei és felelőssége. Bpest, 1897. Apollo irod. és nyomdai r.-t. Vász. Egy kötet.

141. *Korona és fillér. Hogy leszünk az új pénzzel?* Negyedik kiadás. Deutsch Zsigmond és társa. Füzve. Egy füzet.
142. *Kozma Gyula*: Magyarország összehasonlító statisztikája. Bpest, 1879. Tettei Nándor és társa. Félvászón. Egy kötet.
143. *Kőrösi József*: Előleges jelentés az 1870. évi jan. 1-én történt pesti népszámlálás eredményeiről. Pest, 1871. Ráth Mór bizománya. Ráth Mór bizománya. Félvászón. Egy kötet.
144. *Kőrösi József*: Az 1875. és 1874. évi budapesti építkezések. Bpest, 1875. Félvászón. Egy kötet.
145. *Kőrösi József dr.*: Budapest székesfőváros statisztikai hivatalának közleményei. XXV. Budapest fővárosa az 1891-ik évben. A népleírás és népszámlálás eredményei. Harmadik kötet. Bpest, 1898. Grill Károly udv. vkkeresk. Félvászón. Egy kötet.
146. *Kőrösi József dr.*: Budapest székesfőváros statisztikai hivatalának közleményei. XXVI. Budapest székesfőváros halandósága az 1886—1890. években és annak okai. Bpest, 1898. Grill Károly udv. könyvk. Félvászón. Egy kötet.
147. *Kőrösi József dr.*: Budapest székesfőváros statisztikai hivatalának közleményei. XXVII. Az 1896. évi november 15-én tartott népösszeírás eredményei. Bpest, 1898. Grill Károly udv. könyvk. Félvászón. Egy kötet.
148. *Kőrösi József dr.*: Budapest székesfőváros statisztikai hivatalának közleményei. XXVIII. Az 1885—1895. évi budapesti építkezések. Bpest, 1898. Grill Károly udv. könyvk. Félvászón. Egy kötet.
149. *Kőváry László*: Az életbiztosítás rendszere. Bpest, 1884. Knoll Károly és társa akad. könyvk. Félvászón. Egy kötet.
150. *Közgazdasági Lexikon*. Első kötet: Absentismus—hübériség. Második kötet: Időbér—Munkástózsde. Harmadik kötet: Munkásvédelem—Zsellérek. Félbőr. Három kötet.
151. *Közmunka és közlekedési ministerium*: A hazai közmunka és közlekedési ügyek története és fejlődése. Bpest, 1885. Hornyánszky Viktor. Félvászón. Egy kötet.
152. *Králitz Lajos*: A huszadik század sociálpolitikájának története. Bpest, 1895. Franklin társ. Félvászón. Egy kötet.
153. *Kreutzer Béla dr.*: A munkaközvetítés külföldön és hazánkban. Bpest, 1896. Pallas irod. és nyomdai r.-t. Félvászón. Egy kötet.
154. *Kubinyi Lajos*: Viszonyaink és teendőink, vagyis azon

- okok, a melyek köznemzeti fejlődésünket gátolják és azon elvek és intézmények, melyek ezt előmozdítják. Pest, 1866. Emich Gusztáv. Félvászón. Egy kötet.
155. *Kubinyi Lajos* : Közgazdaságunk életfeltételei és a munkásosztályok főbb teendői. Bpest, Aigner Lajos. Félvászón. Egy kötet.
156. *Kubinyi Lajos* : Nemzetgazdasági statisztika. A földmivelés, ipar és kereskedelem helyes arányai Magyarországon. Bpest, Aigner Lajos. Félvászón. Egy kötet.
157. *Kubinyi Lajos* : A szabad forgalom nemzetgazdasági értéke és teendőink a közlekedés-ügyben. Bpest, 1880. Franklin r.-t. Félvászón. Egy kötet.
158. *Jász Géza* : A fejlődés törvényei különös tekintettel a társadalmi és gazdasági életre. Bpest, 1895. Az Athenaeum r.-t. bizománya. Félvászón. Egy kötet.
159. *Jelentése*, A kereskedelemügyi m. kir. ministernek 1888. évi működéséről a törvényhozás elé terjesztett —. Bpest, 1889. Hornyánszky könyvnyomdája. Félvászón. Egy kötet. (Ajándék.)
160. *Jelentése*, A kereskedelemügyi m. kir. ministernek 1889. évi működéséről a törvényhozás elé terjesztett —. Bpest, 1890. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet. (Ajándék.)
161. *Jelentése*, A kereskedelemügyi m. kir. ministernek 1890. évi működéséről a törvényhozás elé terjesztett —. Bpest, 1891. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet. (Ajándék.)
162. *Jelentése*, A kereskedelemügyi m. kir. ministernek 1891. évi működéséről a törvényhozás elé terjesztett —. Bpest, 1892. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet. (Ajándék.)
163. *Jelentése*, A kereskedelemügyi m. kir. ministernek 1892. évi működéséről a törvényhozás elé terjesztett —. Bpest, 1893. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet. (Ajándék.)
164. *Jelentése*, A kereskedelemügyi m. kir. ministernek 1893. évi működéséről a törvényhozás elé terjesztett —. Bpest, 1894. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet. (Ajándék.)
165. *Jelentése*, A kereskedelemügyi m. kir. ministernek 1894. évi működéséről a törvényhozás elé terjesztett —. Bpest,

1895. Pallas könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet. (Ajándék.)
166. *Jelentése*, A kereskedelemügyi m. kir. miniszternek 1895. évi működéséről a törvényhozás elé terjesztett —. Bpest, 1896. Pallas könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet. (Ajándék.)
167. *Jelentése*, A kereskedelemügyi m. kir. miniszternek 1897. évi működéséről a törvényhozás elé terjesztett —. Bpest, 1898. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet. (Ajándék.)
168. *Jelentés és statisztikai évkönyv*, A magyar kir. kormány 1898. évi működéséről és az ország közállapotáról szóló —. Bpest, 1899. Athenaeum r.-t. Félvászón. Egy kötet. (Ajándék.)
169. *Jelentés és statisztikai évkönyv*, A magyar kir. kormány 1899. évi működéséről és az ország közállapotáról szóló —. Bpest, 1900. Athenaeum r.-t. Félvászón. Egy kötet. (Ajándék.)
170. *Láng Lajos*: Magyarország statisztikája. Keleti Károly és Jekelfalussy József közreműködésével szerkesztette —. Első kötet: Magyarország népességi statisztikája. Második kötet: Magyarország gazdasági statisztikája. Bpest, 1887. Athenaeum r.-t. Félvászón. Két kötet.
171. *Lexikona*, Az Athenaeum kézi —. A tudományok enciklopédiája, különös tekintettel Magyarországra. Szakférfiak közreműködésével szerkeszti: Acsády Ignác dr., a m. t. Akad. lev. tagja. Első kötet: A—K. Ötvennégy térképpel és műmelléklettel. Második kötet: L—Z. Negyvenkét térképpel és műmelléklettel. Bpest, az Athenaeum r.-t. kiadása. Félbőr. Két kötet.
172. *Lipthay Sándor*: Gróf Széchenyi István műszaki alkotásai. A m. t. akadémia megbízásából. Bpest, 1896. Athenaeum r.-t. Félvászón. Egy kötet.
173. *Lónyay Menyhért gróf*: A bankügy. Bpest, 1875. Félvászón. Egy kötet.
174. *Losonczy Gyula*: Magyarország közgazdasági politikájának tévedései. Bpest, 1887. Athenaeum r.-t. Félvászón. Egy k.
175. *Lugossy Béla*: A szociális kérdésről. Második kiadás. Bpest, Aigner Lajos. Félvászón. Egy kötet.
176. *Magyar Compass*. Pénzügyi évkönyv. Mihók Sándortól, illetve Armbruster Jakab és dr. Nagy Sándortól, illetve

- dr. galánthai Nagy Sándortól. VI. (1878.), XV. (1887.), XVII. (1889—90.), XX. (1892—93.), XXIII. (1895—96.) két rész, XXV. (1897—98.) II. rész, XXVI. (1898—99.) két rész, XXVIII. (1900—901.) két rész. Félvászón, illetve vászon. Tizenegy kötet.
177. *Magyar statisztikai évkönyv*. Új folyam. II. (1894.) és IV. (1896.) kötet. A ker. m. kir. minister rendeletéből kiadja az orsz. központi statisztikai hivatal. Budapest, Athenaeum r.-t. 1895. és 1897. Vászón. Két kötet.
178. *Magyar statisztikai közlemények*. Új folyam. I. kötet.: A magyar korona országaiban az 1891. év elején végrehajtott népszámlálás eredménye. I. rész: Általános népleírás. A keresk. m. kir. minister rendeletéből szerkeszti és kiadja az orsz. közp. statisztikai hivatal. Budapest, 1893. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet.
179. U. az: IV. kötet: A magyar korona országainak 1892. évi áruforgalma. Budapest, 1893. Athenaeum r.-t. Vászón. Egy kötet.
180. U. az: V. kötet: A magyar korona országainak 1890—91. évi népmozgalma 2 grafikai térképpel. Budapest, 1895. Athenaeum r.-t. Vászón. Egy kötet.
181. U. az: VII. kötet: A magyar korona országainak 1893. évi áruforgalma. Budapest, 1894. Athenaeum r.-t. Vászón. Egy kötet.
182. U. az: VIII. kötet: A magyar korona országainak 1892. és 1893. évi népmozgalma. Budapest, 1895. Athenaeum r.-t. Vászón. Egy kötet.
183. U. az: IX. kötet: Magyarországon 1893. év január 31-én végrehajtott cigányösszeírás eredményei. Budapest, 1895. Athenaeum r.-t. Vászón. Egy kötet.
184. U. az: X. kötet: A magyar korona országainak 1894. évi áruforgalma. Budapest, 1895. Athenaeum r.-t. Vászón. Egy kötet.
185. U. az: XI. kötet. A magyar korona 1893—94. évi mezőgazdasági termelése. Budapest, 1895. Athenaeum r.-t. Vászón. Egy kötet.
186. U. az: XII. kötet. Magyarország népessége a pragmática sanctio korában 1720—21. Budapest, 1896. Athenaeum r.-t. Vászón. Egy kötet.
187. U. az: XIII. kötet. Magyarország malomipara 1894-ben. Vászón. Egy kötet.

188. U. az : XIV. kötet : A magyar korona országainak 1895. évi külkereskedelmi forgalma. Budapest, 1896. Athenaeum r.-t. Vászón. Egy kötet.
189. U. az : XV. kötet : A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája. I. rész : A magyar mezőgazdasági statisztika fejlődése s az 1895. VIII. t.-cz. alapján végrehajtott összeírás főbb eredményei községenként. Budapest, 1897. Pesti könyvnyomda r.-t. Vászón. Egy kötet.
190. U. az : XVI. kötet : A magyar korona országainak hitelintézetei 1894-ben. Budapest, 1897. Athenaeum r.-t. Vászón. Egy kötet.
191. U. az : XVII. kötet : A magyar korona országainak 1896. évi külkereskedelmi forgalma. Budapest, 1897. Athenaeum r.-t. Vászón. Egy kötet.
192. U. az : XIX. kötet : Tűzkárok 1895—96. évben. Budapest, 1898. Athenaeum r.-t. Vászón. Egy kötet.
193. U. az : XX. kötet : A magyar korona országainak 1897. évi külkereskedelmi forgalma. Budapest, 1898. Athenaeum r.-t. Vászón. Egy kötet.
194. U. az : XXI. kötet : A magyar korona országainak vasutai 1894—95. és 96-ban. Budapest, 1899. Pesti könyvnyomda r.-t. Vászón. Egy kötet.
195. U. az : XXII. kötet : A magyar korona országainak 1897. évi népmozgalmi statisztikája. Budapest, 1900. Pesti könyvnyomda r.-t. Vászón. Egy kötet.
196. U. az : XXIII. kötet : A magyar korona országainak 1898. évi külkereskedelmi forgalma. Budapest, Athenaeum r.-t. Vászón. Egy kötet.
197. U. az : XXIV. kötet : A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája. III. rész : A gazdaságok megoszlása jelleg és nagyság szerint. Budapest, 1900. Pesti könyvnyomda r.-t. Vászón. Egy kötet.
198. *Mariska Vilmos dr.* : Az államgazdaságtan kézikönyve. Negyedik átdolgozott kiadás. Budapest, Franklin társ. 1899. Félvászon. Egy kötet.
199. *Mallekovits Sándor dr.* : Magyarország törvényei s országgyűléseinek működése nemzetgazdasági tekintetben különösen a XVIII. század óta. Pest, Kugler Adolf tulajdona, 1865. Félvászon. Egy kötet.
200. *Mallekovits Sándor dr.* : Nemzetgazdaságtan. Pest, 1867. Pfeifer Nándor bizománya. Vászón. Egy kötet.

201. *Mattekovits* Sándor dr.: A kereskedelmi szakoktatás. Tekintettel a kereskedelmi tanintézeteknek jelenlegi állapotára s a nálunk létesítendő reformokra. A magy. t. Akadémia által a Dóra Szilárd díjjal koszoruzott pályamű. Pest, Athenaeum kiadása. 1872. Félvászón. Egy kötet.
202. *Mattekovits* Sándor dr.: A kereskedelem története. A pesti kereskedelmi akadémia megbízásából írta —. Pesti könyvnyomda r.-t. 1873. Félvászón. Egy kötet.
203. *Mattekovits* Sándor dr.: A részvénytársulati ügy törvényhozói szempontból. Budapest, Eggenberger-féle magy. akad. könyvkeresk. 1874. Félvászón. Egy kötet.
204. *Mattekovits* Sándor: A vasuti különbözeti viteldijak. A m. t. akadémia által dicsérettel kitüntetett pályamű. Budapest, a magy. t. Akadémia könyvtárusi hivatala. 1875. Félvászón. Egy kötet.
205. *Mattekovits-Szterényi*: Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota ezeréves fennállásakor és az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye. Budapest, 1897. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Kilencz kötet.
206. *Máygráber* Ágoston: A dockrendszer s annak alkalmazása a Budapesten felállítandó közraktárakra. Pest, 1865. Pollák testv. Félvászón. Egy kötet.
207. *Mezőfi* Vilmos: Az igazi szocialismus. Harmadik népiesen átdolgozott kiadás. Budapest, 1894. Kun S. kiadása. Félvászón. Egy kötet.
208. *Mezőgazdasági* statisztikája, A magyar korona országainak —. Harmadik kötet: Mezőgazdasági termelés 1895—96. évben. A földm. minister rendeletéből kiadja az orsz. közp. statisztikai hivatal. Bpest, 1897. Pesti könyvnyomda r.-t. Vászón. Egy kötet.
209. *Miklós* Ödön: Budapesttől Chicagoig és tovább. Bpest, 1894. Pesti könyvny. r.-t. Félvászón. Egy kötet.
210. *Milhoffer* Sándor: A mezei munkásviszonyok hazánkban. A m. t. akadémia által az első m. ált. bizt. társ. díjával jutalmazott pályamű. Bpest, 1898. Athenaeum r.-t. Félvászón. Egy kötet.
211. *Milléniumi* Értesítő az ipari szakoktatás állapotáról 1878—1896. Temesvár. Vászón. Egy kötet.
212. *Mintatervek*, építkezési utasítások. Kiadja a vallás- és közoktatásügyi minister. Bpest, Wodianer F. és fiai. Félvászón. Egy kötet. (Ajándék.)

213. *Moldoványi István dr.*: 1893. évi XXVIII. t.-czikk az ipari és gyári alkalmazottaknak baleset elleni védelméről és az iparfelügyelőről. Bpest, 1899. Pesti könyvny. r.-t. Vásznon. Egy kötet.
214. *Molnár Lajos*: A cselédügy és a helyközvetítői intézmény rendezéséről. Bpest, 1892. Lampel Róbert (Wodianer és fiai). Félvásznon. Egy kötet.
215. *Mudrony Pál*: Magyar köztársasági bank. Pest, 1870. Aigner Lajos. Félvásznon. Egy kötet.
216. *Mudrony Soma*: A vámügy és Magyarország közgazdaságának újjászervezése. 1874. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvásznon. Egy kötet.
217. *Mudrony Soma*: Iparpolitikai tanulmányok a hazai ipar emelése tárgyában. Az orsz. magyar iparegyesület kutatásai és tanácskozásai nyomán. Függelék: az iparegyesület által a fontosabb hazai iparágak állása és emelésének eszközei iránt eszközölt ankét munkálatai és pedig: kérdőpontok, válaszok és szakosztályi határozatok. Bpest, 1877. Kiadja az orsz. iparegyesület. Félvásznon. Egy kötet.
218. *Mudrony Soma*: A vámkérdés megoldása. Az orsz. iparegyesület megbízásából. Bpest, 1896. Az orsz. iparegyesület kiadványa. Félvásznon. Egy kötet.
219. *Mudrony Soma*: A munka szerepe a közgazdaságban. Iparosok olvasótára. Második évfolyam. Első szám. Szerk.: Mártonfy Márton és Szterényi József. Bpest, 1896. Lampel Róbert (Wodianer és fiai). Félvásznon. Egy kötet.
220. *Mutschenbacher Viktor dr.*: A kereskedelem története rövid előadásban. Harmadik kiadás. Pécs, 1894. Kiadja: Engel Lajos. Félvásznon. Egy kötet.
221. *Nagy Ferencz dr.*: A kereskedelmi társaságok jogi természet, különös tekintettel a főbb európai törvényhozásokra. Bpest, 1878. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvásznon. Egy kötet.
222. *Nagy Ferencz dr.*: A gazdasági és ipari hitelszövetkezetekről szóló törvény 1898: XXIII. t.-cz. magyarázata. Bpest, 1898. Grill Károly. Félvásznon. Egy kötet.
223. *Nagy Imre, Véghely Dezső és Nagy Gyula*: Zala vármegye története. Bpest, 1890. Kiadja Zala vármegye közönsége.
• Félvásznon. Két kötet.

224. *Navratil Ákos*: Smith Ádám rendszere és ennek bölcseleti alapja. Bpest, 1898. Eggenberger-féle könyvkereskedés (Hoffmann Alfréd). Félvászón. Egy kötet. (Ajándék.)
225. *Navratil Ákos dr.*: A gazdasági élet elemi jelenségei. Bpest, 1901. Politzer Zs. és fia könyvkereskedése. Félvászón. Egy kötet. (Ajándék.)
226. *Naptára*. A magyar iparos képes családi —. 1901. közön-séges évre. Bpest, Athenaeum. Füzve. Egy kötet. (Ajándék.)
227. *Neumann Ármin dr.*: A védjegyek oltalmáról szóló törvény magyarázata. (1890: II. t.-cz.) Bpest, 1892. Athenaeum r.-t. Vászón. Egy kötet.
228. *Oláh György*: Munkásügyünk. Gyula, 1898. Dobay János. Félvászón. Egy kötet.
229. *Ormós Zsigmond*: Árpádkori művelődésünk története. Bpest, 1883. Athenaeum r.-t. Félvászón. Egy kötet.
230. *Országos központi hitelszövetkezet igazgatóságának és fel-ügyelő bizottságának jelentése és harmadik évi zár-számadása az 1901. üzleti évről. Az 1898: XXIII. t.-cz. alapján alakult —. Bpest, 1902. Pátria irodalmi vállalat és nyomdai r.-t. Füzve. Egy füzet.*
231. *Ortvay Tivadar*: Pozsony város története. Pozsony, 1894. Stampfel Károly bizománya. Félvászón. Két kötet.
232. *Pap Dávid dr.*: Quota, vámszövetség, bank. Bpest, 1896. Athenaeum r.-t. Félvászón. Egy kötet.
233. *Pisztóry Mór dr.*: Rövid vázlata a nemzetgazdaságtan, váltójog és kereskedelem alapfogalmainak. Pozsony, 1891. Bpest. Stampfel Károly. Félvászón. Egy kötet.
234. *Pólya Jakab*: A gazdasági válság. A magyar t. Akadémia megbízásából irt és a Pesti hazai első takarékpénztár által alapított 2000 frtos Fáy-díjjal jutalmazott pályamű. Bpest, 1890. Az Athenaeum r.-t. kiadása. Félvászón. Egy kötet.
235. *Posta, távirda és távbeszélő statisztikája*, 1898. évről. A magyar —. A keresk. m. kir. minister rendeletéből kiadja: a m. kir. posta- és távirda-vezérigazgatóság. Szeged, 1899. Endrényi Imre. Félvászón. Egy kötet.
236. *Pusztai Ferencz*: Magyar Nyomdászat. Havi közlöny. Tizen-negyedik kötet. Kilenczedik füzet. Bpest. Egy füzet.
237. *Rácz Vilmos*: A buza a nemzetközi piacon. A buza ter-melése és forgalma különös tekintettel a magyar buzára. Bpest, 1885. Szerző tulajdona. Félvászón. Egy kötet.

238. *Ricardo* Dávid : A közgazdaság és adózás alapelvei. Fordította : Láng Lajos. Bpest, 1892. Pallas irod. és nyomdai r.-t. Füzve. Egy kötet.
239. *Richter* Jenő : A socialismus diadala után. Fordította : Zigány Árpád. Bpest, 1899. Franklin társ. Félvász. Egy kötet.
40. *Rodiczky* Jenő dr : A nemzetközi gazdakongresszusról (tartott 1896 szept. 17—20.) szóló főjelentés. Bpest, 1897. Félvász. Egy kötet.
241. *Rósa* Lajos : Az 1867-iki párisi világkiállítás. Pest, 1868. Emich Gusztáv, magyar akadémiai nyomdász. Félvász. Egy kötet.
242. *Roscher* Vilmos : A nemzetgazdaság a klasszikai ó-korban. (Németből : L. A.) Bpest, 1884. Franklin társ. Félvász. Egy kötet.
243. *Roscher* Vilmos : A nemzetgazdaság alaptanai. Iskolai és magánhasználatra. Magyarra fordította : Kiss János. Bpest, 1895. Athenaeum r.-t. kiadása. Félvász. Egy kötet.
244. *Róth* Pál dr. : A vétel rendszere a kereskedelmi jogban, különös tekintettel a magyar kereskedelmi törvényre. Bpest, 1890. Singer és Wolfner. Félvász. Egy kötet.
245. *Rubinek* Gyula : Kiegészésünk Ausztriával. Bpest, 1896. Patria r.-t. Vász. Egy kötet.
246. *Rubinek* Gyula : A jövő vámpolitikája és új vámtarifánk. Bpest, 1900. A Stephaneum nyomdája. Félvász. Egy kötet.
247. *Samson-Himmelstjerna* H. : A parasztok és nemesek elzülése Oroszországban. Első és második rész. Bpest, 1892. Athenaeum r.-t. Félvász. Egy kötet.
248. *Schmidt* József dr. : A magyar gazda hitele. Az osz. magy. gazd. egyes. által 2000 forint díjjal jutalmazott pályamunka. Budapest, 1886. Pallas irod. és nyomdai r.-t. Félvász. Egy kötet.
249. *Schmitt* Jenő dr. sajtópere. Az állam az igazság ítélőszéke előtt. Kiadja a budapesti anarkista-csoport. Bpest, 1897. Robiczek Zsigmond könyvkeres. Félvász. Egy kötet.
250. *Schwarz* Gyula : Az athenei alkotmányjog történelmének korszakából. Budapest, 1879. Zilahy Samu Félvász. Egy kötet.
251. *Schwarz* Bódog : Agio-tanulmányok. Külön lenyomat a »Nemzetgazdasági Szemle« 1884. évi folyamából. Bpest, 1884. Kilián Frigyes. Félvász. Egy kötet.

252. *Semmler* Henrik : A gazdaság termelés terén mutatkozó amerikai versenynek jelentősége és valódi okai. Szabadon fordította Tomsits István. Budapest, 1883. Franklin társ. Félvászón. Egy kötet.
253. *Sismondi* János : A nemzetgazdaságtan újabb elmélete Fordította : Enyedi Lukács. Budapest, 1899. Pallas irod. és nyomdai r.-t. Félvászón. Egy kötet.
254. *Smith* Ádám : Vizsgálódás a nemzeti vagyonosság természetéről és okairól. Fordította : Enyedi Lukács és Pólya Jakab ; bevezetéssel ellátta : Kautz Gyula. Budapest, I—II. kötet 1892-ben, IV—V. kötet 1899-ben jelent meg a Pallas irod. és nyomdai r.-t.-nál. Félvászón. Két kötet.
255. *Somogyi* Manó dr. : A munkásosztalék. Társadalomgazdasági tanulmány. Budapest, 1894. Kilián Frigyes. Félvászón. Egy kötet.
256. *Somogyi* Manó dr. : Sociálpolitikai tanulmányok. Budapest, 1900. Kilián Frigyes utóda Félvászón. Egy kötet.
257. *Statistikai közlemények*. Kiadja a Magyar Tud. Akadémia stat. bizottmánya : Pest, 1872. Eggenberger Ferd. Vászón. Három kötet.
258. *Sugár* Ignác, A kisipar sorsa. A magyar kereskedelmi és iparkamarák szakirodalmi pályázatán jutalmat nyert pályamű. A magyar kereskedelmi és iparkamarák szakirodalmi alapjának kiadása. Singer és Wolfner, Budapest, Félvászón. Egy kötet.
259. *Szabó* Ervin : A budapesti kereskedelmi és iparkamara könyvtárának katalógusa. Budapest, 1902. Pesti könyvny. r.-t. Félvászón. Egy kötet.
260. *Szabó* Gyula : A keskenynyomú vasutak hivatása közlekedési eszközeink sorában. Kiváló tekintettel a magyar Alföldre. A gróf Lónyay-féle díjjal jutalmazott pályamű. Budapest, 1874. Kilián Frigyes. Félvászón. Egy kötet.
261. *Szathmáry* György : A amerikai verseny és magyar mezőgazdaság. Bpest, 1882. Ráth Mór Félvászón. Egy kötet.
262. *Szathmáry* Károly : Az Alföld és Fiume. Nemzetgazdasági különösen közlekedési szempontból. Pest, 1864. Ráth Mór bizománya. Félvászón. Egy kötet.
263. *Szathmáry* Károly : Az olcsó vasutakról. Az orsz. magyar gazd. egyesület közgazdasági szakosztályából kiküldött bizottmány munkálata. Pest, 1865. Emich Gusztáv. Félvászón. Egy kötet.

264. *Szathmáry* Károly: Magyarország anyagi érdekei. Nemzetgazdasági folyóirat I. füz. Pest, 1865. Emich Gusztáv. Félvászón. Egy kötet.
265. *Szádeczky* Lajos dr.: Régi erdélyi lakodalom, történeti korrajz 3 képben. Kolozsvár, 1901. Ajtai K. Albert. Félvászón. Egy kötet. (Ajándék.)
266. *Szegedi-Maszák* Elemér dr.: Az ipari munkások baleset ellen való védelme és az első segélyben való részesítése. Külön lenyomat a »Magyar Ipar« 3-ik számából. Budapest, 1900. Neumayer Ede könyvnyomdája. Füzve. Egy példány. (Ajándék.)
267. *Szendregy* János dr.: Miskolcz város története. Első kötet. Miskolcz 1886. Kiadja Miskolcz város közönsége. Félvászón. Egy kötet.
268. *Széchenyi* István gróf: »Blick«-je. Közli: k. Papp Miklós. II-ik kiadás. Kolozsvártt, kiadja: k. Papp Miklós. Félvászón. Egy kötet.
269. *Széchenyi* István gróf: Önismeret. (Döblingi kézirataiból). Budapest, 1875. Az Athenaeum irod. és nyomdai r.-t. kiadása. Füzve. Egy kötet.
270. *Székely* Sámuel: Politikai, és közgazdasági évkönyv. Politika, közgazdaság, hadügy, kultúra, főváros. 1900. Budapest, 1900. Singer és Wolfner. Vászón. Egy kötet.
271. *Szmrecsányi* Arisztid: Önálló vámterület és védvám. Bpest, 1875. Pfeifer Ferdinánd bizománya Félvászón. Egy kötet.
272. *Szójka* Gyula: A debreczeni kereskedelmi akadémia emlékkönyve a nemzet ezredéves ünnepére 1896. Debreczen, a város nyomdája. Félvászón. Egy kötet.
273. *Szterényi* József: Hazánk a keleti kereskedelemben. Különös tekintettel Erdélyre. Kolozsvár, Ajtai K. Albert. Félvászón. Egy kötet. (Ajándék.)
274. *Szterényi* József: Az iparoktatás külföldön. I. rész: Ausztria és Baden. Budapest, 1895. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet. (Ajándék.)
275. *Szterényi* József: Iparoktatási évkönyv 1898. A keresk. m. kir. minister megbízásából. Bór. Egy kötet. (Ajándék.)
276. *Szterényi* József: Magyar Közgazdasági Értesítő. A keresk. magy. kir. minister megbízásából Budapest, 1899. Pesti könyvnyomda r.-t. Vászón. Egy kötet. (Ajándék.)
277. *Szterényi* József: Magyar Közgazdasági Értesítő. 1899. Január hó, I-ső füzet. Füzve. Egy füzet. (Ajándék.)

278. *Szterényi József* : Magyar Közgazdasági Ertesítő. 1899 ápril. hó II. füzet. Budapest, 1899. Pesti könyvny. r.-t. 3 péld. Füzve. (Ajándék.)
279. *Szüts Mihály* : A jégkár ellen való biztosítás és a károk becslése. Debreczen, 1890. A város könyvnyomdája. Félvász. Egy kötet.
280. *Taray Andor* : A bankügyről. Budapest, 1874. A szerző tulajdona. Félvász. Egy kötet.
281. *Telkes Simon* : Magyarország mezőgazdasági nyersterméneinek és némely főbb mezőgazdasági iparkészítményeinek behozatala és kivitele. Budapest, 1884. Wilkens és Waidl. Félvász. Egy kötet.
282. *Thallóczy Lajos* : Utazás a Levantében. A keleti kereskedelem története Magyarországon. Budapest. Pfeifer N. biz. 1882. Félvász. Egy kötet.
283. *Thirring Gusztáv dr.* : Budapest székesfőváros statisztikai évkönyve. I-só és II-ik évfoly. I-só évfolyam : 1874—1894. II-ik évfolyam : 1895—96. Budapest u. Berlin, C. Grillsche Hofbuchhandlung. Puttkammer u. Mühlbrecht. 1896. Vász. Két kötet.
284. *Tisza István* : Valutánk rendezéséről. Budapest, Franklin társ. 1890. Félvász. Egy kötet.
285. *Tisza István* : Magyar agrárpolitika. A mezőgazdasági termények árnyatlásának okai és orvosszerei. Második kiadás. Budapest, Az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája. 1897. Félvász. Egy kötet.
286. *Török János* : Töredékek gróf Széchenyi István fennmaradt kézírataiból. I-só kötet : Hunnia. Pesten, kiadja Heckenast Gusztáv. 1858. Vász. Egy kötet.
287. *Varjassy Árpád* : Miképen szervezzük ipariskoláinkat ? különös tekintettel a budapesti ipartanodák szervezetére. Temesvár, 1880. Magyar-féle könyvnyomda. Félvász. Egy kötet.
288. *Verus dr.* : A szociális kérdés hajdan és most. Szerző sajátja. A Szt.-Gellért kath. műintézet nyomása. Bpsten, 1899. Félvász. Három kötet.
289. *Villám* : Székelyföld veszedelemben. Budapest, 1884. Zilahi Samu bizománya. Félvász. Egy kötet.
290. *Wenzel Gusztáv* : Magyarország városai és városjogai a multban és jelenben. Tanulmány az összehasonlító jog-

- tudomány szempontjából. Budapest, 1877. A Magy. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatala. Félvászón. Egy kötet.
291. *Wohlmuth* Sándor : A lotto és az európai osztálysorsjátékok. Budapest, 1895. Grill Károly. Félvászón. Egy kötet.
292. *Zichy* Jenő gróf: Emlékirat a magyar ipar fejlesztése érdekében. Budapest, 1880. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet.
293. *Zichy* Jenő gróf: A vámszövetség kérdéseinek megoldásáról. Bpest, Grill Károly 1886. Félvászón. Egy kötet.

Ezen magyar szakkönyvtár, de az alább említendő idegen nyelvű szakmunkák gyűjteménye is célszerűen lesz kiegészíthető az alábbi két gyűjteményből, melyekhez a Társadalmi Múzeum már az eddig felsorolt munkák beszerzése *után* jutott.

A budapesti kereskedelmi és iparkamara új helyiségeibe költözvén, egyúttal könyvtárát is újból rendezte. Ez alkalommal számos duplicatumot selejtezett ki. E könyveket a kereskedelemügyi m. kir. minister ur megkeresésére a kamara készséggel bocsájtotta a Társadalmi Múzeum rendelkezésére. E munkák a következők:

1. *Acta fasciculi* II. 1881—82. Kolozsvár 1882. Stein János. Félvászón. Egy kötet.
2. *Adóreformok*, Az — tárgyában a m. kir. pénzügyminister által összehívott szakbizottmányok munkálatainak összeállítása. I. rész: földadó. Budán, 1870. M. kir. államnyomda. Félvászón. Egy kötet.
3. U. az: III. rész: Jövedelem- és személykereseti adó. 1807. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet.
4. U. az: IV. rész: Czukoradó. 1870. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet.
5. U. az: V. rész: Szeszadó. 1870. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet.
6. U. az: VI. rész: Sójövedék. 1870. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet.
7. U. az: VII. rész: Dohányjövedék. (I-só kötet.) Félvászón. Egy kötet.

8. U. az : VII. rész : Dohányjövedék. (2-ik kötet.) Budán, 1870.
M. kir. államnyomda. Félvászón. Egy kötet.
9. U. az : VII. rész : Dohányjövedék. (3-ik kötet.) Budán,
1870. Magyar kir. államnyomda. Félvászón. Egy kötet.
10. *Apáthy István dr.* : A m. kereskedelmi törvénykönyv terve-
zete. A magyar kereskedelmi ministerium megbízásából.
Budapest, Franklin társ. 1878. Félvászón. Egy kötet.
11. *Apercue des écoles et des autres Institutions instructives*
pour les ouvriers de manufacture de Twer. Moscou, 1900.
H. Liessner. Félvászón. Egy kötet.
12. *Ausstellung, Die nationale* —, in Constantinopel 1863. Bericht
von dr. Alexander Dorn. Leipzig, Ottó Wigand. 1864. Fél-
vászón. Egy kötet.
13. *Ausstellung, Internationale* —, zu Paris 1867. Katalog der öst.
Abtheilung. Wien, Verlag des k. k. Central-Comités für die
Pariser Ausstellung. Félvászón. Egy kötet.
14. *Auszeichnungen* bei der allg. deutsch. Industrie-Ausstellung
in München. Von der Beurtheilungscommission zuer-
kannte —. München, 1854. J. G. Weiss. Félvászón. Egy kötet.
15. *Barb, H. A.* : Die bestehenden Dienst-Instruktionen der k. k.
Consularämter. Wien, 1871. k. k. Hof- u. Staatsbuch-
druckerei. Félvászón. Egy kötet.
16. *Barna Ignác dr., Beck Hugó dr., Nagy Ferencz dr., Ágoston*
József : Magyar jogászegyleti értekezések. XII. kötet. V-ik
füzet. A magánbiztosítási vállalatokról szóló törvény-
javaslat. Budapest, Franklin társ. 1896. Füzve. Egy füzet.
17. *Barsy József dr.* : Statiszt. előadások. A közoktatás statisztika-
ja. A közgazdasági miniszter által szervezett tanfo-
lyamban előadva. IX-ik füzet. Pest, 1869. Ráth Mór. Fél-
vászón. Egy kötet.
18. *Barth-Bartenheim, Johann Ludwig Ehrenr. Graf* : Beson-
dere österr. Gewerbs-u. Handelsgesetzkunde mit Rücksicht
auf Österreich. I. Theil, I-ter Band. Wien, 1819. I. G. Ritter
v. Mösle. Füzve. Egy kötet.
19. *Bizottsági bányatörvényjavaslat és annak indokolása.* Pest,
Athenaeum nyomdája. 1879. Félvászón. Egy kötet.
20. *Beck Hugó dr.* : Törvényjavaslat a magánbiztosítási vállala-
tokról. Szöveg, általános indokolás, részletes indokolás.
Előadói tervezet. A magyar kir. igazságügyminister meg-
bízásából. Budapest, 1894. Légrádi testvérek. Félvászón.
Egy kötet.

21. *Bedő Albert*: A m. kir. államerdők gazd. és kereskedelmi leírása. Széll Kálmán pénzügyminister megbízásából. Budapest, 1878. Magyar kir. államnyomda. Félvász. Egy kötet.
22. *Bedő Albert*: Description économique et commerc. des forêts de l'état de Hongrie. Budapest, 1878. Imprimerie roy. hong. Félvász. Egy kötet.
23. *Beimel és Herz*: Emlékirat a pesti kereskedelem pangása és a közraktárak felállítása tárgyában. Pest, 1872. Neuer I. Füzve. Egy füzet.
24. *Beisert R.*: Materialien zur Gesetzg. für Inhaberpapiere. Statt Manuscript. Berlin, 1879. Im Selbstverlage des Herausgebers. Félvász. Egy füzet.
25. *Beöthy Leó*: Statisztikai előadások. A kereskedelem. A közgazdasági minister által szervezett tanfolyamban előadva. Pest, 1869. Ráth Mór. Félvász. Egy kötet.
26. *Bélyeg- és illetéktörvények és szabályok*. Pénzügyi törvények és szabályok. Harmadik füzet: III. kiadás. Pest, 1875. Ráth Mór. Félvász. Egy kötet.
27. *Bericht an die Generalversam.* 1892—93. Wien 1893. Verlag des öst. Handelsmuseums. Félvász. Egy kötet.
28. *Bericht der Börse-Deputation von Triest*. Triest, Druck u. Verlag des öst. Lloyd. Félvász. Egy kötet.
29. *Bericht der Handels u. Gewerbekammer in Kronstadt*, 1878—79. Kronstadt, 1882. Verlag der Kammer. Félvász. Egy kötet.
30. *Bericht der Handels- u. Gewerbekammer zu Prag* 1884—85. Félvász. Egy kötet.
31. *Bericht über das Wirken u. Gebahren des steiermärkischen Gewerbevereines im 58. Vereinjahre* 1874. Graz, 1875. Selbstverlag. Félvász. Egy kötet.
32. *Bericht über die Industrie, den Handel u. die Verkehrsverhältnisse in Nieder-Österreich für 1897*. Erstattet von der Handels- und Gew.-Kammer. Wien, 1898. R. von Waldheim. Félvász. Egy kötet.
33. *Bericht über die Thätigkeit der Handelskammer zu Bremen im Jahre* 1875. Félvász. Egy kötet.
34. *Bericht über die Thätigkeit des Vorsteheramtes der Kaufmannschaft zu Danzig, für das Jahr* 1886—87. Félvász. Egy kötet.
35. *Bericht über die Verwaltung der Schwizerischen Landes-*

- Ausstellung Zürich, 1883. Zürich, 1884. Orell Füssli et c. Váson. Egy kötet.
36. *Bericht*, Statistischer — der Handels- u. Gewerbekammer in Budweis für die Jahre 1875—1885. Budweis, 1887. Verlag der Kammer. Félváson. Egy kötet.
 37. *Bericht*, Statistischer — der Handels- u. Gewerbekammer in Laibach für 1880. Laibach, Verlag der Kammer. Félváson. Egy kötet.
 38. *Bericht*, Statistischer — der Handels- u. Gewerbekammer Innsbruck 1881—85. Félváson. Egy kötet.
 39. *Bericht*, Statistischer — der Handels- und Gewerbekammer zu Linz über die gesammte Production ihres Bezirkes im Jahre 1870. Linz, 1872. Félváson. Egy kötet.
 40. *Bericht*, Statistischer — der Handels- und Gewerbekammer zu Linz für 1870—75. Linz, 1876. I. Wimmer. Félváson. Egy kötet.
 41. *Bericht*, Statistischer — über die industriellen und gewerblichen Verhältnisse Schlesiens im Jahre 1885. Troppau, Verlag der Gewerbekammer. Váson. Egy kötet.
 42. *Bericht*, Statistischer — über die volkswirtschaftlichen Verhältnisse Schlesiens im Jahre 1890. Troppau. Verlag der Kammer. Félváson. Egy kötet.
 43. *Bericht*, Summarischer — betreffend die Verhältnisse der Industrie des Handels und Verkehrs Oberösterreichs im Jahre 1870. Erstattet von der Gewerbekammer Linz. 1871. Gewerbekammer. Félváson. Egy kötet.
 44. *Betriebsreglement* für die Eisenbahnen der Länder der ung. Krone. Ofen, 1872. Kön. ung. Statsdruckerei. Félváson. Egy kötet.
 45. *Blodig*: Fischer-Ellingers's Lehrbuch des öst. Handelsrechtes. Wien, 1860. Wilh. Braumüller. Félváson. Egy kötet.
 46. *Borchardt* S. dr.: Ausländische Wechselgesetze. Berlin, 1871. Hofbuchdruckerei. Félváson. Egy kötet.
 47. *Borchardt* S. dr.: Vollständige Sammlung der deutschen Wechselgesetze und der ausländischen Wechselg. Berlin, 1871. kön. geheim. Ober-Hofbuchdruckerei. Félváson. Egy kötet.
 48. *Breslau's* resp. Schlesiens Handel und Industrie im Jahre 1868—71. Breslau, W. G. Korn. 1869. Félváson. Egy kötet.
 49. *Breslau's* resp. Schleseiens Handel und Industrie im Jahre 1875—76. Breslau. W. G. Korn, 1874 Félváson. Egy kötet.

50. *Bricht* Lipót : A budapesti keresk. akadémia története alapításától 1895-ig. Budapest, 1896. Singer és Wolner. Füzve. Egy kötet.
51. *Budapest* főváros költségelóirányzata 1880. évre. Budapest, 1879. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet.
52. *Budapest* főváros vagyoni állása 1881-ben. Félvászón. Egy kötet.
53. *Canadian Year Book* for 1900. Fetherstonhaugh et C. Toronto etc. Füzve. Egy kötet.
54. *Camera di Commercio e d'Arti di Venezia*. Rapporto del Comitato statistico. Anno XXVI. Félvászón. Egy kötet.
55. *Catalogue des Publications de la Direction Générale des Travaux Géodésiques* envoyés a l'exposition univers. de Paris de 1878. Lisbonne, 1878. Imprimerie Nationale. Félvászón. Egy kötet.
56. *Cohen* Arthur dr. : Die volkswirtschaftliche Bedeutung des Abzahlungsgeschäftes. Leipzig, 1891. Duncker u. Humblot. Félvászón. Egy kötet.
57. *Cohn*, Ludwig : Der Versicherungsvertrag. Breslau, 1873. Wilh. Köbner. Félvászón. Egy kötet.
58. *Czobor* Béla dr. : Az 1879. évi az orsz. műipar-, termény- és állatkiállítás bíráló bizottsága által megítélt kítüntetések lajstroma. A közp. választmány megbízásából összeállította —. Sz.-Fejérvár, 1879. Szammer Imréné. Félvászón. Egy kötet.
59. *Delmedico* Ágoston : A közveszélyes városi hulladékok értékesítése a német birodalomban. Bpest, 1897. Légrády testv. Félvászón. Egy kötet.
60. *Deutsch*, Anton : Rückblicke auf die Entwicklung der ung. Volkswirtschaft im Jahre 1896. Budapest, 1897. Pester Lloyd-Gesellschaft. Félvászón. Egy kötet.
61. *Egyenes adóreformok* tárgyában összehívandó szakbizottsághoz intézett emlékirata a pénzügyministerium vezetésével megbízott magy. kir. miniszerelnöknek. Budapest, m. kir. államny. 1893. Félvászón. Egy kötet.
62. *Egyenes-adó statisztika*. Kiadja : a m. kir. pénzügyminiszer. Budapest, 1895. M. kir. államnyomda. Félvászón. Egy kötet.
63. *Exner* : Ausstellungswesen. Félvászón. Egy kötet.
64. *Export Compass* 1888. Wien, 1888. Volkswirtschaftlicher Verlag. Vászón. Egy kötet.

65. *Exportateurs du Royaume de Hongrie. Les Fabricants* —. Budapest, 1894. Félvászón. Egy kötet.
66. *Exportateurs des Pays de la Couronne Hongroise. Les Fabricants* —. Budapest, 1898. Füzve. Egy füzet.
67. *Eyth, Max*: Bemerkungen über die Frachtschiffahrts-Angelegenheiten auf der Oberen Donau. Wien, 1884. Verlag des Donau-Vereines. Félvászón. Egy kötet.
68. *Fest Kálmán*: Fiume utolsó tíz évi árúforgalmának statisztikája. A tengerészeti hatóság megbízásából. Nohovic E., Fiume, 1885. Füzve. Egy füzet.
69. *Finger Ch.*: Reichsgesetz zur Bekämpfung des unlauteren Wettbewerbes vom 27. Mai 1896. Berlin, 1897. Franz Vahlen. Félvászón. Egy kötet.
70. *Fiume kikötőjének hajózási forgalma az utolsó 70 évben (1814—1884-ig). Általános orsz. kiállítás Budapestén, 1895.* Mohovich E. Fiume 1885. Félvászón. Egy kötet.
71. *Forrai (Diviaczky) Soma*: Az első Budapest fővárosi kis- és középkereskedők társulatának 75 éves testületi élete. Emlékkönyv a társulat fennállásának 75-ik fordulójára. Budapest, 1898. Kézművelődés, irod. és nyomdai r.-t. Félvászón. Egy kötet.
72. *A fogyasztási adóeredményeknek 1894. évi stat. egybeállítására a magyar korona országaira vonatkozólag.* Egybeállította a m. kir. pénzügyministerium fogy. adó számvévérsége. Bpest, 1895. Államnyomda. Félvászón. Egy kötet.
73. *A fővárosi kereskedelem emelésére kiküldött bizottság tárgyalásai. I. rész*: Szerk.: A főv. stat. hivatal. Budapest, 1874. Ráth Mór. Félvászón. Egy kötet.
74. *Gámán József dr.*: Kamarai utmutató. A hazai keresk. és iparkamarák működését szabályzó kamarai törvény, min. rendeletek és kötelező határozatok gyűjteménye. Kolozsvár, 1899. Gámán J. örökösei. Vászón. Egy kötet.
75. *Gelléri Mór*: A második orsz. iparos gyűlés emlékkönyve. A közp. bizottság megbízásából szerk. —. Bpest, 1880. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet.
76. *Gelléri Mór*: Oroszország ipara. Vázlatok az 1882-iki orosz nemzeti kiállítás alkalmából. Budapest, 1883. Károlyi, Morvai és Mérey. Félvászón. Egy kötet.
77. *Gelléri Mór*: Jelentés az 1888. évi magyar országos nőipari kiállításról. A ministerium megbízásából szerkeszt. Budapest, 1889. Pesti könyvny. r.-t. Félvászón. Egy kötet.

78. *Gerlőczy Gyula dr.*: A munkamegosztás társadalmi és közgazdasági jelentősége. Pest, 1869. Heckenast Gusztáv. Füzve. Egy füzet.
79. *Getreide-* u. Saatenmarkt, III. Internationale. Wien, 1875. Josef Kaiser. Vázon. Egy kötet.
80. *Getreide-* u. Saatenmarkt, IV. internationale. Wien, 1876. Josef Kaiser. Vázon. Egy kötet.
81. *Gewerbeausstellung* für Rheinland, Westfalen u. benachbarte Bezirke, in Verbindung mit einer allg. deutschen Kunst-Ausstellung in Düsseldorf 1880. Officieller Katalog der Gewerbeausstellung. Dritte Aufl. Düsseldorf, Selbstverlag des Vorstandes. Félvázon. Egy kötet.
82. *Gewerbeordnung*, Ein Wort über principielle Reform der deutschen —. Hamburg, 1878. Félvázon. Egy kötet.
83. *Gewerbeordnung*, Entwurf einer neuen —. Wien, 1877. k. k. Hof- u. Staatsdruckerei. Félvázon. Egy kötet.
84. *Gonda József*: A vasuti árufuvarozás. Budapest, 1895. Szerző sajátja. Vázon. Egy kötet.
85. *Gutachten* der Handels u. Gewerbekammer für das Erzherzogthum Österreich u. d. Enns, betreffend die Wahrnehmung unseres wirthsch. Interesses im Verkehre mit Deutschland. Wien, 1880. Félvázon. Egy kötet.
86. *Gutachten* über den Entwurf eines Gesetzes betreffs die Actiengesellschaften. Prag, 1874. Füzve. Egy füzet.
87. *Gutächliche* Auesserungen über den Entwurf einer neuen Gewerbeordnung. Wien, 1879. k. k. Hof- u. Staatsdruckerei. Félvázon. Egy kötet.
88. *György Aladár*: Magyarország köz- és magánkönyvtárai. Hivatalos statisztikai közlemények. Bpest, 1886. Athenaeum r.-t. Félvázon. Egy kötet.
89. *Hammer E.*: Die Hauptprincipien des Geld- u. Währungswesens u. die Lösung der Valutafrage. Wien, 1891. Carl Konegen. Füzve. Egy füzet.
90. *Handelsgesetzbuches* für die preussischen Staaten. Entwurf des—. Nebst Motiven. I. Theil: Entwurf. Berlin, 1857. Ober-Hofbuchdruckerei. Félvázon. Egy kötet.
91. *Handelsvertrag*, Der französische und seine Gegner. Frankfurt a/M. 1862. I. D. Sauerlander. Félvázon. Egy kötet.
92. *Handel und Schiffahrt* Königsbergs i Pr. im Jahre 1894. Bericht des Vorsteheramtes der Kaufmannschaft zu

- Königsberg i Pr. Königsberg, Hartung'sche Buchdruckerei.
Félvászon. Egy kötet.
93. *Hannoversches Gewerbeblatt*. Jahrgang 1883. Hannover, Schworl und v. Seefeld. Félvászon. Egy kötet.
 94. *Hannoversches Wochenblatt für Handel und Gewerbe*. Jahrgang 1882. Hannover, 1883. Schworl und v. Seefeld. Félvászon. Egy kötet.
 95. *Harpke, Anton*: Zur Frage der Gewerbegesetzgebung. Wien, 1893. Verlag des niederöstr. Gewerbevereins. Füzve. Egy füzet.
 96. *Hauptbericht der Handels- und Gewerbekammer in Budweis*. 1866—1870. Budweis, 1872. Félvászon. Egy kötet.
 97. *Határozmányok Magyarország és Ausztria tárházaiba betárolt és azokból reexpediált áruk kezelésére és elszámolására*. Bpest, Légrády testv. Félvászon. Egy kötet.
 98. *Havas Rezső dr.*: A magyar biztosítási törvényjavaslat az életbiztosítás szempontjából. Budapest, 1869. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászon. Egy kötet.
 99. *Hegedüs Lajos*: Az általános német kereskedelmi törvény. Pest, 1865. Heckenast Gusztáv. Félvászon. Egy kötet.
 100. *Heim Péter*: A postatakarékpénztári kérdés hazánkban. Budapest, 1880. Pesti könyvny. r.-t. Füzve. Egy füzet.
 101. *Hell Lajos*: Egyiptom politikai, közgazdasági, föld- és néprajzi leírása. Bpest, 1897. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászon. Egy kötet.
 102. *Hertzka Tivadar dr.*: A bimetallismus és az agrárok Magyarországon. Bpest, 1897. Révai Leó. Félvászon. Egy kötet.
 103. *Hivatalos stat.* közlemények. Az 1869—1870-iki népszámlálás végeredményei. Negyedik évfolyam. Negyedik füzet. Pest, 1871. Athenaeum. Félvászon. Egy kötet.
 104. *Hivatalos stat.* közlemények. Magyarország bank- és hitelintézetei 1870-ben. Ötödik évfolyam. Ötödik füzet. Pest, 1872. Athenaeum nyomdája. Félvászon. Egy kötet.
 105. *Hivatalos stat.* közlemények. Magyarország bányászata 1870—1871-ben. Beöthy Leótól. Hatodik évfolyam. Első füzet. Bpest, 1873. Athenaeum nyomdája. Félvászon. Egy kötet.
 106. *Hivatalos stat.* közlemények. Magyarország bányászata 1872—1873-ban. Beöthy Leótól. Hetedik évfolyam. Ötödik füzet. Bpest, 1873. Athenaeum nyomdája. Félvászon. Egy kötet.

107. *Hivatalos stat.* közlemények. Magyarország egyletei és társulatai 1878-ban. Bpest, 1880. Athenaeum. Félvászón. Egy kötet.
108. *Hornyánszky* Viktor: Geografisches Lexicon des Königreichs Ungarn, der serb. Woiwodschaft u. der temescher Banate. Pest, 1858. Gustav Heckenast. Félvászón. Egy kötet.
109. *Horváth* János dr.: Mudrony S. és az önálló vámterület. Emlékbeszéd. Bpest, 1898. Orsz. ügyv. ny. Félvászón. Egy kötet.
110. *Horváth* János dr.: Hogyan létesítsünk ipari szövetkezeteket? Bpest, 1899. Orsz. iparegyesület. Félvászón. Egy kötet.
111. *Hunfalvy* János: Statisztikai és nemzetgazdasági közlemények. Szerk.: —. A hazai állapotok ismeretének előmozdítása. Bpest, 1865. Eggenberger Ferdinánd. Félvászón. Egy kötet.
112. *Hunfalvy* János: Bányászat és ipar. Pest, 1869. Ráth Mór. Félvászón. Egy kötet.
113. *Hübner*, Otto: Jahrbuch für Volkswirtschaft u. Statistik. V. Jahrgang. Leipzig, 1857. H. Hübner. Félvászón. Egy kötet.
114. *Instruktion*, Provisorische über die Regelung der Handels- u. Gewerbeverhältnisse. —. Ofen, 1851. K. u. k. Unversitäts-Buchdruckerei. Félvászón. Egy kötet.
115. *Iparegyesület* 50 éves jubileuma 1892. decz. 18. Az orsz. —. Bpest, 1893. Az iparegyesület sajátja. Félvászón. Egy kötet.
116. *Ipari jogok* védelmére. Nemzetközi szövetség az —. A brüsseli tanácskozás, alapszabályok, a tagok névsora. I. Congressus. Bpest-Bécs, 1897. Füzve. Egy füzet.
117. *Ipartörvény*, Az —. revisiója ügyében egybehivott egyetemes kereskedelmi és iparkamarai gyűlés tárgyalásai. Bpest, 1880. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet.
118. *Ipartörvény*, Az —. revisiója ügyében egybehivott II. értekezlet tárgyalásai. Bpest, 1881. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet.
119. *Janni*, Josef: Einige Bemerkungen über den Handel von Bombay. Bombay, 1882. Félvászón. Egy kötet.
120. *Jahrbuch* der internationalen Vereinigung für gewerblichen

- Rechtschutz. I. Jahrgang 1897. Berlin, 1897. C. Heymann. Félvászón. Egy kötet.
121. *Jahrbuch* der Stadt Wien für 1893. Statistisches —. Wien, 1895. Paul Gerin. Vászón. Egy kötet.
 122. *Jahresbericht* der Handelskammer zu Breslau für 1856—1863. Breslau, Rob. Nischnowski. Félvászón. Egy kötet.
 123. *Jahresbericht* der Handelskammer zu Creefeld für 1877. Creefeld, 1878. Kramer u. Braun. Félvászón. Egy kötet.
 124. *Jahresbericht* der grossherzoglich hessischen Handelskammer zu Darmstadt. 75—94. IX. Jahresbericht für 1875. Darmstadt, 1876. Johann Conrad Herbert'sche Hofbuchdruckerei. Félvászón. Egy kötet.
 125. *Jahresbericht* der Handelskammer zu Dillenburg für 1877. Dillenburg, 1878. A. Bilger. Félvászón. Egy kötet.
 126. *Jahresbericht* der Handels- u. Gewerbekammer in Dresden 1871. Dresden, 1873. Hermann Burdach. Félvászón. Egy kötet.
 127. *Jahresbericht* der Handelskammer zu Hagen für 1891. Hagen, 1892. Gustav Butz. Félvászón. Egy kötet.
 128. *Jahresbericht* der Handelskammer zu Halberstadt für 1877. Halberstadt, 1878. H. Meyer. Félvászón. Egy kötet.
 129. *Jahresbericht* der Handelskammer zu Hamburg über das Jahr 1899. Hamburg. Ackermann u. Wulff. Félvászón. Egy kötet.
 130. *Jahresbericht* der Handelskammer zu Hannover für 1876—1877. Hannover, 1877. W. Riemschneider. Félvászón. Egy kötet.
 131. *Jahresbericht* der Handelskammer zu Hannover für 1879—1880. Hannover 1880. W. Riemschneider. Félvászón. Egy kötet.
 132. *Jahresbericht* der Handelskammer zu Hannover für 1881—1882. Hannover, 1887. W. Riemschneider. Félvászón. Egy kötet.
 133. *Jahresbericht* der Handelskammer zu Hannover für 1883—1884. Hannover, 1884. W. Riemschneider. Félvászón. Egy kötet.
 134. *Jahresbericht* der Handelskammer zu Hannover für 1887—1888. Hannover, 1888. W. Riemschneider. Félvászón. Egy kötet.
 135. *Jahresbericht* der Handelskammer zu Hannover für 1887—1893. Hannover, 1888. W. Riemschneider. Félvászón. Egy kötet.

136. *Jahresbericht der Handelskammer zu Hannover für 1895.* Hannover, 1896. W. Riemschneider. Félvászón. Egy kötet.
137. *Jahresbericht der Handelskammer zu Hannover für das Jahr 1897.* Hannover, 1898. W. Riemschneider. Félvászón. Egy kötet.
138. *Jahresbericht der Handelskammer zu Leipzig für 1871—1872.* 95. Leipzig, 1874. S. Hirzel. Félvászón. Egy kötet.
139. *Jahresbericht der Handelskammer zu Leipzig für 1878—1879.* Leipzig, 1880. Félvászón. Egy kötet.
140. *Jahresbericht der Handelskammer zu Leipzig für 1895.* Leipzig, 1896. Félvászón. Egy kötet.
141. *Jahresbericht der Handelskammer zu Köln für 1876—1879.* Köln, 1877. M. Dumont-Schauberg. Félvászón. Egy kötet.
142. *Jahresbericht der Handelskammer zu Köln für 1880—1883.* Köln, 1881. Dumont Schauberg. Félvászón. Egy kötet.
143. *Jahresbericht der Handelskammer zu Köln für 1884—1893.* Köln, 1885. Dumont Schauberg. Félvászón. Egy kötet.
144. *Jahresbericht der Handelskammer zu Köln für 1896.* Köln, 1897. Dumont Schauberg. Félvászón. Egy kötet.
145. *Jahresbericht der Handelskammer zu Köln für 1898.* Köln, 1899. W. Dumont Schauberg. Félvászón. Egy kötet.
146. *Jahresbericht der Kreis-, Gewerbe u. Handelskammer von Mittelfranken für 1863.* Nürnberg, W. Tümmel. Félvászón. Egy kötet.
147. *Jahresbericht der Handels- u. Gewerbekammer für Mittelfranken 1897.* Nürnberg. B. P. I. Biehling-Dietz. Félvászón. Egy kötet.
148. *Jahresbericht der Handelskammer zu Pforzheim für 1893—1894.* Pforzheim, 1895. Max Klemm. Félvászón. Egy kötet.
149. *Jahresbericht der Handels- u. Gewerbekammer zu Plauen für 1889.* Plauen, 1890. Félvászón. Egy kötet.
150. *Jahresbericht der Handels- u. Gewerbekammer zu Stuttgart für 1877.* Stuttgart, 1878. Druck der Hofbuchdruckerei. Félvászón. Egy kötet.
151. *Jahresbericht der Handels- und Gewerbekammer zu Zittau für das Jahr 1879—92.* mit einem Anhang von dr. juris Arthur Löbner Zittau, 1880. Rich. Menzel. Félvászón. Egy kötet.
152. *Jegyzőkönyve a magyar és horvát-szlavonországi keresk.*

- és iparkamarák 1880. évi április 12-én megnyitott egyetemes gyűlésének. Félvászón. Egy kötet.
153. *Jelentése* a budapesti árú- és értéktőzsde tanácsának 1900-ról. Budapest, 1901. Lloyd társ. Vászón. Egy kötet.
 154. *Jelentése*, A m. kir. államvasutak igazgatóságának az 1884. évi üzletéről. Budapest, 1885. Franklin társ. Félvászón. Egy kötet.
 155. *Jelentése* a fővárosi közmunkák tanácsának 1883. évi működéséről. Budapest, 1884. Heisler J. Félvászón. Egy kötet.
 156. *Jelentése* a fővárosi közmunkák tanácsának 1885-ről. Budapest, Heisler J. Félvászón. Egy kötet.
 157. *Jelentés* az ipari szakoktatás és házi ipar jelen állásáról. Budapest, 1881. Pesti könyv. r.-t. Félvászón. Egy kötet.
 158. *Jelentése* az aradi kereskedelmi és iparkamarának 1879. Arad, 1880. Réthy L. és Fia. Félvászón. Egy kötet.
 159. *Jelentése* a debreczeni keresk. és iparkamarának 1889-re. Debreczen 1890. A város nyomdája. Félvászón. Egy kötet.
 160. *Jelentése* a budapesti kereskedelmi és iparkamarának 1879. évre. Budapest, 1880. Pesti könyvnyomda r.-t. Vászón. Egy kötet.
 161. *Jelentése* a budapesti keresk. és iparkamarának 1891-re. Budapest, 1892. Pesti könyvny. r.-t. Vászón. Egy kötet.
 162. *Jelentése* a budapesti keresk. és iparkamarának 1897-re Budapest, 1898. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet.
 163. *Jelentése* a kolozsvári keresk. és iparkamarának 1895—96—97-re. Kolozsvár, 1898. A kamara kiadása. Félvászón. Egy kötet.
 164. *Jelentése* a pécsi keresk. és iparkamarának 1889-re. Pécs, 1890. Félvászón. Egy kötet.
 165. *Jellinek Lajos és Gonda József*: A magyar vasutak dijszabásügyének fejlődése 1846—1896-ig Első kötet. Budapest, 1897. Szerzők sajátja. Félvászón. Egy kötet.
 166. *Jogászgyűlés*, A magyar — évkönyve 1872-re. Szerk.: Siegmund Vilmos. Harmadik évfolyam, második kötet. II. füz. Pest, 1875. Fanda és Frohna. Félvászón. Egy kötet.
 167. *Jogászgyűlés*, A magyar — évkönyve 1882-re. Szerk.: Siegmund Vilmos. VIII-ik évfolyam első kötet. Budapest, 1882. Légrády testv. Félvászón. Egy kötet.
 168. *Jogszokásai*. A budapesti áru- és értéktőzsde —. Budapest, 1880. Füzve. Egy füzet.

169. *Jonák* : Bericht über die allg. Agricultur u. Industrie-Ausstellung zu Paris im Jahre 1855. Herausgegeben unter der Redaction dr. Eberhard A. Jonak. I. Band. I—III. Gruppe. I—XI. Classe. II. Band IV—VI. Gruppe XII—XYIII. Classe. Wien, 1857—58. III. Band. VII—VIII. Gruppe XXIV—XXXI. Classe. Wien, 1857—58. Félvászón. Három kötet.
170. *Journal des Économistes* nr 3., Mars 1834. Paris. 1834. Guillaumin et C. Félvászón. Egy kötet.
171. *Karvasy Ágost* : Az ausztriai ált. polg. törvénykönyv. Pest, 1870. Hoffmann és Molnár. Félvászón. Egy kötet.
172. *Katalog des Budapester Allg. Landesausst.* 1885. Übersetzt nach den vom Soma Mudrony verfassten ung. Originaltext. Bpest, 1885. Pester Buchdruckerei A. G. 1885. Félvászón. Egy kötet.
173. *Kautz Gyula* : Nemzetgazdaság és pénzügytan. Pest, 1863. Heckenast Gusztáv. Félvászón. Egy kötet.
174. *Kecskeméthy Aurél* : Jelentés a filadelfiai világtárlatról. 1877. Pesti könyvny. r.-t. Félvászón. Egy kötet.
175. *Kecskeméthy, Aurél* : Bericht an die Budapester Handels- u. Gewerbekammer über die Weltausstellung in Filadelfia. Budapest, 1877. Khor u. Wein. Félvászón. Egy kötet.
176. *Keleti Károly* : A kiállítás. Félvászón. Egy kötet.
177. *Keleti Károly* : Honismertető. A bécsi 1875-iki közkiállítás magyar katalogusának bevezető része. Szakférfiak közre működésével szerk. —. Budapest, 1875. Athenaeum. Félvászón. Egy kötet.
178. *Keleti Károly* : Nemzetközi statisztika. Szólószet. I. rész : Magyarország szólószeti statisztikája 1860—1875. szerk. Budapest, 1875. Athenaeum nyomda. Félvászón. Egy kötet.
179. *Keleti Károly* jelentése az 1879. évi székesfejérvári kiállításról. Budapest, 1879. Pesti könyvny. r.-t. Félvászón. Egy kötet.
180. *Keleti Károly* : Magyarország közgazdasági és művelődési állapotai. Budapest, 1879. Pesti könyvny. r.-t. Félvászón. Egy kötet.
181. *Keleti Károly* : Hivatalos jelentés a budapesti 1885-iki orsz. ált. kiállításról. Az orsz. bizottság megbízásából szerk. —. XX-XXXII. csoport és pótkiállítások IV. kötet. (csonka mű) Budapest, 1886. Athenaeum r.-t. Félvászón.
182. *Keleti Károly* : A balkán félsziget némely országai és tartományainak közgazdasági viszonyai. Az 1885. évi budapesti

- ált. kiállítás orsz. bizottságának megbízásából szerk. —. Budapest, Pesti könyvny. r.-t. 1885. Félvász. Egy kötet.
183. *Keleti Károly és Beöthy Leó*: Magyarország statisztikája. Félvász. Egy kötet.
184. *Kiállítás*. Az 1871. évi londoni nemzetközi —. A magyarországi kiállítványok jegyzéke. Félvász. Egy kötet.
185. *Kiállításon*. Különleges katalogus a gazdaság, ipar, tudomány és művészet kiállított tárgyai. Magyarország a bécsi 1873-iki —. I. rész: Honismertető. II. rész: A kiállítók és tárgyaik lajstroma Budapest, 1873. Félvász. Egy kötet.
186. *Kiállításról*. Hivatalos jelentés a Párisban 1878-ban tartott egyetemes —. I-só füzet: Közoktatás. I. rész: Elemi oktatás, szerk.: Békey Imre. II. rész: A középiskolai oktatás. Szerk.: Császár Károly dr. Bpest, 1879. Pesti könyvny. r.-t. Félvász. Két kötet.
187. *Közkiallításra* vonatkozó közlemények. Az 1878. évi párisi —. I. szám: Ált. szabályzat. Bpest, 1879. Pesti könyvny. r.-t. Félvász. Egy kötet.
188. *Kiállítás*. Az 1885. évi budapesti orsz. ált. —. bányászati, kohászati és földtani (VI-ik) csoportjának részletes katalogusa. Budapest, 1885. Pesti könyvny. r.-t. Félvász. Egy kötet.
189. *Kiállítás*. Az 1885. évi budapesti orsz. ált. —. A jury-tanács határozatai alapján kitüntetett valamint a versenyen kívül álló kiállítók és a kitüntetett közreműködők jegyzéke. Budapest, 1885. Pesti könyvny. r.-t. Félvász. Egy kötet.
190. *Kiállítás* katalogusa. Az 1896. évi ezredévi orsz. —. I-só csoport: Előadó művészet, színművészet, zeneművészet. Budapest, Kosmos műintézet. 1896. Félvász. Két kötet.
191. *Kiállítás* katalogusai. Az 1896. évi ezredéves —. II. kötet. VIII. csoport vas- és fémipar. Budapest, 1896. Kosmos műintézet. Félvász. Egy kötet.
192. *Kimutatás* a magyar korona területén lévő vámhivataloknál 1896-ban behozatal és kivitelben vámkezelt árukról. Budapest, 1897. Államnyomda. Félvász. Egy kötet.
193. *Kitüntetések* a magyar mezőgazdaság, iparművészet és tudomány számára. Az 1873-iki bécsi világkiállításon. Budapest, 1874. Posner k. Félvász. Egy kötet.
194. *Kohler, Jos. dr.*: Das Recht des Markenschutzes. Würzburg, Stahelsche Buchdruckerei. Félvász. Egy kötet.

195. *Kohn, Wilhelm.*: Serbien, in geo-ethnografisch-administrativ- volkswirtschaftlich-u. commercieller Hinsicht, dessen Industrie, Zoll-Finanz-Verkehrs-Justiz. u. Heerwesen. Semlin, 1894. J. Karamat. Félvászón. Egy kötet.
196. *Konek Sándor dr.*: Köz- és magánjótékony-ság, jelesen önszegélyezés és biztosításügy. Pest, 1869. Ráth Mór. Félvászón. Egy kötet.
197. *Konkursordnung für das Königreich Sachsen.* Entwurf einer —. Félvászón. Egy kötet.
198. *Kőrösi József*: Az 1870. és 71-iki pesti építkezések. Sz. kir. Pestvárosa stat. hivatalának közleményei. V. Pest, 1872. Ráth Mór. Félvászón. Egy kötet.
199. *Kőrösi József szerk.*: Budapest főváros stat. hivatalának havi kimutatásai. IV. évfolyam 1876. 32—45. szám. Bpest, Ráth Mór. Füzve. Egy füzet.
200. *Kőrösi József szerk.*: Budapest főváros stat. hivatalának havi kimutatásai. V. évfolyam 44—55. szám. Budapest, 1878. Ráth Mór. Füzve. Egy füzet.
201. *Kőrösi József*: Fővárosi stat. havi füzetek. XXIII-ik évfolyam. 1895. 260—271. szám. Bpest, 1895. Grill Károly udv. könyvkereskedő. Félvászón. Egy kötet.
202. *Közgazdasági Szemle.* XIX. évf. Szerk.: Jekelfalussy József dr. Bpest, 1895. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet.
203. *Közgazdasági Szemle.* A magyar t. Akadémia megbízásából szerk.: Jekelfalussy József dr. XXII. évf. Bpest, 1898. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet.
204. *Közlekedési eszközeinek, Magyarország —* leírása különös tekintettel az első tiz évben tett haladásra. a) vasutak, b) közutak és hidak, c) hajózás. Bpest, 1878. Herz János. Félvászón. Egy kötet.
205. *Közraktárak, Szerződés a budapesti —* bérlete tárgyában. Bpest, 1882. Pesti könyvnyomda r.-t. Füzve. Egy füzet.
206. *Landau Gusztáv és Walther Ágost*: A közmunka és közlekedési minist. kiadmányai. XIII. füzet. Az európai fontosabb vasutak leírása. Bpest, 1878. Kilián Frigyes. Félvászón. Egy kötet.
207. *Landesaustellung in Budapest.* Allgemeine —. Specialkatalog des Forstwesens, forst. Unterrichts u. der Jagd. V. Gruppe. Bpest, 1885. Pester Buchdruckerei-Atg. Félvászón. Egy kötet.

208. *Leroy-Beaulieu*: Pénzügytan. Ford.: Láng Lajos. Bpest 1879. A magyar t. Akadémia könyvkiadó vállalata. Vászón. Egy kötet.
209. *Lloyd* évkönyve 1878-ra. A pesti —. Bpest, 1879. Khor és Wein. Félvászon. Egy kötet.
210. *Lloyd* gőzhajózási társaság. A — keletkezésétől napjainkig. (1856—1886.) Trieszt, 1886. Az osztr. magyar Lloyd könyvnyomdája. Félvászon. Egy kötet.
211. *Libre-Échange, Le — et les traités de Commerce Européens*. London, 1875. Cassel, Petter et Calpin. Félvászon. Egy kötet.
212. *Löw* Sámuel dr.: A magyar szent korona országai balneologiai egyesületének 1892. évi könyve. Bpest, 1892. Mezei Antal. Félvászon. Egy kötet.
213. *Löw* Sámuel dr.: A magyar szent korona országai balneologiai egyesületének 1898. évkönyve. Bpest, 1898. Hornyánszki Viktor. Félvászon. Egy kötet.
214. *Magánbiztosítási* vállalatokról szóló törvény. A —. A pozsonyi keresk. és iparkamara véleményes jelentése a keresk. ministerhez. Pozsony, 1896. Eder István. Félvászon. Egy kötet.
215. *Magyar Compass* 1877. V. évf. Kiadó: Mihók Sándor. Bpest, 1877. Vászón. Egy kötet.
216. *Magyar Compass* 1878. VI. évf. Szerk.: Mihók Sándor. Bpest, 1878. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászon. Egy kötet.
217. *Magyar Compass* 1880. VIII. évf. Szerk. és kiadó: Mihók Sándor. Bpest, 1880. Pesti könyvnyomda r.-t. Vászón. Egy kötet.
218. *Magyar Compass* 1881. IX. évf. Szerk. és kiadó: Mihók Sándor. Bpest, 1881. Pesti könyvnyomda r.-t. Vászón. Egy kötet.
219. *Magyar Compass* 1885. Kiállítási, XIII. évf. Szerk.: Mihók Sándor. Bpest, 1885. Pesti könyvnyomda r.-t. Vászón. Egy kötet.
220. *Magyar Compass* 1889—1890. XVII. évf. Kiadja özv. Mihók Sándorné. Szerk.: Armbruster Jakab és dr. galantai Nagy Sándor. Bpest, 1890. Drózsa Ottó. Vászón. Egy kötet.
221. *Magyar* életkérdések összhangzásban a közbirodalmi érdekekkel. Irta gróf Széchenyi István egyik tanítványa és tisztelője. Pest, 1852. Lukács László. Félvászon. Egy kötet.

222. *Magyar Közigazgatás* 1893. évi folyama. Félvászón. Egy kötet.
223. *Magyar statisztikai évkönyv*. II. évfolyam. Bpest, 1874. Athenaeum. Félvászón. Egy kötet.
224. *Mandello* Carl dr.: Rückblicke auf die Entwicklung der ung. Volkswirtschaft im Jahre 1878. Bpest, 1879. Khor u. Wein. Félvászón. Egy kötet.
225. *Margulies*, Moriz: Die Resultate der Revision des Berner Übereinkommens über den internationalen Frachtverkehr. Wien, Jos. Bayer et C. Félvászón. Egy kötet.
226. *Marin*, A. G.: Anleitung zur Anlage u. Wartung von stationären Dampfkessel. Brünn, 1859. Buschak u. Irrgang. Félvászón. Egy kötet.
227. *Mattekovits* Sándor: A vasuti különbözeti viteldíjak. Bpest, 1875. A magyar t. Akadémia könyvkiadó hivatala. Félvászón. Egy kötet.
228. *Métermérték*, A — behozatalára és a mértékhtelesítésre vonatkozó törvények és rendeletek. 1874—1885. Bpest, 1884. Pesti könyvnyomda r. t. Félvászón. Egy kötet.
229. *Mihályi* József: Az első magyar technikus congressus iratai. Bpest, 1896. Patria. Félvászón. Egy kötet.
230. *Miklós* Ödön: Az 1885. évi budapesti orsz. kiállítás nemzetközi osztályának katalogusa. Bpest, 1885. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet.
231. *Ministre de l'Instruction Publique*. École imperiale supérieure technique de Moscou. Moscou, 1900. H. Liessner. Félvászón. Egy kötet.
232. *Motive* zu dem Entwurf einer deutschen Gemeinschuldordnung. I. Band. Berlin, 1873. Kön. geheim. Ober-Hofbuchdruckerei. Félvászón. Egy kötet.
233. *Mudrony* Soma: Iparpolitikai tanulmányok. A hazai ipar emelése tárgyában. Bpest, 1877. Orsz. magyar Iparegyesület. Félvászón. Egy kötet.
234. *Mudrony* Soma: A vámkérdés megoldása. Bpest, 1896. Orsz. magyar iparegylet. Félvászón. Egy kötet.
235. *Nagy* Ferencz dr.: Törvényjavaslat a szövetkezetekről. Bpest, 1894. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet.
236. *Nagy* László: Bankszabadság és mezőgazdaság. Bpest, 1898. Singer és Wolfner. Félvászón. Egy kötet.
237. *Navigazione in Trieste* nel 1894. Trieste, 1895. Morterra et C. Félvászón. Egy kötet.

238. *Navigazione e Commercio di Trieste nel 1896.* Félvászón. Egy kötet.
239. *Nendtwich Károly*: Közlemények a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. ministerium köréből. Az 1867. párisi világkiállítás vegytani osztálya. I. évf. Hatodik füzet. Pest, 1869. Athenaeum r.-t. Félvászón. Egy kötet.
240. *Noback Christian u. Friedrich*: Vollständiges Taschenbuch der Münz-, Mass- u. Gewichtsverhältnisse etc. Erste Abtheilung: Aachen-Pesth. Leipzig, 1851. F. A. Brockhaus. Félvászón. Egy kötet.
241. *Notices sur les Colonies Scolaires de Moscou.* Moscou, 1899. H. Liessner et C. Félvászón. Egy kötet.
242. *Novotny*: Zolltarif für das oest.-ung. Zollgebiet. Prag, 1898. Höfer u. Kloucek. Félvászón. Egy kötet.
243. *Ország Sándor dr.*: Budapest középítkezései. (1868—1882.) Bpest, 1884. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet.
244. *Pacher Paul*: Die Ostasiatische Expedition im Auftrage des Vereins der oesterreichischen Industriellen. Wien, 1868. L. Z. Zamarski. Füzve. Egy füzet.
245. *Patent vom 2. August 1850.* Kaiserliches —. Ofen, 1850. K. k. Universitätsdruckerei. Félvászón. Egy kötet.
246. *Pénzügyi törvények és szabályok.* Második füzet: Söradó, czukoradó, szesz-, bor- és húsadó. Pest, 1872. Ráth Mór. Félvászón. Egy kötet.
247. *Polgári törvénykönyv.* Ausztriai általános —. I-só rész. II. rész. Bécs, 1855. Cs. kir. udv. és államnyomda. Félvászón. Egy kötet.
248. *Polgári perrendtartás.* Ideiglenes —. Magyar-, Horvát-, Tótország, a szerb vajdaság és a temesi bánság számára, Bécs, 1852. A cs. kir. udvari és álladalmi nyomda. Félvászón. Egy kötet.
249. *Posner Károly Lajos lovag*: Jelentés a Stuttgartban 1881-ben tartott württembergi orsz. iparkiadításról. Kiadja a földm. ministerium. Félvászón. Egy kötet.
250. *Posner Károly Lajos lovag* jelentése az 1882. évi nürnbergi bajor orsz. kiállításról. Bpest, 1882. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet.
251. *Pótlék, II.* — a magyar korona területén levő összes vasutakra nézve érvényes üzletszabályzathoz. Félvászón. Egy kötet.
252. *Protokolle der Wiener Handels u. Gewerbekammer für 1867—70.* Félvászón. Egy kötet.

253. *Puchelt* Sigmund dr.: Handbuch des französischen Civil-rechtes. Heidelberg, Ernst Hohn. 1875. Félvászón. Egy kötet.
254. *Ráth* Károly: A magyar iparkiallitások a multban és a jövőben. Budapest, 1881. Orsz. magyar Iparegyesület. Füzve. Egy füzet.
255. *Ráth* Károly: Az 1884-iki budapesti orsz. iparkiallitás szervezete. Kézirat gyanánt. Budapest, 1882. Buschmann F. Félvászón. Egy kötet.
256. *Ráth* Károly: Az 1883. évi zürichi svájczí orsz. kiállítási szervezete. Budapest, 1883. Pesti könyvny. r.-t. Félvászón. Egy kötet.
257. *Reichsgesetzblatt für das Kaiserthum Österreich*. Jahrgang 1860. Wien, 1860. k. k. Hof- u. Staatsdruck. Félvászón. Egy kötet.
258. *Reichsgesetzblatt für das Kaiserthum Österreich*. Jahrgang 1861. Wien, k. k. Hof- u. Staatsdruckerei. Félvászón. Egy kötet.
259. *Reichsgesetzblatt für das Kaiserthum Österreich*. Jahrgang 1862. Wien, 1862. k. k. Hof- u. Staatsdruckerei. Félvászón. Egy kötet.
260. *Reichsgesetzblatt für das Kaiserthum Österreich*. Jahrgang 1863. Wien, 1863. k. k. Hof- u. Staatsdruckerei. Félvászón. Egy kötet.
261. *Reichsgesetzblatt für das Kaiserthum Österreich*. Jahrgang 1864—65. Wien, 1864. k. k. Hof- u. Staatsdruckerei. Félvászón. Egy kötet.
262. *Reichsgesetzblatt für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche u. Länder*. Jahrgang 1888. Félvászón. Egy k.
263. *Reitter* Ferencz: Dunaszabályozás Buda és Pest között. Pesti hajózási csatorna. A Csepelsziget s a soroksári Dunaág balpartján fekvő ártér ármentesítése. Három javaslat, kézirat gyanánt. Pest, 1865. Pollák testv. Füzve. Egy füzet.
264. *Rejtő* Sándor: A papiros tartósságának megállapítása. Budapest, 1891. Pesti könyvny. r.-t. Félvászón. Egy kötet.
265. *Relazione* Prima della Commissione Willems instituita della Camera di Commercio, Arte e Manufatture della Provincia di Pavia. Pavia, 1854. Frat. Fusi. Félvászón. Egy kötet.
266. *Rendeletek*, Magyarországi — tára. XVI. f. 1882. X. füzet. Budapest, 1882. Pesti könyvny. r.-t. Félvászón. Egy kötet.

267. *Róka* József: Harmadosztályú kereseti adó. Bevallás, kivetés és felelősség körüli teendők ismertetése. B. bánya, 1899. Machold F. könyvny. Félvászón. Egy kötet.
268. *Ruzicska* Gyula: A nyomdászat. Tankönyv szakiskolai és magánhasználatra. Kolozsvár, Ajtai K. Albert. 1897. Félvászón. Egy kötet.
269. *Schebeck* Edmund dr.: Das Handelsregister nach dem allgemeinen Handelsgesetzbuche. Prag, 1866. Egy kötet.
270. *Schebeck* Edm. dr.: Das Handelsregister nach dem allgemeinen Handelsgesetzbuche. Prag, 1866. H. Carl I. Satow Félvászón. Egy kötet.
271. *Schebeck* Edm. dr.: Böhmens Glasindustrie u. Glashandel. Prag, 1878. Bohemia. Félvászón. Egy kötet.
272. *Schmidt* Julian.: Geschichte der deutschen Litteratur seit Lessings Tod. Leipzig, 1858. Fridr. Ludw. Herbig. Félvászón. Három kötet.
273. *Schmidtmann* Ármin: A magyar kereskedelem reformja, közraktárak létesítése által. Pest, 1870. Schnitzer és Kohn. Félvászón. Egy kötet.
274. *Schnierer* Gyula: A telekkönyvi eljárás rendszeres kézikönyve honi törvényeinkhez és törvénykezési szabályokhoz különös tekintettel a végrehajtási eljárásra. Pest, 1871. Lauffer Vilmos. Félvászón. Egy kötet.
275. *Schreyer* Jakab: 25 év a magyar kereskedelmi csarnok történetéből. 1870—95. Budapest, 1895. Pesti könyvny. r.-t. Félvászón. Egy kötet.
276. *Selyemenyésztők* naptára 1900—901. tenyésztő évre. Szegzárd, 1900. Füzve. Egy füzet.
277. *Singer* Bernhard.: Unsere Eisenbahnanschlüsse nach Südosten u. Süden. Wien, 1879. C. Gerold's Sohn. Füzve. Egy füzet.
278. *Sitzungsberichte* der Handels u. Gewerbekammer für das Erzherzogthum Österreich u. der Enns. 1876—79. III. Band. Wien, 1880. Druckerei der Wiener Zeitung. Félvászón. Egy kötet.
279. *Sitzungsberichte* der Handels u. Gewerbekammer für das Erzherzogthum Österreich u. der Enns. 1880. Wien, Verlag der Kammer. Félvászón. Egy kötet.
280. *Statistik* des Bezirkes der Handels- u. Gewerbekammer Zittau für die Jahre 1871—77. Tabellarischer Theil des Berichtes. Bautzen, 1879. Ed. Rüll. Félvászón. Egy kötet.

281. *Statistik*, Preussische —. Vergleichende Übersicht des Ganges der Industrie etc. für 1862. Berlin, 1863. Hofbuchdruckerei. Félvászón. Egy kötet.
282. *Statistik* der Dampfkessel, Dampf u. Gaskraft-Maschinen. I. Hälfte: Statistik der Dampfkessel in industriellen u. anderen Etablissements nach dem Stande vom 15. Juli 1875. etc. Wien, 1877. Hof u. Staatsdruckerei. Félvászón. Egy kötet.
283. *Statistik* der Seeschiffahrt u. des Seehandels in den öst. Häfen im Jahre 1894. Trieste, 1895. Morterra et C. Félvászón. Egy kötet.
284. *Statistik* der Seeschiffahrt und des Seehandels in den östr. Häfen im Jahre 1895. Trieste, 1897. Morterra etc. Félvászón. Egy kötet.
285. *Statisztikai* adatok a magyar korona területén levő vasuti és hajózási vállalatok üzleteredményei és fejlődéséről. III. folyam. 1872. Budapest, 1874. M. kir. államnyomda. Félvászón. Egy kötet.
286. *Statisztikai* közlemények az osztrák-magyar monarchia vasutairól az 1881. üzleti évre. Bécs, 1883. Cs. kir. udv. és államnyomda. Magyar és német szöveg. Félvászón. Egy kötet.
287. *Statisztikai* közlemények az osztrák-magyar monarchia vasutairól 1882-re. Bécsben, 1884. Magyar és német szöveg. Félvászón. Egy kötet.
288. *Statisztikai* közlemények az osztrák-magyar monarchia vasutairól az 1883. üzleti évre. Bécs, 1885. Cs. kir. udv. és államny. Magyar és német szöveg. Félvászón. Egy kötet.
289. *Steinacker*: Die Londoner internationale Ausstellung des Jahres 1871. u. die Betheiligung Ungarns u. Österreichs an derselben. In Briefen geschildert von E. Steinacker. Wien, 1875. Alfréd Hölder. Félvászón. Egy kötet.
290. *Sterblichkeit* in Wien im Jahre 1875. Wien, 1874. C. Lebenreuter. Füzve. Egy füzet.
291. *Sugár*: A porosz központi szövethetesi pénztár. Tanulmány-utról szóló jelentés. Beterjeszti: —. Kézirat gyanánt. Félvászón. Egy kötet.
292. *Szabó József*: Jegyzetek az ásvány- és vegytani technika köréből. Első füzet. Pest, 1852. Félvászón. Egy kötet.
293. *Szabó József*: A magyar természettudományi társulat év-

- könyvei. Harmadik kötet. 1851—1856. Pest, 1857. Herz János. Félvászón. Egy kötet.
294. Szabó József: A magyarhoni földtani társulat munkálatai. Második kötet. Egy földtani térképpel. Pest, 1865. Emich Gusztáv. Félvászón. Egy kötet.
295. Szabóky Adolf: Magyarország ipartársulatai 1878-ban. Pest, 1879. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet.
296. *Tájékoztató* Adatok Rumániába való kivitelünk emelésére. Egybeállította a keresk. ministerium vámosztálya. Bpest, 1894. Légrády testv. Füzve. Egy füzet.
297. *Távirtdák* statisztikája 1874-ről. A magyar korona területén levő állami és vasuti —. Szerk.: Miavecz László. Bpest, 1875. Hornyánszky Viktor. Félvászón. Egy kötet.
298. *Távirtdák*, A magyar korona területén levő állami és vasuti — statisztikája 1876-ról. Bpest, 1877. Hornyánszky Viktor. Félvászón. Egy kötet.
299. Thaa Georg. Ritter von: Das Hausirwesen in Oesterreich. Wien, 1884. Manz'sche Druck. Félvászón. Egy kötet.
300. *Tarifrundschan*, Osteuropäische —. VI. Jahrgang. 1898. Félvászón. Egy kötet.
301. *The Chamber of Commerce Journal* Vol. 1885. London, Chamber of Commerce. Félvászón. Egy kötet.
302. Telkes Simon: Áruforgalmunk. Bpest, 1886. Grill Károly. Félvászón. Egy kötet.
303. Telkes Simon: Eledelek és italok. Adatok az áruforgalom és termelés köréből. Bpest, 1888. Kilián Frigyes. Félvászón. Egy kötet.
304. *Természettudományi Közlöny*. 1894. Május. 297. füzet. Kiadja a természettudományi társ. Félvászón. Egy kötet.
305. *Törvény- és kormánylap*. A magyar korona országait illető orsz. —. I. évf. 1850. febr. 15-től decz. 31-ig. Buda. Cs. kir. egyetemi nyomda. Félvászón. Egy kötet.
306. *Törvény- és kormánylap*. A magyar korona országait illető országos —. II. évf. 1851. jan. 1-től jun. 30-ig. Buda, Cs. kir. egyetemi nyomda. Félvászón. Egy kötet.
307. *Törvény- és kormánylap*. A magyar koronaországot illető országos —. III. évf. 1. fele. I—XI. darab. 1852. Buda. Cs. kir. egyetemi nyomda. Félvászón. Egy kötet.
208. *Törvény- és kormánylap*. IV. évf. 1855. I—XII. darab. Buda. Cs. kir. egyetemi nyomda. Félvászón. Egy kötet.
309. *Törvény- és kormánylap*. A magyar koronaországot illető

- országos —. IV. évf. Második kötet. 1853. XIII—XXVI. darab. Buda. Cs. kir. egyetemi nyomda. Félvászón. Egy kötet.
310. *Tőzsdereform*, A — tárgyában tartott szakértekezlet anyaggyűjteménye. Bpest, 1897. Hungaria könyvnyomda. Félvászón. Egy kötet.
311. *Ulasítás* az 1881. IV. t.-czikk végrehajtásához. M. kir. államnyomda. Félvászón. Egy kötet.
312. *Übersicht der Waaren-Ein- u. Ausfuhr des allg. oest. Zollgebietes für 1865*. Wien, 1866. Hof- u. Staatsdruck. Félvászón. Egy kötet.
313. *Vargha Gyula dr.: Magyarország pénzüzetetei*. Az 1885. évi budapesti ált. kiállítás orsz. bizottságának megbízásából szerkesztve. Bpest, 1885. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet.
314. *Vasuti évkönyv 1878-ról*. I. évf. Szerk.: Vörös László. Bpest. 1878. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet.
315. *Vasuti évkönyv 1879-ről*. II. évf. 1879. Szerk.: Vörös László. Bpest, 1879. Kilián Frigyes. Félvászón. Egy kötet.
316. *Vasuti évkönyv 1880-ról*. III. évf. Szerk.: Vörös László. Bpest, 1880. Kilián Frigyes. Félvászón. Egy kötet.
317. *Vasuti évkönyv 1881-ről*. IV. évf. Szerk.: Vörös László. Bpest, 1882. Kilián Frigyes. Félvászón. Egy kötet.
318. *Vasuti üzletszabályzat*. Buda, 1872. M. kir. államnyomda. Félvászón. Egy kötet.
319. *Verhandlungen der II. internationalen Getreide u. Saatenmarkt*. Wien, 1874. Josef Kaiser. Vászón. Egy kötet.
320. *Verslag over den Toestand van Handel Scheepwart en Nijverhaid*. Te Amsterdam 1875. Amsterdam Staatsdruckerei. Félvászón. Egy kötet.
321. *Védjegyekről*, A román törvény a —. Bpest, 1880. Pesti könyvnyomda r.-t. Füzve. Egy füzet.
322. *Vízjogi törvényjavaslat tárgyalására összehívott értekezlet jegyzőkönyvei*. Bpest, 1883. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet.
323. *Vorschläge zu einer umfassenden u. soliden finanzellen Selbsthilfe für den Staat u. die Völker Oesterreichs*. Wien, 1866. Im Selbstverlage des Herausgebers. Félvászón. Egy kötet.
324. *Weisz Ármin: A mezőgazdasági hitel*. Bpest. Szerző sajátja. Füzve. Egy füzet.

325. *Weltausstellung* 1873 Wien. Amtliches Verzeichniss der Austeller: (mit Elrenpreisen.) 2-te Angabe. Wien, 1873. K. k. Hof- u. Stats-Buchdruckerei. 1873. (Két példány.) Félvászón. Egy kötet.
326. *Werthe der Ein- u. Ausfuhr der beiden Staatsgebiete der oest. ung. Monarchie für 1896.* Wien, 1898. Eduard Sieger. Félvászón. Egy kötet.
227. *Zolltarife des In- u. Auslandes, Die —.* Berlin 1884. Ernst Siegfried Mittler. Félvászón. Egy kötet.
328. *Zolltarifes, Entwurf eines allgemeinen oesterr. —.* Wien, 1875. Selbstverlag der Kammer. Félvászón. Egy kötet.

A másik gyűjtemény a néhai Ráth Károly örököseitől átvett könyvtár. E gyűjtemény kevés munkásügyi és szociálpolitikai anyagon (különösen az amerikai munkásügyi hivatal kiadványain) kívül főleg iparügyi, leginkább pedig kiállításügyi munkákat és az utóbbi idők nagyobb kiállításaira vonatkozó katalógus- és jelentésgyűjteményeket tartalmaz. Ehhez a könyvtárhoz a Társadalmi Muzeum szintén felsőbb rendeleltre jutott. Kiállításügyi, valamint általános iparügyi része, mely magában véve igen szép gyűjtemény, de nem igen vág a Társadalmi Muzeum szakkörébe, nézetünk szerint megfelelő helyen jól lesz értékesíthető. Szociálpolitikai része pedig könyvtárunknak fogja becses anyagát tenni.

E gyűjtemény ez idő szerint, úgy a mint azt Ráth Károly örököseitől a Társadalmi Muzeum átvette, a következő munkákat tartalmazza:

1. *Adalékok* Magyarország nyersterményeinek ártörténetéhez a XIX. században. A pesti piacon történt jegyzések szerint kiadja a budapesti ker. és iparkamara, 82 grafikus ábrával. Budapest, 1875 Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet.
2. *Adalékok* Magyarország nyersterményeinek ártörténetéhez czimű műhöz grafikai táblázatok. Kiadja a budapesti

- keresk. és iparkamara. 1875. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászon. Egy kötet.
3. *Adatok az egyenes adók reformjához.* IV. kötet. A keresetadó III. osztályának statisztikája. Kiadja a m. kir. pénzügyministerium. Budapest, 1899. M. kir. államnyomda. Füzve. Egy kötet.
 4. *Adatok az egyenes adók reformjához.* V. kötet. Egyenes adóstatisztika. Kiadja a m. kir. pénzügyministerium. Budapest, 1901. M. kir. államnyomda. Füzve. Egy kötet.
 5. *Adorján Ármin:* Tíz év (1880—1890) a nagyváradí iparos ifjak önképző és betegsegélyző egyletének történetéből. Kiadja a nagyváradí iparos ifjak önképző és betegsegélyző egylete. Vászón. Egy kötet.
 6. *Alapszabályai,* Az első budapesti fővárosi kis- és középkereskedők társulatának —. Vászón. Egy kötet.
 7. *Alapszabályai,* Az első magyar izr. betegsegélyző és temetkezési egylet —. Pest, 1872. Heller József. Selyem. Egy kötet.
 8. *Alapszabályai,* A fővárosi iparosok köre —. Füzve. Egy füzet.
 9. *Alapszabályai* a fővárosi iparosok körének. Budapest, 1875. Wilckens nyomása. Félvászón. Egy kötet.
 10. *Alapszabályai,* A központi ipartársulati bank —. Pest, 1872. Corvina. Füzve. Egy füzet.
 11. *Alapszabályai,* A m. kir. technológiai iparmuzeum — és rendszabályai. Tisztviselők és felügyelő bizottsági tagok. A főigazgató megnyitó beszéde. Budapest, 1885. M. kir. egyetemi könyvnyomda. Félvászón. Egy kötet.
 12. *Alföldi Iparlap.* (Közigazdasági közlöny) I. évf. 1875. Félvászón. Egy kötet.
 13. *Alföldi Iparlap.* (Közigazdasági közlöny) II. évf. 1876. Félvászón. Egy kötet.
 14. *Allgemeine Gewerbe-Zeitung.* 1879. évi folyama. Félvászón. Egy kötet.
 15. *Almanach,* Neuer Hof- und Staats- — für das Jahr 1890. 2 Auflage. Wien. K. K. Hofbuchdruckerei. Vászón. Egy kötet.
 16. *American Federation of Labor.* Official book of the —. Twelfth annual convention. Held at Philadelphia 12 Dec. 1892. Published by the Federation of Labor. Füzve. Egy füzet.

17. *Anyagi Érdekeink*. Az orsz. magyar iparegyesület közlönye. Szerkeszti Mudrony Soma. Új folyam. VI. kötet. 1876. Budapest, az orsz. magyar iparegyesület kiadása. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet.
18. *Anyagi Érdekeink*. Az orsz. magyar iparegyesület közlönye. Szerkeszti Mudrony Soma. Új folyam. VIII. kötet. 1878. I—XII. füzet. Budapest, Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy füzet.
19. Apáthi István dr.: A magyar kereskedelmi törvénykönyv. tervezete. Budapest, 1875. Franklin társ. Félvászón. Egy k.
20. *Aradi Kiállítási Lapok*. Arad 1890. Félvászón. Egy kötet.
21. *Argus*: Ipar- és kereskedelmi oktatásunk fejlesztése és szakszerű szervezése. Budapest, 1890. Füzve. Egy füzet.
22. *Ausstellung*, Allgemeine Landes — 1891 in Prag zur Jubileumsfeier der ersten Gewerbeausstellung. Haupt-Katalog, herausgegeben vom Actions-Comité. red. v. dr. juris Jos. Fort. Prag, 1891. Druck v. Ed. Beuforta. Félvászón. Egy kötet.
23. *Ausstellungszeitung*, Budapest —. Illustriertes Fachorgan der Landesausstellung in Budapest, 1885. redigirt v. Karl. Ráth. Vászón. Egy kötet.
24. *Ausstellung*, Die —. I. Jahrgang. Budapest, 1884. Félvászón. Egy kötet.
25. *Ausstellungszeitung*, Land- und Volkswirtschaftliche —. Officielles Organ der Land- u. volkswirtschaftlichen Ausstellung in Wien 1890. red. von Hugo H. Hitschmann. Félvászón. Egy kötet.
26. *Ausstellung's Plan*, Officieller — der Wiener Weltausstellung. 1875. Stuttgart, Eduard Hallberger. Vászón. Egy kötet.
27. *Auszug* aus einem Exposé über die Organisation des gewerblichen Unterrichts in Österreich. Wien, 1876. Carl Gorischek. Füzve. Egy füzet.
28. Áchim János: Békés-Csaba ipari szervezeteinek története. Czéhek. Ipartársulat. Ipartestület. A békés-csabai ipartestület tulajdona. Füzve. Egy kötet.
29. Áchim János: A magyar iparos ifjak jól felfogott érdekei, különösen a kézműiparossegédek számára. Békés-Csaba, 1887. Póvársay testvérek. Füzve. Egy füzet.
30. *Államháztartás*, Az — rendezéséhez és a magyar nemzeti bank felállításához. Egy hazafitól. Budapest, 1875. Zilahy S. Füzve. Egy füzet.

31. *Állami javak*, Az — eladásából 1895 évre előirányzott bevételeknek részletes kimutatása. (Az átmeneti bevételek I. fejezet I a/ czíme alatt). Melléklet a pénzügyministerium 1895. évi költségvetéséhez. Budapest, 1894. M. kir. államnyomda. Füzve. Egy kötet.
32. *Árulajstrom*, Betűsoros — a vámtarifához. Budapest, 1879. Pesti könyvnyomda r.-t. Vászón. Egy kötet.
33. *Árulajstrom*, Betűsoros — a vámtarifához. (Magyar-német és német-magyar kiadás). Budapest, 1879. Pesti könyvnyomda r.-t. Vászón. Egy kötet.
34. *Badische, Kunst- u. Kunstgewerbe-Ausstellung* — Kurzer Wegweiser durch die Abtheilung der Kunstgewerblichen Erzeugnisse der Vergangenheit. Karlsruhe, 1881. Druck der G. Braun'schen Hofbuchdruckerei. Füzve. Egy füzet.
35. *Balogh János*: A bellusi m. kir. állami kosárfonó-iskola értesítője az 1897—98 tanévről. Trencsén, 1898, Skarnitzl X. Ferencz. Füzve. Egy füzet.
36. *Balogh Vilmos és Toldy Ferencz*: Kiállítási utmutató, az 1885. évi budapesti országos állatkiállítás bizottsági tagjainak a kiállítóknak s a kiállítás iránt érdeklődőknek. Budapest, 1885. Pesti könyvnyomda r. t. Vászón. Egy kötet.
37. *Balogh, Wilhelm v. — und Franz Toldy und Moriz Gelléri*. Führer durch die Austellung. Budapest, 1885. Pester Buchdruck. A. G. Vászón. Egy kötet.
38. *Baromfikiállítás*, A budapesti 1885. évi nemzetközi — katalógusa. Budapest, 1885. Pesti könyvnyomda r. t. Félvászón. Egy kötet.
39. *Beck Hugó dr*: Észrevételek a magyar kereskedelmi törvénykönyv tervezetének a biztosítási ügyeteket tárgyzó részére. Budapest, 1874. Franklin-társulat. Füzve Egy füzet.
40. *Beck Hugó dr*: Törvényjavaslat a magán biztosítási vállalatokról. Szöveg, ált. indokolás, részletes ind., előadói tervezet. Budapest, 1894. Légrády testvérek. Füzve. Egy füzet.
41. *Bedenken*, Ernste — gegen eine abermalige Übertragung des Rechtes der Geldnoten-Erzeugung an eine Actiengesellschaft und Vorschläge zu einem staats- und volkswirtschaftlichen Geldbankwesen von Einem Patrioten. Wien, 1877. In Commission bei Fridrich Beck. Füzve. Egy kötet.
42. *A bel- és kiviteli forgalom részletezése*. Füzve. Egy füzet.
43. *Bejelentések*, Az 1885. évi budapesti általános kiállításra elfo-

- gadott —. I csoport : mezőgazdaság és mezőgazdasági szak-
oktatás. Félvászón. Egy kötet.
44. *Bericht* Über die Verhandlungen des III. allgemeinen öst.
Gewerbetages. Abgehalten in Wien am 6, 7 u. 8 September
1884. Selbstverlag der Wiener Gewerbe-Genossenschaft.
Füzve. Egy füzet.
 45. *Berichte u. Verhandlungen*, der deutsch-öst. Gewerbeschütz-
Conferenz am 12 u. 15 October 1896 zu Berlin. Im Auftrage
des deutschen u. öst. Vereines für den Schutz des gewerb-
lichen Eigenthums herausgegeben von dr. A. Osterrieth
u. dr. J. Wechsler. Berlin Carl Hegmann 1896. Füzve. Egy
füzet.
 46. *Berner Ernst*: Das rothe Einmaleins oder So leben wir.
Ein sociales Bilderbuch. Wien, 1896, 1-te Wiener Volks-
buchhandlung (Ign. Brand) Füzve. Egy füzet.
 47. *Berger, T. Ph*: Deutsche Gewerbeordnung nebst den für
das Reich erlassenen Zusatzgesetzen u. Ausführungs-
bestimmungen. Félvászón. Egy kötet.
 48. *Berger, T. Ph*: Reichsgewerbeordnung mit den neuesten
Ergänzungen. 8-te Auflage. Guttentag'sche Sammlung deut-
scher Reichsgesetze. Berlin u. Leipzig 1887. J. Guttentag.
Félvászón. Egy kötet.
 49. *Bezerédj Pál*: Jelentése báró Kemény Gábor Földm., ipar-
és kereskedelemügyi miniszterhez. A selyemtenyésztés
emelése céljából 1880-ban foganatosított intézkedésekről.
Budapest, 1881. M. kir. államnyomda. Füzve. Egy füzet.
 50. *Blaschek, Josef*: Das Ziel der heutigen Genossenschafts-
Bewegung. Wien, 1885. Selbstverlag der Verfassers. Füzve.
Egy füzet.
 51. *Blätter für Industrielle*. I-ter Jahrgang. Félvászón. Egy kötet.
 52. *Blodig Hermann dr.*: Darstellung der öster. Zoll- u. Staats-
monopolordnung für Real- u. Handels-Schulen. Wien, 1856.
Prandel u. Mayer. Félvászón. Egy kötet,
 53. *Bobula János*: Magyarország Iparügye. Budapest, Kókai
Lajos 1888. Félbór. Egy kötet.
 54. *Bobula János*: Huszonöt év a magyar ipar szolgálatában.
1872—1897. Budapest, Márkus Samu 1897. Füzve. 16 példány.
 55. *Bodh József*: Magyar Czipész. Szakismertető könyv. Az újabb
kor viszonyaihoz alkalmazva. Budapest, 1892. Gutenberg
könyvnyomda. Vászón. Egy kötet.

56. *Bosányi Endre*: Ausztria és a magyar szeszipar. Budapest, 1890. Hornyánszky Viktor. Füzve. Egy füzet.
57. *Bosnyákország és Hercegovina az 1896 évi ezredéves orsz. kiállításon*. Kiadja a bosnyák-hercegovinai orsz. kormány kiállítási irodája. Félvász. Egy kötet.
58. *Brozowsky W*: Grundriss der Handelsgeographie mit vorzüglicher Berücksichtigung des österr. Kaiserstaates. Wien, 1852. Tendler et C. Félvász. Egy kötet.
59. *Buchschriften des Mittelalters mit besonderer Berücksichtigung der deutschen u. zwar vom sechsten Jahrhundert bis zur Erfindung der Buchdruckerkunst*. Wien, 1852. K. K. Hof- u. Staatsdruckerei. Füzve. Egy füzet.
60. *Budapest, főváros statisztikai hivatalának havi kimutatásai*. 1876—1879. Félvász. Egy kötet.
61. *A bukaresti magyar társulat Értesítője*. Bukarest, 1896. Göbl József. Füzve. Egy füzet.
62. *Bulletin officiel de l'exposition universelle de 1889*. I. évf. Félvász. Egy kötet.
63. *Bulletin officiel de l'exposition universelle de 1889*. II. évf. Félvász. Egy kötet.
64. *Bulletin officiel de l'exposition universelle de 1889*. VI. évf. Félvász. Egy kötet.
65. *Burchard-Bélaváry Konrád*: A malomipar az ezredéves országos kiállításon. Budapest, 1898. Pesti könyvny. r.-t. Füzve. Egy füzet.
66. *Buday József dr.*: A budai polgári kör 25 éves története. Budapest, 1897. M. kir. államny. Füzve. Egy füzet.
67. *Buzogány Áron*: A székely művelődési és közgazdasági egyesület hatodik évkönyve 1881-re. Budapest, 1882. M. kir. egyetemi könyvnyomda. Füzve. Egy füzet.
68. *Commissioner of Labor*. VIII-th annual report. 1892. Washington, 1895. Government Print. Office. Vász. Egy kötet.
69. U. az: IX-th annual report. 1895. Washington, 1894. Govern. Print. Off. Vász. Egy kötet.
70. U. az: X-th. annual report 1894. Volume I: Strikes and Lockouts. 1896. Washington Government Print. Office 1896. Vász. Két kötet.
71. U. az: X-th annual report 1894. Volume II: Strikes and Lockouts Washington 1896. Government Print. Off. Vász. Két kötet.
72. U. az: XI-th annual report 1895—96. Work and wages of

- men, women and children. Washington, 1897. Government Printing Office. Váson. Egy kötet.
73. U. az : XII-th annual report 1897. Economic aspects of the Liquor Problem. Washington, 1898. Government Printing Office. Váson. Egy kötet.
 74. U. az : XIII-th annual report 1898. Volume I : Hand an Machine Labor. Washington, 1899. Government Printing Office. Váson. Két kötet.
 75. U. az : XIII-th annual report 1898. Volume II : Hand and Machine Labor. Washington, 1899. Government Print. Office. Váson. Egy kötet.
 76. U. az : XIV-th annual report 1899. Water, gas and electric Light Plants. Washington, 1899. Government Printing Office. Váson. Egy kötet.
 77. U. az : XV-th annual report 1900. Volume I : Wages of commercial countries. Washington, 1900. Government Printing Office. Váson. Két kötet.
 78. U. az : XV-th annual report 1900. Volume II : Wages of commercial countries. Washington, 1900. Government Printing Office. Váson. Két kötet.
 79. U. az : XVI-th annual report 1901. Strikes and Lockouts. Washington. 1901. Gov. Print. Office. Váson. Egy kötet.
 80. *Congrès, Neuvième session du — international de statistique à Budapest. Rapport et resolutions.* Budapest, 1876. Imprimerie Athen. Füzve. Egy füzet.
 81. *Czímjegyzéke, A magyar kereskedelmi Muzeum nyilvános könyvtárának —.* Budapest, 1901. Márkus Samu. Váson. Egy kötet.
 82. *Darvas Aladár: Ipar- és kereskedelmi naptár. 1892-re.* Füzve. Egy füzet.
 83. *Denkschrift der I. k. k. priv. Donau-Dampfschiff. Gesell.* Wien, 1881. Selbstverlag der Gesellschaft. Füzve. Egy füzet.
 84. *Department, Bulletin of the — of Labor.* Nr. 23. July 1899. Washington, 1899. Government Printing Office. Füzve. Egy füzet.
 85. U. az : Statistics of cities. Nr. 24, September 1899. Washington, 1899. Füzve. Egy füzet.
 86. U. az : Foreign Labor Laws. Nr. 25, November 1899. Füzve. Egy füzet.
 87. U. az : Protection of workmen. Foreign Labor Laws. Nr. 26, January 1900. Washington, 1900. Füzve. Egy füzet.

88. U. az : Wholesale Prices : 1890-to 1899. Foreign Labor Laws. Nr. 24. March 1900. Washington, 1900. Füzve. Egy füzet.
89. U. az : Arbitration in Great Britain. Foreign Labor Laws. Nr. 28. May 1900. Washington, 1900. Füzve. Egy füzet.
90. U. az : Industrial combinations. Nr. 29. 1900. July. Washington, 1900. Füzve. Egy füzet.
91. U. az : Statistics of cities. Foreign Labor Laws. Nro 30. 1900. September. Washington. 1900. Füzve. Egy füzet.
92. U. az : Betterment of Industrial Conditions. Employers Liability. Italian Railway Labor. Nro 31. November 1900. Washington. 1900. Füzve. Egy füzet.
93. U. az : Accidents to Labor. Prices and Wages in Manilla. Negroes of Sandy Spring MD. British workmens compensation Act. Nro 32. January 1901. Washington, 1901. Füzve. Egy füzet.
94. U. az : Foreign Labor Laws. British conspiracy and Protection of Property Act. Nro 33. March. 1901. Washington. 1901 Füzve. Egy Füzet.
95. U. az : Labor Conditions in Porto Rico. Social Economics at the Paris Exposition. Nro 34. 1901. May. Washington. 1901. Füzve. Egy füzet.
96. U. az : Cooperative Communities. Negro Landholders of Georgia. Washington. 1901. Füzve. Egy füzet.
97. U. az : Statistics of cities. Nro 36. September 1901. Washington 1901. Füzve. Egy füzet.
98. U. az : Railway Employers in the. U. S. Negroes of Litwalton. V. A. Nro 37. November 1901. Washington. 1901. Füzve. Egy füzet.
99. U. az : Labor Conditions in Mexico. The Sugar Plantation Negro. Nro 38. January 1902. Washington. 1902. Füzve. Egy füzet.
100. U. az : Course of Wholesale Prices. 1890 — 1901. Nro 59. March 1902. Füzve. Egy füzet.
101. *Deutsch Anton* : Rückblicke auf die Entwicklung der ung. Volkswirtschaft in 1898. Budapest, 1899. Pester Lyoyd Gesellschaft. Félvászón. Egy kötet.
102. *Dobránszky Péter* : Teremtsünk Ipart! Budapest, 1889. Schlesinger Ig. Füzve. Egy füzet.
103. *Edvi-Ilés László* : Az aradi kereskedelmi és iparkamara kerületének közgazdasági leírása. Arad, 1897. a kamara kiadása. Füzve. Egy kötet.

104. *Edvi-Ilés László*: A magyar kisipar jövője. Arad, 1901. Réthi Lipót. Füzve. Egy füzet.
105. *Egyenes, Az* — adó-enquête irományai. A magyar egyenesadók történeti fejlődése. Kiadja a m. kir. pénzügyminis-
terium. Budapest, Pesti könyvny. r.-t. 1895. Félvászón. Egy kötet.
106. *Egyenes, Az* — adó-enquête irományai. A nevezetesebb európai államok fontosabb egyenesadó-törvényei. Kiadja a m. kir. pénzügyminis-
terium. Budapest, Pesti könyvny. r.-t. 1895. Félvászón. Egy kötet.
107. *Egyenes, Az* — adó-enquête irományai. Az egyenesadó-enquete naplója 1896. évi május 16., 18., 19., 21. és 26. Kiadja a m. kir. pénzügyminis-
terium. Budapest, 1896. m. kir. államnyomda. Félvászón. Egy kötet.
108. *Egyenes, Az* — adóreformok tárgyában összehívandó szakbizottsághoz intézett emlékirata a pénzügyminis-
terium vezetésével megbízott m. kir. minis-
terelnöknek. Buda-
pest, 1893. m. kir. államnyomda. Félvászón. Egy kötet.
109. *Egyenes adóreformok*, Statistikai adatok az — tárgyában készült emlékirathoz. Az egyenesadó-statistika pótfüzete. Kiadja a m. kir. pénzügyminis-
terium. Budapest, m. kir. államnyomda 1895. Füzve. Egy füzet.
110. *Előterjesztés a fegyházakban, kerületi börtönökben és fogházakban üzőtt ipar ügyében*. Budapest, 1882. Pesti könyvnyomda r.-t. Füzve. Egy füzet.
111. *Emlékirat az orsz. magyar iparegyesület feladatáról*. Buda-
pest, 1881. Tettey Nándor és t. Füzve. Egy füzet.
112. *Emlékkönyve, A székely művelődési és közgazdasági egy-
let* —. Budapest, 1886. Franklin társ. Füzve. Egy füzet.
113. *Entwurf eines Gesetzes zur Bekämpfung des unlauteren Wettbewerbes*. Berlin, 1895. C. Heymann. Füzve. Egy füzet.
114. *Entwurf einer Gewerbeordnung sammt Motiven*. Regierungsvorlage. Wien, 1880. Hof- und Staatsbuchdruckerei. Füzve. Egy füzet.
115. *Entwurf einer neuen Gewerbeordnung sammt Einführung und Anhängen*. Wien. 1877. Hof- und Staatsbuchdruckerei. Füzve. Egy füzet.
116. *Exhibition, Universal — of Paris 1867*. Reports of Artisans, selected by the Council of the Society of Arts. London, 1867. Bell and Daldy. Füzve. Egy füzet.
117. *Exner, Wilhelm*: Die Hausindustrie Österreichs. Alfred

- Hölder. Hof- u. Universitäts-Buchhändler. Félvászón. Egy kötet.
118. *Export*-, Die — Enquête des öst. ung. Exportvereins am 14—15 April 1898. Wien, 1898. Selbstverlag des Vereins. Félvászón. Egy kötet.
 119. *Exportateurs*, Les Fabricants — du Royaume de Hongrie. Budapest, 1894. Musée com. Hong. Félvászón. Egy kötet.
 120. *Exportateurs*, Les fabricants — des pays de la couronne Hongroise. Magyar Kereskedelmi Múzeum. Budapest, 1898. Bórkötés. Egy kötet.
 121. *Exposition*. Catalogue de l'— nationale de Budapest, de 1885 Première Partie. Budapest, Société Anonyme d'Imprimerie de Pest, 1885. Félvászón. Egy kötet.
 122. *Exposition*, Official Guide to the Columbian Worlds —. Compiled by John J. Flinn. Chicago. The Columbian Guide Comp. Füzve. Egy füzet.
 123. *Exposition* internationale de Bruxelles en 1897. Catalogue spécial de la section Hongroise. Rédigé par le dr. Aladár Návay de Földeák. Budapest, Pesti könyvny. r.-t. 1897. Félvászón. Egy kötet.
 124. *Exposition* internationale de Bruxelles. Palais de la Ville. Füzve. Egy füzet.
 125. *Exposition* internationale de Bruxelles en 1897. Liste des Récompenses. Bruxelles. E. Guyot. 1897. Félvászón. Egy kötet.
 126. *L'Exposition* universelle de 1867. illustrée. Rédacteur en chef: M. Fr. Ducuing. Vászón. Két kötet.
 127. *Exposition* universelle de Paris 1878. Le Grand-Duché de Finlande. Notice stat. par K. E. F. Ignatius. Helsingfors 1878. Imprimerie aux Frais de L'Etat. Füzve. Egy füzet.
 128. *Exposition* universelle de Paris de 1878. Rapport de M. Pavoux. Bruxelles 1879. Typographie He. CH. Vanderauwera. Füzve. Egy füzet.
 129. *Exposition* universelle Internationale de 1878. Carnet de l' —. Chaussures. Outillage spécial. Paris, aux Bureaux du Journal de la Cordonnerie. Füzve. Egy füzet.
 130. *Exposition* universelle de Paris 1878. Rapport de L'établissement de J. Neuschlosz et Fils à Budapest. Imprimerie Franklin Társ. Füzve. Egy füzet.
 131. *Farnam* Henry W.: Die amerikanischen Gewerkvereine. Leipzig. 1879. Duncker u. Humblot. Füzve. Egy füzet.

132. *Fenyvesi* Adolf: Az új vámtarifa. Budapest, 1878. Athenaeum r.-t. Füzve. Egy füzet.
133. *Ferenczi* Zoltán: A kolozsvári nyomdászat története. Kolozsvár, 1896. Ajtai K. Albert. Füzve. Egy kötet.
134. *Festschrift* des niederöst. Gewerbevereines zur Feier seines vierzigjährigen Bestandes. Wien, 1880. Selbstverlag des Vereines. Füz. Egy füzet.
135. *Findura* Imre: Az orsz. m. kir. stat. hivatal könyvtárának és térképgyűjteményének címjegyzéke. Budapest, 1885. Athenaeum r.-t. Félvászón. Egy kötet.
136. *Firtinger* Károly: Adatok a budapesti nyomdásztestület társas életéből. Budapest, 1884. Pesti könyvnyomda r.-t. Füzve. Egy füzet.
137. *Fischbach* Friedrich: Die künstlerische Ausstattung der bürgerl. Wohnung. Basel 1885, Benno Schwabe. Füzve. Egy füzet.
138. *Fogyasztási adó*, Az 1895. évi — eredményeknek statisztikai egybeállítása a magyar korona országaira vonatkozólag. Összeállította a m. kir. pénzügyministerium fogyasztási adószakszámvevősege. Budapest, 1894. m. kir. államny. Félvászón. Egy kötet.
139. *Forrai* Soma: Az első Budapest-fővárosi kis- és középkereskedők társulatának 75 éves testületi élete 1822—1898. Emlékkönyv a társulat fennállásának 75. évfordulójára. Budapest, 1898. »Közművelődés« irodalmi és nyomdai műintézet. Félvászón. Egy kötet.
140. *Fort* Ludwig: Theoretische und praktische Anweisung zur doppelten Buchhaltung. Leipzig, 1854. Arnold'sche Buchhandlung. Félvászón. Egy kötet.
141. *Főváros*, A — (hivatalos közlöny) szerk. és kiadja Pichler N. István. 1887. III. évfolyam. Félvászón. Egy kötet.
142. *Főváros*, A — (hivatalos közlöny) szerk. és kiadja Pichler N. István. 1888. IV. évfolyam. Félvászón. Egy kötet.
143. *Fővárosi statisztikai hivatal*: A fővárosi kereskedelem emelésére kiküldött bizottság tárgyalásai. I. rész. Füzve. Egy füzet.
144. *Frankl* Wilhelm: Zur Reform der Gewerbe-Gesetzgebung. Wien, 1876. Selbstverlag. Füzve. Egy füzet.
145. *Fritz* Péter és *Sugár* Ignác: 1896-iki magyar országos congressus. Előadói vélemény és határozati javaslat. Budapest, 1896. Pesti könyvnyomda r.-t. Füzve. Egy füzet.
146. *Fünfzig Jahre gewerblicher Bestrebungen*. Festschrift zur

Feier des 50 jährigen Jubileums des nideröst. Gewerbevereines. Wien, 1890. Selbstverlag des Vereins. Félvászón. Egy kötet.

147. *Galgóczy* Károly: Az ipar fontossága Magyarországon. Hátramaradásának okai és előmozdításának eszközei. Budapest, 1880. Kocsi Sándor. Füzve. Egy füzet.
148. *Garay* András: Gáal a szocialista-irtó. Válasz Gáal Jenőnek »Az Alföldi munkásmozgalom« című felolvasására. Magyar munkáskönyvtár, III. füzet. Budapest, 1892. Budapesti könyvnyomda és kiadó szövetkezet. Füzve. Egy füzet.
149. *Garbe* Robert: Der zeitgemässe Ausbau des gesammten Lehrlingswesens für Industrie und Gewerbe. Vorschläge zur Erziehung und Ausbildung der gewerblichen Jugend. Sonder-Abdruck aus Glasers Annalen für Gewerbe und Bauwesen. Band XXIII und XXIV. 188/89. Berlin, 1889. Georg Siemens. Félvászón. Egy kötet.
150. *Gazdák évkönyve*. Rodiczky Jenő dr. és Kormos Alfréd. VI. évfolyam, 1895—94. Budapest, 1893. saját kiadás. Félvászón. Egy kötet.
151. *Gámán* Zsigmond: A kolozsvári keresk. és iparkamara adatai a magyar keresk. és iparkamarák monográfiájához. 1851—1895. Kolozsvár, 1896. Gámán J. örökösei. Füzve. Egy füzet.
152. *Gelléri* Mór: Magyarországi iparos-ifjúsági egyletek Békéscsabán tartott II. vándorgyűlésének és munkakiállításának emlékkönyve. Szeged, 1878. Endrényi Lajos és t. Füzve. Egy füzet.
153. *Gelléri* Mór: A második országos iparosgyűlés emlékkönyve. 1889. máj. 31-től jun. 1-ig. Budapest, 1880. Kiadja a közp. bizottság. Füzve. Egy füzet.
154. *Gelléri* Mór: Az iparügy napi kérdései. Budapest, 1880. Aigner Lajos. Füzve. Egy füzet.
155. *Gelléri* Mór: A brüsszeli kereskedelmi muzeum. Különös tekintettel egy Budapesten létesítendő keleti kiviteli muzeumra. Budapest, 1884. Pesti könyvnyomda r.-t. Füzve. Egy füzet.
156. *Gelléri* Mór: Az új ipartörvény. (1884: XVII. t.-cz.) Az iparos osztályra való különös tekintettel. Budapest, Dobrowski és Franke. Füzve. Egy füzet.
157. *Gelléri* Mór: A kiállítások története fejlődése és jövődó-

- beli rendszeresítése. Budapest, 1885. Dobrowski és Franke. Félvászón. Egy kötet.
158. *Gelléri Mór*: A kivitel és a külkereskedelem rendszeres fejlesztése. Budapest, 1887. Athenaeum r.-t. Füzve. Egy füzet.
159. *Gelléri Mór*: A magyar ipar úttörői. Élet- és jellemrajzok. Budapest, 1887. Dobrowski és Franke. Félvászón. Egy kötet.
160. *Gelléri Mór*: Az ipari és gyári alkalmazottaknak betegség esetén való segélyezéséről szóló törvény végrehajtására és életbeléptetésére vonatkozó ministeri rendeletek. Budapest, 1892. Dobrowski és Franke. Füzve. Egy füzet.
161. *Gerster Miklós*: A kézművesség jövő alakulása és a kisipar jövője. Előszóval ellátta Szterényi József. Koszorúzott pályamű. Kiadja a magyar kereskedelmi és iparkamarák szakirodalmi lapja. Füzve. Egy füzet.
162. *Gerster Miklós*: A kézművesség jövő alakulása. A kisipar jövője. Előszóval ellátta Szterényi József. Koszorúzott pályamű. Kiadja a m. keresk. és iparkamarák szakirodalmi alapja. Füzve. Egy füzet.
163. *Gesetz vom 13. December 1862. Giltig für das ganze Reich. Enthaltend einige Abänderungen der Gesetze vom 9. Febr. und 2. August 1850.* Wien, 1862. Füzve. Egy füzet.
164. *Gewerbgesetzentwurf, Der am 7. Februar 1884. dem Abgeordneten-Hause des ung. Reichstages unterbreitete — sammt Motivenbericht. Uebersetzt, mit den einzelnen Paragraphen des VIII. Gesetzartikels vom Jahre 1872 (dem bestehenden Gewerbegesetz) verglichen und in seinen Hauptbestimmungen erläutert von E. Steinacker.* Budapest, 1884. Carl Grill'sche Hofbuchhandlung. Füzve. Egy füzet.
165. *Gewerbeordnung für den Norddeutschen Bund.* Berlin, 1869. R. v. Decker. Füzve. Egy füzet.
166. *Gewerbeordnung, Nachtragsverordnungen und Normal-Statuten zu der durch das Gesetz vom 15. März 1885, abgeänderten — vom 20. December 1899.* Manz'sche Gesetzausgabe. Wien, 1884. Manz'sche k. k. Hof-Verlag und Universitätsbuchh. Füzve. Egy füzet.
167. *Goldberger Sigmund dr.*: Die neue Gewerbeordnung nach den Beschlüssen des Abgeordnetenhauses. Wien, Pest, Leipzig. A. Hartleben's Verlag 1885. Füzve. Egy füzet.

168. Göndöcs Benedek : Népszerű beszélgetések a dohány okszerű kezeléséről, különös tekintettel ama szivarlevelekre, melyek a termelőknek legtöbb jövedelmet biztosítanak. Harmadik bővített kiadás. B.-Gyula, 1878. Dobay János. Füzve. Egy füzet.
169. Grubern Ferencz dr. : Ipari és háziipari intézmények, melyek a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. ministerium támogatása mellett 1885-ben fennállottak. Budapest, 1884. Pesti könyvnyomda r.-t. Füzve. Egy füzet.
170. Grundgesetz des Verbrauch-Vereines zu Graz. Füzet. Egy füzet.
171. Grünwald József : A debreczeni iparos ifjuság önképző és betegs. egylete tíz évi működésének története 1874—1884. Debreczen, 1884. A város könyvnyomdája. Füzve. Egy füzet.
172. Gutachten der Hamburgischen Gewerbekammer über die Entwürfe zweier Gesetze betreffend die Abänderung des Titels VIII. der Gewerbeordnung und betreffend die gewerblichen Hilfskassen. Füzve. Egy füzet.
173. Gutachtliche Aeusserungen über den Entwurf einer neuen Gewerbeordnung. Wien, 1877. Hof- und Staatsbuchdruckerei. Füzve. Egy füzet.
174. Guttman Miksa : Fogyasztási szövetkezetek. A miskolci (III.) orsz. kereskedelmi kongresszus elé terjesztett határozati javaslat. Budapest, Kosmos műintézet. 1900. Füzve. Egy füzet.
175. Gyáripara, A magyar korona országainak — 1898-ban 1. füzet. Általános rész. Kiadja a keresk. ministerium. Füzve. Egy füzet.
176. Hadfelszerelés 1874—1890. Félvászón. Egy kötet.
177. Handausgabe der öst. Gesetze und Verordnungen. 18. Heft. Gesetze vom 9-ten April und 21. Mai 1875 über Erwerbs- und Wirtschafts-genossenschaften. Wien, 1875, K. k. Hof- und Staatsdruckerei. Füzve. Egy füzet.
178. Hahn, dr. Friedrich, von : Commentar des allgemeinen deutschen Gesetzbuches. I. Band. Das I., II. und III. Buch des Handelsgesetzbuches. Braunschweig, 1872. Friedrich Vieweg und Sohn. III-ter Band. II-te Abtheilung : Buch IV. Titel II—V des Handelsgesetzbuches. Füzve. Két füzet.
179. Hann dr. Julius von Hannenheim. : Der Hermannstädter Bürger- und Gewerbeverein 1849—1890. zur Feier des

- 50jährigen Bestandes. Hermannstadt, 1890. W. Kraft. Füzve. Egy füzet.
180. *Hazai, A* — ipar fejlesztése. A teendők programmszerű összefoglalása a székesfejérvári kiállítás alkalmával tartott értekezletből kiküldött 24-es bizottság albizottsága által. Budapest, 1880. Schlesinger és Wohlaue. Füzve. Egy füzet.
181. *Hein Oscar dr.* : Aus der Werkstatt der Reaction. Die Prozess-affaire gegen Mechaniker Schneider in aktemmäsiger Darstellung. Wien, 1891. Leopold Weiss. Füzve. Egy füzet.
182. *Heyd Wilhelm dr.* : Geschichte des Levante-Handels im Mittelalter. II Band. Stuttgart, 1879. I. G. Gotha'sche Buchhandlung. Füzve. Egy kötet.
183. *Hintz Johann* : Das wandernde Siebenbürgen. Kronstadt 1876. Selbstverlag der Handelskammer. Füzve. Egy füzet.
184. *Hitbizományi* valamint a községi és közbirtokossági birtokok területének és művelési ágak szerinti megoszlásának kimutatása. A földművelésügyi m. kir. minister birtokstatisztikai kiadványai. Füzve. Egy füzet.
185. *Hoch Ferdinand* : Der Geschäftsgeist. Sein Ursprung, Wesen u. Ziel. Tübingen, 1876. Franz Fues. Füzve. Egy füzet.
186. *Horinek A.* : Statistische Beiträge zur Geschichte der Rübenzucker-Industrie. Prag, 1891. Verlag des Comités für die Collectiv-Ausstellung der Zucker-Industriellen Böhmens. Füzve. Egy füzet.
187. *Horvát és Szlavonország* a Magyarország ezeréves fennállásának megünneplésére Budapesten 1896. évben rendezett országos kiállításon. Zágráb, 1896. Narodne Novinye nyomdája. Félvászón. Egy kötet.
188. *Horváth János dr.* : Iparügyek naptára. A magyar iparosok számára, első évfolyam, 1897. Budapest, Iparügyek kiadóhivatala. Füzve. Egy füzet.
189. *Horváth János dr.* : Hogyan létesítsünk ipari szövetkezeteket? Budapest, 1899. Kiadja az orsz. iparegyesület. Füzve. Egy füzet.
190. *Hosemann P.* : Ueber die Klein-Motoren. Berlin, 1881. A. Seidel. Politechnische Buchhandlung. Füzve. Egy füzet.
191. *Huszka József* : Magyar diszítési motívumok a Székelyföldön. Sepsí-Szt György, 1883. Jókai-nyomda r.-t. Füzve. Egy füzet.
192. *Indokolás* a magyar kir. belügyministerium 1895. évi költ.

- ségvetéséhez (az állami költségvetés II. füzetéhez). Budapest. 1884. Államny. Füzve. Egy füzet.
193. *Indokolás* a földművelés-, ipar- és keresk. m. k. ministerium 1888. évi költségvetéséhez. Budapest, 1887. Államny. Füzve. Egy füzet.
194. *Indokolás* a m. kir. ministerium 1895. évi költségvetéséhez (az állami költségvetés V. füzetéhez). Budapest, 1894. Államny. Füzve. Egy füzet.
195. *Indokolás* a m. kir. földművelésügyi ministerium 1900. évi költségvetéséhez (az állami költségvetés V. füzetéhez). Budapest, 1899. Államny. Füzve. Egy füzet.
196. *Indokolás* a magyar kir. honvédelmi min. 1895. évi költségvetéséhez (az állami költségvetés VIII. füzetéhez.) Budapest, 1894. Államny. Füzve. Egy füzet.
197. *Indokolás* a m. kir. igazságügymin. 1895. évi költségvetéséhez (az állami költségvetés VII. füzetéhez). Budapest, 1893. Államny. Füzve. Egy füzet.
198. *Indokolás* a m. kir. keresk. min. 1900. évi költségvetéséhez és jelentés az 1897. évi XXX. t.-c. alapján eszközölt beruházásokról (az állami költségvetés IV. füzetéhez). Budapest, 1899. Államny. Füzve. Egy füzet.
199. *Indokolás* a m. kir. keresk. ministerium 1901. évi költségvetéséhez és jelentés az 1897. évi XXX. t.-cz. alapján eszközölt beruházásokról (az állami költségvetés IV. füzetéhez). Budapest, 1900. Államny. Füzve. Egy füzet.
200. *Indokolás* a m. kir. pénzügyministerium 1895. évi költségvetéséhez (az állami költségvetés. III. füzetéhez). Budapest, 1894. Államny. Füzve. Egy füzet.
201. *Indokolás* a m. kir. pénzügyministerium 1900. évi költségvetéséhez (az állami költségvetés III. füzetéhez). Budapest, 1899. Államny. Füzve. Egy füzet.
202. *Indokolása*, A vallás- és közoktatásügyi ministerium 1888. évi költségvetésének — (az állami költségv. VI. füzetéhez). Budapest, 1887. Államny. Füzve. Egy füzet.
203. *Indokolása*, A vallás- és közokt. min. 1889. évi költségvetésének — (az állami költségvetés. VI. füzetéhez). Budapest, 1888. Államny. Füzve. Egy füzet.
204. *Indokolása*, A vallás- és közokt. min. 1890. évi költségvetésének — (az állami költségvetés VI. füzetéhez). Budapest, 1899. Államny. Füzve. Egy füzet.
205. *Indokolása*, A vallás- és közokt. minist. 1891. évi költség-

- vetésének — (az állami költségv. VI. füzetéhez). Budapest, 1890. Államny. Füzve. Egy füzet.
206. *Indokolása*, A vallás- és közokt. min. 1892. évi költségvetésének — (az állami költségv. VI. füzetéhez). Budapest, 1891. Államny. Füzve. Egy füzet.
207. *Indokolása*, A vallás- és közokt. min. 1893. évi költségvetésének — (az állami költségv. VI. füzetéhez). Budapest, 1892. Államny. Füzve. Egy füzet.
208. *Indokolása*, A vallás- és közokt. m. kir. min. 1894. évi költségvetésének — (az állami költségv. VI. füzetéhez). Budapest, 1895. Államny. Füzve. Egy füzet.
209. *Indokolása*, A vallás- és közoktatásügyi ministerium 1895. évi költségvetésének — (az állami költségv. VI. füzetéhez). Budapest, 1894. Államny. Füzve. Egy füzet.
210. *Indokolás* a magyar kir. vallás- és közoktatásügyi ministerium 1900. évi költségvetéséhez (az állami költségvetés VI. füzetéhez). Budapest, 1899. Államny. Füzve. Egy füzet.
211. *Industriellen*, Von einem —. Wie wird das Gewerbegesetz v. J. 1872 durchgeführt? Füzve. Egy füzet.
212. *Industriellen*, Zur Frage der Erziehung der — Classen in Österreich. Wien, 1876. Carl Gorischek. Füzve. Egy füzet.
213. *Industriezeitung* für Ungarn. Organ des ung. Landesindustrievereines. Redigirt von Ödön Steinacker. III. Band. Von Januar bis Ende Dezember 1873. Pest. Selbstverlag des Vereines. Félvászón. Egy kötet.
214. *Innungswesen*, Das — und die gewerbliche Arbeiterfrage oder die neue privat- und wirtschaftsrechtliche Regelung des Gewerbebetriebes. Berlin, N. 1880, Otto Hentze. Füzve. Egy füzet.
215. *Internationale Vereinigung für Gewerblichen Rechtsschutz*. Brüsseler Conferenz. Statuten. Mitglieder-Verzeichniss. I-ter Congress. Wien, October 1897. Emil M. Engel, Wien. Füzve. Egy füzet.
216. *Iparoktatás*, Az —. 1899—901. években. Kiadja a keresk. m. kir. minister. Budapest, 1901. Füzve. Egy füzet.
217. *Iparos*, Irta: egy —. Miképpen lehetne segíteni az általános iparososztály jelenlegi nyomasztó helyzetén hazánkban? M.-Vásárhely. Csiki Lajos. Füzve. Egy füzet.
218. *Iparostól*, Egy —. Miként hajtatik végre az 1872-ki ipartörvény? Budapest, 1875. Athenaeum. Füzve. Egy füzet.

219. *Ipartársulati Lapok*. I. évf. Laptulajdonos: Ráth Károly. Budapest, 1882. Neuer Márk. Félvászón. Egy kötet.
220. *Ipartörvény*. Kiadja a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. minister. Félvászón. Egy kötet.
221. *Ipartörvény*, 1884-ki —. Félvászón. Egy kötet.
222. *Ipartörvény*, Az — revisiója ügyében egybehívott egyetemes kereskedelmi és iparkamarai gyűlés tárgyalásai. Budapest, 1880. Pesti könyvny. r.-t. Félvászón. Egy kötet.
223. *Iparügyek*. A hazai ipartestületek központi szakközlőnye. Szerk.: Ráth Károly. I—II. évf. 1887—88. Budapest. Schlesinger Ignác. Félvászón. Egy kötet.
224. *Iparügyek*. A hazai ipartestületek központi szakközlőnye. Szerk.: Ráth Károly. III—IV. évf. 1889/90. Schlesinger Ignác nyom. Félvászón. Egy kötet.
225. *Iparügyek*. A hazai ipartestületek központi szakközlőnye. Szerk.: Ráth Károly. V—VI. évf. 1891—92. Budapest, Schlesinger Ignác. Félvászón. Egy kötet.
226. *Iparügyek*. A hazai ipartestületek és segélypénztárak központi szakközlőnye. Szerk.: dr. Horváth János. Tulajd.: Ráth Károly. VII—VIII. évf. 1893—94. Budapest, Rózsa Kálmán és neje. Félvászón. Egy kötet.
227. *Iparügyek*. A hazai ipartestületek és segélypénztárak szakközlőnye. Szerk.: dr. Horváth János. Tulajd.: Ráth Károly. IX. évf. 1895. Budapest, Rózsa Kálmán és neje. Félvászón. Egy kötet.
228. *Iparügyek*, Az — 1897-ben. Különlenyomat a kereskedelmi minister 1897. évi jelentéséből. Budapest, 1898. Pesti könyvny. r.-t. Füzve. Egy füzet.
229. *Jahressitzung*, XIV. regelmässige — der Generalversammlung der öst. ung. Bank am 3. Februar 1892. Wien, 1892. Selbstverlag der Bank. Füzve. Egy füzet.
- 230—237. *Jegyzőkönyvei*, A budapesti keresk. és iparkamara — 1876-tól 1895-ig. Félvászón. Nyolcz kötet.
238. *Jegyzőkönyvei*, A hazai keresk. és iparkamarák V. orsz. értekezletének —. (1899. aug. 23—24.) N.-Várad, a kamara kiadása. Füzve. Egy füzet.
239. *Jegyzőkönyvei*, A II-ik orsz. iparosgyűlés 1879., 1887. és 1890. évi —. Füzve. Három füzet.
240. *Jegyzőkönyve*, A magyarországi szociáldemokrácia 1890. decz. 7. és 8-án Budapesten tartott pártgyűlésének —. Bpest, 1891. Bpesti könyvny. szövetkezet. Füzve. Egy füzet.

241. *Jegyzőkönyv*, Szó szerinti — a budapesti mészáros ipartestület jeggyár-szövetkezetének rendkívüli közgyűléséről. Budapest, 1899. Rózsa Kálmán. Füzve. Egy füzet.
242. *Jekelfalussy József dr.*: Magyarország iparstatisztikája 1885-ben. Hivatalos statisztikai közlemények. Összeállította: —. Budapest, 1886. Athenaeum r.-t. Félvászón. Egy kötet.
243. *Jekelfalussy József dr.*: Az ezredéves magyar állam és népe. Budapest, 1896. Kosmos műint. Félvászón. Egy kötet.
244. *Jelentése*, Az autonom vámtarifa ügyében előterjesztett — a marosvásárhelyi keresk. és iparkamarának 1900. Maros-Vásárhely, 1900. Grün Vilmos. Füzve. Egy füzet.
245. *Jelentés*, Bizottsági — az Ausztriával kötendő vám- és keresk. szövetség tárgyában. Füzve. Egy füzet.
246. *Jelentések és javaslatok a Budapesten létesítendő Műszaki iparmúzeum tárgyában*. Budapest, 1881. m. kir. t. egyetemi nyomda. Füzve. Egy füzet.
247. *Jelentése*, A m. kir. földtani intézet évi — 1893-ról. Budapest, Franklin-társ. 1894. Füzve. Egy füzet.
248. *Jelentés a házi ipar és a gyakorlati ipari szakoktatás állásáról*. Kiadja a földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. ministerium. Budapest, 1881. Pesti könyvny. r.-t. Füzve. Egy füzet.
249. *Jelentése*, Az »Izabella háziipari egyesület« 1899. évi —. Füzve. Egy füzet. (Tíz példány.)
250. *Jelentése*, A keleti szomszéd országok közg. viszonyainak tanulmányozására kiküldött bizottság —. Budapest, 1881. Pesti könyvny. r.-t. Füzve. Egy füzet.
251. *Jelentése* báró Kemény Gábor földmívelés, ipar- és keresk. miniszternek a gazdasági tanintézetek fejlődéséről és állásáról. II. melléklet ezen ministerium költségvetésének indoklásához. Budapest, 1880. m. kir. államnyomda. Füzve. Egy füzet.
252. *Jelentése* az aradi kereskedelmi és iparkamarának 1897-ről. Arad, 1898. Gyula István. Füzve. Egy füzet.
- 253—254. *Jelentése* a besztercebányai kereskedelmi és iparkamarának 1896-ról. B.-Bánya, 1897. Sonnenfeld Mór; és 1897-ről. Besztercebánya, 1898. Machtold F. Félvászón. Két kötet.
- 255—274. *Jelentései* a budapesti keresk. és iparkamarának 1875-től 1897-ig Budapest, Pesti könyvny. r.-t. Félvászón. Húsz kötet.

275. *Jelentése* az eszéki keresk. és iparkamarának 1890-ről a kamara saját kiadása. Félvász. Egy kötet.
- 276—277. *Jelentései* a győri keresk. és iparkamarának 1896-ról és 1897-ről. Győr, 1897. illetve 1898. Pannonia könyvnyomda. Félvász. Két kötet.
- 278—279. *Jelentései* a kassai keresk. és iparkamarának 1895-ről és 1896-ról. Kassa, 1896. illetve 1897. Werfer Károly. Félvász. Két kötet.
280. *Jelentése* a marosvásárhelyi keresk. és iparkamarának 1896-ról. M.-Vásárhely, 1897. Sztupjár István. Félvász. Egy kötet.
281. *Jelentése* a szegedi keresk. és iparkamarának 1896-ról. Szeged, 1897. Engel Lajos. Félvász. Egy kötet.
282. *Jelentése*, (Monografikus) — a temesvári keresk. és iparkamarának. Temesvár, 1896. Csendes Jakab. Félvász. Egy kötet.
283. *Jelentése* a temesvári ker. és iparkamarának a kerületét képező városok és vidékek közgazdasági állapotáról 1896-ban. Temesvár, 1897. Uhrmann Henrik. Füzve. Egy füzet.
284. *Jelentése* a temesvári keresk. és iparkamarának 1897-ről. Temesvár, 1897. Uhrman Henrik. Félvász. Egy kötet. (Két példány.)
- 285—290. *Jelentések* a keresk. m. kir. ministerium 1890—95. évi költségvetéseihez (az állami költségvetés IV. füzetéhez). Budapest, 1889—1894. Államnyomda. Füzve. Hat füzet.
- 291—301. *Jelentései*, Kereskedelemügyi miniszternek 1889—1899. évi működéséről a törvényhozás elé terjesztett —. Budapest, 1890—1900. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvász. Tizenegy kötet.
302. *Jelentése*, A magyar izr. kézmű és földművelési egyesület jubileumi — 50 éves fennállása alkalmából. Budapest, 1894. Neuwald Illés. Füzve. Egy füzet.
- 303—306. *Jelentés*, A m. kir. kormány évi működéséről szóló — és stat. évkönyv. 1898—1900. Budapest, 1899—1901. Athenaeum r.-t. Füzve. Négy kötet.
307. *Jelentése*, A vallás- és közoktatási miniszternek az ország közoktatási állapotáról szóló V. —. 1873/74. Budapest, 1876. M. kir. t. egyetemi nyomda. Füzve. Egy kötet.
308. *Jelentése*, A vallás- és közoktatási miniszternek a közoktatás állapotáról szóló VII. —. 1876/77., 1877/78. Budapest, 1879. M. kir. t. egyetemi nyomda. Füzve. Egy kötet.

309. *Jelentése*, A vallás- és közoktatási miniszternek a közoktatás állapotáról szóló VIII. —. 1877/78/1878/79. Budapest. M. kir. t. egyetemi nyomda. Füzve. Egy kötet.
310. *Jelentése*, A vallás- és közoktatási miniszternek a közoktatás állapotáról szóló IX. —. 1878/79., 1879., 1880. Budapest, 1880. M. kir. t. egyetemi nyomda. Füzve. Egy kötet.
311. *Jelentése*, A vallás- és közoktatási miniszternek az ország közállapotáról szóló XVII. —. Budapest, 1888. M. kir. t. egyetemi nyomda. Füzve. Két kötet.
312. *Jelentése*, A vallás- és közoktatási miniszternek az ország közoktatási állapotáról szóló XX. —. Budapest, 1891. M. kir. t. egyetemi nyomda. Füzve. Két kötet.
313. *Jelentése*, A vallás- és közoktatási miniszternek az ország közoktatási állapotáról szóló XXI. —. Budapest, 1892. M. kir. t. egyetemi nyomda. Füzve. Két kötet.
314. *Jelentése*, A vallás- és közoktatási miniszternek az ország közoktatási állapotáról szóló XXII. —. Budapest, 1893. Füzve. Egy füzet.
315. *Jelentés*, dr. Wekerle Sándor, a pénzügyminisztérium vezetésével megbízott m. kir. miniszterelnök által a képviselőház elé terjesztett — az állami jószágok eladásáról az 1895. évre. Budapest, 1894. Magy. kir. államny. Füzve. Egy füzet.
316. *Katalog* der Allgemeinen Land- u. Forstwirtschaftlichen Ausstellung. Wien, 1890. Herausg. v. der Aust. Commission der K. K. Landwirtschafts-Gesellschaft in Wien. Verlag der Commission, 1890. Vász. Egy kötet.
317. *Katalog* der Budapester Allgemeinen Landes-Ausstellung 1885. Übersetzt unter Aufsicht von Edmund Steinacker aus dem im Auftrage der Landescommission von Soma Mudrony verfassten u. in seinem zweiten Theile von Gustav Nendtwich umgearbeiteten ung. orig. Text. Budapest. 1885. Pester Buchdruck. A. G. Félvász. Egy kötet.
318. *Katalog* der Budapester internationalen Geflügelausstellung. Budapest, 1885. Pester Buchdruckerei Actiengesellschaft. Félvász. Egy kötet.
319. *Katalogusa*, A magyar kereskedelmi muzeum villamos munkagépkiallításának —. Budapest. Nemzeti nyomda. Vász. Egy kötet.
320. *Katalogusa*, Az 1885. évi országos kiállítás általános —. Vász. Egy tok.

321. *Katalogusa*, A budapesti orsz. általános kiállítás —. Szerk.: Mudrony Soma, a II. részt átdolgozta Nendtwich Gusztáv. Budapest, 1885. Pesti könyvny. r. t. Félvász. Egy kötet.
322. *Katalogusa*, 1885. évi budapesti orsz. ált. kiállítás. Az első tavaszi virág-, gyümölcs-, és zöldségkiállítás —. Budapest, 1885. Pesti könyvny. r. t. Félvász. Egy kötet.
323. *Katalogusa*, Az 1896-iki ezredéves orsz. kiállítás általános —. Szerk.: Mudrony Soma, Ráth Károly, Micseh Endre. I. füzet, Ib csoport: Előadó művészet. Budapest, 1896. Kosmos műint. Félvász. Egy kötet.
324. *Katalogusa*, Az 1896-iki ezredéves országos kiállítás általános —. Szerk.: Mudrony Soma, Ráth Gyula, Micseh Endre. II. füzet. II. csoport: Közművelődés. Budapest, 1896. Kosmos műint. Félvász. Egy kötet.
325. *Katalogusa*, Az 1896-iki ezredéves orsz. kiállítás általános —. Szerk.: Mudrony Soma, Ráth Károly, Micseh Endre. VI. füzet. VI. csoport: Mezőgazdaság. Budapest, 1896. Kosmos műint. Félvász. Egy kötet.
326. *Katalogusa*, Az 1896-iki ezredéves orsz. kiállítás. A történelmi főcsoport hivatalos — I. füzet: román és csúcsíves épület 1—1984. számig. Budapest, 1896. Kosmos műint. Félvász. Egy kötet.
327. *Keess* Stephan Edler von: Beschreibung der rohen Materialien, welche in den Fabriken, Manufakturen u. Gewerben des öst. Kaiserstaates verarbeitet werden. Wien, 1819 Anton Straus. Erster Theil, enthaltend: nebst Beschreibung die Angaben der Vorarbeiten, der nutzbaren Abfälle etc. II. Theil, enthaltend nebst Beschreibung die vollständigen Grundrisse der Technologie. Bór. Három kötet.
328. *Keleti* Károly: Magyarország közgazdasági és művelődési állapotai. Budapest, 1879. Pesti könyvny. r. t. Füzve. Egy füzet.
329. *Keleti* Károly: A balkán félsziget némely országai és tartományainak közgazdasági viszonyai. Budapest, 1885. Pesti könyvny. r. t. Félvász. Egy kötet.
330. *Keleti* Károly: Hivatalos jelentés a budapesti 1885-iki orsz. általános kiállításról. Szerk.: —. A budapesti 1885-iki orsz. kiállítás főjelentése. Általános rész. I. kötet. II. kötet: I—VI. csoport. Mezőgazdaság. állattenyésztés, őstermelés. III. kötet: Ipari termelés. IV. kötet: Művészeti ipar, köz-

- művelődés, közlekedés. Budapest, 1886. Athenaeum r. t. Félvászón. Négy kötet.
331. *Kenessey Kálmán*: Az iskolai takarékpénztárak. Budapest, 1875. Athenaeum r.-t. Füzve. Egy füzet.
332. *Keőd József*: Kazánisme, gyakorlati hajógőzgéptan. Pest, 1870. Rudnyánszki A. Félvászón. Egy kötet.
333. *Kereskedelmi kongresszus (orsz.)* 1896-ban. Füzve. Egy füzet.
334. *Kereskedelmi kongresszus, A II. országos — jegyzőkönyve.* Szeged, 1898. Engel Lajos. Félvászón. Egy kötet.
335. *Kereskedelmi és iparkamarák alapításának, kerületi beosztásának, személyi létszámának, vagyoni és egyéb viszonyainak ismertetése.* Budapest, 1884. Pesti könyvny. r.-t. Füzve. Egy füzet.
336. *Kereskedelmi és iparkamarákról szóló* 1898. évi VI. t.-cz. Budapest, 1895. Pesti könyvny. r.-t. Füzve. Egy füzet.
337. *Kereskedelmi és iparkamarák története. 1850—1896.* Szerk.: A budapesti keresk. és iparkamara. Budapest, 1896. Pesti könyvny. r.-t. Félvászón. Egy kötet.
- 338—340. *Kereskedelmi közlemények a budapesti keresk. muzeum köréből. I—III. évfolyam.* Budapest, 1891—94. Légrády testv. Félvászón. Három kötet.
341. *Kereskedelmi törvényjavaslat.* Füzve. Egy füzet.
342. *Kereskedelmi ügyek* 1897-ben. Budapest, 1898. Pesti könyv. r.-t. Füzve. Egy füzet.
343. *Kereskedelmünk és iparunk* 1898-ban. Kiadja a budapesti keresk. és iparkamara. Budapest, 1898. Pesti könyvny. r.-t. Félvászón. Egy kötet.
344. *Kereskedelmünk és iparunk* 1898-ban. Kiadja a budapesti keresk. és iparkamara. Budapest, 1898. Pesti könyvny. r.-t. Füzve. Egy kötet.
345. *Kereskedelmünk és iparunk* 1899-ben. Kiadja a budapesti keresk. és iparkamara. Budapest. Pesti könyvny. r.-t. Füzve. Egy füzet.
346. *Kereskedelmünk és iparunk* 1900-ban. Kiadja a budapesti keresk. és iparkamara. Budapest, 1901. Pesti könyvny. r.-t. Félvászón. Egy kötet.
347. *Kerpely Antal*: Magyarország vasipara az orsz. kiállítás idejében. Budapest, 1885. Pesti könyvny. r.-t. Füzve. Egy füzet.
348. *Kiállítási Értesítő.* Szerk.: Gonda Béla. Budapest, 1885. Félvászón. Egy kötet.

349. *Kiadllítási Lapok*. 1884—85. Szerk. : Ráth Károly. Félvászón. Egy kötet.
350. *Kiadllítás*, Az 1885. évi budapesti orsz. általános — közleményei. Kiadja a földmivelés-, ipar- és kereskedelmi minis-
terium. Budapest, 1886. Pesti könyvny. r.-t. Félvászón. Egy kötet.
351. *Kiadllítás*, Az 1896 ki. ezredéves — közleményei. I. 1—19. 1893—1894. Kiadja az igazgatóság. Budapest, Brózsza Ottó. Félvászón. Egy kötet.
352. *Kiadllítás*, Az 1896. évi ezredéves — közleményei. II. 20—30. 1895—97. Kiadja az orsz. kiállitás igazgatósága. Budapest, Brózsza Ottó. Félvászón. Egy kötet.
353. *Kiadllítások* : Páris 1867., Brüssel 1880., Stuttgart 1881., Triest 1882., Zürich 1883., Páris 1889., Jamaica 1891. Félvászón. Egy tok.
354. *Kiadllítások* : Kecskemét 1872., Szeged 1876., Székes-Fejérvár 1879. Félvászón. Egy tok.
355. *Kiadllítások* : Bécs 1873. Félvászón. Egy tok.
356. *Kiadllítások* : Páris 1878. Félvászón. Egy tok.
357. *Kiadllítások* : Zágráb 1878., Nőipar 1881., Vasmegeye 1887., Pécs 1888., Kisdednevelés 1889., Bécs 1890., Arad 1890., Temesvár 1891., Komárom 1891., Közegészségügy 1894., Villamos 1894., Nyitra 1894. Félvászón. Egy tok.
358. *Kiadllítási Ujság*. Szerk. : a XV. csoport bizottsága. Budapest, 1896. Félvászón. Egy kötet.
359. *Kiviteli czímtár*. A magyar korona országainak kivitelképes ipartelepei. Függelék : Terménykivitel. Szerk. és kiadja a magyar keresk. muzeum. II. bővített kiadás. Budapest, 1897. Márkus Samu. Félvászón. Egy kötet.
360. *Koczányi Béla* : Magyarországi társas és közművelődési körök, kereskedelmi, ipari és gazdasági szakegyletek, valamint dal- és zeneegyesületek czímtára. Kassa, 1899. Koczányi Béla. Füzve. Egy füzet.
361. *Komáromi, A* — ipar és gazdasági kiállítás értesítője. Kiadja a kiállítási bizottság. Komárom. Ziegler Károly. Félvászón. Egy kötet.
362. *Korizmicz László* : Tanulmányok és reflexiók az osztrák-magyar monarchia ki- és beviteli forgalmát illetőleg 1851—1874. Budapest, 1874. Eggenberger-féle akad. könyv-
keresk. Füzve. Egy füzet.
- 363—364. *Kormos Alfréd* : Kereskedők évkönyve 1892. VII. évf.

- és 1893—94. VIII. évf. Budapest. A Magyar Kereskedők Lapja kiadása. Félvászón. Két kötet.
- 365—368. *Kormos Alfréd*: Pénzügyi Compass. II—V. évfolyam (1892, 1893—94, 1895, 1895—96.) 1892. Pénzintézetek és részvénytársaságok évkönyve. Budapest. A »Magyar Pénzügy« kiadása. Félvászón. Négy kötet.
- 369—370. *Költségvetés*, Állami — 1888. évre. Részletezés. IV. és VI. füzet. Budapest, 1887. M. kir. államny. Füzve. Két füzet.
- 371—372. *Költségvetés*, Állami — az 1889. évre. Részletezés. IV. és VI. füzet. Budapest, 1888. Államny. Füzve. Két füzet.
- 373—374. *Költségvetés*, Állami — az 1890. évre. Részletezés. IV. és VI. füzet. Budapest, 1899. Államny. Füzve. Két füzet.
- 375—376. *Költségvetés*, Állami — az 1891. évre. Részletezés. IV. és VI. füzet. Budapest, 1890. Államny. Füzet. Két füzet.
- 377—378. *Költségvetés*, Állami — az 1892. évre. Részletezés. IV. és VI. füzet. Budapest, 1891. Államny. Füzve. Két füzet.
379. *Költségvetés*, Állami — az 1895. évre. VI. füzet: részletezés. Vallás- és közokt. min. Budapest, 1892. Államny. Füzve. Egy füzet.
380. *Költségvetés*, Állami — a magyar korona országai részére. 1895. évre. Budapest, 1894. Államny. Füzve. Egy füzet.
- 381—387. *Költségvetés*, az 1895. évre. Részletezés. I—VIII. füzet. Budapest, 1894. Államny. Füzet. Nyolcz füzet.
- 388—391. *Költségvetés*, Állami — az 1900. évre. III—VI. füzet: részletezés. Budapest, 1899. Államny. Füzve. Négy füzet.
- 392—393. *Költségvetés*, Állami — az 1901. évre. Részletezés. IV. és VI. füzet: Budapest, 1900. Államny. Füzve. Két füzet.
394. *Könyvkiállítási Emlék*. Kiadja az orsz. m. Iparművészeti Muzeum. Budapest, Kilián Frigyes 1882. Füzve. Egy füzet.
395. *Könyvtár-katalogusa*, A magyar kereskedelmi Muzeum —. II. kiadás. Budapest, 1896. Márkus Samu. Füzve. Egy füzet.
396. *Kőrösi József*, Budapest főváros statisztikai hivatalának havi füzetek. VIII. évfolyam. 1880. 80—91. szám. Szerkeszti: —. Budapest, 1881. Ráth Mór. Félvászón. Egy kötet.
397. *Kőrösi József*, Budapest főváros statisztikai hivatalának havi füzetek. XIII. évfolyam. 1885. 140—151. szám. Szerkeszti: —. Budapest, 1886. Grill Károly. Félvászón. Egy kötet.

398. *Köszénfajok*, Belföldi — vizsgálata légszesz és kokszertermelési szempontból. A vizsgálatok felügyeletére kiküldött bizottság jelentése a főv. hatósághoz. Budapest, 1879. Pesti könyvny. r.-t. Füzve. Egy füzet.
- 399—401. *Közigazdasági*, A magyar szent korona országainak — állapota 1898-ban, 1899-ben, 1900-ban. Kiadja a keresk. ministerium. Budapest, 1889—1901. Füzve. Három kötet.
- 402—415. *Közigazdasági Értesítő*. A földmivelés, ipar- és keresk. minist. közlönye. I—VIII. évfolyam. Budapest, 1882...1889. Pesti könyvny. r.-t. Félvászson. Tizennégy kötet.
416. *Közigazdasági és statisztikai évkönyv*. Ujabb. II. évf. 1888. Szerk.: Jekelfalussy József, Vargha Gyula. Budapest, 1889. Athenaeum r.-t. Vászson. Egy kötet.
417. *Közigazdasági és statisztikai évkönyv*. VIII—IX. évf. 1894—95. Szerk.: Jekelfalussy József, Vargha Gyula. Budapest, 1896. Athenaeum r.-t. Vászson. Egy kötet.
418. *Közigazdasági Szemle*. Szerk.: Jekelfalussy József dr. XX. évf. 1896. Budapest. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászson. Egy kötet.
419. *Közigazdasági Szemle*. Szerk.: Jekelfalussy József dr. XXII. évf. 1898. október hó. Budapest. Pesti könyvny. r.-t. Füzve. Egy füzet.
420. *Közigazdasági Szemle*. Szerk.: Hegedüs Loránt, Mandello Gyula. XXIV. évf. január hó, 1900. Budapest, 1900. Pesti könyvnyomda r.-t. Füzve. Egy füzet.
421. *Közigazdasági Szemle*. Szerk. Hegedüs Lóránt, Mandello Gyula. XXV. évfolyam. 1901. Budapest. Pesti könyvnyomda r.-t. Füzve. 12 füzet összekötve.
422. *Közigazdasági Szemle*. Szerk. Hegedüs Lóránt, Mandello Gyula. XXVI. évfolyam. 1902. jan. és febr. füzetek. Füzve. Két füzet.
423. *Központi Értesítő*. 1890. évre. Félvászson. Egy kötet.
424. *Központi Értesítő*. 1891-re. Félvászson. Két kötet.
425. *Krécsy Béla*: A nők oktatása az Egyes. Államokban. Budapest, 1896. Füzve. Egy füzet.
426. *Kubinyi Lajos*: Állítsunk-e vámkorlátokat vagy vámvédegyleteket? Budapest. Aigner Lajos. Füzve. Egy füzet.
427. *Iffj. Kubinyi Miklós*, Az 1885. évi országos kiállítás katalógusa. Az árvai vár levéltárában őrzött pecsétgyűjtemény, szám és betűrend szerinti jegyzéke. Összeállította: —. Budapest, 1879. Athenaeum r.-t. Félvászson. Egy kötet.

428. *Kunfalvi Nándor*: Az első építőipari orsz. kongresszus története. Budapest, 1901. Félvász. Egy kötet.
429. *La Lumière Edison*. Paris, 1882. A. Lahure. Füzve. Egy füzet.
430. *Lehr Julius dr.*: Schutzzoll und Freihandel. Berlin, 1877. Julius Springer. Füzve. Egy füzet.
431. *Lenz Harald Otmar dr.*: Technologie für Schul- und Selbstunterricht. Jena, 1850. Fr. Fromann. Félvász. Egy kötet.
432. *Mádai*, Budapester Allgemeine Landesausstellung 1885. Ausstellung der Anstalten und Organe des Ministeriums für Ackerbau, Gewerbe und Handel in der Landwirtschaftlichen Halle, verfasst von Isidor —. (Übersetzung aus dem ung. Originale.) Budapest, 1885. Gebr. Légrády. Félvász. Egy kötet.
- 433—453. *Magyar Ipar* (ezelőtt Anyagi Érdekeink). Az orsz. magyar Iparegyesület közlönye. Szerk. előbb Mudrony Soma, utóbb Gelléri Mór. I—XXII. kötet. 1880—1901. Félvász. Húsz kötet.
- 454—456. *Magyar Kereskedelmi Muzeum*. V—VII. évf. 1895—97. Budapest, Légrádi testv. Félvász. Négy kötet.
457. *Magyarország földmívelése* 1896. Bpest, 1896. Hornyánszky Viktor. Vász. Egy kötet.
- 458—461. *Magyar stat. évkönyv*. Új folyam I—IV. 1893—96. Budapest, 1894—97. Athenaeum r.-t. Vász. Négy kötet.
462. *Magyar stat. közlemények*. Új folyam IV. kötet. A magyar korona országainak 1892-iki áruforgalma. Budapest, 1893. Athenaeum r.-t. Vász. Egy kötet.
463. U. az: V. kötet. A magyar korona országainak 1890—91. évi népmozgalma. Budapest, 1895. Athenaeum r.-t. Vász. Egy kötet.
464. U. az: VI. kötet. A magyar korona országainak 1891—92. évi mezőgazdasági termelése. Budapest, 1893. Athenaeum r.-t. Vász. Egy kötet.
465. U. az: VII. kötet. A magyar korona országainak 1893. évi áruforgalma. Budapest, 194. Athenaeum r.-t. Vász. Egy kötet.
466. U. az: VIII. kötet. A magyar korona országainak 1892—93. évi népmozgalma. Budapest, 1895. Athenaeum r.-t. Vász. Egy kötet.
467. U. az: IX. kötet. Magyarországon 1893. január 31-én végrehajtott cigányösszeírás eredményei. Budapest, 1895. Athenaeum r.-t. Vász. Egy kötet.

468. U. az : X. kötet. A magyar korona országainak 1894. évi áruforgalma. Budapest, 1895. Athenaeum r.-t. Vászón. Egy kötet.
469. U. az : XI. kötet. A magyar korona országainak 93—94. évi mezőgazdasági termelése. Budapest, 1895. Athenaeum r.-t. Vászón. Egy kötet.
470. U. az : XII. kötet. Magyarország népessége a pragmatica sanctio korában. 1720—21. Budapest, Athenaeum r.-t. Vászón. Egy kötet.
471. U. az : XIII. kötet. Magyarország malomipara 1894-ben. Budapest, 1896. Athenaeum r.-t. Vászón. Egy kötet.
472. U. az : XIV. kötet. A magyar korona országainak 1895. évi külkereskedelmi forgalma. Budapest, 1896. Athenaeum r.-t. Vászón. Egy kötet.
473. U. az : XV. kötet. A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája. Budapest, 1897. Pesti könyvnyomda r.-t. Vászón. Egy kötet.
474. U. az : XVI. kötet. A magyar korona országainak hitelintézetei 1894-ben. Budapest, 1897. Athenaeum r.-t. Vászón. Egy kötet.
475. U. az : XVII. kötet. Magyarország 1896. évi külkereskedelmi forgalma. Budapest, 1897. Pesti könyvnyomda r.-t. Vászón. Egy kötet.
476. U. az : XVIII. kötet. A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája. II. rész: Mezőgazdasági termelés 1895—96-ban. Budapest, 1897. Pesti könyvnyomda r.-t. Vászón. Egy kötet.
477. U. az : XIX. kötet. Tűzkárok 1895—96-ban. Budapest, 1898. Athenaeum r.-t. Vászón. Egy kötet.
478. U. az : XXV. kötet. A magyar korona országainak betegsegélyező pénztárai 1898-ban. Budapest, 1901. Pesti könyvnyomda r.-t. Vászón. Egy kötet.
479. U. az : XXVI. kötet. A magyar korona országainak külkereskedelmi forgalma 1899-ben. Budapest, 1900. Athenaeum r.-t. Vászón. Egy kötet.
480. U. az : XXIX. kötet. A magyar korona országainak külkereskedelmi forgalma 1900-ban. Budapest, 1900. Athenaeum r.-t. Vászón. Egy kötet.
481. *Mártonffy Márton* jelentése az ipariskolák 1895—94 évi állapotáról. Budapest, 1895. M. kir. t. egyetemi könyvnyomda. Füzve. Egy füzet.

482. *Mártonffy*, A vallásügyi ministeriumhoz terjesztett jelentése — Márton iparoktatási főigazgatónak az iparoktatási intézetek 1895—96 tanévi állapotáról. Budapest, 1897. M. kir. t. egyetemi könyvnyomda. Füzve. Egy füzet.
483. *Miklós Ödön*: Mezőgazdaságunk és gabnakereskedelmük érdekében. Budapest, Grill Károly. Füzve. Egy füzet.
484. *Meyer dr.*: Bericht der Reichstags-Commission für Vorberathung des Entwurfes eines Gesetzes zur Bekämpfung des unlauteren Wettbewerbes. Berlin, Carl Heymann 1896. Füzve. Egy füzet.
485. *Mudrony Pál*: Magyar üzletkönyv. Szerző tulajdona. Füzve. Egy füzet.
486. *Mudrony Soma*: Országos magyar iparegyesületei tankönyvek. A társadalmi gazdaságtan vázlata. Pest, 1871 Athenaeum. Félvászón. Egy kötet.
487. *Mudrony Soma*: A vámügy és Magyarország közigazdaságának újjászervezése. Budapest, 1874. Pesti könyvnyomda r.-t. Füzve. Egy füzet.
488. *Mudrony Soma*: Iparpolitikai tanulmányok a hazai ipar emelése tárgyában. Budapest, 1877. az országos iparegyesület kiadványa. Félvászón. Egy kötet.
489. *Mudrony Soma*: Emlékbeszéd az iparegyesület 50 éves működéséről. Budapest. 1892. Neymayer Ede. Füzve. Egy füzet.
490. *Nachrichten über Industrie, Handel u. Verkehr*. VI Band. III Heft: Amtlicher Bericht des k. k. Handelsministeriums. Wien, 1875. Hof-u. Staatsdruckerei. Füzve. Egy füzet.
491. *Nachrichten über Industrie, Handel u. Verkehr*. XXII. Band I Heft. Amtlicher Bericht über die Geschäftthätigkeit des k. k. Handelsministeriums. Wien, 1881. Hof-u. Staatsdruckerei. Füzve. Egy füzet.
492. *Nagy Ferencz dr.*: Törvényjavaslat a szövetkezetekről. (Előadói tervezet indokolással) A m. kir. igazságügyminister megbízásából készítette —. Budapest. 1894. Pesti könyvnyomda r.-t. Füzve. Egy füzet.
493. *Nemzetgazdasági Szemle*. A magyar t. akadémia megbízásából szerk: Jekelfalussy József dr. Budapest, 1890. Pesti könyvnyomda r.-t. Félvászón. Egy kötet.
494. *Neuwirth József*: Zollpolitik u. Handelsbilanz. Wien, 1875 Alfr. Hölder Füzve. Egy füzet.
495. *Németh Imre*: Kereskedelmi Múzeum Budapestén. A hazai

- termékek állandó kiállításának katalogusa. 1888 első évf. Budapest, Pesti könyvnyomda r.-t. Félvász. Egy kötet.
496. *Niaudet* M. Alfréd. Société générale des Téléphones. Installation du réseau téléphonique de Paris. Paris, 1882. G. Masson. Füzve. Egy füzet.
497. *Niederlein* Gustavo: The Republic of Costa Rica. The Philadelphia Commercial Museum. Füzve. Egy füzet.
498. *Nigris* F. S.: Kurzgefasste kaufmännische Terminologie nebst der Verdeutschung u. Erklärung der im Handel, Gewerbe u. Fabriksbetriebe üblichen Fremdwörter. Wien 1852. J. B. Wallshauser. Füzve. Egy füzet.
499. *Oppodi* A. V.: Nationaloekonomische u. industrielle Skizzen. Pest, 1867. Joh. Herz et C. Füzve. Egy füzet.
500. *Pasteiner* Gyula: Művészi Ipar. Az országos magyar iparművészeti múzeum és a magyar iparművészeti társulat közlönye. 1889. IV. évf. Budapest, 1889. Magyar iparművészeti társulat. Félvász. Egy kötet.
501. *Péterffy* József, jágócsi: Értekezés hazai vászoniparunk fejlesztésének módosatairól. Szerző tulajdona. Kézirat gyanánt. Füzve. Egy füzet.
502. *Péterffy* József, jágócsi: Értesítések a hazai iparról. Budapest, 1879. Löwy és Alkalay. Füzve. Egy füzet.
503. *Pilissy* István: A budapesti arany- és ezüstműves, ékszerész, aranyverő- és óratokkészítő ipartestületnek jelentése és zárszámadása 1901 évről, az 1902-iki költségvetéssel. Budapest, 1902. Buschmann Ferencz. Füzve. Egy füzet.
504. *Pólya* Jakab: A pesti polg. keresk. testület és a budapesti nagykereskedők és nagyiparosok társulatának története. Budapest, 1896. Bór. Egy kötet.
505. *Pólya* Jakab: A pesti magyar kereskedelmi bank keletkezésének és 50 éves fennállásának története. Budapest, 1896. A bank tulajdona és kiadása. Bór. Egy kötet.
506. *Post- und Eisenbahnkarte der österr. ung. Monarchie*. Herausgegeben vom Post-Cours-Bureau des k. k. Handelsministeriums. II. Auflage. Wien, R. von Waldheim. Félvász. Egy kötet.
507. *Prágai gépépítő r.-t.* ezelőtt Ruston-féle gépgyár, vas- és fémöntőde, kazán-kovácsműhely, hidépítő intézet és hajóépítő telep Prágában és Budapesten. Vász. Egy kötet.
508. *Pribyl* Leo dr.: Das goldene Buch der Land- u. Forstwirt-

- schaft in Öst.-Ungarn. Wien, Selbstverlag der Herausgeber. 1890. Vászón. Egy kötet.
509. *Programme de l'enseignement dans les écoles secondaires du canton de Genève, pour l'année 1882—85.* Genève 1882 A. F. Falk-Grasset. Füzve. Egy füzet.
510. *Ráth Károly: A magyar iparkiallitások a multban és a jövőben. (Különlenyomat a Magyar Iparból.)* Budapest, 1881 az egyesület kiadása. Vászón. Egy kötet.
511. *Ráth Károly: Az 1884-ki budapesti orsz. iparkiallitás szervezete. Előadói javaslat. Előterjesztette —. Kézirat gyanánt.* Bpest, 1882. Bucsánszki F.-nél. Füzve. Egy füzet.
512. *Ráth Károly: A magyar háziipar. Háziiparunk jellege és közgazdasági szerepe. A magyar háziipar törzskönyve.* Irta: dr. Kovács Gyula. Bpest, 1898. Pesti könyvnyomda r.-t. Füzve. Egy füzet.
513. *Ráth Károly: Országos iparos-gyűlések. 1872—1899.* Bpest, 1899. Markus Samu. Bór. Egy kötet.
514. *Rasmussen Sara: Klöppelbuch, eine Einleitung zum Selbstunterricht im Spitzenklöppeln.* Kopenhagen, 1884. Andr. Fred. Höst et Sohn. Vászón. Egy kötet.
515. *Rechenschaftsbericht des XI. Verwaltungsrathes über das Jahr des Spar u. Consumvereines Stuttgart, eingetragene Genossenschaft.* 1875. Stuttgart, 1876. Druck der Vereinsbuchdruckerei. Füzve. Egy füzet.
516. *Referenten-Entwurf einer neuen Gewerbeordnung sammt Einführungsgesetze.* Wien, 1874. Hof. u. Staatsbuchdruckerei. Félvászon. Egy kötet.
517. *Referenten-Entwurf zu einer Denkschrift an das k. k. Handelsministerium über den bevorstehenden Ausgleich mit Ungarn.* Wien, 1895. Verlag des Niederoest. Gewerbevereins Füzve. Egy füzet.
518. *Report, First — of the royal Commissioners on Technological Instruction.* London, 1882. George E Eyre and William Spottiswoode. Füzve. Egy füzet.
519. *Részletek a magyar posta, távirda és távbeszélő 1895. évi statisztikájából.* Kiadja a m. kir. posta- és távirda-vezérigazgatóság. Bpest, 1897. Pesti könyvnyomda r.-t. Füzve.
520. *Rodiczky Jenő dr.: Gazdák évkönyve. 1895. VII. évf.* Bpest. Apollo irod. és nyomdai r.-t. Vászón. Egy kötet.
521. *Rudan Amadé dr.: Ipari közigazgatás. Az 1884-iki t.-cz., továbbá az arra vonatkozó utasítások stb. magyarázata.*

Közigazg. könyvtár. III. évf. VII—VIII. szám. Szerkeszti és kiadja Kampis János dr. Orsz. közp. községi nyomda r.-t. Füzve. Egy füzet.

522. *Sasvári Ármin*: Hírszolgálat a világpiacsról. A tudakozó intézmény szervezése hazánkban és a külföldön. Bpest, 1899. Márkus Samu. Füzve. Egy füzet.
523. *Schimmelpfeng, W.*: Zum Schlagwort »Reform des Auskunftswesens«. Januar 1895. Füzve. Egy füzet.
524. *Schnierer Gyula*: A vámügy-reform Magyarország termelése szempontjából. Pest, 1866. Grill Károly. Füzve. Egy füzet.
525. *Schranz Mihály és Bünker Rajnárd*: A kézügyességi oktatás fejlődési története, jelenlegi állapota és céljai. Sopron, 1893. Litfass Károly. Füzve. Egy füzet.
526. *Schreyer Jakab dr.*: 25 év a magyar keresk. csarnok történetéből 1870—1895. Bpest, 1896. Pesti könyvnyomda r.-t. Füzve. Egy füzet.
527. *Schulek Frigyes*: A budavári főegyház környékének rendezése és szent István király emlékének kérdése. Bpest, 1894. Hazánk r.-t. Füzve. Egy füzet.
528. *Schultze-Delitsch*: Capitel zu einem deutschen Arbeiterkatechismus. Leipzig, 1863. Ernst Keil. Füzve. Egy füzet.
529. *Schultze-Delitsch*: Vorschuss u. Creditvereine als Volksbanken. Leipzig, 1867. Ernst Keil. Füzve. Egy füzet.
530. *Schultze-Delitsch*: Die Entwicklung des Genossenschaftswesens in Deutschland. Berlin, 1870. Otto Janke. Félvászón. Egy kötet.
531. *Schultze-Delitsch*: Briefe an die italienisechen Patrioten Berlin, 1871. Otto Janke. Füzve. Egy füzet.
532. *Schultze-Delitsch*: Neue vollständige Anweisung für Vorschuss- u. Credit-Vereine zur Unterstellung unter die deutschen Genossenschaftsgesetze in den Staaten des Norddeutschen Bundes, Bayern, Baden etc. nebst Musterstatut u. Motiven. Leipzig, 1871. Ernst Keil. Füzve. Egy füzet.
533. *Schultze-Delitsch, H. dr.*: Die Raiffeisen'schen Darlehens-Cassen in der Rheinprovinz u. die Grundcreditfrage für den ländlichen Kleinbesitz. Leipzig, 1875. Julius Klinkhard. Füzve. Egy füzet.
534. *Schunda V. József, A* — cs. és kir. udv. hangszergyár története 1848—1898. Bór. Egy kötet.
535. *Siegmund Adolf*: Kraft- u. Arbeitsmaschinen für das Klein-gewerbe. Handels- u. Gewerbekammer Reichenberg.

- Reichenberg, 1883. Selbstverlag der Kammer. Füzve. Egy füzet.
536. *Statut*, Revidirtes — des Casseler Consum-Vereins. Cassel, 1873. H. Frankel et C. Füzve. Egy füzet.
537. Sugár Ignác: A porosz központi szövethetesi pénztár. Kézirat gyanánt. Füzve. Egy füzet.
538. Sugár Ignác: A kisipar sorsa. A keresk. és iparkamarák kiadása. Füzve. Egy füzet.
539. Szádeczky Lajos dr.: Értekezések a történeti tudományok köréből. A czéhek történetéről Magyarországon. Székfoglaló értekezés. Bpest, 1890. Füzve. Egy füzet.
540. Szász Róbert jelentése a földmiv. ministerhez a budapesti fővárosi iparostanulók iskoláiról. Különlenyomat a Közg. Értesítőből. Bpest, 1888. Pesti könyvnyomda r.-t. Füzve. Egy füzet.
541. Szász Róbert: Jelentés a Magyarországon fennálló összes tanoncziskolákról. Budapest, 1888. Pesti könyvnyomda r.-t. Füzve. Egy füzet.
542. Szervezeti, A magyar kereskedelmi Muzeum — szabályzata. Budapest, 1894. Márkus Samu. Félbőé. Egy kötet.
543. Szokolay Kornél jelentése a bosnyák és a hercegovinai keresk., ipari és hitelügyi viszonyokról. Budapest, 1901. Athenaeum r.-t. Füzve. Egy füzet.
544. Sztérényi József: Az iparoktatás a külföldön. I: Ausztria és Baden. Budapest, 1895. Pesti könyvnyomda r.-t. Füzve. Egy füzet.
545. Sztérényi József: Az iparoktatás Magyarországon. Budapest, 1897. Pesti könyvnyomda r.-t. Félbőr. Egy kötet.
546. Sztérényi József: Magyar iparoktatási évkönyv. 1897. Budapest, 1898. Pesti könyvnyomda r.-t. Füzve. Egy füzet.
547. Sztérényi József: Magyar iparoktatási évkönyv. 1898. Budapest, 1899. Pesti könyvnyomda r.-t. Füzve. Egy kötet.
548. Takács László: Építkezők és építő iparosok könyve. Budapest. Laszki Imre. 1895. Félvászon. Egy kötet.
- 549—559. *Találmányok* leírása. Különlenyomat a Közgazdasági Értesítő évfolyamaiból. Szerkeszti Freckay János. II—XIII. kötet. Budapest. 1880—1895. Pesti könyvnyomda r.-t., illetve Pallas r.-t. Félvászon. Tizenegy kötet.
560. *Találmányi*, A — szabadalmak katalogusa 1891-re. Összeállította a m. kir. szabadalmi levéltár. Budapest, 1892. Neumayer Ede. Félvászon. Egy kötet.

561. *Tárgymutatója*. A képzőművészeti csoport képes —. Budapesti orsz. általános kiállítás. 1885. Franklin-Társulat. Félvásznon. Egy kötet.
562. *Távirdák*, A magyar korona országainak területén lévő állami és vasuti — statisztikája 1875-ről. Budapest, 1876. Hornyánszky Viktor. Füzve. Egy füzet.
563. *Távirdák*, A magyar korona országainak területén lévő állami és vasuti — statisztikája 1880. évről. Kiadja a közlekedésügyi ministerium. Budapest 1881. Hornyánszky Viktor. Füzve. Egy füzet.
- 564—566. *Technologiai Lapok*. Műszaki és ipari szakfolyóirat. Szerkeszti és kiadja Tábornszky Ottó. I—III. évf. 1889—1891. Budapest, Kertész József. Félvásznon. Három kötet.
567. *Telkes Simon*: Áruforgalmunk. Budapest, 1886. Grill Károly. Füzve. Egy füzet.
568. *Telkes Simon*: Eledelek és italok. Adatok az áruforgalom és termelés köréből. Budapest, 1888. Kilián Frigyes. Füzve. Egy füzet.
569. *Telkes Simon*: Üvegiparnnk. (Ipari monografia) különös tekintettel a termelésre, munkás-, vám- és külkereskedelmi viszonyokra. Budapest, 1895. Kilián Frigyes. Füzve. Egy kötet.
570. *Torino e l'esposizione italiana del 1884*. Félvásznon. Egy kötet.
571. *Török István dr.*: A kolozsvári iparos-egylet története 1860—1885-ig. Kolozsvár, 1888. Ajtai K. Albert. Vásznon. Egy kötet.
572. *Törvénytervezet*. 1874. Kereskedelmi, biztosítási, tőzsdei alkuszok, közraktárak ügyletei felől. Füzve. Egy füzet.
573. *Trefort Auguste*: Éloges de Lukács, de Mignet et de Thiers. (Traduction de M. Arányi.) Budapest, 1885. Gazette de Hongrie. Füzve. Egy füzet.
574. *Utmutatás* hitelszövetkezetek alakítására és vezetésére. Kiadja a Hazai Szövetkezetek Hitelintézete mint szövetkezet. II. ezer. Budapest, Pátria r.-t. Füzve. Egy füzet.
575. *Valpo*, Die Excellenz Gustav Hillebrand Freiherr von Prandau'schen Domänen — und Dolni-Mihojlác in Slavonien. Wien, 1885. K. k. Hofbuchhandlung Wilhelm Frick. Vásznon. Egy kötet.
576. *Vargha Gyula dr.*: Magyarország pénzüzetetei. Visszapillantás hitelviszonyaink fejlődésére és a hazai pénz-

- intézetek négy évtized alatti működésére. Budapest, 1881. Füzve. Egy füzet.
577. *Vámlarifájának*, A magyar korona országai — tervezete. Budapest, 1898. Pesti könyvnyomda r.-t. Félbőr. Egy kötet.
578. *Veréb* rövid ismertetése a székesfehérvári orsz. kiállítás alkalmából 1879. Székesfehérvár, Szamner Imre. Füzve. Egy füzet.
579. *Verzeichniss der Mitglieder des Niederösterreichischen Gewerbevereines*. Geschlossen mit 31 Jänner 1890. Wien, 1890. Selbstverlag des Vereines. Vász. Egy kötet.
580. *Villamos*, A magyar kereskedelmi muzeum — munkagép kiállítása 1894-ben. I. katalogus, II. jelentés. Budapest, Nemzeti nyomda. Vász. Egy kötet.
581. *Vörös László*, farádi: Magyarország az 1897. évi brüsseli nemzetközi kiállításon. Budapest, 1899. Pesti könyvnyomda r.-t. Füzve. Egy füzet.
582. *Weigelsperg* Béla, Freiherr von: Compendium der auf das Gewerwesen bezugnehmenden Gesetze, Verordnungen und sonstigen Vorschriften. II. erweiterte Auflage Wien, 1886. Manz'sche Hofbuchhandlung. Félvász. Egy kötet.
583. *Wirth*, Max: Ungarn und seine Bodenschätze. Statistisches Handbuch ungarischer Landeskunde nach amtlichen Quellen. Frankfurt am. M. 1885. I. D. Sauerländer. Félvász. Egy kötet.
584. *Württemberg*, Die Industrie des Königreichs —. Sammlung gewerblicher Adressen des Landes. Prag, 1873. Heinrich Mercy. Füzve. Egy füzet.
585. *Zichy* Jenő gróf: Emlékirat a Millennium nemzeti megünneplésére. Budapest, 1890. Neumayer Ede. Füzve. Egy füzet.
586. *Zichy* Jenő gróf: Országos vagy világkiállítás kell-e nemzetünk ezeréves ünnepére? Budapest, 1891. Lampel Róbert (Wodianer F. és fiai) Füzve. Egy füzet.
587. *Zipper* Albert: Führer durch die allgemeine Landesausstellung, sowie durch die k. Hauptstadt Lemberg. Lemberg, 1894. Buchdruckerei L. v. Lozinsky. Vász. Egy kötet.

E gyűjteményhez tartozik még 97 kötet, részint duplicatum, részint nagyon rossz karban lévő vagy teljesen értéktelen füzet, a melyek éppen ezért a Társadalmi Muzeum pecsétjével el sem láttattak s nem is

katalogizáltattak, hanem egy külön csomagban egybekötve őriztetnek kiselejtezésükig.

E három könyvtár ez idő szerint külön-külön állványokon van elhelyezve. A muzeum vezetősége még nem egyesítette őket, főleg a küszöbön levő költözökódés és a muzeum vezetője személyében beállandó változás alkalmával leendő könnyebb kezelhetés céljából.

A két utóbb említett gyűjtemény könyvei különben a Társadalmi Muzeum pecsétje mellett eredetüket jelző külön pecséttel is el vannak látva.

A kamarától átvett könyvek legnagyobb részét már kötve érkeztek hozzánk. A Ráth-féle könyvtár jó része is kötve volt már az átvételkor. A magyar szakkönyvtár példányait legnagyobb részét a muzeum köttette be.

b/ A külföldi szakirodalom gyűjtése.

Könyvtárunknak ez a része az alapító-rendelet értelmében fokozatosan a rendelkezésre álló hitel mérvéhez képest lesz teljessé teendő.

A muzeum vezetősége eddig jobbára esetenként olyan külföldi szakbavágó munkákat szerzett meg, a melyek a muzeumot valamely kérdéssel való foglalkozás alkalmával éppen közelebbről érintették. (Pl. az ipari bíróságokra vonatkozó munkák gyűjteménye.) Az ilyképen egybegyűjtött munkákon kívül könyvtárunknak ez a része ajándékok által is bővült. Ajándékpéldányokat a kereskedelemügyi m. kir. ministerium könyvtárának egyes duplikátumaiból, valamint Szerényi József ministeri tanácsos úr könyvtárának duplikátumaiból kaptunk.

E szerény kis könyvtár így eddigelé a következő munkákat tartalmazza:

1. *Annali di agricoltura* 1899. Ministero di agricoltura, industria e commercio (Direzione generale dell'Agricoltura.) Rivista del servizio Minerario nel 1897. Firenze, Tipografia di G. Barbera. 1899. Félvázson. Egy kötet. (Ajándék.)
2. Bloch, Dr. Alfred : Das Gewerbegericht. Gesetz vom 27. November 1896. RGB. Nro 218, in historisch-dogmatischer u. exegetischer Darstellung, sowie in Vergleichung mit dem deutschen Gewerbegerichtsgesetze. Mit einem Anhang, enthaltend die einschlägigen Gesetze u. Verordnungen. Wien u. Leipzig, 1899. M. Breitensteins Verlagsbuchhandl. Félvázson. Egy kötet.
3. *Congrès International des Accidents du Travail et des Assurances Sociales*. Quatrième session. Bruxelles, 1897. P. Weissenbruch. Félvázson. Egy kötet. (Ajándék.)
4. *Conseils de Prud'Hommes* 1900. Ministère du commerce de l'industrie, des postes et des télégraphes. Conseil supérieur du travail. I. Legislation en vigueur. II. Projets, propositions de loi et rapports. III. Annexes. IV. Enquête sur diverses modifications proposée à la législation en vigueur. Paris, imprimerie national, 1900. Félvázson. Egy kötet.
5. *Cooperative societies, Workmen's —*. Board on trade (Labour department). Report on Workmen's cooperative societies in the united kingdom, with statistical tables. Presented in both houses of parliament by command of His Majesty. London, 1901. Print. by Darling and Son. Félvázson. Egy kötet. (Ajándék.)
6. Dammer, Dr. Otto : Handbuch der Arbeiterwohlart. Zwei Bände. I. Band. Mit 344 Textfiguren. Stuttgart, 1902. Félvázson. Egy kötet.
7. *Direzione generale del dominio* : Bolletino di statistica e di legislazione comparata, Anno I. Vol. 1. 1900—1901. Vázson. Egy kötet. (Ajándék.)
8. Dreydorff, Dr. Rudolf : Ein deutsches Reichsarbeitsamt. Leipzig, 1902. Félvázson. Egy kötet.
9. Ebert, Dr. Gustav : Die Gewerbegerichte und das gewerbliche Schiedsgerichtswesen in ihrer geschichtlichen Entwicklung und ihrem gegenwärtigen Stande. Berlin, 1869. Verlag von W. Peiser. Félvázson. Egy kötet.
10. *Gewerbegerichtsgesetz*. Gesetz vom 27. November 1896. R. G. B. Nro 218, betreffend die Einführung von Gewer-

begerichten und die Gerichtsbarkeit in Streitigkeiten aus dem gewerblichen Arbeits-, Lehr- und Lohnverhältnisse. Sammt den einschlägigen Materialien und Verordnungen. Mit einem Register. Wien, 1898. Manz'sche k. u. k. Hof-Verlags- u. Univ. Buchhandl. — *Gewerbegerichten*, Verordnungen vom 1., 5., u. 7. Juli 1900. RGB. 110—115 u. 118, betreffend die Errichtung von — in Prag, Pilsen etc. Wien, 1900. Manz'sche k. u. k. Hofverlags- u. Univ. Buchhandl. — *Gewerbegerichtsgesetz*, Anhang zum —. Geschäftsordnung. Verzeichniss der Formularien. Verordnung des Justizministers im Einvernehmen mit den Ministern des Innern, des Handels u. der Finanzen vom 17. Juni 1898, RGB. Nro 96. Félvászón. Egy kötet.

11. *Gewerbegerichte*. Sammlung von Entscheidungen der k. k. —. Herausgegeben vom k. k. Justizministerium. Beilage der vom Arbeitsstatistischen Amte im k. k. Handelsministerium herausgegeben Socialen Rundschau. III. Jahrgang 1902. III. Band. Nro 323 bis 498. Wien, 1902. Hof- und Staatsdruckerei. Félvászón. Egy kötet.
12. *Gewerbegerichte*, Vorschläge zur Aufstellung von Orts- (Kreis-) Statuten für —, auf Grund des Gewerbegerichtsgesetzes vom 30. Juni 1901 (R. G. BL. S. 355). Nebst Erläuterungen. Veröffentlicht auf Anordnung des Herrn Ministers für Handel u. Gewerbe. Berlin, 1902. Fr. Kortkamp. Füzve. Egy füzet.
13. Gray, I. G. General Secretary: The Thirty-First Annual. Cooperative Congress 1899. Held in ST. Georges Hall Liverpool on the 22-d, 23-rd, and 24-th May. Manchester: Published by the Cooperative Union Limited, Long Milgate, 1899. Félvászón. Egy kötet. (Ajándék.)
14. *Hirsekorn*: Das Gewerbegerichtsgesetz, vom 29. Juli 1890. Leipzig 1902. Verlag Hirschfeld. Félvászón. Egy kötet.
15. *Hofmann*, Bürgermeister in Limbach: Die Thätigkeit des Gemeindevorstehers nach dem Reichsgesetze betreffend die Gewerbegerichte vom 29. Juli 1890. Leipzig, 1893 Druck u. Verlag der Rossberg'schen Hofbuchhandlung. Félvászón. Egy kötet.
16. *Jastrow*, Dr. I.: Socialpolitik und Verwaltungswissenschaft. Band I. Berlin, 1902. Félvászón. Egy kötet.
17. *Kraus*, Maximilian u. *Holthoff*, Ludwig dr.: Zeitlexicon, 1901 Januar. Deutsche Verlagsanstalt. Stuttgart, Leipzig.

- Zeitlexicon, 1901 Februar, dieselbe Verlagsanstalt. Zeitlexicon, 1901 August, dieselbe Verlagsanstalt. Füzve. Három füzet. (Ajándék.)
18. *Lotmar*, Philipp: Der Arbeitsvertrag nach dem Privatrecht des deutschen Reiches. In zwei Bänden. Erster Band. Leipzig, 1902. Félvászón. Egy kötet.
 19. *Morisseaux*, Ch.: Conseils de l'industrie et du travail. Bruxelles. Th. Falk. Éditeur. 1890. Félvászón. Egy kötet.
 20. *Muensterberg*, Emil: Bibliographie des Armenwesens. Erster Nachtrag. Berlin, 1902. Félvászón. Egy kötet.
 21. *Office du travail* (Belgique): Annuaire de la Legislation du Travail, 2-me année 1898. Bruxelles. Office de Publicité, Société Belge de Librairie, 1899. Félvászón. Egy kötet. (Ajándék.)
 22. *Otto*, Dr. D.: Die Streitigkeiten der selbständigen Gewerbetreibenden mit ihren Arbeitern, in Theorie u. Praxis. Auf Grund des § 120. der Reichsgewerbeordnung u. der einschlagenden reichs- und landesgesetzlichen Bestimmungen erörtert. Zweiter Abdruck. Berlin, 1889. Heuser's Verlag (Louis Heuser). Félbór. Egy kötet.
 23. *Price*, L. L. F. R.: Industrial Peace, its Advantages, Methods, and Difficulties, a Report of an Inquiry, made for the Toynbee Trustees. With a Preface by Alfred Marshall. London and New-York, Macmillan and Co. 1887. Vászón. Egy kötet.
 24. *Rapport de la Comission Supérieure de la Caisse Nationale des Retraites pour la Vieillesse*, au Président de la République sur les Operations et la Situation de cette Caisse. Année 1899. Paris, Imprimerie Nationale. 1900. Ugyanaz 1900-ról. Füzve. Két füzet. (Ajándék.)
 25. *Reichel*, Hans: Das Gewerbegericht. Anhang: Kaufmännische »Schiedsgerichte«. Herrnhut, Druck u. Verlag von Gustav Winter, 1898. Félvászón. Egy kötet.
 26. *Sarrazin*, Th.: Code pratique des prud'hommes, contenant le texte et l'explication des lois et décrets relatifs aux prud'hommes et à leur justiciables. 9-me Édition revue, complétée et mise au courant de la legislation, Paris, Marchal et Billard, 1898. Félvászón. Egy kötet.
 27. *Schönberg*, Gustav: Handbuch der Politischen Oekonomie. Herausgegeben von: —. Band 1—2. Volkswirtschaftslehre.

- Band 3. Finanzwissenschaft und Verwaltungslehre. 4-te Auflage, 1896—1898. Félbör. Öt kötöt.
28. *Schriften des Vereins für Armenpflege und Wohlthätigkeit.* Heft 62. Stenogr. Bericht über die 22. Jahresversammlung in Colmar. Leipzig, 1902. Félvászón. Egy kötöt.
 29. *Schriften des Vereins für Socialpolitik.* II. Gutachten über eine Enquête zur Ermittlung der Wirkungen der Fabrikgesetzgebung u. über Schiedsgerichte u. Einigungsämter. Gutachten auf Veranlassung der Eisenacher Versammlung zur Besprechung der socialen Frage, abgegeben von: Jacobi u. Mehreren. Leipzig, 1875. Verlag von Duncker u. Humblot. Félvászón. Egy kötöt.
 30. *Schriften des Vereins für Socialpolitik.* Verhandlungen von 1873. (am 12. u. 13. Oktober.) Auf Grund der stenografischen Niederschrift von Heinrich Roller in Berlin, herausgegeben vom Ständigen Ausschuss. Leipzig, 1874. Verlag von Duncker u. Humblot. Félvászón. Egy kötöt.
 31. *Schriften des Vereins für Socialpolitik.* XLV. Arbeitseinstellungen u. Fortbildung des Arbeitsvertrages. Berichte von: G. Auerbach W. Lotz u. F. Zahn, im Auftrage des Vereins für Socialpolitik, herausgegeben von L. Brentano. Leipzig, 1890. Verlag von Duncker u. Humblot. Félvászón. Egy kötöt.
 32. *Sociale Rundschau.* Herausgegeben vom Arbeitstatistischen Amte im k. k. Handelsministerium. 1-ter Jahrg. Aprilheft (Nro 4) 1900. Juniheft (Nro 6) 1900. Wien, Alfred Holder. Füzve. Két füzet.
 33. *Stammhammer, Josef:* Bibliographie des Socialismus u. Communismus. Bearbeitet u. herausgegeben von —. Band I. Jena, 1893. Band II. Nachträge und Ergänzungen bis Ende des Jahres 1898. Jena, 1900. Verlag von Gustav Fischer. Füzve. Két kötöt.
 34. *Stammhammer, Josef:* Bibliographie der Socialpolitik. Bearbeitet u. herausgegeben von —. Jena, 1897. Gustav Fischer. Füzve. Egy kötöt.
 35. *Stammler, Dr. Rudolf:* Wirtschaft und Recht nach der materialistischen Geschichtsauffassung. Leipzig, 1897. Füzve. Egy kötöt.
 36. *Statistisches Centralamt, kön. ung.:* Ungarisches stat. Jahrbuch. Neue Folge. V. 1897. Bpest, 1899. És Neue Folge.

- VI. 1898. Bpest, 1900. Athenaeum Actien-gesellschaft. Vászón. Két kötet. (Ajándék.)
37. *Stein*, Dr. G.: Das Reichsgesetz vom 29. Juli 1890 betreffend die Gewerbegerichte, erläutert aus der Begründung und den Verhandlungen des Reichstages nebst einer Darstellung der geschichtlichen Entwicklung der gewerblichen Gerichtsbarkeit u. ihres gegenwärtigen Zustandes in Frankreich, Deutschland, Oesterreich, Belgien, der Schweiz u. England. Berlin, 1891. Verlag von Franz Vahlen. Félvászon. Egy kötet.
38. *Stieda*, Dr. Wilhelm: Das Gewerbegericht. Leipzig, 1890. Verlag von Duncker u. Humblot. Félvászon. Egy kötet.
39. *Szterényi*, Joseph (rédacteur en chef): La Hongrie Économique. Revue trimestrielle, 1-ère année, avril 1899 (nro 2). Guillaumin et comp. Füzve Egy füzet. (Három példány; ajándék.)
40. *Szterényi*, Joseph: La Législation sociale en Hongrie, Budapest, Société anonyme d'imprimerie de Pest. 1897. Félvászon. Egy kötet. (Ajándék.)
41. *Szterényi* Josef: Volkswirtschaftliche Mittheilungen aus Ungarn. 1899, Wien: Alfréd Hölder. Vászón. Egy kötet. (Ajándék.)
42. *Szterényi*, Volkswirtschaftliche Mittheilungen aus Ungarn. Redigirt von Josef —. I. Vierteljahrsheft 1899. Füzve. Egy füzet. (Két példány; ajándék.)
43. *Szterényi*, Volkswirtschaftliche Mittheilungen aus Ungarn. Redigirt von Josef —. II. Vierteljahrsheft 1899. Füzve. Egy füzet. (Három példány; ajándék.)
44. *Tack*, Dr. Johannes: Die Hollandsgänger in Hannover und Oldenburg. Leipzig, 1902. Félvászon. Egy kötet.
45. *Ungarischer Compass*, Mihók'scher 1899—1900. XXVII Jahrgang. I-ter Theil: Banken und Sparkassen. II-ter Theil: Genossenschaften. Vászón. Két kötet. (Ajándék.)
46. *Verhandlungen* des Vereins für Socialpolitik. Über die Wohnungsfrage und die Handelspolitik. Félvászon. Egy kötet.
47. *Wilhelmi*, Dr. L., und *Fürst*, Dr. M.: Das Reichsgesetz, betreffend die Gewerbegerichte vom 29. Juli 1890. Erläutert von —. Berlin, 1891. Carl Heymans Verlag. Vászón. Egy kötet.

48. Wischniowsky, Gustav J.: Finanzielles Jahrbuch für Oest.-Ungarn, 1901. IV. Jahrgang. Wien. Verlag Piaristengasse 36. Vászon. Egy kötet. (Ajándék.)

A muzeum vezetősége egyébként minden alkalmat megragadott, hogy a könyvtárnak e részét is már most a berendezés ideje alatt lehetőleg terjedelmessé tegye.

Így abból az alkalomból, hogy néhai Pulszky Ágost özvegye férjének gazdag szakkönyvtárát a Társadalomtudományi Társaságnak ajándékozta, a Társadalmi Muzeum vezetője ajánlatot tett a nevezett társaságnak, mely éppen akkor könyveinek elhelyezésére, valamint üléseinek tartására helyiséget keresett, hogy helyezze el a Pulszky-féle könyvtárt tulajdonjogának fenntartása mellett a Társadalmi Muzeumban. Ennek fejében a muzeum vezetője felsőbb jóváhagyással azt az ajánlatot is tette a Társadalomtudományi Társaságnak, hogy a Társaság üléseit a Muzeum helyiségeiben fogja tarthatni. A társaság a Muzeum vezetőjének ezen ajánlatait köszönettel vette tudomásul, elvi okokból azonban azokat nem fogadhatta el, nem akarván a Társadalmi Muzeummal, mint állami intézménnyel ily szoros kapcsolatba jönni.

c/ A különböző államok munkásvédelmi rendelkezéseinek egybegyűjtése.

Muzeumunk ideiglenes szervezési okmánya a könyvtár kereteibe sorolja azt a gyűjteményt is, a mely tárgyak és országok szerint csoportosítva a munkásvédelmi törvényekből és fontosabb kormányrendeletekből lesz egybeállítandó.

A muzeum könyvtárának ezen része ugyancsak az alapító-okmány értelmében hivatalos úton lesz a kereskedelemügyi m. kir. ministerium által beszer-

zendő, a muzeumban gyűjtendő és tárgyak szerint kivonatosan feldolgozandó. A ministerium az alapító-rendelet értelmében egy ilyen gyűjtemény szükségét felettébb érzi. A gyűjtésnek célja az, hogy így a ministeriumnak is rendelkezésére álljon az egész nemzetközi munkásvédelmi törvényhozás és ne kelljen a ministeriumnak úgy mint most minden konkrét esetben külön-külön az egyes államok vonatkozó adatait gyűjteni.

Idevágó működésünkről már szoltunk az 5. pontnál, a hol a muzeum azon munkásságát ismertettük, melyet a külföldi munkásvédelmi törvényhozás figyelemmel kísérése és az arra vonatkozó anyagnak szakonként való egybegyűjtése terén eddigelé kifejtett. Itt csak azt említjük meg, hogy a kereskedelemügyi m. kir. ministeriumban jórészt a szaktudósítók útján szintén folyik ezen anyag hivatalos úton való egybegyűjtése a Társadalmi Muzeum céljaira.

d/ Folyóiratkönyvtár.

Tekintettel arra, hogy sem a könyvtárunk alapberendezésére engedélyezett, sem az évi szaporításra költségvetésünkbe beállított összegek távolról sem engedik meg rövid idő alatt egy használható közgazdasági és szociálpolitikai könyvtár egybeállítását, ilyenre pedig muzeumunknak mielőbb nagy szüksége lesz, e hiány más úton való lehető pótlására kellett a muzeum vezetőjének törekednie. E célból a folyóiratok beszerzésére fektettük könyvtárunk berendezésénél a főszúlyt. A közgazdasági és szociálpolitikai szakfolyóiratok legnagyobb része ugyanis, különösen a külföldiek, kitünő irodalmi szemléket tartalmaznak. Ezek tehát terjedelmes és kimerítő szakkönyvtár hiányában leginkább megkönnyítik a buvárkodást. Jelenleg 50-en felüli a száma azon szakbavágó magyar,

német, francia, olasz, angol és amerikai folyóiratoknak, a melyeket muzeumunk könyvtára 1902. januártól fogva rendszeren kap.

E folyóiratok teljes czimjegyzéke a következő:

Magyar nyelvűek:

1. Athenaeum. A Magyar Tud. Akad. megbízásából szerk.: Pauer Imre.
2. Budapesti Szemle. A Magyar Tud. Akad. megbízásából szerk.: Gyulai Pál.
3. Huszadik Század. Társadalomtud. Szemle. Szerk.: Dr. Gratz Gusztáv.
4. Jogállam. Jog- és államtud. Szemle. Baumgarten és Gyomai közreműködésével szerk.: Edvi Illés Károly.
5. Kiviteli Szemle. (Export Revue.) Szerk.: Zerkowicz Emil. (Hivatalból kapjuk.)
6. Közgazdasági Szemle. Kiadja a Magyar Közg. Társaság. Szerk.: Hegedüs Loránt és Mandelló Gyula.
7. Magyar Gazdák Szemléje. A Magyar Gazdaszövetség folyóirata, szerk.: Bernát István.
8. Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle. Kiadja az Országos Magyar Gazdasági Egyesület. Szerkeszti: Kovács Ferencz.

Német nyelvűek:

9. Allgemeines Statistisches Archiv. Herausgegeben von Georg von Mayr.
10. Annalen des deutschen Reichs für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft. Herausgegeben von Eheberg und Dyroff.
11. Archiv für Sociale Gesetzgebung und Statistik. Herausgegeben von Dr. Heinrich Braun.

12. Das Gewerbegericht. Herausgegeben von Jastrow und Flesch.
13. Die Neue Zeit. Wochenschrift der deutschen Socialdemokratie.
14. Finanzarchiv. Herausgegeben von Dr. Georg Schanz.
15. Jahrbücher für Nationaloekonomie und Statistik. Herausgegeben von Dr. J. Conrad in Verbindung mit Loening und Lexis.
16. Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im Deutschen Reich. Herausgegeben von Gustav Schmoller.
17. Oesterreichisches Wirtschaftspol. Archiv (vorm. Austria). Redigiert und herausgegeben vom k. k. Handelsministerium.
18. Schweizerische Blätter für Wirtschafts- und Socialpolitik. Halbmonatsschrift mit Beilage »Socialpolitisches Archiv«. Redaktion D. N. Reichesberg.
19. Sociale Praxis. Zentralblatt für Socialpolitik. Herausgeber Prof. Francke.
20. Sociale Rundschau. Herausgegeben vom k. k. Arbeitsstatistischen Amte im Handelsministerium.
21. Socialistische Monatshefte. Herausgegeben von J. Block.
22. Statistische Monatsschrift. Herausgegeben von der k. k. Statistischen Zentral-Commission.
23. Zeitschrift für Socialwissenschaft. Herausgegeben von Dr. Julius Wolf.
24. Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft. Herausgegeben von Dr. A. Schäffle und Dr. K. Bücher.
25. Zeitschrift für Volkswirtschaft, Socialpolitik und Verwaltung. Organ der Gesellschaft

österreichischer Volkswirte. Herausgegeben von v. Böhm Bawerk, v. Inama Sternegg und v. Plener.

Franzia nyelvűek.

26. Annales des Sciences Politiques. Revue bimestrielle. Publiée avec la collaboration des Professeurs et des anciens élèves de l'École libre des Sciences Politiques.
27. Journal des Économistes. Revue mensuelle de la science économique et de la statistique. Rédacteur en chef: G. de Molinari.
28. L'Association. Ouvrière. Organe hebdomadaire de propagande coopérative et d'éducation Sociale.
29. La Coopération des Idées. Revue mensuelle d'éducation sociale. Directeur gérant: G. Deherme.
30. La Réforme Sociale. Bulletin de la Société d'Économie Sociale et des Unions de la Paix Sociale fondées par Le Play.
31. La Revue Socialiste. Fondée par Benoît Malon. Directeur Gustave Romanet.
32. La Science Sociale. Suivant la méthode d'observation. Directeur M. Edmond Demolins.
33. Le Mouvement Socialiste. Revue bimensuelle internationale.
34. Revue d'Économie Politique. Comité de direction: Cauwès, Gide, Schwiedland, Jay, Villey, Souchon.
35. Revue des deux Mondes. François Buloz, fondateur. Directeur gérant: F. Brunetière.
36. Revue du Travail. Publiée par l'Office du Travail de Belgique.
37. Revue Internationale de Sociologie. Publiée

tous les mois, sous la direction de René Worms.

38. Revue Politique et Parlementaire. Fondateur : Marcel Fournier. Directeur. Fernand Faure.

Angol nyelvűek.

39. Political Science Quarterly. Edited by the Faculty of Political Science of Columbia University.
40. The American Journal of Sociology. Editor: Albion W. Small. Chicago.
41. The Annals of the American Academy of Political and Social Science. Editor Emory R. Johnson. Philadelphia.
42. The Economic Journal. The Journal of the Royal Economic Society. Edited by Edgeworth and Henry Higgs.
43. The Economic Review. Published quarterly for the Oxford University Branch of the Christian Social Union.
44. The Journal of Political Economy. Edited by the Faculty of Political Economy. Chicago.
45. The Labour Gazette. The Journal of the Labour Department of the Board of Trade.
46. The Socialdemocrat. A Monthly Socialist Review.
47. The Quarterly Journal of Economics. Published for Harvard University. Boston.

Olasz nyelvűek.

48. Critica Sociale. Rivista quindicinale del Socialismo.
49. Giornale degli Economisti. Direzione: Proff. De Viti de Marco, Pantaleoni, Mazzola e Zorli. Roma.

- 50 Il Socialismo. Rivista quindicinale diretta da Enrico Ferri.
- 51. La Riforma Sociale. Rassegna di scienze sociali e politiche. Direttori: Nitti, Roux, Einaudi.
- 52. Rivista Internazionale di Scienze Sociali e discipline ausiliarie. Pubblicazione periodica della società cattolica italiana per gli studi scientifici. Roma.
- 53. Rivista Italiana di Sociologia. Consiglio direttivo: A. Bosco, G. Cavaglieri, G. Sergi, V. Tangorra, E. G. Tedeschi.

Tekintettel egyfelől arra a nagy értékre, a melyet ezek a folyóiratok már a saját irodalmi anyaguknál fogva is képviselnek, de tekintettel különösen a muzeumunk szempontjából oly nagy fontosságú revue-kre, a melyek bennük számonként találhatók, úgy hiszszük, általános helyesléssel fog találkozni a Társadalmi Muzeum vezetőjének az az eljárása, hogy a könyvtár évi szaporítására szánt összeg legnagyobb részét folyóiratok megrendelésére fordította. Hogy ezen cselekedettel nem járt el helytelenül, talán az is igazolja, hogy a Társadalmi Muzeum folyóirat-könyvtárát, mely ez idő szerint teljesség tekintetében Budapesten az első, a szakemberek már is szívesen használják. Felhívjuk e tekintetben az olvasó figyelmét a Közgazdasági Szemle újabb irodalmi rovatára, mely jórészt a Társadalmi Muzeum folyóirat-könyvtárának felhasználásával készül.

Folyóirat-könyvtárunk e folyóiratokkal, — mint említők — az 1902-ik év január havától rendelkezik, illetőleg a mennyiben némely (különösen amerikai) folyóiratnál az 1902-ik évfolyam előbbre nyúlik, e számok is már rendelkezésünkre állanak. Ezen 53

folyóirat 1902-ik évfolyama 90 kötettel szaporította könyvtárunk állományát.

A magyar szakkönyvtár egybeállítása alkalmával ezenkívül megszerezhettük a Budapesti Szemle 1861-ik évfolyamát egy kötetben, valamint a Nemzetgazdasági Szemle évfolyamainak majdnem teljes gyűjteményét, nevezetesen az I. (1877.), II. (1878.), III. (1879.), IV. (1880.), V. (1881.), VI. (1882.), VII. (1883.), VIII. (1884.) és XIII. (1889.) évfolyamokat 9 kötetben, továbbá a Statisztikai Havi Közlemények II. (1898.), III. (1899.), IV. (1900.) és V. (1901.) évfolyamait 7 kötetben.

Ezen ötrendbeli könyvtárnak összes álladéka ez idő szerint tehát a következő:

Magyar Szakkönyvtár ...	293	mű	338	kötetben,
A budapesti kereskedelmi- és iparkamara ajándéka	328	»	333	»
A Ráth örökösöktől meg- vett könyvtár	587	»	727	»
Idegennyelvű szakkönyv- tár	48	»	59	»
Folyóirat-könyvtár	54	»	107	»
<hr/>				
Összesen	1.310	mű	1.564	kötetben,

mely munkák közt azonban, minthogy e könyvtárak még nincsenek egyesítve, találunk majd kiselejtezendő duplikátumokat.

Az egész könyvtárról teljes czédula-katalogus készült, mely betűsoros rendben 12 tokban van elhelyezve.

Az intézet kiadványai.

Az alapító rendelet értelmében az intézet által szolgáltat egész ügynök népszerűsítésére, a gyakorlati irányú és tudományos kutatások eredményeinek terjesztésére egyaránt igen alkalmas lesz egyrészt az intézet rendes kiadványa, melyben az iparfelügyelők által javaslatba hozott védőszerkezetek is ismertetendők lesznek, másrészt a külön füzetes kiadványok és munkás-olvasmányok melyek tekintetében igen nagy tér kínálkozik még nálunk.

Véglegesen még nem szervezett intézetünknek ez idő szerint még nincsenek rendszeres kiadványai. A muzeum vezetője a Társadalmi Muzeum szervezésére irányuló javaslatában¹ a Közgazdasági Szemle cz. havi folyóirat hasábjait jelölte meg az ott felsorolt okok folytán olyanok gyanánt, mint a melyek a Társadalmi Muzeum szükséges kiadványait (jelentések, ismertetések, értesítések, stb.) addig is hozhatnák, míg muzeumunk remélhetőleg növekedő költségvetése külön kiadvány rendszeresítését lehetővé teszi. Minthogy azonban az intézet a nagy közönség számára eddigelé tulajdonképen még »meg nem nyílt«, ilyen időszaki értesítések közlésére sem volt szükség.

Különben itt is megjegyezzük, hogy muzeumunk ez idő szerinti költségvetése egy évi nyomdaköltségre 600 koronát fordít ugyan, de már megjegyzi, hogy az intézet majdani kiadványai ezen felül engedélyezendő összegekből lesznek fedezendőek.

A muzeum első negyedévi munkásságáról szóló jelentés² eredetileg a Központi Értesítő Nem Hivatalos

¹ Lásd e füzet Első Részében a 48. oldalon.

² Lásd e füzet Második Részében a 105. oldalon, hol e jelentést szószerint közöljük.

Rész cz. mellékletében tétetett közzé, mely közleményből aztán muzeumunk céljaira megfelelő számú különlenyomat készült.

A mostani beszámoló jelentés, mely az olvasó előtt fekszik, ezen előbb említett negyedévi jelentést nem számítva, a Társadalmi Muzeum első kiadmánya.

8.

A muzeum mint tudakozó-állomás munkásvédelmi ügyekben.

Különösen fontos gyakorlati irányú feladat gyanánt fog szolgálni a muzeumra nézve az alapító-rendelet értelmében, hogy tudakozó-állomása lesz az összes érdekeltségnek munkásvédelmi ügyekben, a mi ez idő szerint teljesen hiányzik nálunk, holott annak szüksége nyilvánvaló.

Magától értetődik, hogy ennek a feladatnak muzeumunk tökéletesen csak végleges szervezése után fog megfelelni. Csak akkor fog a nagyközönség részére tulajdonképpen megnyilni, csak akkor fog az érdekeltség róla úgy tudomást venni, hogy egyúttal céljaira ezt az intézetet használja is.

Természetes, hogy különösen a mi hátramardottabb viszonyaink mellett, hol szociálpolitikai kérdések iránt nem igen nagy az érdeklődés, muzeumunk e téren igen üdvös hatású oktató szerepre lesz hivatva. Ha a vezetőség mellett majd kellő számú munkaerő fog állani, akkor a Társadalmi Muzeum ennek a feladatnak még jobban meg fog felelni az által, hogy nem várja be míg az érdekeltség őt felkeresi, hanem maga igyekszik felkelteni a szociális kérdések iránt az »érdekeltség«-ben az érdeklődést.

Az alábbi esetekben azonban már eddig is volt alkalma muzeumunknak tudakozó-állomás gyanánt

szerepelni. Egy az Északamerikai Egyesült-Államokban nemrég létesült társadalmi muzeum-szerű intézetnek¹⁾, mely a munkáslakás-ügygel is foglalkozik, (titkára W. H. Tolman) az a kérelme jutott a muzeumhoz, hogy a muzeum lehetőleg fotografiákkal kísért tájékoztatást adjon nevezett egyesületnek egy a munkáslakás-ügyről készülő nemzetközi munka céljaira a magyarországi munkástelepekről, illetve házakról.

A Társadalmi Muzeum vezetősége érintkezésbe lépett erre a Magyar Államvasutak Igazgatóságával, a Ganz és Társa vasöntő-gépgyár r.-t.-gal, a Dynamit-Nobel robbanószer gyár r.-t. igazgatóságával, valamint Meissner Alajos nyugalmazott államvasuti főmérnökkel, és pedig az előbb említett cégekkel jórészt azon az alapon, hogy ezeknek köztudomás szerint nevezetesebb munkástelepeik vannak, az utóbb említettel pedig a legutóbbi párisi nemzetközi kiállítás magyar csoportjában kiállított munkáslakásügyi tanulmánya alapján. A muzeum vezetősége arra kérte nevezetteket, hogy az említett amerikai társulatnak küldjék meg munkáslakás-telepeik fényképeit, illetőleg azon tanulmányait melyeket több kiállításon is már bemutattak volt.

A felszólított magáncégek, valamint Meissner Alajos készséggel tettek eleget kérelmünknek, a mint erről muzeumunkhoz intézett tudósításaikból meggyőződhattunk. A M. Á. V. igazgatósága azonban, mint muzeumunkhoz 18.999/AI. sz. a. kelt iratában jelzi, sajnos, nem volt abban a helyzetben, hogy munkáslakásairól fényképekkel szolgáljon a mondott amerikai társaságnak. Kár, hogy így a nevezett társaság által kiadandó nemzetközi gyűjtemény magyar anyagából éppen a legjobb és legnagyobb munkáslakás-telepek képei fognak hiányozni.

¹⁾ Ezen intézetről e munkálat Első Részében szoltunk.

Idevágó feladatot teljesített muzeumunk, a mikor helyiségeinkben megfordult egynéhány gyárosnak a gyári mentőszekrény-minta bemutatásával ezeknek miként való berendezése felől közvetlen felvilágosítással szolgált.

Úgyszintén itt említhetem fel a magyar kir. ipar-felügyelőknak azt a látogatását is, a melylyel az idei tél folyamán Budapesten tartott értekezletük alkalmából muzeumunkat, annak különösen balesetbiztosító készülékeket magában foglaló osztályát megtisztelték. Az érdeklődőknek itt Gerster Miklós kir. iparfelügyelő szolgált a szükséges felvilágosításokkal.

9.

Takarékpénztárak és jelzálog-intézetek statisztikája.

Az ideiglenes szervező-rendelet értelmében az eddig jelzett gyakorlati irányú feladatok mellett külön, inkább elméleti feladatai is lesznek az intézetnek, minők pl. és elsősorban a takarékpénztárak, jelzálog-intézetek és a biztosítási ügy részletes statisztikájának évről évre való vezetése és feldolgozása azon szempontokból, melyek a közjólétre vonatkoznak, melyekből megállapítható legyen, hogy a nemzeti vagyonosodás emelkedőben vagy csökkenőben van-e?

Előbb fogunk szólni arról a működésről, melyet muzeumunk a takarékpénztárak és jelzálog-intézetek, aztán arról, a melyet intézetünk a biztosítás-ügy ilyen irányu statisztikájának vezetése és feldolgozása körül kifejtett.

Mint muzeumunk tulajdonképeni céljától leg-távolabb eső kérdés, a vezetőséget a takarékpénztárakra és a jelzálog-intézetekre vonatkozó anyaggyűjtés különösebben nem foglalkoztatta. Megelégedtünk e téren a brüsszeli és párisi nemzetközi kiállítások

magyar anyagából átvett tárgyak megfelelő kiegészítésével és intézetünkben való elhelyezésével.

A takarékpénztárak fejlődését Magyarországon muzeumunk egy a brüsszeli kiállításból eredő nagyobb grafikonban mutatja be. Ez a táblázat éppen úgy, mint a szövetkezeteké, melyről fennebb már szóltunk, 1881-től 1894-ig terjedőleg fokozatos fejlődésben tünteti fel a takarékpénztárak számát, a takarékpénztáraknál az alaptőke, a részvénytőke, az összes kezelt tőke, a takarékbetétek nagyságát. A nyereségösszegek váltokozása is fel van a táblázaton tüntetve a befizetett tőkék százalékában. Az üzletágak arányát is részletezi táblánk, mely ezenkívül még arra vonatkozólag is tartalmaz adatokat — és ez muzeumunknak szempontjából különösen érdekes, — hogy a takarékbetéti könyvecskék száma miként oszlik meg a tételek nagysága szerint.

E táblázat jól szemlélhető grafikai ábrázolásban a következő számadatokat tünteti fel:

*Takarékpénztárak, bankok és földhitelintézetek fejlődése
1881-től 1894-ig.*

	Alaptőke	Tartaléktőke
1881	72,192.000 frt.	23,948.000 frt.
1885	86,278.000 »	39,145.000 »
1890	93,509.000 »	50,764.000 »
1894	140,327.000 »	83,012.000 »

	Összes kezelt tőke millió forintokban	Takarékbetétek
1881	597	310
1882	642	330
1883	698	360
1884	740	378
1885	767	384

	Összes kezelt tőke millió forintokban	Takarékbetétek
1886	810	418
1887	822	423
1888	922	460
1889	1010	487
1890	1080	520
1891	1227	567
1892	1318	590
1893	1460	616
1894	1590	630

	Nyereség a befizetett r.-tőke %-ában	Az intézetek száma
1881	16·2	440
1882	14·9	455
1883	14·5	480
1884	15·5	490
1885	15·6	530
1886	16·9	540
1887	16·6	560
1888	17·—	580
1889	18·2	600
1890	17·8	640
1891	17·6	670
1892	18·1	730
1893	19·—	770
1894	18·3	810

	Takarékbetéti könyvecskék száma a betétek nagysága szerint ezrenként				
	10	10—50	50—100	100—500	500—1000
	f o r i n t i g				
1884	44	86	63	145	59
1885	48	92	70	158	59
1886	60	98	72	163	60
1887	62	100	72	162	63
1888	62	102	77	178	63

	10	10—50	50—100	100—500	500—1000
	f o r i n t i g				
1889	65	108	80	183	71
1890	70	112	87	200	72
1891	71	118	99	209	79
1892	78	129	102	237	87
1893	79	137	116	239	90
1894	80	139	118	250	97

	1000—2000	2000—5000	5000—10,000	10,000
	f o r i n t i g			frton felül
1884	45	30	10	2
1885	42	28	10	2
1886	43	30	10	2
1887	48	31	10	4
1888	50	34	10	4
1889	52	37	12	4
1890	57	38	12	8
1891	59	39	12	8
1892	62	39	16	8
1893	65	40	16	8
1894	68	45	16	8

Főbb üzletágak az összes kezelt tőke %-ában

Jelzálogkölcsonők	1881-től 1894-ig átlag	40 ⁰ / ₀
Váltók	»	25 ⁰ / ₀
Egyéb	»	30 ⁰ / ₀
Előlegek 1881-től 1892-ig	5 ⁰ / ₀ , 1893/94-ig	» 3 ⁰ / ₀
Értékpapírok 1893/94-ben		2 ⁰ / ₀

A m. kir. postatakarékpénztár csatlakozik, mint szociálpolitikai szempontból is legérdekesebb intézmény, azon anyaghoz, melylyel muzeumunk a takarékpénztárakra vonatkozólag általában rendelkezik. Erről két grafikonunk szól. Az egyik 1886-tól 1895-ig terjedőleg, a másik más beosztással és nagyobb részletes-

séggel 1886-tól 1899-ig terjedőleg közli a magyar kir. postatakarékpénztár forgalmi adatait. Az előbbi tábla a brüsszeli, az utóbbi a párisi kiállításból való. Ez utóbb említett táblázaton érdekes az a kimutatás, a mely a betevők társadalmi állását részletezi, miközben összehasonlítja az általuk betett összegek nagyságait.

E két grafikon a következő anyagot tünteti fel szemlélhető rajzokban:

M. kir. postatakarékpénztár 1886--1895-ig.

	Betéti könyvecskék száma		
	kiállított	kiegyenlített	fennmaradt
	betéti könyvek		
1886	108	21	87 ezer
1887	47	34	110 »
1888	59	38	121 »
1889	60	40	141 »
1890	61	45	157 »
1891	66	46	177 »
1892	75	53	199 »
1893	80	58	232 »
1894	88	64	256 »
1895	92	72	276 »

	Betétek forintokban		
	betétek	visszafizetések	fennmaradt
	betétek milliókban		
1886	2·7	1·25	1·45
1887	3·5	2·25	2·25
1888	3·6	2·8	3·25
1889	4·25	3·45	4·25
1890	5·25	4·2	4·75
1891	7·4	6·25	5·9
1892	7·6	6·2	7·4
1893	8·6	7·2	8·9
1894	9—	8·1	10—
1895	9·8	9·2	11·4

Magyar királyi postatakarékpénztár 1886-tól 1899-ig :

A betétek összege koronákban minden év végén :

1886	2,839.132
1887	4,282.637
1888	5,855.690
1889	7,478.570
1890	13,367.886
1891	18,580.156
1892	24,646.120
1893	28,862.032
1894	34,056.624
1895	36,252.822
1896	42,264.076
1897	45,749.790
1898	34,656.624
1899	54,320.738

A műveletek száma évről-évre :

1886	539.064
1887	544.762
1888	549.969
1889	592.471
1890	1,052.518
1891	1,572.823
1892	2,017.916
1893	2,462.930
1894	2,910.615
1895	3,332.533
1896	3,798.390
1897	4,322.858
1898	4,941.510
1899	5,761.868

A pénztár mozgalma koronákban évről-évre :

1886	7,869.260
1887	10,737.710
1888	12,808.122
1889	15,461.400
1890	267,138.296
1891	571,682.614
1892	813,498.832
1893	1.019,904.460
1894	1.341,980.582
1895	1.532,587.592
1896	1.870,203.946
1897	2.162,762.892
1898	2.326,827.908
1899	2.467,287.904

	Bevétel	Kiadás	Veszteség	Nyereség
1886 82,274	282,284	201,010	—
1887 200,856	314,744	113,888	—
1888 278,028	378,862	100,634	—
1889 367,652	463,202	95,550	—
1890 605,562	678,456	72,888	—
1891 889,068	708,208	—	90,860
1892 1.130,066	955,832	—	174,244
1893 1.963,266	1.145,400	—	817,866
1894 1.532,618	1.308,646	—	223,972
1895 1.753,830	1.321,742	—	432,588
1896 1.964,726	1.457,464	—	479,052
1897 2.188,248	1.630,542	—	557,706
1898 2.442,070	1.753,310	—	688,760
1899 2.676,400	1.884,950	—	791,450

Cheque-számla-betétek :

1886	85,517
1887	110,939
1888	129,887

1889	150,810
1890	169,618
1891	190,077
1892	213,268
1893	236,699
1894	260,484
1895	280,332
1896	300,114
1897	319,615
1898	343,937
1899	373,711

Betevők 1899. év végén :

Gyermekek és tanulók	94,185
Szabad ipar	74,144
Kereskedelem	25,462
Gyáripár	73,606
Mezőgazdaság	19,024
Munkások és cselédek stb.	87,290

Kiegészíti még a takarékpénztárak és jelzálog-intézetekre vonatkozó kiállításunkat két nagy fali tábla, melyeknek mindegyike az 1900-iki párisi nemzetközi kiállitásból való. E két tábla közül az egyik a Pesti Hazai Első Takarékpénztár-egyesületnek 1840-től tehát alapításától 1898-ig terjedő működését mutatja grafikailag feltüntetve. A másik tábla csak számadatokat tartalmaz grafikai ábrázolás nélkül. Ez a Magyar Földhitelintézet működését ismerteti 1863-tól, 1899-ig.

10.

A biztosítási ügy statisztikája.

Ugyanaz az ok, melyet az előző pontnál említettünk, készítette itt is arra a Társadalmi Múzeum vezetését, hogy különösen a mi az általános biztosítás

ügyét illeti, ennek statisztikája ne kösse le a szerfelett csekély munkaerővel rendelkező muzeum munkásságát más szociálpolitikai szempontból jóval fontosabb kérdések figyelemmel kísérésének rovására. Hogy a szociális biztosítással szemben a muzeum vezetősége már kezdetben más álláspontot foglalt el, az magától értetődik. A muzeumnak idevágó működéséről részletesen azonban majd alább szólunk.

Az általános biztosítás ügyére vonatkozólag sem mulasztotta azonban el a muzeum vezetősége már a berendezés ideje alatt sem azokat a lépéseket megtenni, melyeknek az ideiglenes szervező rendelet idevágó pontja értelmében a megkezdendő muzeumi munkásság előkészítőinek kell lenniök. Átvettük és megfelelően kiegészítettük azt a két táblát, melyek a hazai biztosítás ügyét a brüsszeli és a párisi nemzetközi kiállításokon mutatták be. E táblák elseje az 1895. évre vonatkozólag a következő adatokat tartalmazza szemléltető grafikai feltüntetésben:

	Biztosítottak száma	Biztosított összeg
Hazai intézeteknél	160.451,000	344.253,000 frt.
Külföldi »	190.858,000	414.418,000 »
A biztosított összegből	Hazai intézeteknél	Külföldi intézeteknél
Halálesetre esik	35.907,000 frt.	83.065,000 frt.
Elélésre »	29.983,000 »	40.052,000 »
Vegyes »	58.943,000 »	122.525,000 »
Járadék	156,000 »	47,000 »
Egyéni és utazási ...	179.166,000 »	146.137,000 »
Együttes	40.098,000 »	22.392,000 »
	344.253,000 frt.	414.418,000 frt.

A másik táblázat, melyet dr. Róth Pál a párisi kiállítás számára készített, s a mely tábla ott ki is volt

állítva 1898-ra vonatkozólag a következőleg számol be (frankokban) a biztosítási üzlet állásáról Magyarországon:

	Összegek	Díjbevételek	Kifizetett
Tűzbiztosítás	6,917.137,260	26.699,420	14.727,240
Jég »	432.106,180	8.496,400	8.582,640
Élet »	875.100,600	36.719,320	15.485,800
Járadékbiztosítás ...	743,160	246,400	206,580
Egyéni balesetbizt.	766.416,200	1.046,100	389,400
Együttes »	146.530,000	423,060	211,200

E táblázatok összeállítása mellett megindította muzeumunk a biztosításügyre vonatkozó azon statisztikai anyag gyűjtését, a mely majd az ideiglenes szervező-rendelet értelmében ezután lesz csak feldolgozandó. A muzeum vezetőségének előterjesztésére a kereskedelemügyi m. kir. minister felszólította az összes hazai és a Magyarországon üzletet folytató külföldi biztosító-társaságokat, hogy működésük minden oldalára vonatkozólag alapításuktól, illetve üzletük megkezdésétől kezdve szolgáljanak kimerítő adatokkal a Társadalmi Muzeumnak. A külföldi biztosító-társaságok e felszólítást természetesen csak itteni üzletökre nézve kapták.

E felhívásnak már eddigelé is többen megfeleltek a felszólított biztosító-társaságok közül. Így:

az Első Magyar Általános Biztosító R.-T. megküldte az 1875-től 1901-ig terjedő időre szóló mérlegeit és zárószámadásait;

a Triesti Általános Biztosító-Társaság (Assicurazione Generali) megküldte az 1878-tól 1901-ig terjedő időre szóló zárószámadásait, mérlegeit és összes használatban levő nyomtatvány-mintáit;

az Első Osztrák Általános Baleset ellen biztosító Részvénytársaság Bécsben megküldte számadási jelen-

téseit, üzleti számláit és mérlegeit az 1882 május 1-től 1895 december 31-ig, valamint 1896-tól 1901-ig terjedő időre;

a »Fonciére Pesti Biztosító-Intézet« megküldte összes üzleti jelentéseit 1896-tól kezdve, úgyszintén küldött egy, az intézet keletkezésének és fejlődésének történetét tárgyzó cikkelyt;

a »Magyar-Franczia Biztosító Részvénytársaság« megküldte évi jelentéseinek és zárószámadásainak teljes gyűjteményét alapításától kezdve;

a »Schweiz« általános biztosító r.-t. megküldte az 1897-től 1901-ig terjedő időre szóló mérlegeit, nyereség- és veszteség-számláit;

a »Bécsi Élet- és Járadékbiztosító-Intézet« megküldte az 1883-tól 1902-ig terjedő időre szóló mérlegeit és zárószámadásait;

a »Globus« élet- és járadékbiztosító-intézet megküldte üzleti jelentéseit és összes nyomtatvány-mintáit 2—2 példányban;

a »Janus« bécsi kölcsönös életbiztosító-intézet megküldte visszamenőleg az utolsó 8 évről szóló jelentéseit magyarországi üzleteire vonatkozólag, küldött továbbá öt kötvény-mintát, egy ajánlati mintát és egy nyugta-mintát;

a »Magántisztviselők Országos Nyugdíjgyesülete« megküldte 1898, 1899, 1900 és 1901-re vonatkozó évi jelentéseit és zárószámadásait, valamint az egyesület szervezetét, fejlődését és működését ismertető nyomtatványait;

az Országos Magyar Kölcsönös Biztosító Szövetkezet megküldte évi jelentéseinek és egyéb nyomtatványainak gyűjteményét;

a Magyar Vasutak Kölcsönös Kárbiztosító Szövetkezete küldött egy a szövetkezet 22 évi működésének eredményéről szóló grafikai kimutatást, meg-

küldte továbbá 22 évi üzleti jelentéseit és zárószámadásait, három rendbeli alapokmányát és a szövetséget történetében előforduló fontosabb mozzanatok kimerítő és részletes leírását; végül

az Első Biztosító-Intézet Katonai Szolgálat Esetére (József főherceg védnöksége alatt) küldött egy grafikai kimutatást az 1893-tól 1902-ig terjedő időre vonatkozólag, mely a tagok száma, a biztosítási tőke, díjbevétel és díjtartalék változásairól számol be ezen intézetnél.

A küldemények legnagyobb része megfelelő tokokban érkezett a muzeumba. E tartók felhasználásával az egész anyagot egy külön szekrényben rendszeresen gyűjtjük, úgy hogy az érdeklődőknek az összegyűjtött anyag könnyen áttekinthetően álljon rendelkezésre.

A szociális biztosításra vonatkozó kérdések közül a muzeum már most vázolt berendezési ideje alatt is az ezen biztosítási ágazatok egyik legérdekesebbjét, a balesetbiztosítás kérdését vonhatta működése körébe annak folytán, hogy a Társadalmi Muzeum fölött főfelügyeletet gyakorló ministeri tanácsos egy a balesetbiztosításra vonatkozó törvényjavaslat előadói tervezetének elkészítésével bízott meg, melléje osztatván be e czélból a Társadalmi Muzeum vezetője. A Társadalmi Muzeum e munkálat során a balesetbiztosítás egész történeti és mai külföldi anyagának birtokába jutott, nem is említvén itt az elkészült javaslati munkálatot, annak anyagösszefoglaló valamint tulajdonképeni előadói tervezeti részeit.

Az így egybegyűjtött anyag, a mely között a külföldi nevezetesebb munkásbiztosító hivatalok kiadványainak teljes sorozata is megtalálható, egyike muzeumunk legértékesebb gyűjteményeinek.

11.

Tanonczügy.

Az ideiglenes szervező-rendelet értelmében muzeumunknak majd a tanonczügyet is működése körébe kell vonnia, és pedig figyelemmel kell majd kísérnie annak úgy oktatási, mint gyakorlati és képzési részét.

A tanonczügy szociális oldalát tekintve, muzeumunk ez idő szerint nem számolhat be számottevő megfigyelések eredményeiről. A tanonczügynek eddigelé inkább azt a részét ölelhette fel muzeumunk vizsgálódása körébe, a mely az iparoktatással szorosan összefügg. E tárgyra vonatkozólag ugyanis a Brüsszelben és Párisban kiállítva volt táblázatokban kapott muzeumunk kész anyagot.

A brüsszeli kiállításból való grafikon 1873. évtől 1896-ig terjedőleg szemléltető rajzban mutatja be a következő adatokat:

Ipariskolák száma.

Állami ipariskolák:

1873—1879	1	1882—1885	3
1880—1881	2	1885—1896	4

Iparmúzeumok:

1884—1892	1	1893—1895	2	1896	1
------------------	---	------------------	---	-------------	---

Ipari szakiskolák:

1878—1880 ...	1	1894	11	1893	9
1884—1888 ...	4	1880—1884 ...	2	1895—1896 ...	14
1890—1892 ...	6	1888—1890 ...	5		

Népoktatási intézetekkel kapcsolatos tanműhelyek:

1874—1875	1	1885—1886	5
1875—1880	2	1886—1895	6
1881—1884	3	1896	5

Ipari tanműhelyek :

1878—1884 ...	1	1885—1890 ...	3	1894—1896 ...	6
1885	2	1890—1893 ...	4		

Nőipariskolák :

1875—1880	1	1885	6
1881—1882	2	1886—1889	7
1883	3	1890—1893	3
1884—1886	4	1893—1896	11

Fővárosi községi iparrajziskola :

1880—1896	1
------------------	---

Nyilvános I. fokú ipariskola Temesvárott :

1880—1896	1
------------------	---

Kéztigyeségi iskolák :

1876—1886	1	1886—1893	2
1894	1	1895—1896	4

Növendékek száma.

Állami ipariskolákban :

1873—1879	60	1882	400
1889—1891	1000	1880	100
1883—1884	600	1891—1896	1305
1881	220	1885—1888	725

Iparmúzeumokban :

1884—1891	75	1891—1896	225
------------------	----	------------------	-----

Ipari szakiskolákban :

1878—1885	30	1889—1892	250
1894	580	1896	960
1886—1888	150	1893	475
1895	900		

Népoktatási intézetekkel kapcsolatos tanműhelyben :

1874—1884	45	1885—1896	75
------------------	----	------------------	----

Ipari tanműhelyekben :

1878—1882	12	1890—1893	75
1883—1889	25	1894—1896	175

Nőipariskolákban :

1874—1879	50	1887—1889	725
1880—1883	225	1890	450
1884—1885	560	1891—1896	750
1886	500		

Fővárosi községi iparrajziskolákban :

1880—1881	1150	1887—1891	1050
1882—1886	1650	1892—1896	1150

Nyilvános I. fokú ipariskolában Temesvárott :

1880—1894	150	1895—1896	200
------------------	-----	------------------	-----

Kézügyességi iskolákban :

1878—1886	100	1887—1893	175
1894—1896	525		

E grafikonhoz csatlakozik három más táblázat, melyek az 1889-től 1899-ig terjedő tíz évi időközre vonatkozólag tüntetik fel az ipariskolákra fordított kiadásokat, a tanulók számát, a tanintézetek és tanerők számát. E három táblázat a párisi kiállítás alkalmából készült és először ott volt látható.

Grafikailag és egymás mellé állítva, szemléltetően feltüntetett adatai a következők :

Magyarország felső ipariskolái, ipari szakiskolái és kézműves-iskoláinak tanulói 1889—1898-ig.

	Rendes	Rendkívüli
	tanulók	
Felső ipariskolákban	280	180
Ipari szakiskolákban	480	300
Kézműves-iskolákban	100	25

Az iparoktatásra fordított kiadások 1889—1898-ig.

	1889—1892.	1893—1895.	1896—1898.
	k o r o n a		
Összes kiadások	900.000	1,450.000	2,500.000
Állami »	420.000	750.000	1,300.000
Törvényhatósági	400.000	450.000	650.000
Iparkamarai	25.000	25.000	80.000
Egyéb	25.000	75.000	175.000

*Az iparoktatási tanintézetek, tanulók és tanárok száma
1888—1898-ig.*

	Tanulók		Tanerők		Iskolák	
	1888	1898	1888	1898	1888	1898
Kézművesiskolák ...	39	152	8	13	2	6
Ipari szakiskolák ...	82	752	35	179	8	15
Népokt. kapcs. tanm.	71	26	9	6	6	3
Felső ipariskolák ...	190	339	51	51	3	3
Orsz. m. kir. iparműv. iskolák	72	68	15	26	2	2
Nőipariskolák	739	820	20	62	8	12
Iparmuzeum	69	42	8	16	2	3
Iparrajziskolák	928	460	16	18	2	2

Az 1898-tól 1901-ig terjedő időre vonatkozólag ugyanezen adatokat szintén három grafikon mutatja be. Ezeket az »Iparoktatás Magyarországon az 1900-ik évben« című munka adatai alapján már a muzeum készítette. Anyagukat, minthogy ez az említett munkából kölcsönöztetett, itt nem közöljük. Tájékoztatásul az említett műhöz utasítjuk az olvasót.

Ugyanitt emlékezhetünk meg muzeumunknak arról a táblázatáról is, melyet a brüsszeli kiállitásból vettünk át s a mely népiskoláink állapotáról számol be 1886-tól az 1896-ig terjedő tíz esztendőre vonatkozólag. E tábla adatai, melyek szintén grafikailag vannak ábrázolva, a következők:

Népiskolák.

	Iskolák száma ezrenként	
1886—1896	16 ⁵	
	Tankötelesek száma	Iskolába járók száma
	m i l l i ó	
1881—1883 ...	1 ⁷⁵	2 ²
1884—1886 ...	1 ⁸⁵	2 ³
1887—1890 ...	1 ⁹	2 ⁴⁵
1891—1893 ...	2 ¹	2 ⁶
1894—1896 ...	2 ²	2 ⁹

Ovodák.

	Kisdovók száma	Növendékek száma ezrenként
1881	300	31
1882	260	32
1883	270	36
1884	380	38
1885	400	41
1886	500	46
1887	550	49
1888	590	55
1889	610	63
1890	700	63
1891	780	68
1892	880	75
1893	1500	115
1894	1790	135
1895	1990	155
1896	2100	168

Ipari és keresk. tanoncziskolák.

	Iskolák száma	Tanulók száma ezrenként
1883	50	2
1884	80	9
1885	90	13
1886	170	21
1887	190	31
1888	250	40
1889 *	290	41
1890	360	53
1891	360	55
1892	430	63
1893	440	64
1894	440	69
1895	450	73
1896	450	79

12.

A Társadalmi Múzeum alapítása tárgyában kelt ministeri rendelet továbbá a munkások erkölcsi, anyagi és szellemi viszonyainak javítására irányuló intézmények, berendezések és intézkedések nyilván-
tartását és figyelemmel kísérését írja feladatként a múzeum elé. Ilyes intézmény mindenekelőtt:

a) A betegsegélyezés, a baleset-, az aggkor- és rokkantbiztosítás.

• Hazai betegsegélyező pénztáraink állapotáról egy pontos, de csak rövid időközre terjedő grafikonja van múzeumunknak. E táblázat az 1900. évi párisi kiállításon a jury elismerését vívta ki. E tábla az 1896-tól 1898-ig terjedő három esztendőre vonatkozólag összefoglalva közli a magyarországi betegsegélyező pénztárak tagsági forgalmát, bevételeit és kiadásait.

Grafikailag is szemlélhetően feltüntetett adatai a következők:

	T a g l é t s z á m:		
	összes taglétszám	férfi	nő
1896	540.642	489.141	51.501
1897	560.724	506.082	54.642
1898	599.107	540.498	58.609

	B e v é t e l e k:		
	összesen	tagok hozzájárulása	munkaadók hozzájárulása
1896	9,075.904	6,050.602	3,025.302
1897	9,566.746	6,377.830	3,188.916
1898	9,279.043	6,186.028	3,093.015

	K i a d á s o k:	
	összes kiadások	tagok segélyezése
1896	8,475.500	5,993.556
1897	8,542.484	6,152.058
1898	8,454.964	6,705.658

E táblázat szolgálhat majd alapjául annak az igen részletes nagyobb kimutatásnak, mely az ez idő szerint az egyes betegsegélyző pénztáraknak a kereskedelemügyi m. kir. ministeriumhoz intézett közvetlen felterjesztései alapján egybegyűlő anyag felhasználásával készül.

A kereskedelemügyi m. kir. minister ugyanis 1901. évi február hó 15-én 85.700/901. sz. a. kelt rendeletével a Társadalmi Muzeum vezetőjének előterjesztésére a másodfokú iparhatóságok útján felhívta az összes hazai betegsegélyző pénztárakat, hogy számadásaikat, alakulásuktól kezdve kiadott évi jelentéseiket, valamint működésükre a világot derítő egyéb adatokat a Társadalmi Muzeum céljaira hozzá terjeszszék fel. A bányatársulások a m. kir. pénzügyministerium közvetítésével szólítottak fel ugyanerre. A felszólított

pénztárak jó része megfelelt a felhívásnak és jelentéseit felküldte a ministeriumhoz. A társládák anyagát a bányakapitányságok gyűjtötték össze.

A felterjesztés tárgyát tett anyag nagy része már beérkezett muzeumunkhoz. A szükséges kiegészítéseket az egyes pénztárakkal való közvetetlen érintkezés útján igyekszik a muzeum vezetősége megszerezni.

Eléggé kimerítő, jórészt az alapítás évéig visszamenő adatokat kaptunk

1. a következő kerületi betegsegélyző pénztáraktól:

Aradi,	Kaposvári,
Bajai,	Kassai,
Balassagyarmati,	Kecskeméti,
Beregszászi,	Komáromi,
Beszterczei,	Körmöczbányai,
Borossebesi,	Krassó-Szörény vár- megyei,
Brassói,	Lévai,
Csákovári,	Losonczy,
Csikszeredai,	Liptó vármegyei,
Czeplédi,	Lugosi,
Deési,	Magyaróvári,
Eperjesi,	Makói,
Esztergomi,	Maros-Torda vármegyei,
Fiumei,	Marosvásárhelyi,
Fogarasi,	Miskolczy,
Galgóczi,	Mohácsi,
Gölniczbányai,	Munkácsi,
Győri,	Nagybecskereki,
Gyöngyösi,	Nagykárolyi,
Gyulai,	Nagykikindai,
Gyulafehérvári,	Nagyváradai,
Homonnai,	Nagyszebeni,
Hódmezővásárhelyi,	

Nagyszombati,	Székelyudvarhelyi,
Nyitrai,	Szolnoki,
Pancsovai,	Temesvári,
Rimaszombati	Tordai,
Rozsnyói,	Turócz vármegyei,
Sátoraljaújhegyi,	Ujvidéki,
Segesvári,	Ungvári,
Sepsiszentgyörgyi,	Váczi,
Soproni,	Verseczi,
Szatmárnémetii,	Zalaegerszegi,
Szegedi,	Zilahi,
Szegzárdi,	Zombori,
Szeniczei,	Zsolnai;
Szentgotthardi,	

2. a következő ipartestületi betegségyező pénztáraktól:

Aradi,	
Bácstopolyai,	
Bajai,	
Budapesti kávésségédek,	
» fővárosi szobafestő, mázoló,	
» általános,	
» czipész,	
» sütők, cukrászok, mézeskalácsosok,	
» kereskedők,	
» egyesült lakatos, puskaműves,	
» mészáros, hentes,	
» első szabósegédek,	

Dettai általános,	Győri kereskedő ifjak,
Dunaföldvári,	Kalocsai,
Eperjesi,	Kaposvári,
Fehértemplomi,	Kassai kereskedelmi tár-
Fiumei,	sulati,

Kassai ipartestületi,	Nagykőrösi,
Kecskeméti,	Pancsovai,
Kisszebeni,	Pápai,
Kunfélegyházi,	Pécsi,
Lippai,	Pinkafői,
Lőcsei,	Putnoki,
Makói,	Orosházi,
Magyaróvári,	Sárospataki,
Magyarországi könyv- nyomdászok,	Soroksári,
Miskolczi,	Süttői,
Munkácsi,	Temesvári,
Nagybecskereki,	Ungvári,
	Váci;

3. továbbá a következő vállalati betegséglyző
pénztáraktól:

Blau testvérek Temesvár gyárkűlvárosi gyára,
Borsod-Miskolczi gőzmalom,
Budapesti légszeszgyárak,
Budapesti villamos városi vasút,
Deutsch Bertalan kálnói,
Deutsch Ignác és fia hatvani czukorgyára és
gőzmalma,
Diószegi gazdasági czukorgyár,
Eisele József réz-, érc- és gőzkazángyár,
Első magyar jutafonó és szövőgyár,
Első magyar szálloda r.-t.
Erdélyi erdőipar r.-t. gyulafalvi,
A »Főhercegi Műiparüzletek Kezelősege« alatt
álló iparvállalatok (Magyar-Óvár),
Gácsi gyapjuszövetgyár,
Ganz és Társa vasöntő és gépgyár,
Győri és győrszigeti gyárvállalatok,
Hermaneczi papirgyár,
Kachelmann Károly vihneyei,

Kisdemeteri gőzfűrés,
 Kissebesi gránit kőbányák,
 Kossuch János-féle ajkahutai és katalinhutai
 üveggyár,

Kőszénbánya és téglagyár r.-t. Pesten czég,
 Kramer J. színóbányai vasgyára,
 Kühne E. mosoni gazdasági gépgyára,
 Lamarche Albert-féle nagykárolyi gőzfűrés,
 Lord és társai szilvási gőzfűrés,
 Löw Beer Miksa-féle magyarfalvi czukorgyár,
 Magyar botgyár,
 Magyar robbanóanyag-gyár,
 Magyar hajózási egyesület,
 Medinger J. és fiai vegyészeti gyára,
 Melocco gyára,
 Mohács-pécsi vasút,
 Munk és fiai fűrészgyár,
 Nadrági vasipar,
 Dr. Örley Lajos gőztéglagyár,
 Péterfalvi papirgyártó,
 Röck István gépgyára,
 Selypi czukorgyár,
 Spitzer Gerson gyára,
 Sternlicht S. és társai első magyar bádóg- és vas-
 edény-zománczó,

Szamosvölgyi vasút,
 Szatmári gőzmalom,
 Temesvári villamos városi vasút,
 Temesvári gyártelep sörfőzde,
 Ungvölgyi vasút,
 Volóczi és zsedenyóczi gőzfűrészházak,
 Wolff Lipót fiai bornagykereskedő; végül

4. a következő bányatársulástól:

Az Árvai Kőszénbánya Részvénytársaság 1900.
 évi működéséről.

A bányai társláda 1886—1901-ig terjedő működéséről.

A besztercebányai bányatárspénztár számadó jelentései 1884-től 1900-ig (1888—89. évi hiányzik).

A boros-sebesi vasgyári munkáspénztár története 1856—1901-ig.

»A Borsodi Bányatársulat társládája Rudabányán« 1883—1901. évi működésére vonatkozó jelentés.

A brádi általános társpénztár és a vajdahunyadi vasgyári hivatal jelentései.

A brennbergi társláda működésére vonatkozó jelentés 1858—1902-ig.

A dernői társpénztár mint »Betegsegélyző«-nek bevételi, kiadási és vagyoni állapotáról szóló kimutatása 1888—1894-ig.

A diósgyőri bányatárspénztár leírása 32 évi (1870—1901) működéséről.

A dobsinai bányástárspénztárnak kimutatása 1859—1901-ig terjedő működéséről.

A dorog-annavölgyi (illetőleg azokat érintő néhány bányamű) társládájának működéséről szóló jelentés alakításától (1848) kezdve 1901. év végéig.

Az egeresi bányatársláda kimutatása 1896—1901-ig terjedő működéséről.

Az Első cs. kir. szab. Dunagőzhajózási Társaság bányatárspénztára fejlődésének története.

Az Első Erdélyi Aranybánya Részvénytársaság boiczai bányaművének kimutatása 1886—1901-ig terjedő időre vonatkozólag.

Az Engel Adolf és Fiai-féle köszénbánya-vállalat társpénztára Komlón (Baranyamegye) 1899—900. és 1901. évekre.

Az Erdővidéki Bányaegylet társpénztára 1876-tól 1901-ig terjedőleg.

A felsőbányai középhegyi magántárspénztár az 1877-től 1902-ig terjedő időre.

A felső-remetei társláda leírása. (A társláda valószínűleg még a múlt század elején alakult.)

A fenyőkosztolányi bányatárspénztár története keletkezésétől kezdve.

»Fülöp Szász-Coburg-Gothai Herczeg Vasgyára Pohorellán« bányatársládája az 1886—1901. évekre vonatkozólag.

A goluboveczi kőszénbánya-társláda jelentése az 1900—901 évekre.

A gölniczbányai »Róberti Bányatárspénztár« jelentése 1902-ről.

Gróf Csáky László prakfalui bányájának és vasgyárának társládája az 1861-től 1901-ig terjedő időre.

A gyertyánligeti társipénztár keletkezésétől 1902-ig terjedő időre.

A Heinzelmann-féle Vasgyár Bányatársulat az 1867—1901-ig terjedő időre.

A Hernádvölgyi Magyar Vasipar R. T. jelentése a társláda történetére stb. vonatkozólag.

Besztercze szab. kir. város felügyelete alatt álló homokhegyi bányászati társláda jelentése.

A hosszuhetény-váraljai társipénztár története 1871—1901-ig.

A kalniki bányatársláda története 1892-től 1902-ig.

A Kassa-Hámori Vasgyár betegsegélyző pénztárának története 1886—1902-ig.

A kassa-somodi-i kőszénbánya társipénztárának leírása. (A kőszénbánya 1895 október végével ment át szerződés értelmében a Kassa-Somodi Kőszénbánya R. T. tulajdonába.)

A Kazinczi Kőszénbánya R. T. kazinczi társipénztárának ismertetése 1897-től.

A királd-sajószentpéteri társpénztár kimutatása 1891-től 1901-ig.

A Kisgaram-tiszolczi társpénztárnak kimutatása 1814-től 1901-ig.

A »Kohlen Industrie Verein« tulajdonát képező ajkai társláda története 1869-től kezdve.

A »Kohlen Industrie Verein Ivanec« jelentése az 1901. évre vonatkozólag.

A koprenici bányatársláda jelentése 1901. évre. (Csak 1901-ben létesült.)

A körmöczbányai egyesült Károlyakna és városi bányamű, a gróf Pálffy János-féle bányamű, Demuth Károly József bányaműve és a mátranováki »Ágnes bányamű«-társpénztár kimutatása 1891-től 1901-ig.

A lucskai társpénztár kimutatása 1892—1902-ig.

A Magyar Általános Kőszénbánya R. T. esztergomi megyei bányaműveinél fennálló dorogi társpénztár jelentése az 1895—1900-ig terjedő időre.

A Magyar Általános Kőszénbánya R. T. tata-vidéki bányaművei társpénztárának története 1898-tól.

A máriahutai bányatárspénztár 1892—1901-ig terjedő időre vonatkozó kimutatása.

A mátrabányai társpénztár ismertetése 1887-től 1901-ig.

A nagyági m. kir. és társulati bányamű kimutatása 1898—1901-ig.

A nagybányai kincstári bányászati társláda kimutatása 1872-től 1901-ig.

A Nagy-Mányoki Bányatársaság (Riegel és Társai) társpénztárának kimutatása 1890—1901. évig.

A neufeldi társláda működéséről szóló kimutatás 1876—1901-ig.

Az offenbányai magán-bányatárspénztár jelentése 1893—1901. évi időre.

Az ó-radnai m. kir. bánya- és kohóhivatal társ-ládájának 1896—1902. évre terjedő időre vonatkozó kimutatása.

A petrovagorai bányatárszláda története 1862-től 1901-ig.

A rézbányai társpénztár története. E társláda a XVIII. században már létezett.

A Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű R.-T. társ-ládájának ismertetése 1809-től kezdve.

A sajókazai társláda 1887-től 1902-ig terjedő kimutatása.

A Salgótarjáni Kőszénbánya Részvénytársulat petrozsényi társládájának kimutatása 1869—1901-ig.

A Selmeczbányai Bányatárspénztár jelentése 1884-től kezdve 1900-ig.

A »Société Anonyme des Charbonnages du Bassin de Budapest« társpénztárának jelentése az 1899—1902. évi időközre vonatkozólag.

A Société Anonyme des Charbonnages de L'Ivanschitza-Golubovec jelentése az 1901. év utolsó tíz hónapjára.

A Szabadalmazott Osztrák-Magyar Államvasút-társaság tulajdonát tevő magyar bányák, huták és uradalmak társládájának jelentései 1897-től 1900-ig.

A Szomolnok-Aranyidkai Bányatárspénztár jelen-tései 1882-től 1901-ig terjedő időre.

A telek-kaláni társláda kimutatása 1873-tól 1901-ig.

A trgove-beslinaci bányaművek és huták törté-nete 1886-tól.

Az Uj-Déznai Vasmű társládájának jelentése 1865. évben történt keletkezésétől kezdve.

Az Urikán-Zsilvölgyi Magyar Kőszénbánya Rész-vénytársaság Lupényben levő társládájának kimuta-tása 1892-től 1901-ig.

A verespatak-orlai társpénztár jelentése.

A vrđniki kőszénbánya-társláda története 1888-tól 1902-ig.

A witkowiczi Bánya- és Vaskohó-Társulat nyugbér- és körpénztári jelentései 1895-től 1901-ig terjedő időre.

A zólyomi társ- és betegsegélyző pénztár kimutatása az 1901. évre vonatkozólag. (Csak 1901-ben létesült.)

A ministeri felszólítás felemlítette, hogy a mennyiben az illető betegsegélyző-pénztár kész grafikont is terjeszthetne fel működéséről, ennek a Társadalmi Múzeum céljaira való megküldése is kívánatos volna. A ministeri leíratra válaszolt pénztárak legnagyobb része ennek az óhajtásnak is eleget tett; s így most múzeumunknak a betegsegélyző pénztárakra vonatkozólag grafikonokban a következő anyag áll rendelkezésére:

1. Kerületi betegsegélyző pénztárak grafikonjai:

A balassa-gyarmati kerületi betegsegélyző pénztár grafikai kimutatása 1894—1901. Bevétel, kiadás, taglétszám, betegségi esetek.

A brassói kerületi betegsegélyző pénztár 1895. és 1901. évi grafikai kimutatása bevételeiről és kiadásairól.

A csornai kerületi betegsegélyző pénztár grafikai kimutatása az 1892—1901. évi kiadásokról az összbévételekhez viszonyított százalékokban.

A deési kerületi betegsegélyző pénztár 1895—1901. évi pénztári forgalmának grafikai táblázata.

Az eperjesi kerületi betegsegélyző pénztár grafikai kimutatása az 1892—1901. évi kiadásokról az összbévételekhez viszonyított százalékokban.

Az esztergom vármegyei kerületi betegsegélyző pénztár 1894—1901. évi grafikai táblázata bevételeiről és kiadásairól.

A fiumei kerületi betegsegélyző pénztár táblázatos kimutatása 1895 ápr. 8-tól 1901 decz. 31-ig terjedő működéséről (olasz nyelven).

A gölniczbányai kerületi betegsegélyző pénztár grafikonja 1894—1901. évi forgalmáról.

A győri kerületi betegsegélyző pénztár grafikai kimutatása 1892—1901. évi működéséről.

Az iglói kerületi betegsegélyző pénztár grafikai kimutatása az 1894—1901. évi kiadásokról az összebevételekhez viszonyított százalékokban.

A kaposvári kerületi betegsegélyző pénztár grafikai kimutatása az 1894—1901. évi kiadásokról az összebevételekhez viszonyított százalékokban.

A kecskeméti kerületi betegsegélyző pénztár grafikai kimutatása az 1892—1901. évi kiadásokról az összebevételekhez viszonyított százalékokban.

A körmöczbányai kerületi betegsegélyző pénztár két grafikai kimutatása az 1893—1901. évi bevételekről és kiadásokról, tagforgalomról, betegségi esetekről, ápolási napokról és elhaltak számáról.

A lipótmezei kerületi betegsegélyző pénztár 1893—1901. évi pénztári és tagsági forgalmának két grafikai táblázata.

A losonczy kerületi betegsegélyző pénztár grafikai kimutatása az 1892—1901. évi kiadásokról az összebevételekhez viszonyított százalékokban.

A lugosi kerületi betegsegélyző pénztár grafikai kimutatása az 1892—1901. évi kiadásokról az összebevételekhez viszonyított százalékokban.

A magyaróvári kerületi betegsegélyző pénztár grafikai kimutatása az 1894—1901. évi bevételekről, kiadásokról, szükségletéről, fedezetről és a kezelési fölöslegről.

A Marosvásárhely szabad kir. városi és maros-tordamegyei kerületi betegsegélyzőpénztárnak grafikai

kimutatása az 1892—1901. évi összbevételeihez viszonyított kiadásokról.

A miskolci kerületi betegsegélyző pénztár grafikai kimutatása a pénztár havonkénti taglétszámáról, betegforgalmáról, bevételeiről és kiadásairól 1894—1902-ig.

A mohácsi kerületi betegsegélyző pénztár grafikai kimutatása az 1895—1901. évi pénztári forgalomról, a taglétszámról és a betegségi napokról.

A munkácsi kerületi betegsegélyző pénztár grafikai kimutatása az 1894—1901. évi kiadásokról az összbevételekhez viszonyított százalékokban.

A nagybecskereki kerületi betegsegélyző pénztár grafikai kimutatása az 1892—1901. évi rendes kiadásokról a rendes bevételekhez viszonyított százalékokban.

A nagyikindai kerületi betegsegélyző pénztár két grafikai kimutatása a pénztár fennállása óta a befizetett járulékok ellenében a tagok segélyezésére fordított szolgáltatmányokról 1901. évig, valamint a tagsági forgalomról és a betegedésekről 1893-tól 1901-ig.

A nagyszombati kerületi betegsegélyző pénztár grafikai kimutatása 1893—1901. évi bevételeiről, kiadásairól, tag- és betegállományáról, valamint a tartalék- és egyéb vagyonról.

A nagyszombati kerületi betegsegélyző pénztár grafikonja a pénztár alakításától 1901. év végéig. Fel tünteti az évente elért bevételekből a kiadásokra fordított összegek százalékos arányát, valamint a taglétszám és a betegedés hullámozását.

A pancsovai kerületi betegsegélyző pénztár 1895—1901. évi működéséről, valamint az ugyanezen évi bevételek és kiadásokról szóló két grafikai táblázat.

A rozsnyói kerületi betegsegélyző pénztár grafikai kimutatása az 1893—1901. évi kiadásokról az összbevételekhez viszonyított százalékokban.

A sepsi-szentgyörgyi kerületi betegsegélyző pénztár 1894—1900. évi pénztári forgalmának grafikai táblázata.

A soproni kerületi betegsegélyző pénztár grafikai kimutatása 1892—1901. évi kiadásokról az összbevételekhez viszonyított százalékokban.

A szentgotthárdi kerületi betegsegélyző pénztár 1893—1901. évi pénztári forgalmának grafikai kimutatása.

A székelyudvarhelyi kerületi betegsegélyző pénztár 9 grafikai kimutatása a pénztár 1893—1901. évi működéséről. I. Tagjárulékok és belépési díjak. II. Egyéb vegyes bevételek. III. Táppénzek. IV. Gyógyszerek és orvosi vények. V. Kórházi és kórházba való szállítási díjak. VI. Temetési járulékok.

A szolnoki kerületi betegsegélyző pénztár 1892—1901. évi pénztári forgalmának grafikai kimutatása. A kiadások az összbevételekhez viszonyított százalékokban.

A temesvári kerületi betegsegélyző pénztár grafikai kimutatása az 1892—1901. évi kiadásokról az összbevételekhez viszonyított százalékokban.

A váczi kerületi betegsegélyző pénztár két grafikai kimutatása az 1802—1901. évi kiadásokról az összbevételekhez viszonyított százalékokban.

A verseczi kerületi betegsegélyző pénztár 1893—1901. évi pénztári forgalmának, valamint működésének két grafikai táblázata.

A zalaegerszegi kerületi betegsegélyző pénztár grafikai kimutatása az 1894—1901. évi bevételekről, a vagyonállapotról, a betegségi és ápolási napokról és a tagforgalomról.

A zombai kerületi betegsegélyző pénztár 1893—1901. évi pénztári forgalmának grafikai táblázata.

2. Ipartestületi betegsegélyző pénztárak grafikonjai:

A budapesti czipésziparosok és segédek betegsegélyző egyletének grafikai kimutatása az 1893—1901. évi kiadásokról az összbevételekhez viszonyított százalékokban.

A budapesti egyesült lakatos stb. ipartestületi betegsegélyző pénztár grafikai kimutatása 1893—1901. terjedő működéséről.

A budapesti hentes-ipartestületi betegsegélyző pénztárának grafikai kimutatása az 1894—1901. évi kiadásairól az összbevételekhez viszonyított százalékokban.

A budapesti szabósegédek betegsegélyző pénztárának két grafikai kimutatása az 1893—1901. évi kiadásokról a tagjárulékokból eredő bevételekhez viszonyított százalékokban.

A beszterczebányai általános ipartestület betegsegélyző pénztárának táblázatos kimutatása 1894—1901. évi bevételeiről és kiadásairól.

A csákovári ipartestületi b. s. pénztár grafikai kimutatása az 1892—1901. évi kiadásokról az összbevételekhez viszonyított százalékokban.

A csornai ipartestületi b. s. pénztár grafikai kimutatása az 1895—1902. évi tagforgalomról.

A debreczeni kereskedelmi egyesület betegsegélyző pénztárának két grafikai kimutatása az 1893—1901. évi tagok létszámának havi ingadozásáról, valamint az évi kiadásokról az összbevételekhez viszonyított százalékokban.

Az esztergomi ipartestületi b. s. pénztár grafikai kimutatásai a pénztár 1893 aug. 1-től 1901 decz. 31-ig terjedő működéséről.

A fővárosi kereskedők b. s. pénztárának két grafikai kimutatása az 1895—1901 évekről. I. Bevételek.

Kiadások. II. Tagforgalom. Megbetegedési arány. Megbetegedési esetek. Megbetegedési napok száma. Rendelések száma. Családtagoknál a betegségi napok száma. Halálozások száma.

A győri kereskedelmi ifjuság b. s. pénztárának grafikai kimutatása az 1892—1901. évi kiadásokról az összebevételekhez viszonyított százalékokban.

A nagykőrösi ipartestületi betegsegélyző pénztár táblázatos kimutatása fejlődéséről az 1893—1901-ig terjedő időre.

3. Vállalati betegsegélyző pénztárak grafikonjai.

A bpesti légszeszgyárak gyári b. s. pénztárának öt grafikai kimutatása kiadásairól, bevételeiről, a tápdíjakról és a kórházi napokról, a tagsági forgalomról, valamint a betegségi esetekről alapítása óta:

A budapesti villamos városi vasut betegpénztára statisztikai adatainak grafikus feltüntetése az 1894—1901. évekre vonatkozólag.

Deutsch Bertalan gyári b. s. pénztárának Kálnón grafikai kimutatása az 1892—1901. évi kiadásokról az összebevételekhez viszonyított százalékokban.

Az Első Magyar Jutafonó és Szövőgyár r.-t. betegsegélyző pénztárának Lajtaujfalun (Sopronmegyében) grafikai kimutatása az 1895—1901. évi kiadásokról az összebevételekhez viszonyított százalékokban.

Az Első Magyar Bádóg-és Vasedényzománczó gyár (Sternlicht S. és Társai) b. s. pénztárának Losonczon grafikai kimutatása az 1894—1901. évi bevételekről és kiadásokról.

Az Erdélyi Erdőipar r.-t. betegsegélyző pénztárának grafikai kimutatása az 1892—1901. évi kiadásokról az összebevételekhez viszonyított százalékokban.

A Gácsi Gyapjuszövet- és Finomposztógyár b. s. pénztárának grafikai kimutatása az 1882—1901. évi bevételeiről, kiadásairól és taglétszámáról.

A Ganz és Társa gyári betegségélyző pénztárának három grafikai kimutatása az 1893. évi márczius hó 1-től 1901. évi december hó végéig szóló kiadásokról az összbevételekhez viszonyított százalékokban. A másik két tábla tartalma: *a/* az 1893. évi márczius hó 1-től 1901. decz. végéig szóló évi összbevételek és összkiadások egymáshoz való viszonyítása koronárértékben; *b/* átlagos évi taglétszám; *c/* halálozási esetek; *d/* betegségi esetek száma az átlagos taglétszámhoz viszonyított százalékokban. Továbbá grafikai kimutatás a betegségi esetek, a tápdíjas napok és a kórházi napok számainak egymáshoz való viszonyításáról 1893. évi márcz. 1-től 1901. decz. végeig.

A Győri és Győrszigeti Gyárvállalatok b. s. pénztárának négy grafikai kimutatása a pénztár 1893—1901. évi bevételeiről, kiadásairól, tagforgalmáról, valamint betegségi eseteiről.

A Kachelmann Károly czég gyári b. s. pénztárának (Vihnyén) grafikai kimutatása az 1894—1901. évi bevételekről és kiadásokról.

Kossuch János ajkai betegségélyző pénztárának grafikonja 1894—1901.

Kossuch János katalinhutai betegségélyző pénztárának grafikonjai az 1894—1901. évi bevételekről kiadásokról, vagyon- és teherállásról, tagforgalomról, betegségi esetekről, táppénzekről és kórházi napokról.

A Kühne E.-féle gazdasági gépgyár betegségélyző pénztárának grafikai kimutatása 1890—1901-ik évi bevételeiről, kiadásairól, tagforgalmáról és betegségi napokról.

Lamarche Albert-féle nagykarolyi fűrészgár betegségélyző pénztárának grafikai kimutatása az 1892—1901. évi kiadásokról az összbevételekhez viszonyított százalékokban.

A magyaróvári főhercegi műiparüzletek keze-

lősege alatt álló iparvállalatok betegsegélyző pénztárának grafikai kimutatása eddigi működésről és forgalmáról.

A Magyar Robbanó Anyagszergyár r.-t. betegsegélyző pénztárának kimutatása az 1895—1901-ig terjedő időre vonatkozólag. (Két példányban.)

A Medinger J. és fiai-féle vegyészeti gyár betegsegélyző pénztárának Lajtaufalun (Sopronmegyében) grafikai kimutatása az 1894—1901. évi kiadásokról az összbevételekhez viszonyított százalékokban.

A Melocco L.-féle cementgyár betegsegélyző pénztárának grafikai kimutatása az 1895—1901 időre terjedő tagsági forgalmáról.

A Mohács—pécsi vasút betegsegélyző pénztárának rajzszerű kimutatásai az 1894—1900. évekről: Megbetegedések, összes kiadások, tagsági mozgalom, betegségi napok, bevételek, táppénz, orvosok díjai, gyógyszerek.

A Nagysurányi Czukorgyár és Finomító r.-t. betegsegélyző pénztárának két grafikai kimutatása évi bevételeiről és kiadásairól, tagforgalmáról, az ápolási és betegségi napokról és a betegek számáról.

Regenhardt Ferencz és társai gyári betegsegélyző pénztárának (Losonczon) grafikai kimutatása az 1892—1901. évi kiadásokról az összbevételekhez viszonyított százalékokban.

A Röck István-féle gépgyár betegsegélyző pénztárának grafikai kimutatása 1893—1901-ig terjedő időre az évi kiadásokról az összbevételekhez viszonyított százalékokban, a bevételekről, továbbá tagforgalomról, betegségi esetek és ápolási napokról.

A Société Anonyme de Charbonnage du Bassin de Budapest című r.-t. szent-iváni szénbányája betegsegélyző pénztárának grafikai kimutatása az 1899—1902-ig terjedő időre vonatkozólag tagjainak számáról, vagyonállományáról és a betegségi napokról.

A Stummer Károly-féle nagyszombati cukorgyár betegsegélyző pénztárának a pénztár alapításától kezdve az 1901. év végeig terjedő időre szóló grafikonja az évente elért bevételekről, a kiadásokra fordított összegek százalékos arányáról, valamint a taglétszám és a betegség hullámlásáról.

A Szamosvölgyi Vasút betegsegélyző egyesületének három grafikai kimutatása az 1895—1901. évekre terjedőleg a tagok létszámáról, a betegségi napokról, a bevételekről és kiadásokról, a személyzeti befizetésekről, valamint a társaság hozzájárulásáról.

4. Bányatársulások grafikonjai:

Az Erdővidéki bányaegylet társaspénztárának grafikai kimutatása az 1876-tól 1901-ig terjedő időre vonatkozólag a társláda vagyonáról, évi kiadásairól és bevételeiről.

Az első cs. és kir. szab. Dunagőzhajózási Társaság pécsi bányatársaspénztárának két grafikai kimutatása a társaspénztári betegek, a férfiak betegségi esetei és betegnapjai számáról, továbbá a társaspénztári tagok, rokkantak, özvegyek és árvák számáról az 1873-tól 1901-ig terjedő időre vonatkozólag.

A goluboveczi kőszénbánya (Varasd mellett) társládjának grafikai kimutatása a társláda 1901—1902. évi működéséről és pedig a tagok, a betegségi esetek száma, a kifizetett betegpénzek, valamint a tagsági járulékok szerint havonként feltüntetve.

A Kohlen-Industrie-Verein ajkai bányatársaspénztárának vagyoni álladékaról szóló grafikai kimutatás az 1878-iki évtől kezdődőleg az 1902 január hó 1-ig terjedő időre.

A Magyar Általános Kőszénbánya r.-t. borsodi bányászatának társaspénztáráról szóló két grafikai kimutatás a tagok számáról, a megbetegedésekről és halálozásokról, valamint a társaspénztár vagyoni állapotáról az 1891—1902-ig terjedő időre.

A Magyar Általános Kőszénbánya részvénytársaság esztergommegyei bányaműveinél fennálló doroghi társpénztár grafikai kimutatása az 1895-től 1901-ig terjedő időre vonatkozólag a társláda bevételeiről, kiadásairól, vagyonszorodásáról, a nyugdíjra és végkielégítésekre, az orvoslásra, a betegpénzekre, az iskolára és templomra, temetkezésekre stb. fordított kiadásokról, továbbá a munkások és a társulat járulékairól.

A Magyar Általános Kőszénbánya részvénytársaság tatabányai bányászata társládájának négy grafikai kimutatása a társláda tagjairól és betegállományáról, az ellátási napokról, továbbá a különböző bevételek és kiadások felől az alapítás napjától 1901 december 31-ig.

A Nadrágyi Vasipar Részvénytársaság társládájának mint nyugdíj- és betegsegélyező egyletnek grafikai kimutatása a pénztár bevételéről és kiadásairól, a tagok számáról a betegségi esetekről valamint az ápolási napokról az 1881—1901-ig terjedő évekre.

A Nagymányoki Bányatársaság (Riegel és társai) társpénztárának táblázatos kimutatása működéséről és tagforgalmáról az 1890—1901-ig terjedő időre vonatkozólag.

A Salgó-Tarjáni Kőszénbánya Részvény Társulat petrozsényi társládájának három grafikai kimutatása az 1895-től 1902-ig terjedő időre vonatkozólag a társláda vagyonáról, bevételeiről és kiadásairól, a kórházi betegnapok, a betegalap tagjainak, a nyugbéalap tagjainak, a társláda kórházában ápolott személyeknek számáról, továbbá a nyugbérezett tagok létszámáról, a havonként kifizetett nyugbérösszegekről, a nyugbéalap bevételeiről stb. E grafikonok egyike az iránt is nyújt tájékoztatást, hogy az évenként kifizetett nyugbérösszegeből mennyi esik átlag a részvénytársaságnál alkalmazott egy személyre.

A Société Anonyme des Chorbonnages de l'Ivanschitza társládájának grafikai kimutatása 1901. évi működéséről, és pedig a kiadások és bevételek valamint a vagyoniállomány havonkinti hullámzásáról.

Ugyanitt kell megemlítenem a Budapesti Általános Munkásbetegsegélyző Pénztárnak egy nagyterjedelmű falitáblán közölt táblázatos és képes kimutatását, mely eredetileg a párisi 1900-iki nemzetközi kiállításra készült, s a mely e pénztár forgalmát és működését az 1870—1890-ig terjedő időre tünteti fel. E tábla mint a nevezett pénztár ajándéka szintén muzeumunkban nyert elhelyezést.

Ennek a gazdag és különösen a bányatársládákra vonatkozólag gazdaságtörténeti szempontból is igen nagybecsű anyagnak további megfelelő kiegészítése most folyik a muzeumban. Mihelyt az anyag teljesen együtt lesz és mihelyt a muzeum a megfelelő segéderőkkel rendelkezni fog, megkezdődhetik annak monografikus, rendszeres feldolgozása. A muzeum ez idő szerinti vezetőjének részint egyéb hivatali elfoglaltsága, részint a Társadalmi Muzeum körül végzendő más munkája miatt mindezideig sajnálatára a betegsegélyző és bányatársládák tekintetében az anyag egybegyűjtésére kellett szorítkoznia.

A Társadalmi Muzeumnak a balesetbiztosítás kérdésének figyelemmel kísérése terén kifejtett működését a 10-ik pont alatt már ismertettük. E téren azon a révén működhetett a muzeum, hogy annak vezetője a most elkészült balesetbiztosítási törvényjavaslat¹ munkálataiba bevonatott.

¹ A munkások baleset ellen való biztosítása. Két részben. Kiadja a kereskedelemügyi m. kir. minister. Budapest, 1903.

Az aggkor- és a rokkantbiztosítás anyagának egybegyűjtése terén a bányatársládák idevonatkozó működésének fentebb már említett feltüntetésén kívül ez idő szerint a Társadalmi Muzeumnak nincs még felmutatni valója.

b) A fiatal munkások és nők védelme.

A szervező rendelet 12-ik pontja azon intézmények között, a melyek a munkások erkölcsi, anyagi és szellemi viszonyainak javítására irányulnak, a fiatal munkások és nők védelmének nyilvántartását és figyelemmel kísérését is a Társadalmi Muzeum feladatkörébe utalja.

Muzeumunk feladata minden kérdésnél első sorban a hazai anyag egybegyűjtése. (Erről e füzet Harmadik Részében bővebben fogunk szólni). Hazai munkásügyi politikánk állapotának természetes következménye tehát, hogy a Társadalmi Muzeum idevágó anyaga sem valami gazdag. Vonatkozó törvényes rendelkezéseinket feltünteti az e fejezet 5. pontjában említett összefoglaló táblázat. Németországra vonatkozólag is van e kérdés tekintetében némi anyagunk azon táblák egy részében, a melyek Albrecht tanár Handbuch der socialen Wohlfahrtspflege in Deutschland (1902) című munkája nyomán készültek s a melyekről e fejezet 4. a) pontjában már részletesebben szóltunk.

c) Munkanélküliség és munkaközvetítés.

A szervező rendelet említett pontja a muzeum további ilyen feladataként a munkanélküliség és a munkaközvetítés figyelemmel kísérését és az idevágó anyag egybegyűjtését írja a Társadalmi Muzeum elé.

Mínthogy a Társadalmi Muzeum mai alakjában nem rendelkezik egy munkástatisztikai intézet leg-
elemibb eszközeivel sem, másodkézből idevágó hazai

anyagot pedig nem sikerült kapnia, e feladatkör első pontjával t. i. a munkanélküliség jelenségeinek alakulásával hazánkban nem is foglalkozhatott.

A munkaközvetítés kérdésére vonatkozólag beszerezhető anyagot azonban a muzeum vezetősége sietett megszerezni s azt megfelelően feldolgozva, szemléltetően elhelyezni. A Budapesti (ipari) Munkaközvetítő Intézet összes kiadmányai, jelentései, rendszeren használt hirdetményei és nyomtatványai teljes gyűjteményben már rendelkezésünkre állanak. Azok a muzeum új helyiségeiben megfelelő, magyarázó szöveggel is ellátott fali táblákon lesznek elhelyezhetők.

E nyomtatványok többi között a Munkaközvetítő Intézet házi rendjét, a férfi munkának iparcsoportok szerint való beosztását, az elfoglalható állásokat tartalmazó hirdetések mintáit, egyéb az alkalmazást kereső munkásokat és a munkát hirdető munkaadókat érdeklő hirdetmények eddig kiadott egyes példányait, valamint az intézetnek a munkaadókkal és munkásokkal való levélbeli érintkezésnél használt levelezőlapjainak mintái tüntetik fel.

Ezt az anyagot szépen fogja kiegészíteni a mezőgazdasági munkasközvetítés szervezésére vonatkozó az az anyag, melynek a Társadalmi Muzeum céljára való átengedését a földmivelésügyi m. kir. minister ur fentebb már említett 1902/34.604. sz. a. kelt elhatározásával helyezte kilátásba.

d/ Foglalkoztató műhelyek.

További ilyen feladatként jelzi az alapító rendelet a foglalkoztató műhelyek ügyének feltüntetését. A felnőttek foglalkoztatására vonatkozólag, a mennyiben ez nem esik a munkaközvetítés fogalma alá még eddigelé nincs muzeumunknak anyaga. E kérdéssel még muzeumunk nem foglalkozhatott, de mihelyt az

idevaló anyaggyűjtés megindul, a muzeum idevágó hazai anyagot is fog bemutatni. Hogy egyebet ne említsünk, csak a Budapest székesfőváros VIII. kerületében fennálló egyik jótékonyági intézet foglalkoztató műhelyére utalok.

A gyermekek foglalkoztatására már van adatunk. A székesfővárosnak a párisi kiállításra készült anyagából kaptuk a budapesti községi szeretetház növendékeinek foglalkoztatását feltüntető azt a hat darab fényképfelvételt egy nagyobb keretben, melyek a növendékek háziipari foglalkoztatását, kézügyességi oktatását (Slöjd), iskolai oktatását, továbbá a növendékek foglalkoztatását a konyhakertben, a növendékek foglalkoztatását a szőlőben, és a növendékek foglalkoztatását a gyümölcsösben tüntetik fel.

E képekkel együtt három nagyobb falitáblát is kaptunk, melyek a foglalkoztatás közben végzett asztalos-összeillesztések, fafaragványok, valamint esztergályosmunkák mintáit tüntetik fel.

e/ A különböző munkabérrendszerek, különösen a munkásosztalék-rendszer.

f/ Az egyes telepeken lévő munkásjóléti intézmények.

E két pontot az alapító-rendelet szintén mint olyant sorolja fel, a melyekre a Muzeum figyelmének a munkások erkölcsi, anyagi és szellemi viszonyainak javítására irányuló intézmények, berendezések és intézkedések nyilvántartása és figyelemmel kísérése közben ki kell terjeszkednie. A megfelelő segédmunkaerők hiánya, mely rendszeres felvételeket kizárt, lehetlenné tette, hogy a muzeum a berendezési munkálatok alatt mostani ideiglenes szervezete mellett már ezekkel a kérdésekkel is foglalkozzék. Legfeljebb az *f/* alatt említett kérdésre vonatkozólag mutathat fel

Muzeumunk némi eredményt, ha az egyes nagyobb gyártelepektől kapott munkásházak mintáit és alaprajzait ilyeneknek tekintjük. Ezekről, melyek statisztikai adatgyűjtés nélkül is beszerezhetők voltak, e fejezet 4-ik pontjában bővebben szoltunk. Itt volna megemlíthető különben a jóléti intézmányeknek az a nagyobb gyűjteménye is, a melyről e fejezet 14-ik pontja fog szólni.

13.

Sztrájkok.

A muzeum ideiglenes szervezetét megszabó alapító rendelet a sztrájkok valódi okainak kutatását és eredményeinek összeállítását, továbbá a belföldi sztrájkok minden okáról és fázisáról való jelentéstételt is a Társadalmi Muzeum feladatkörébe utalja. E feladatának éppen úgy, mint már az előbb említett egynehány feladatkör eseteiben is, a Muzeum mostani szervezete és mostani anyagi eszközei mellett szintén nem felelhetett meg. E feladat sikeres teljesítése nagyszámú segéderők által a helyszínén való tanulmányozást kívánna. A Muzeum vezetője, kit rendes hivatali elfoglaltsága ministeriumbeli munkájához kötött, maga ily felvételekre nem vállalkozhatott. Az iparfelügyelőkől jelentéseket bekérni pedig feleslegesnek látszott éppen azért, mivel a Muzeum idevágó működésének is elsősorban a kereskedelemügyi ministerium céljait kellett volna szolgálni, a ministerium pedig az iparfelügyelők idevonatkozó jelentéseit közvetlenül kapja meg. A mennyiben a Muzeumnak e jelentésekre a jövőben bármikor szüksége lesz, ezek a ministeriumból könnyen beszerezhetők lesznek.

Közvetetlen adatgyűjtés híján természetesen el kellett maradnia a mostani szervezet mellett e téren a ministeriumhoz való jelentéstételeknek is.

Itt említjük meg különben azt is, hogy mostani szervezete mellett a Társadalmi Muzeumot a kereskedelemügyi m. kir. ministerium sem vehette igénybe munkásügyi kérdések eldöntésénél véleményező szerv gyanánt, jóllehet az alapító-rendelet értelmében a Társadalmi Muzeum a kereskedelemügyi magyar kir. ministeriumnak munkásvédelmi ügyekben szakközege.

Megfelelő szervezet mellett a Társadalmi Muzeum hihetőleg majd azt a feladatát is teljesíthetni fogja.

14.

Közjótékonyság.

A Társadalmi Muzeumot megalapító rendelet végül az általános közjótékonyági ügyre vonatkozó hazai adatok gyűjtését és feldolgozását is kifejezetten a Muzeum feladatkörébe utalja.

E téren a Társadalmi Muzeum érdemes munkát végzett, a mikor Magyarország közjóléti intézményeinek nagy térképét készítette el. Az ehhez szükséges nyers adatanyagot a muzeum vezetőjének előterjesztésére mindjárt a berendezési munkálatok megkezdésekor a kereskedelemügyi m. kir. minister engedte át a Társadalmi Muzeum számára azon gyűjtemény alapján, a mely még annak idején a kereskedelemügyi m. kir. ministeriumban a párisi kiállításra való tekintettel készült. Magyarország közjótékonyági, illetve közjóléti intézményeinek anyagát akarták ugyanis akkoriban összegyűjteni egy a párisi kiállítás alkalmából készítendő nagy nemzetközi gyűjteményes munkához. Az alább következő jegyzéket azzal a felhívással küldötte meg a kereskedelemügyi m. kir. minister mindegyik törvényhatósághoz, hogy a törvényhatóság nyilatkozzék a területén létező ilyen

intézmények számáról, működéséről és egyéb körülményeiről.¹

E jegyzék a következő pontokat tartalmazta:

A/

A munkások szellemi és erkölcsi fejlődését előmozdító intézmények felsorolása és pedig:

1. Munkásoktató intézetek.
2. Önszegélyző egyletek.
3. Könyvtárak.
4. Muzeumok, gyűjtemények.
5. Munkáskörök: személyzeti ügyek, ügykezelés, pénzügyi szervezet, fogyasztható czikkek és játék; a családtagok és idegenek bebocsátása.
6. Szórakozási intézmények.

B/

Önszegélyző egyletek.

1. Alakulás, szervezet és ügykezelés; más intézetekhez való viszony; betegség esetében való segélyezés; orvosszerek és ápolás; munkaszünetelés esetén való segélyezés; az aggkornak nyújtott segély, nyugdíjbiztosítás; halálesetnél nyújtott segély; nők befogadása; gyermek születésekor nyújtott segély; bevétel és kiadás.
2. Különféle egyéb gondoskodási intézmények.

C/

Közhatósági vagy magánkezdemenyezés a polgárok jóléte érdekében.

1. Idevágó intézmények.

¹ Lásd a kereskedelemügyi m. kir. minister 85.268. számú 1899-ben kelt rendeletét.

D/

Közjótékonyság.

I. A gyermekvédelmi és segélyezési intézmények

1. Lebetegedési menhelyek.
2. Anyaság esetére való segélyegyletek.
3. Lábadozó betegek üdülő intézetei.
4. Kisdedóvók.
5. Lelenczházak.
6. Menhelyek elhagyott, erkölcsileg elzüllött és árva gyermekek részére.
7. Kórházak, menházak, kórintézetek stb.

*II. Felnőttek segélyezését célzó intézmények.**a/ Egészségesek segélyezése.*

1. Segélyegyletek.
2. Jótékonyági egyletek.
3. Munkaszerző intézetek.
4. Hajléktalanok menhelyei.
5. Koldustanyák.

b) Betegek segélyezése.

1. Házhoz vitt segély.
2. Ingyenes gyógyszerek.

c/ Elaggottak segélyezése.

1. Menházak.
2. Kórintézetek.

d) Elmebetegek segélyezése.

1. Elmebeteg-gyógyintézetek.
2. Hülye és epileptikus gyermekek segélyezése és nevelése.

e/ Vakok segélyezése.

1. Iskolák.
3. Műhelyek.

f/ Siketnémák segélyezése.

1. Iskolák.
2. Műhelyek.

A nyersanyag e közjóléti és jótékonyági intézmények összefoglaló statisztikájához az egyes törvényhatóságok felterjesztései folytán ugyan jórészt idejére egybegyűlt, a párisi kiállítás alkalmából tervezett nagy nemzetközi munka azonban, melynek Magyarországra vonatkozó anyagát az így egybegyűjtött jelentések szolgáltatták volna, nem jött létre.

A magyar anyag feldolgozását tehát, mint említők, a Társadalmi Muzeum vette át. Az anyag sokrészt tökéletlen volt. Nem egy törvényhatóság még az anyag átvételekor egyáltalában nem tett jelentést, más törvényhatóság jelentése pedig hiányos volt. E hiányokat a muzeum vezetősége az egyes törvényhatóságokkal való közvetetlen érintkezés útján igyekezett beszerezni. Ez a kiegészítés nem volt könnyű dolog és huzamosabb időt vett igénybe. Néhány törvényhatóság ugyan készséggel engedett a muzeum megkeresésének és az egyes járásokra vonatkozólag kívánt kiegészítéseket közvetetlenül az illető járási közigazgatási hatóságok útján elég pontossággal be is küldötte hozzánk, másutt azonban nem találkoztunk ilyen előzékenységgel. Így csak példa gyanánt említjük meg, hogy egyik megyénk törvényhatósága csak nehezen volt rávehető arra, hogy a kereskedelemügyi ministeriumtól átvett anyag közt talált s a kérdőpontok mindegyikére nemleges feleletet adó válaszát oda módosítsa, hogy legalább egynehány, a vármegye

területén köztudomás szerint létező betegsegélyző pénztárt, kórházat és óvodát bevalljon. Ezt az esetet különben azért is említettük, hogy a feldolgozásnak tárgyát tevő nyersanyag szükségszerű fogyatékoságára is rámutassunk. Szükségszerűeknek mondjuk e fogvatkozásokat, mert ezek mindenütt előfordulnak a hol a statisztikai felvétel nem kiküldött szakközegek összeíró működése, vagy legalább is nem egyformán kioktatott gyűjtők által a helyszínen összeszedett számláló lapok által történik. A kérdőpontoknak többféleképen való magyarázása itt is sok zavart okozott. Az alsó közigazgatási hatóságok, melyek az összeírást tulajdonképpen végezték, különbözőképen magyarázták az egyes kérdőpontokat s így a begyűlt anyag először is ebből a szempontból kívánt alapos átdolgozást. Minthogy pedig az összeírást végző alsó hatóságok különböző foku buzgalmat fejtettek ki a szociális intézmények feltüntetése körül, a különböző helyekről érkezett jelentéseket is úgy a mennyire összhangba igyekezett hozni a muzeum vezetősége. Egyes pontokra vonatkozólag, hol az egyes törvényhatóságok válaszai között a kérdőpontok értelmezésében különösen nagy eltérés látszott, vagy a hol szembetűnőleg egy megye pontosabban számolt be valamely intézményéről mint a másik, ott az illető intézmény legfőbb központi hatóságától (például kórházakra nézve a belügyministeriumtól, vakok és sikeitnémák intézeteire nézve a közoktatásügyi m. kir. ministeriumtól) vagy pedig a mennyiben az illető kérdésre nézve a m. kir. központi statisztikai hivatalnál már gyűjtött anyagot találtunk, ettől igyekeztünk az eredeti anyagokkal való összehasonlítás céljából adatokat kapni. A más oldalról végzett adatgyűjtés eredményével így aztán saját anyagunk hézagait kitölthettük.

E gyűjtemény statisztikailag feldolgozott anyaga a közelebbi érdeklődők számára muzeumunkban hozzáférhetőleg és úgy helyeztetett el, hogy az könnyen és áttekinthetően legyen kezelhető. A statisztikai feldolgozás főbb eredményeit pedig egy nagy fali táblán mutatjuk be. E tábla, Magyarország legújabb nagy közigazgatási térképe, különböző jelekkel tünteti fel az egyes intézményeket. A jelek — még pedig igen szemléltető jelvényekkel — úgy alkalmaztattak minden hely mellé, a hol az illető intézmény található, hogy a jel mellé tett hasonló színű szám azt is feltüntesse, hogy az illető intézményből hány található az illető helyen. A Budapest székesfőváros területén létező jótékonyági és jóléti intézményeket a tábla külön tünteti fel, és pedig úgy, hogy az egyes jelek nagysága aránylagosan az illető intézmény gyakoriságát is kifejezze. Budapestre vonatkozólag különben e kérdés tekintetében a székesfőváros kiadásában legutóbb megjelent az a füzet, mely Budapest jótékonyági és közjóléti intézményeit gyűjteményszerűen sorolja fel,¹ még teljesebb világot vet. Jóléti és jótékonyágügyi gyűjteményünk anyagához kiegészítéseül ezt a füzetet szintén hozzákapcsoltuk.¹

A jóléti intézményekre vonatkozólag egyébként muzeumunknak még két táblázata van, melyek a brüsszeli kiállításhoz származnak. Az egyik a nép-

¹ Mandelló jogtanár a Közgazdasági Szemle 1903. évi májusi számában Albrecht tanárnak Handbuch der socialen Wohlfahrtspflege in Deutschland (1902.) című munkáját ismertetve, azon óhajának ad kifejezést, vajha a kereskedelemügyi m. kir. minister alapította Társadalmi Muzeum is foglalkoznék a hazai közjóléti és jótékonyágügyi anyag összegyűjtésével. Sajnáljuk, hogy az említett ismertetés írója a Társadalmi Muzeum vezetőjének többszörös meghívására sem szerencsél-

iskolák és óvodák fejlődését tünteti fel 1881-től 1896-ig, a másik az emberbaráti intézmények fejlődését 1883-tól 1896-ig.

Ez utóbbi tábla grafikailag szemléltetően a következő adatokat tünteti fel:

Emberbaráti intézetek.

	Árva- házak	A z i n t é z e t e k s z á m a :				Gyermekek- menhely
		Vakok intézete	Javító intézet	Siketnéma intézet	Hülyék intézete	
1883 ...	34	1	—	2	1	4
1884 ...	52	1	1	2	1	4
1885 ...	52	1	1	2	1	4
1886 ...	54	1	1	2	1	4
1887 ...	68	1	2	4	1	5
1888 ...	71	1	2	7	1	5
1889 ...	71	1	2	8	1	6
1890 ...	69	1	3	8	1	6
1891 ...	69	1	3	8	1	9
1892 ...	69	1	3	8	1	9
1893 ...	70	1	3	8	1	9
1894 ...	72	1	3	6	1	8
1895 ...	74	1	3	8	1	8
1896 ...	83	1	4	6	1	10

tette intézetünket látogatásával. Ez esetben ugyanis látta volna, hogy a budapesti Társadalmi Muzeum is igyekezett e téren a maga feladatának megfelelni. Ugyanitt látta volna azt is, hogy Társadalmi Muzeumunk a berlini Centralstelle által gyűjtött és Albrecht tanár kiadásában megjelent fölöttébb becses munkás-jóléti anyagot mindjárt az Albrecht-féle munka megjelenése után a muzeum czéljaira feldolgozta.

N ö v e n d é k e k s z á m a :

	Árva- házak	Vakok intézete	Javító intézet	Siketnéma intézet	Hülyék intézete	Gyermek- menhely
1883 ...	1560	90	—	160	20	150
1884 ...	2010	90	10	150	50	720
1885 ...	2310	90	80	180	20	520
1886 ...	2400	90	120	180	20	520
1887 ...	2550	90	210	220	50	220
1888 ...	2510	90	220	250	80	290
1889 ...	3040	90	220	290	20	310
1890 ...	2820	90	310	320	30	730
1891 ...	3860	90	350	370	30	780
1892 ...	2680	90	310	370	50	880
1893 ...	2690	90	350	290	40	810
1894 ...	3330	90	290	390	60	1300
1895 ...	3290	100	280	410	60	1400
1896 ...	3280	90	380	400	60	1500

15.

Egyéb kérdések:

A Társadalmi Muzeum egyéb oly kérdésekkel is foglalkozott, a melyeket az alapító és szervező-rendelet kifejezetten nem utal a muzeum feladatkörébe, de a melyek a Muzeum-ügykörét közelről érintik és a melyekre vonatkozó anyagot sikerült megszerezni. Így a Társadalmi Muzeum az ipari munkások leg-ujabban meghonosított állami jutalmazása, valamint Magyarország mezőgazdasági munkásosztályának táplálkozására vonatkozólag mutathat fel kiállítani valót.

a) Az ipari munkások állami jutalmazása.

A kereskedelemügyi m. kir. minister idevonatkozó rendeletének¹ általánosabb érdekű rendelkezéseit egy fali táblán mutatjuk be, melynek szövege a következő:

Ipari munkások állami jutalmazása.

A kereskedelemügyi m. kir. minister 1902. évi december 31-én 60,167. sz. a. kelt rendeletével megvalósítva a hazai kereskedelmi és iparkamaráknak azt a kezdeményezését, hogy meghatározandó számú kitüntető állami okmányok és jutalmak adassanak évenként oly ipari munkások részére, a kik magukat erre hosszú és hűséges szolgálat által érdemessé teszik, az ipari munkások kiváló szorgalmának, buzgalmának és jó magaviseletének jutalmazására 100, egyenként 100, azaz száz koronás állami jutalomdíjat rendszerezített.

A jutalmazott munkások mindegyike a jutalomdíjon kívül a jutalmazás tényét és a jutalmazás indokait tartalmazó elismerő okmányt kap. A jutalmak, melyek a kereskedelmi és iparkamarai kerületek között az azokban foglalkoztatott ipari munkások számaránya szerint osztatnak fel, lehetőleg a karácsonyi ünnepek és az újév között, és pedig a jutalmazás erkölcsi és buzdító hatásának fokozása érdekében kellő ünnepélyességgel, a jutalomban részesülő munkástársai jelenlétében, a helyszínen osztatnak szét.

A jutalomra való igény előfeltételei:

1. magyar állampolgárság; 2. tényleges ipari munkában való állandó alkalmazás; 3. legalább 15 évi megszakítás nélküli működés az ipari munka köré-

¹ Lásd a kereskedelemügyi m. kir. ministernek 1902. évi december 31-én 60,167. sz. a. kelt rendeletét.

ben; 4. a rendes munkabér vagy munkakereset évi összege a bejelentés évében 2000 koronát meg nem haladhat. Ugyanazon munkás a szóban levő jutalomban csak egyszer részesülhet.

b) A mezőgazdasági munkások táplálkozása.

A második kérdés, melylyel muzeumunk ügykörét a szervező-rendeletben megszabott kereteken túl kiterjesztve foglalkozhatott, hazai mezőgazdasági munkásaink táplálkozásának feltüntetése volt.

Idevonatkozó adatainkat egy nagy falı táblán tüntettük fel, mely a földmivelésügyi m. kir. minister által az állandó gazdasági tudósítók útján 1896-ban beszerzett adatok és néhai Farkas Jenő kir. közegészségügyi felügyelő idevágó munkálata nyomán készült, s a mely eredetileg nyers anyag formájában a Szterényi-Matlekovits-féle nagy IX kötetes milléniumi emlékmunkában tétetett közzé.

E tábla országrészenként és megyénként tünteti fel a mezőgazdasági munkások különböző táplálkozási viszonyait. A táblán minden megyét két egymás fölé helyezett félkör jelöl. A felső nagyobb félkör a főbb tápszereket, az alsó kisebb a mellékesen fogyasztott tápszereket, a ritkábban fogyasztott élelmi czikkeket és a rendszeren fogyasztott italokat tünteti fel.

Különbözö színek tüntetik fel e táblán az egyes táplálékfajokat, és pedig a húsneműek közül a marha-, sertéshúst és szalonnát, a juh-, ürü-, birkahúst, továbbá a szárnyas-állatokat. A lisztek s az ebből készült kenyerek közül különböző színek mutatják az árpa, zab és tengeriből, külön színek a búzából és rozsból készült czikkeket. Különbözö színek jelzik a burgonyát, a főzelékeket és hüvelyeseket, valamint a gyümölcsféléket. A tejneműeket, minők: a tej, vaj, sajt, túró,

továbbá más egyéb eddig meg nem nevezett tápszerket, pl. aludt tej, savó, azután halakat és vadakat mint táplálékot a táblán szintén külön színek jelzik.

A fogyasztott italok közül különféle színekkel vannak részletezve a bor, a sör, a pálinka, valamint az egyéb italok, pl. szikviz, almabor.

A félkörök fölött elhelyezett számok arra vetnek világot, hogy az illető megyékben idegen, nem megyebeli mezőgazdasági munkások is járnak munkára. A tábla azt is megmutatja, hogy ezen idegen munkások mely országrészekből valók.

E tábla igen gazdag anyaga, sajnos, számszerű adatokat nem tartalmaz. A jelző félköröknek a különböző arányban fogyasztott táplálékok szerint való beosztása nincs százalékok szerint kifejezve. De ez nem is volt lehetséges, hiszen a tábla a gazdasági tudósítóktól bekért jelentések alapján készült, a kik jelentéseikben csak »főtápszer, sok vagy kevés« stb. kifejezésekkel éltek. Ezeket a kifejezéseket, hogy úgy mondjuk, előbb egyenlő értékűekre kellett visszavezetnünk s csak ez után állapíthattuk meg, persze szintén csak hozzávetőleges becslés segítségével, az egyes fogyasztott élelmiszerek arányait. Nem kell külön kiemelnünk, hogy a muzeum vezetője szigorúan ragaszkodott az egyes gazdasági tudósítók jelentésében foglalt adatokhoz, s azokat ellenkező bizonyíték hiányában még ott sem változtatta meg, a hol talán valószínűtlenekek voltak. Az, hogy a különböző egyének által nyújtott adatszolgáltatásnál az adatok beküldőit jelentéseik megtételénél nem vezérelték egységes nézőpontok, persze itt is érezteti hátrányait.

Helyszűke miatt nem sorolhatjuk fel itt a tábla összes igen érdekes adatait, csak a szélsőségeket említjük. Táblánk szerint mint főtápszer Sárosmegyében kb. $\frac{4}{5}$ részben a burgonya szerepel, $\frac{1}{5}$ részben pedig

a főzelékfélék. Árvában, mely a burgonyafogyasztásban táblánk szerint mindjárt Sáros után következik, nem egészen $\frac{3}{4}$ részben főtápszer a burgonya és valamivel több mint $\frac{1}{4}$ részben az egyéb főzelékfélék szerepelnek főtápszer gyanánt. Ez az első pillanatra helytelennek látszó arány javul, ha a ritkábban fogyasztott élelmiczikkek körét nézzük, a mely Árvában alig valami, Sárosban majdnem egy negyed húsfogyasztást mutat. (E negyed a ritkábban fogyasztott élelmiczikkekből értendő.) Táblánk szerint Sáros-megye ritkábban fogyasztott ételmi cikkeinek $\frac{3}{4}$ részét a tábla jelmagyarázatában részletezett egyéb táplálék teszi. Árvában mellékes tápszer $\frac{4}{5}$ arányban a zabliszt, illetve ebből készült kenyér, $\frac{1}{5}$ részben a zöldség és a különféle tejtermékek, Sárosban pedig mellékes tápszer ugyancsak $\frac{4}{5}$ részben a buza-rozsliszt, $\frac{1}{5}$ részben szintén zöldség és a különféle tejtermékek. A táblánk szerint mezőgazdasági munkásait legrosszabban tápláló Árvával és Sárossal szemben Komárommegye áll a munkásosztály húsfogyasztása élén, itt a húsfogyasztás a főtápszernek majdnem 50%-át teszi. Utána jön e tekintetben a Tisza-Maros szöge, különösen Temes-megye, hol a húsfogyasztás ugyancsak mint főtápszer majdnem 50%-ot tesz. A mellékes tápszerek tekintetében a mezőgazdasági munkások fogyasztása következőleg áll e két megyében: Komáromban felerészben hüvelyesek, felerészben más zöldség, Temesben körülbelül negyedrészes arányokban hüvelyesek, más zöldségfélék, árpa-, zab-, tengeri-lisztből készült kenyérfélék és szárnyasállatok fogyasztatnak. Mint ritkábban fogyasztott élelmiczikkek Komárommegyében a burgonya, Temesmegyében pedig az egyéb tápszerek rovatában felsorolt élelmiczikkek szerepelnek.

A mezőgazdasági munkásosztály italfogyasztása tekintetében táblánk a pálinkafogyasztást mutatja

túlnyomónak. A Duna bal partján pl. nyolcz megyében kizárólag, Esztergom- és Zólyom megyében túlnyomólag a pálinkafogyasztás szerepel, Pozsonymegyében felearányban a borral. A Tisza jobb partján öt, a Tisza bal partján hat, a Tisza-Maros szögében két, a Királyhágón túli részekben tizenhárom megyében kizárólag pálinka a fogyasztott ital. A borfogyasztás táblánk szerint a legtöbb Bács-Bodrog-, Szabolcs- és Hajdumegyében.

A mezőgazdasági munkások táplálkozására vonatkozólag egy Párisban kiállítva volt eledelgyűjtemény viaszból készült modelljének szintén viaszból készült mintáját vettük át a párisi kiállítás kormánybiztoságától, illetőleg a Magyar királyi Kereskedelmi Muzeum igazgatóságától, mely a Párisból visszaérkezett tárgyakat rendeltetésük helye szerint, az egyes kiállítók között szétosztotta volt. A Párisban kiállított eredeti modell, melyet a földmivelésügyi m. kir. minister úr a Mezőgazdasági Muzeum számára megtartott, jogosult birálat tárgyát tette már a kiállításon is.¹ A modell ugyanis a legfontosabb kérdést, a fogyasztás mennyiségét nem tüntette fel. Ugyanez volt hibája a hozzánk került próbamintának is. Résztint e körülmény, résztint az, hogy a minta igen rossz karban érkezett hozzánk, e tárgy kiselejtezését vonta maga után.

Ugyancsak kiselejtezendő lesz muzeumunk anyagából az a négy fali tábla is, a melyeken a párisi kiállítás alkalmából a Magyar kir. Kereskedelmi Muzeum tüntette fel működését s a melyek a kiállítás után szinte hozzánk kerültek. E táblákat, mint olyanokat, melyek nem muzeumunk ügykörébe eső kérdést tár-

¹ Lásd a Társadalmi Muzeum vezetőjének a Közgazdaságtan a párisi kiállításon czímű birálatos cikkét a Közgazdasági Szemle 1900. évi okt. számában.

gyaznak, vissza fogjuk juttatni a Magyar kir. Kereskedelmi Múzeum igazgatóságához.

Befejezésül megemlítjük, hogy leltárunk szerint a múzeumunkban eddig összegyűjtött anyag alacsony becsléssel 12.490 korona 80 fillér értéket képvisel.

Ennyiben számoltunk be a múzeum berendelési munkálatairól, egyúttal a múzeum eddigi működéséről is.

A múzeum vezetője az első negyedévi munkáságról szóló jelentésében egyebek közt így szólt: »Múzeumunk elé több oly feladatot irt az alapító rendelet, a melyekre vonatkozólag ez ideig a múzeumnak még nem állott módjában adatokat beszerezni, vagy legalább nem még a beszerzett adatokat úgy feldolgozni, a mint azt múzeumunk célja — a szemléltető oktatás — megköveteli. Tekintettel azonban arra az általános helyeslésre, melylyel múzeumunk létesítésének eszméjét mindazokban a körökben üdvözlötték, hol anyagunk egybegyűjtése közben megfordultam s tekintettel különösen arra a jóakaratra és előzékenységre, a melylyel a felhasználható anyag felajánlása körül, különösen egyesületek és magánosok részéről találkoztam, bizton remélem, hogy egyfelől ezen egyéb, múzeumunk kereteibe még fel nem ölelt anyagot sem lesz nehéz megszerezni, másfelől a már meglevő anyagot is úgy fogjuk tudni szaporítani és tökéletesíteni, hogy múzeumunk rövid idő múlva a kívánt színvonalra emelkedve fel fogja vehetni a versenyt a művelt nyugat országainak idevágó, hasonlíthatatlanul nagyobb budgettel dolgozó intézményeivel.«

Ez a remény, sajnos, mint az eddigiekből kitűnt, nem teljesedett be, legalább nem olyan mértékben, a mint azt a Múzeum gyors fejlesztetése föltétlenül kívánta volna.

Éppen ezért arra kérjük a szives olvasót, hogy ezt a körülményt ne hagyja figyelmen kívül, ha az eddigieket átnézi s ha azt a csekély eredményt mérlegeli, melyet a muzeum eddigelé elért. De kérjük, ne hagyja e mellett figyelmen kívül munkánknek a szövegben feltüntetett akadályain kívül a következőket sem:

Az a terv, melynek a muzeum kifejlesztésére kellett vonatkoznia, e rövid másfél esztendő alatt irányzatában többször változott, sőt végleg ki még ma sem alakult, a mi intenzivebb munkát nem engedett meg. Igen szerény anyagi eszközökkel, az ideiglenes szervezés módját megszabó ministeri rendelet szűk korláta között és az érdemi munkában osztozkodó minden segéderő nélkül kellett a muzeum vezetőjének dolgoznia. A csak mellékfoglalkozásként végezhető muzeumi munkálatok czéljából rendelkezésre álló idejének szinte legnagyobb részét a muzeum könyvtárrendezési és egyéb kezelési teendői foglalták le, a hivatalos formában végzendő folytonos administratív teendőkről nem is szólván. Végül az 1902. év július havától kezdve a balesetbiztosítási törvényjavaslat tervezetének munkálataiba vonatván be, e munka a muzeum vezetőjének oly idejét is igénybe vette, melyet egyébként a muzeumnak szentelhetett volna.

V. A Társadalmi Muzeum munkamódja.

Az előző fejezetekben ismertettük azokat a feladatokat, a melyeket az alapító-rendelet a Társadalmi Muzeum elé írt. Szóltunk már arról is, hogy a muzeum munkásságának most lefolyt első esztendejében, ezeknek a feladatoknak miként igyekezett megfelelni. A muzeum munkásságáról mondottak mellett jelentést akarunk még tenni arról a módról is, mely szerint muzeumunk ez ideig teendőit végezte.

Ez egyúttal kiegészítőjéül fog szolgálni annak is, a mit e jelentés első részében a muzeum ez idő szerinti, költségeiről, valamint mostani ideiglenes szervezetéről elmondottunk.

A muzeumi munkálatok módjának megállapításánál két szempontnak kellett a muzeum vezetője előtt lebegni. E szempontok elseje az volt, hogy a Társadalmi Muzeum állami intézmény, gyűjteménye állami vagyon és e szerint kezelendő. Ez a körülmény az ügyek vezetésénél a szigorú hivatalos formák megtartását kívánta. A másik körülmény éppen ez ellen szólott és azt kívánta, hogy a Társadalmi Muzeum ügymenete is lehetőleg eleven legyen, mint olyan intézményé, mely hivatását csak úgy tudja teljesíteni, ha a folyton napról-napra változó viszonyokkal együtt haladó, mozgékony, eleven életet él.

E kétirányú követelménynek a muzeum vezetője úgy vélt legjobban megfelelni, ha egyfelől a muzeum belső adminisztrációjában (irattár, leltár, stb.) megtartja a szigorú, az előirt hivatalos formákat, a melyek egy állami intézet miként való működésének és mindenkori vagyonának ellenőrzését mindig könnyen lehetővé teszik, másfelől pedig, ha a kifelé való intézkedéseknél a lehető gyors elintézését biztosító személyes érintkezésnek igyekszik tért biztosítani, a mennyire ezt csak ideje engedi. A muzeumban eddigelé összegyűjtött az az idegen anyag, melyet nem a muzeum vezetősége készítettett, hanem a melyet akár ajándék gyanánt, akár ellenérték fejében másoktól vettünk át, majdnem kizárólag ily személyes utánjárás mellett volt csak megszerezhető.

A Társadalmi Muzeum munkaerőiről s azok beosztásáról már szóltunk az intézet szervezetével kapcsolatban. A muzeum vezetője mellett, ki maga is délutáni mellékfoglalkozásképen bízott meg a Társadalmi Muzeum vezetésével, iparegészségügyi, műszaki ügyekben való segédkezés céljából egy hasonló módon kirendelt m. kir. iparfelügyelő áll. Rendelkezésére bocsájtatott továbbá egy napidijas irnok, a ki a szükséges másolói munkát végzi. Az Országos Ipari és Kereskedelmi Oktatási Tanács szolgálja látja el a Társadalmi Muzeum tisztogatási és egyéb szolgálati teendőit. Minthogy az illető egyúttal a kereskedelemügyi magyar kir. ministeriumban is mint rendes hivatalszolga van alkalmazva, a Társadalmi Muzeum céljaira csak a délután egy részében használható.

A díjnok segédletével a muzeum vezetője rendes irattárt tart, melyben a muzeum alapítása óta történt összes intézkedések eredeti fogalmazványai áttekinthető csoportbeosztással őriztetnek. Összes ügyirataink csoportonként megfelelő irattári tétel-

számot kapnak. Ily tételeink ez idő szerint: 1. Alapítás, berendezés, adminisztráció (pénztár-kezelés). 2. A párisi és brüsszeli kiállításból való tárgyak átvétele: a) a kereskedelemügyi m. kir. ministeriumtól, b) magánosoktól és más hatóságoktól. 3. Ipar-egészségügyi modellek gyűjtése. 4. Közjólétügyi és jótékonyságügyi kiállítás. 5. A könyvtár berendezése és fejlesztése. 6. A munkások táplálkozása. 7. Munkáslakásügy. 8. Balesetstatisztika. 9. Biztosításügy. 10. Munkaközvetítés. 11. Szövetkezetek és takarékpénztárak. 12. Betegsegélyző pénztárak és bányatársulások. 13. Zálogházi ügy. 14. Munkások jutalmazása. Az a körülmény, hogy tévedésből nem egyszer muzeumunk ügykörét nem érdeklő dolgok is kerülnek hozzánk, egy 15. irattári tétel felvételét is szükségessé tette. »Vegyes, a muzeum ügykörét nem érdeklő ügyek« címmel.

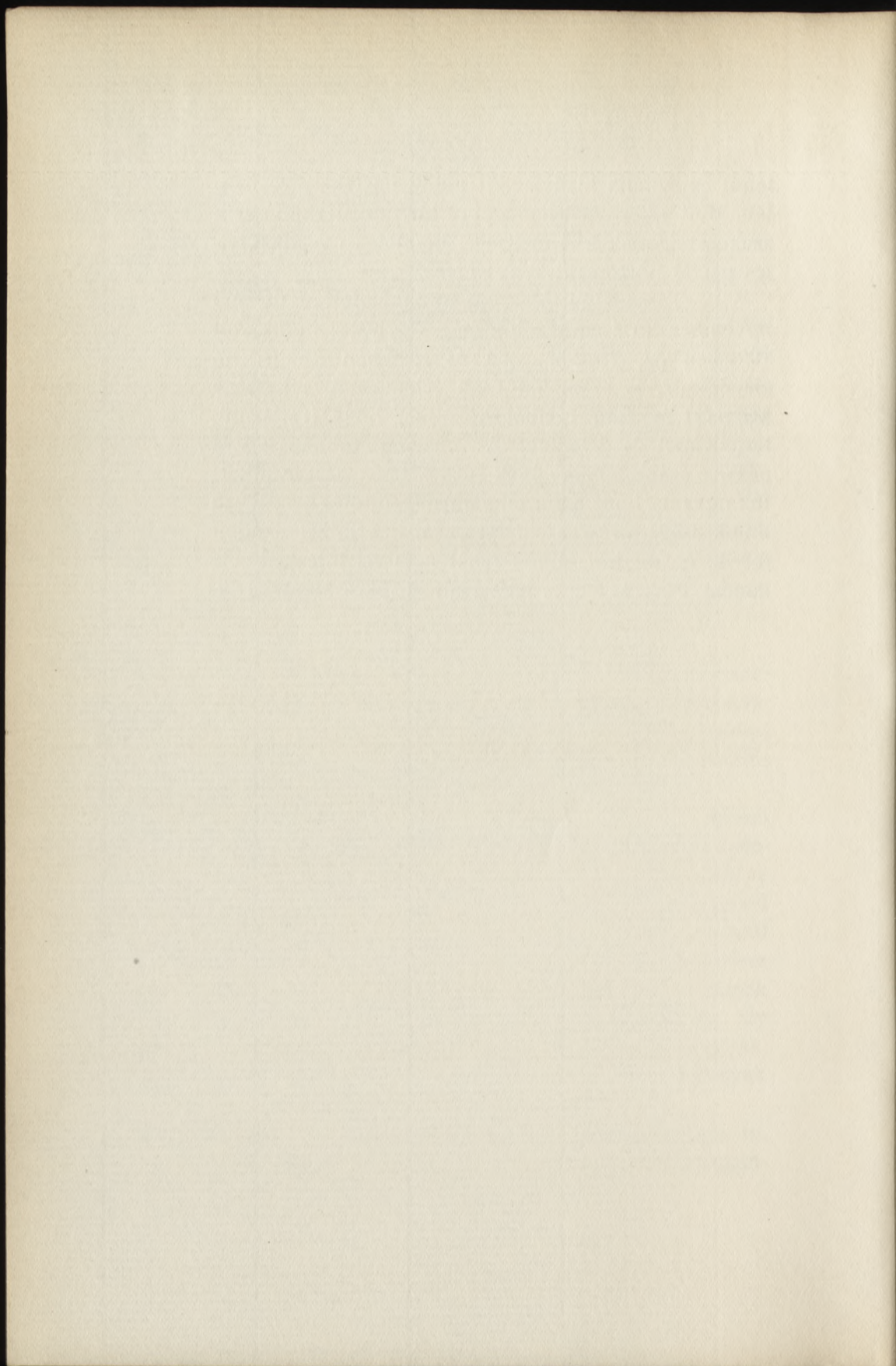
A beérkezett és elintézendő ügyek nyilvántartására egy nagy mutató-könyv vezetetik a muzeumban, mely iktató, de egyúttal kivezető könyv gyanánt is szolgál. E könyv egy külön rovata szolgál határidő-napló gyanánt.

E gyűjteményes kezelőkönyv mellett leltári naplót is vezetünk, a melybe úgy a hivatalberendezési, mint a muzeumi tárgyak beszerzésük, illetve beérkezésük sorrendjében értékük feltüntetésével együtt bevezettetnek. E leltári napló nyomán készül leltárunknak a kereskedelemügyi m. kir. ministerhez felterjesztendő másolati példánya, valamint ennek alapján készülnek az egyes szakleltárak. Négy ily szakleltárt vezetünk: A hivatalberendezési tárgyak, a balesetbiztosító modellek, egyéb muzeumi tárgyak és a könyvtár szakleltárát.

A Társadalmi Muzeum a kereskedelemügyi m. kir. ministeriumtól függetlenül dolgozik. Attól függet-

lenül expedálja kiadványait külön postakönyve mellett. Mint a kereskedelemügyi m. kir. ministerium egyik szakosztályának kirendeltsége, hivatalos ügyeiben teljes postai portómentességet élvez.

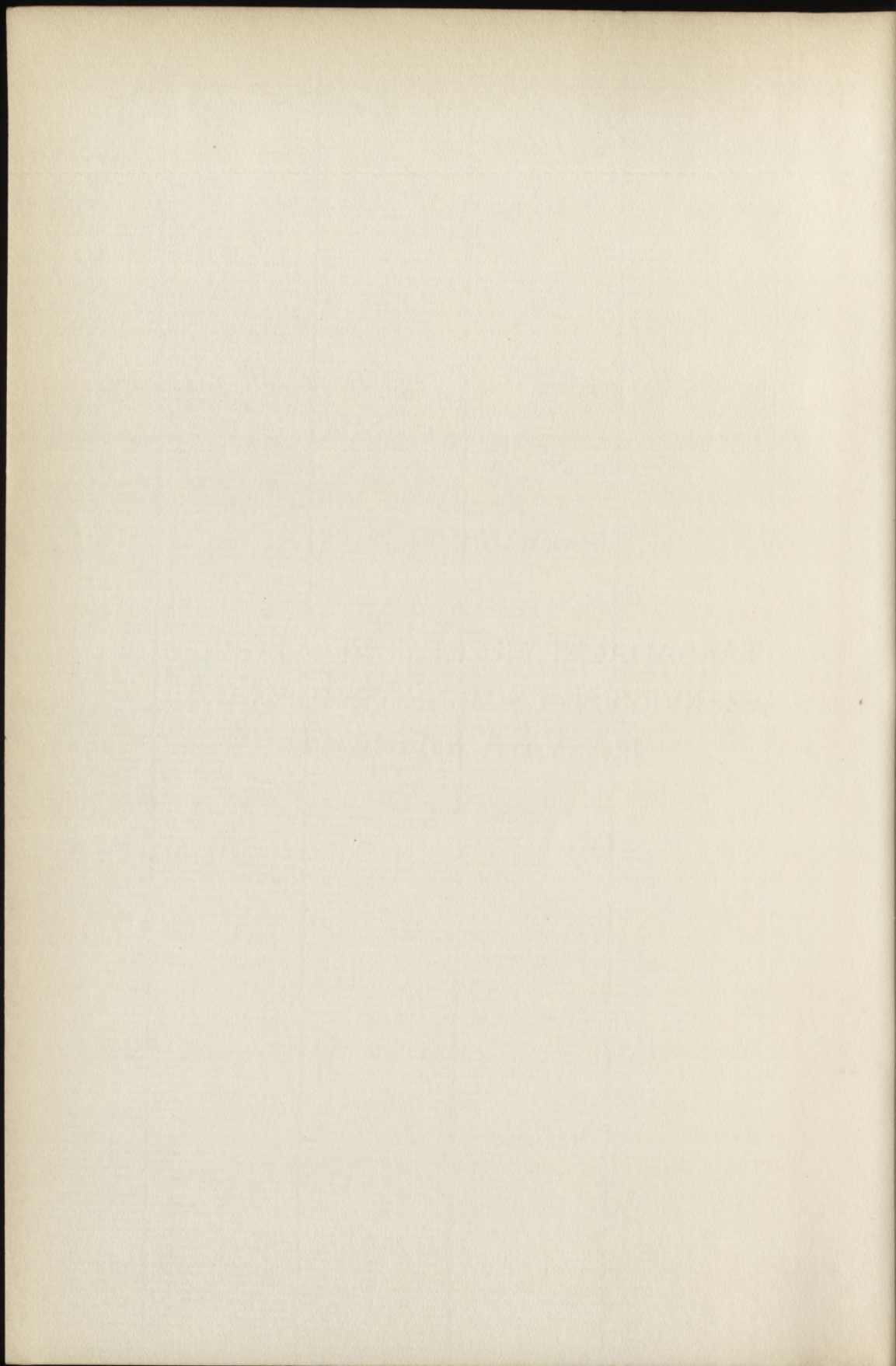
A Társadalmi Muzeum munkálatait 1901. évi november hó 1-én kezdtük meg. Ügyiratszámunk volt 1901-ben 34, 1902-ben 360, és 1903-ban (május hó elejéig) 47. E számokat csak jelentésünk teljessége kedvéért és azon célból közöljük, hogy irattárunk terjedelmét is jelezzük. A muzeum munkásságára nézve e számok nem adnak helyes tájékozást. Említettük ugyanis, hogy a muzeum anyaggyűjtő és berendező munkássága jórészt személyes, szóbeli érintkezés útján folyik. Az ügyiratszámok tehát nem az intézkedések, hanem csak az egyes letárgyalt ügyek számát jelzik.

HARMADIK RÉSZ

A

TÁRSADALMI MUZEUM VÉGLEGES
SZERVEZÉSE ÉS MUNKÁSSÁGÁNAK
IRÁNYA A JÖVŐBEN

I. A muzeum munkásságának iránya a jövőben.

A Társadalmi Muzeumot ismertető ezen kiadmányunk előző részében behatóan foglalkoztunk azzal a munkássággal, a melyet a muzeum a feladatkörébe eső egyes ügyágazatokban eddigelé kifejtett. Ez a munkásság nem egy ponton csak a követendő irányelveknek, az elérendő céloknak megállapításában, kitűzésében állott. Éppen ezért nem vázolnók hűen muzeumunk munkakörét, ha annak a jövőben követendő irányára is nem vetnénk most egy összefoglaló pillantást.

Összehasonlítva az alapító rendeletben adott munkaprogrammal azt a tevékenységet, melyet muzeumunk eddigelé kifejtett, látjuk, hogy munkásságának egy-két ágát (munkások táplálkozásának feltüntetése stb.) leszámítva, a muzeum eddigelé még nem nött a megállapított munkaprogramm határain túl. Sőt látni fogjuk ebből az összehasonlításból azt is, hogy a muzeum eddigelé a munkaprogrammban megállapított egyes ügyágaknak, az ezekhez szükséges munkaerők hiánya miatt, még egyáltalán nem tudott megfelelni.

Részben ez a tény, részben az, hogy a muzeum alapító rendeletének a munkaprogrammal foglalkozó része, (mely mint az összevetésből is kitűnik, ha rend-

szerében nem is, de tételeiben követte a muzeum ez idő szerinti vezetőjének a létesítendő Társadalmi Muzeum munkaprogramjára vonatkozó előterjesztését), lehető körültekintéssel, úgy van szerkesztve, hogy abban tényleg helyet foglalnak mindazok a kérdések, melyekkel egy a társadalmi állapotokat vizsgáló intézetnek foglalkoznia kell, nézetünk szerint arra készítet, hogy a muzeum e munkaprogramját a munkálatok irányítójául a jövőben is megtartsuk. Ez a munkaprogram szolgálhat majd a kiindulás alapjául akkor is, a mikor a Társadalmi Muzeumot végleg megalapító kormányhatósági rendelkezés jóváhagyás végett legmagasabb helyre felterjesztetik.

Hogy a munkakörök egymás mellé állításában más rendszert is lehetne, sőt talán volna is célszerű követni, mint a melyet az ez idő szerinti ideiglenes szervező-rendelet a magáévá tett, azt itt fölöslegesnek tartjuk külön hangsúlyozni. Csak megjegyezzük, hogy egyebek közt az elméleti és gyakorlati irányú feladatcsoportoknak olyan szétválasztását, mint azt az alapító-rendeletnek a muzeum munkaprogramjával foglalkozó része teszi, éppen a muzeum tevékenységének kivétel nélkül minden egyes feladatcsoportnál elméleti alapokon felépülő, de mindig gyakorlati eredményekre törekvő irányánál fogva, feleslegesnek tartjuk.

Feladatul a muzeum jövőben is ezt fogadtatja el: Figyelemmel kísérni a szociális szempontból fontos összes jelenségeket, elsősorban hazánkban, aztán a külföldön is. És pedig egyforma lelkiismeretességgel, nyilvánuljanak azok akár az ipari, akár a mezőgazdasági élet terén, akár a társadalmi élet más alakulataiban. Az egyes jelenségekre vonatkozó adatokat rendszeresen és összehasonlíthatóan gyűjteni. Kutatni és lehetőleg szemléltetőleg bemutatni az egyes kóros

társadalmi állapotok orvoslásának eszközeit. Az érdeklődőknek szociális érdekű kérdésekben felvilágosítással szolgálni, valamint egyáltalán rendelkezésére bocsájtani az érdeklődőknek mindazt, a minek segítségével magukat ily kérdések iránt kellőképpen és behatóan tájékozhatják.

Ebben a pár szóval kifejezett munkaprogramban benne van a muzeum szociális-adatgyűjtő és feldolgozó munkássága mellett az iparegészségügyi muzeum, valamint a jó szakkönyvtár fenntartása és fejlesztése is.

Ezeknek a feladatoknak a Társadalmi Muzeum, mint az eddigiekből is kitűnik, a rendelkezésére álló szerény anyagi eszközök korlátai között és a mennyire azt igénytelen munkaerői engedték, máris igyekezett megfelelni.

Két irányban azonban eddig kitért a Társadalmi Muzeum az eléje szabott feladatok elől. S éppen ebben a két irányban kell majd a jövőben a Társadalmi Muzeumnak eddigi munkakörét kitágítania s akkor teljesen meg fog felelni a máris eléje szabott s a jövő tekintetében is érdemileg fenntartható munkaprogramnak.

A muzeum mindenekelőtt nem foglalkozott olyan kérdésekkel, a melyeknek megoldása, illetőleg legalább a melyekkel való foglalkozás közvetlen helyszínen való tanulmányozást, hogy ne mondjuk esetenkénti felvételeket, úgyszintén olyanokkal sem, a melyek közvetlen statisztikai adatgyűjtést kívántak volna meg. Nem foglalkozott e kérdésekkel azért, mivel szervezete nincs úgy megállapítva, (a mint erről a következő fejezetben bővebben fogunk szólani), a muzeum nem rendelkezik olyan megfelelő munkaerőkkel, hogy ily feladatok részére eddigelé vállalkozhatott volna. Hogy a jövőben tényleg felveszi-e majd ezt a feladat-

kört munkaprogramjába, az azzal a kérdéssel függ szorosán össze, a melyről alább részletesen fogunk szólni s ez a Társadalmi Muzeumnak egy munkásstatisztikai hivatallal való egybekapcsolása, illetőleg az a kérdés, hogy maga a Társadalmi Muzeum vállalkozzék-e munkásstatisztikai felvételek teljesítésére és igyekezzék-e ennek megfelelő munkaerőkre és segéderőkre szert tenni.

Mielőtt erre rátérnénk, előbb a muzeum feladatkörének azt a másik ágát akarjuk megnevezni, a melylyel a muzeum eddigelé szintén nem foglalkozott.

Minden tudományos téren, de különösen a társadalmi politikain, igen nagyfontosságú, hogy a külföld, az éppen e téren annyira előttünk haladó nyugati államok viszonyait, intézményeit figyelemmel kísérjük. A Társadalmi Muzeumnak ez kétségtelenül a jövőben is főfontosságú feladata lesz. A külföldi állapotok fejleményeit pedig úgy fogja a legjobban és legkönnyebben figyelemmel kísérhetni, ha folytonos érintkezésben áll a művelt nyugat országainak hasonló vagy legalább rokonzélú intézményeivel és szervezeteivel. Már magában véve ezen intézetek kiadmányainak rendszeres gyűjtése, úgy hogy azokat az itthoni érdeklődők könnyen tanulmányozhassák, is hálás feladata a mi hazai intézetünknek. A folytonos érintkezés folytán előálló szellemi kapocs azonban más tekintetben is jótékonyan fog hatni a mi intézetünkre. Ezt nem szükséges közelebbről megokolni. Intézetünk mindenkori vezetősége követésre méltó és buzdító példát fog látni a külföldi intézetek máris oly termékeny munkásságában.

Ilyen érintkezést kell és lehet majd fenntartania muzeumunknak elsősorban a Musée Social-lal s a jelen munkálat első részében közölt tanulmányúti

jelentésben részletesen ismertetett rokoncélú intézetek mindegyikével, a melyeket itt egyenkint újra felsorolni nem akarunk, aztán a külföldi általános statisztikai és munkásstatisztikai hivatalokkal.

Ily érintkezésbe a muzeum eddigelé a mondott külföldi intézetekkel és hivatalokkal nem lépett. Magától értetődik, hogy nem az ezen érintkezéssel járó fáradság tartotta vissza ettől a Muzeum vezetőségét, hiszen az ilyen közvetlen érintkezés a külfölddel a muzeum eddig végzett munkáját is nem egy irányban megkönnyítette volna. Könnyű is lett volna az érintkezés. A Muzeum vezetője a mondott külföldi intézetek és hivatalok vezetőinek nagy részét személyesen ismeri, velök mint magánember gyakorta érintkezik. De ettől eltekintve, egy, az illető intézetek nyelvén fogalmazott körirat mindent megtett volna arra nézve, hogy a Társadalmi Muzeumot bizonyos viszonylatba hozzuk e külföldi intézetekkel. Ha e köriratot a kereskedelemügyi m. kir. minister úr bocsájtotta volna ki, úgy az eredmény a tudományos érintkezés bevezetésére még biztosabb lett volna. E külföldi intézetek kiadmányait már legalább okvetetlenül megkaptuk volna. Az e téren való kezdeményezéstől azonban a hivatali forma és az ezen belül kötelező, hivatalos szerénység szándékosan tartotta vissza a muzeum vezetőségét. A muzeum tulajdonképpen véglegesen megalapítva, szervezve még nincs. A hazai közönségnek sincs még rendelkezésére bocsájtva. Eddigelé mint nyilvános intézet egyáltalán nem létezett. Ily körülmények között nem találhatta meg a muzeum vezetősége azt a formát, a melyben hivatalosan érintkezésbe léphetett volna a mondott külföldi intézetekkel.¹

¹ A Társadalmi Muzeum berendezési munkálatairól azért a rokoncélú külföldi intézetek magánúton hamar tudomást

Mihelyt a muzeum bárminő szervezettel végleg meg lesz alapítva, és alapítása legfelső helyen jóváhagyást nyer, ezen érintkezésnek semmi sem fog útjában állani s az iránt a kezdő lépéseket megtenni a muzeum vezetőségének, nézetünk szerint akkor első feladata lesz.

Ugyanitt jegyezzük meg azt is, hogy később a muzeum érdemleges munkája közben is jobban fogja figyelmeztetni a külföldi viszonyok megfigyelésére, azok muzeális feldolgozására és megfelelő bemutatására fordíthatni. Kezdeni a munkát az alapítórendelet értelmében, de természetesen is a hazai anyag feldolgozásával és feltüntetésével kellett. A kezdetnél pedig eddigelé még alig jutottunk tovább.

Egy további kérdés, mely a Társadalmi Muzeum jövőbeli munkaprogramjának megállapításánál komolyan megfontolandó, s a melyet már fennebb is megpendítettünk, hogy a muzeum a maga munkakörébe bevonja-e a munkásstatisztikai felvételeket, illetve, hogy maga a muzeum mint munkásstatisztikai hivatal is, vagy legalább egy ilyen hivatallal kapcsolatban szerveztessék-e. Előre bocsájtsuk, hogy e kérdésnek a muzeum szervezetét illető oldalát a következő fejezetben fogjuk tárgyalni.

Sok érv szól az egyesítés, illetőleg a mellett, hogy a muzeum a munkásstatisztikát is feladatkörébe vonja. A sok érv közt a legfontosabb az, hogy egy teljes egészét képező szociális intézet mindenesetre

szereztek. Érdeklődésük volt az alapja annak a felszólításnak, melyet a muzeum vezetője a Sociale Rundschau szerkesztőségétől még a múlt esztendő elején kapott. E folyóirat a budapesti Társadalmi Muzeum felől tájékoztató adatokat kért. A mondott folyóirat 1902. májusi számában megjelent cikk »Sociales Museum in Budapest« czimen, a muzeum viszonyait a valóságnak megfelelően, hűen ismerteti.

tegtökéletesebben teljesítheti feladatát. Egy ilyen intézet, ha ugyanis rendelkezésére állanak a kellő anyagi eszközök, tervszerűen dolgozhatik a munkásügy egész vonalán.

De sok érv szól ellene is. Ezek között első és nálunk, úgy hisszük, a legfontosabb, az elviselhetetlenül nagy költség, melyet egy ilyen széles feladatkör a Társadalmi Muzeumnak okozna. Ellene szólnak a külföldi példák is. De ellene szól magában a dolog természetében rejlő az a körülmény is, hogy a munkásstatisztika és Társadalmi Muzeum két lényegileg különböző dolog, a melyeknek mindegyike, ha együtt rendeztetnének is be, külön elvek szerint vezetendő. A munkásstatisztika a statisztikai adatgyűjtés egyéb ágazatai mellett csak egyik adatszolgáltatója a társadalmi állapotokat szemléltetően feltüntető társadalmi muzeumnak. Nem akarjuk ezzel a Társadalmi Muzeumot a közvetlenül kutató társadalompolitikai adatgyűjtéstől elzárni. De ezt a munkáját csak azoknak a kérdéseknek vizsgálatára korlátoznók, a melyek a statisztikai adatgyűjtés rendes eszközeivel vagy egyáltalán nem vagy csak nehezen kutathatók (pl. a munkások életviszonyai, táplálkozásuk stb.). A rendes munkásstatisztikát éppen úgy egy külön hivatal munkakörébe utalnók, mint a hogy az a külföldön is történik.

A kétféle intézmény, muzeum és munkásstatisztika azért persze nem zárkozhatnék el egymástól. Sőt ellenkezőleg, a statisztikai adatgyűjtés azon részének, mely a szociális szempontból fontos kérdésekkel foglalkozik, tehát a munkásstatisztikának mindenkori legújabb anyagát akár feldolgozva, akár nyers formában rendelkezésére kell bocsájtania a Társadalmi Muzeumnak, hogy ez feladatát teljesíthesse és céljainak megfelelő formában, jól szemléltető grafikai ábrázolással mindig a legújabbat nyújtsa látogatóinak. Ilyen külön

szervezet mellett hasonlóképpen módjában állhat a muzeumnak is, a mire nem egyszer lehet szüksége, hogy a munkásstatisztika adatgyűjtését a saját szükséglete szerint irányítsa, mely a legkülönbözőbb szociális viszonyoknak folyton éber figyelemmel kísérését kívánja.

Az eddigi tapasztalatokon alapuló javaslatunk a Társadalmi Muzeum jövőendő munkaprogrammjára vonatkozólag tehát a következő:

Tartassék fenn, de megfelelőbb rendszeres beosztással a Társadalmi Muzeum mostani munkaprogrammja. A Muzeum ne terheltesse meg a munkásstatisztika adatgyűjtő munkájával. Ne még akkor se, ha a mostaninál jóval több és nagyobb munkaerő fog rendelkezésére állani. A feladatok ilyen halmozásával tulajdonképpen hivatásának teljesítésében gátolnók ezt az intézetet. De viszont jó munkásstatisztikai anyagnak mindig kell majd a Muzeum rendelkezésére állania. Feladatát a Muzeum csak ilyennek a felhasználásával teljesítheti. Tulajdonképpen rendszeres munkásstatisztika hiányát nálunk már a Muzeum berendezési munkálatainál is erősen éreztük.

Mi lesz tehát a jövőben a Muzeum feladata? Az, a mit e fejezet elején néhány sorba összefoglalva elmondottunk. Ha a muzeum e feladatokat jól fogja teljesíteni, akkor igazán munkásjóléti középponttá lesz, a minek tulajdonképpen lennie is kell.

A kereskedelemügyi m. kir. minister legutóbb a székesfőváros közönségéhez leiratot intézett, melyben egy a Munkaközvetítő-Intézettel kapcsolatban létesítendő munkásjóléti központ számára telket kér a fővárostól. Ha e központ vezetése megfelelő anyagi eszközökkel együtt a Társadalmi Muzeumra bíztnék, akkor a Muzeum könnyen fog hivatásának magaslatára emelkedhetni.

II. A muzeum végleges szervezése.

A Társadalmi Muzeum berendezési munkálatai, legalább abban a mértékben, a melyet az alapító-rendelet kibocsájtásakor a kereskedelemügyi m. kir. minis-ter úr abból a szempontból megállapított, hogy az intézet a nagyközönség számára is megnyitható és véglegesen szervezhető legyen, befejeztettek.

A muzeum vezetőségének immár tehát legközelebbi feladata, hogy a kereskedelemügyi m. kir. minis-ter úr, mint a Társadalmi Muzeum főhatósága elé az intézet végleges szervezése és annak a nagyközön-ség számára való megnyitása iránt határozott javas-lattal lépjen.

E feladatnak az előző fejezetben foglaltakkal részben már megfeleltünk. Ott a jövőendő munkapro-grammra vonatkozó nézeteinket közöltük, itt a végle-ges szervezés formáját fogjuk közelebbről szóvá tenni.

Arra nézve, hogy a muzeum szervezete a jövőben miként alakuljon, kétségtelenül döntő fontosságú lesz az a viszony, melybe a Társadalmi Muzeum a most kötendő lakásbérleti szerződés folytán valószínűleg egyszer-smindenkorra a Magyar Közgazdasági Társasággal jut.¹

¹ Lásd e munkálat Második Részében a *Társadalmi Mu-zeum új helyiségei* című pontot.

A Muzeum vezetője, bárki legyen az, kétségtelenül mindig személyes viszonylatban fog állani a Magyar Közgazdasági Társasággal, ezzel a gazdaságtani kérdésekkel foglalkozó legelőkelőbb tudományos egyesületünkkel. Egyrészt ez a körülmény, másrészt pedig az, hogy a Társaság tudományos működése terén is nagyon helyesen mindig iparkodni fog hasznot húzni abból a viszonyból, mely őt a folyton több és több anyaggal rendelkező Társadalmi Muzeumhoz fűzi, eleve is kizárja nézetünk szerint azt, hogy e két rokoncélú intézmény, a Muzeum és a Társaság egy helyütt, de egymás nélkül cselekedjenek.

Nem is látunk az együttműködésben, különösen a Muzeum jövőjét illetőleg semmi veszélyt. A Muzeum látogatottságban csak nyerni fog, gyűjteményei ismeretbökké lesznek az által, ha helyiségeiben a Közgazdasági Társaság tagjai minél gyakrabban megfordulnak. Ez volt éppen a helyi egyesítés egyik főczélja. A Társaság viszont az anyagiakon kívül azzal is nyer e kapcsolaton, hogy tudományos működésének irányát a Muzeum vezetősége jótékonyan fogja befolyásolhatni.

A kérdés, melyre e ponton felelnünk kell, csak az, hogy ilyen helyi egyesítés mellett, ha annak előnyei kézzelfoghatólag oly nagyok mind a két félre nézve, nem volna-e indokolt az egyesülést formailag is, bensőleg is olyanná tenni, hogy az a két intézmény, a Muzeum és a Társaság, teljes egybeolvadását vonná maga után.

Az ilyen egyesítés az egyik intézmény mai jellegének feláldozását követelné kétségtelenül. Az áldozatot a Muzeumnak kellene meghozni. Mert az egyesülés ily teljes mértékben formailag és bensőleg is csak úgy történhetnék, ha a Muzeum eddig gyűjtött anyaga annak összes anyagi segédeszközeivel együtt

a Közgazdasági Társaság tulajdonába menne át és ez igazgatná a maga felelősségére tovább a muzeumot.

Az egyesülésnek ezzel az eshetőségével s annak következményeivel, melyek éppen a Muzeum szervezetének terén éreztetnék hatásukat, közelebbről óhajtunk foglalkozni, minthogy az egyesítés terve az új helyiség kapcsán könnyen felmerülhet.

A Közgazdasági Társaság, meg vagyunk róla győződve, saját feladatkörének tudatában legjobban tiltakoznék az ilyen egyesítés ellen. Hivatkozhatunk itt különben arra is, hogy a Társaság még a helybeli egyesülés külső formájának is az albréleti szerződést választotta, nem akarván semminemű szorosabb kapcsolatba jutni a Társadalmi Muzeummal, mely állami intézmény, nehogy a Társaság szabad mozgása bármi tekintetben is akadályoztassék. Már pedig, ha a Társadalmi Muzeum átadatnék a Közgazdasági Társaságnak, ezt a kereskedelemügyi kormány alig tehetné a nélkül, hogy a folytonos felügyelet jogát magának ki ne kötné az átadott Muzeum további működése, illetőleg a Társaságnak a Muzeum vezetésére vonatkozó tevékenysége fölött.

Az ilyen szervezeti egyesítésnek azonban azonkívül, hogy ez által mindkét intézmény a Társadalmi Muzeum, valamint a Közgazdasági Társaság is gátoltnék hivatásának teljesítésében, még egyéb akadályai is vannak.

Ilyen mindenek előtt az a körülmény, hogy a Közgazdasági Társaság sem a rendelkezésére álló segéd-erőket, sem a Muzeum vezetéséhez szükséges anyagiakat tekintve nem nyújthat elegendő biztosítékot arra nézve, hogy a Társadalmi Muzeum ügyeit jobban intézné, mint az akár a mai kezdetleges állapot mellett is, az ideiglenes szervező rendeletben megállapított módon történik. Az államvagyon egy részének — ilyen most

a Társadalmi Múzeum anyaga — egy magántársaság részére való odaajándékozása csak úgy volna indokolt, ha ez által annak a köz szempontjából jobban való értékesíthetése nyilvánvalóan biztosíthatnák.

Az átruházás ellen különben azt is fel lehetne hozni, hogy nem a Közgazdasági Társaság az egyedi tudományos egyesületeink között, a melynek tevékenységi körét a Társadalmi Múzeum programja érint. Sőt joggal mondhatnók azt is, hogy ha már egyáltalán arról van szó, hogy az eddigelé állami intézet gyanánt tervezett Társadalmi Múzeum egy tudományos magántársaságnak adassék át, akkor az egyesületek tevékenységi körét tekintve, leginkább talán a Társadalomtudományi Társaság volna hivatva a Társadalmi Múzeum anyagának átvételére és az intézet továbbvezetésére. Egyebektől eltekintve ugyanis ez a társaság a Nemzetközi Törvényes Munkásvédelmi Egyesület magyarországi szakosztálya révén úgy is némi összeköttetésben áll már a kereskedelemügyi magyar királyi ministeriummal, tehát a Társadalmi Múzeumnak is főhatóságával.

Mindenütt, de különösen nálunk, hol főleg szociális téren társadalmunk terméketlensége különösen szembetűnő, az állam sokkal intensivebb munkásságot tud kifejteni, mint a magánosok, vagy azoknak valamely társulata. Nálunk nincsenek Chambrun grófok, a kik oly tudományos célokra, mint teszem a Társadalmi Múzeum, milliókat áldozhatnának. Nálunk egy magánúton fenntartott egyesület, ha költséges céljai vannak, a társadalmi muzeumi intézmény pedig ilyen, csak tengene. Tengődni fog és igazán nem fog dolgozni tudni, még valamelyes állami segély mellett sem. Mert a magántársaságnak juttatott állami segély természetszerűleg nem lehet akkora, mint egy állami intézet költségvetése.

Az anyagi eszközök híján egy tudományos társaság, melynek a tagok csekély hozzájárulásából kell magát fenntartania, nem fog sehol több ember munkaerejét is teljesen igénybe vevő munkára alkalmas szakerőt találni. A szellemi munka nem gyakorolható mai viszonyaink között nobile officium gyanánt. A nagyobb anyagi erő, melyet adott esetünkben az állami intézeti alak képvisel, ebben a tekintetben is előnyösebb helyzetben van. Ez válogathat a megfelelő ellenérték mellett alkalmazandó munkaerők között.

Nem kicsinyelném mint érvet a Társadalmi Múzeum állami intézeti jellegének fenntartása mellett, különösen nálunk, hol a szociális kérdés és a társadalmi kérdésekkel foglalkozó buvárlatok iránt igen kevés még az érdeklődés, azt a nagyobb tekintélyt sem, a melylyel az állami intézet gyanánt szervezett Társadalmi Múzeum a közönséggel is, az érdekeltséggel, de a külfölddel szemben is felléphetne. Annak pedig, hogy a Társadalmi Múzeum a különböző statisztikai adatgyűjtések anyagát közvetlenül az egybegyűjtés után azonnal megkapja a céljaira való további feldolgozás végett, egyedüli módját csakis abban látjuk, ha a múzeum nem mint egy magánosokból álló társaság vállalkozása, hanem mint a többi állami intézettel, így pl. a statisztikai adatgyűjtés céljából szervezett hivattal, esetleg hivatalokkal párhuzamosan működő állami intézet szerepel.

Végül költségmegtakarítást sem jelentene az államra nézve, ha a Társadalmi Múzeum anyagát, melynek fenntartása és szaporítása már most a berendezés ideje alatt is körülbelül évi 12.000 korona költséget emésztett, további igazgatás céljából egy magántársaságnak adná át. Bár kevesebbet juttatna az állam a Múzeum mostani budgetjénél e társaságnak segélyképen, mégis az itt megtakarított összegnél jóval többet

kellene az iparegészségügyi muzeum fenntartására és igazgatására fordítania. A Társadalmi Muzeum e részének ugyanis ily átadás esetén kétségtelenül ki kell majd hasíttatnia az intézet köréből s mint állami muzeumnak tovább vezettetnie.

A Társadalmi Muzeum és valamely tudományos társaság ilyen egyesítésének kérdésével nem azért foglalkozunk oly hosszasan, mintha egy ilyen irányú konkrét terv a vezető körök előtt is már felmerült volna. Távolról sem. Mindezzel csak nyomósan akarunk rámutatni annak a fontosságára, hogy a Társadalmi Muzeum szervezetiileg továbbra is mint állami intézet tartassék fenn, illetőleg, hogy mint ilyen szerveztessék véglegesen is.

Mert a *muzeum*, a berendezés munkálatai elkészülvén, *immár végleges szervezetre szorul és pedig lényegesen más alakban mint a minő szervezete most, a berendezés ideje alatt van.* A muzeum eddigi szervezete (a melyet az Első Részben behatóan ismertettünk) alkalmas volt a berendezés idejére, de csak a berendezési munkálatokra. Hogy a muzeum vezetőjének ezen idő alatt is sikerült a muzeum feladatkörének egy-két ágában érdemlegesen is dolgozni, azt jobbra csak egyes véletlen körülmények tették lehetővé. (Pl. a jótékonyságügyi és közjólétügyi anyag feldolgozása, balesetbiztosítás, stb.)

A Muzeum szervezetét a jövőre úgy terveznők, hogy ez a szervezet érdemleges muzeumi munkát is folytonosan lehetővé tegyen. Azért még *nem adnánk a muzeumnak munkásstatisztikai hivatali szervezetet*, mert mint az előző fejezetben kifejtettük, a munkásstatisztika készítését egyáltalán nem vonnók a muzeum feladatkörébe.

A muzeumot egységes vezetés alá helyezzük. Ez most is így van, de a muzeum vezetője ez idő szerint

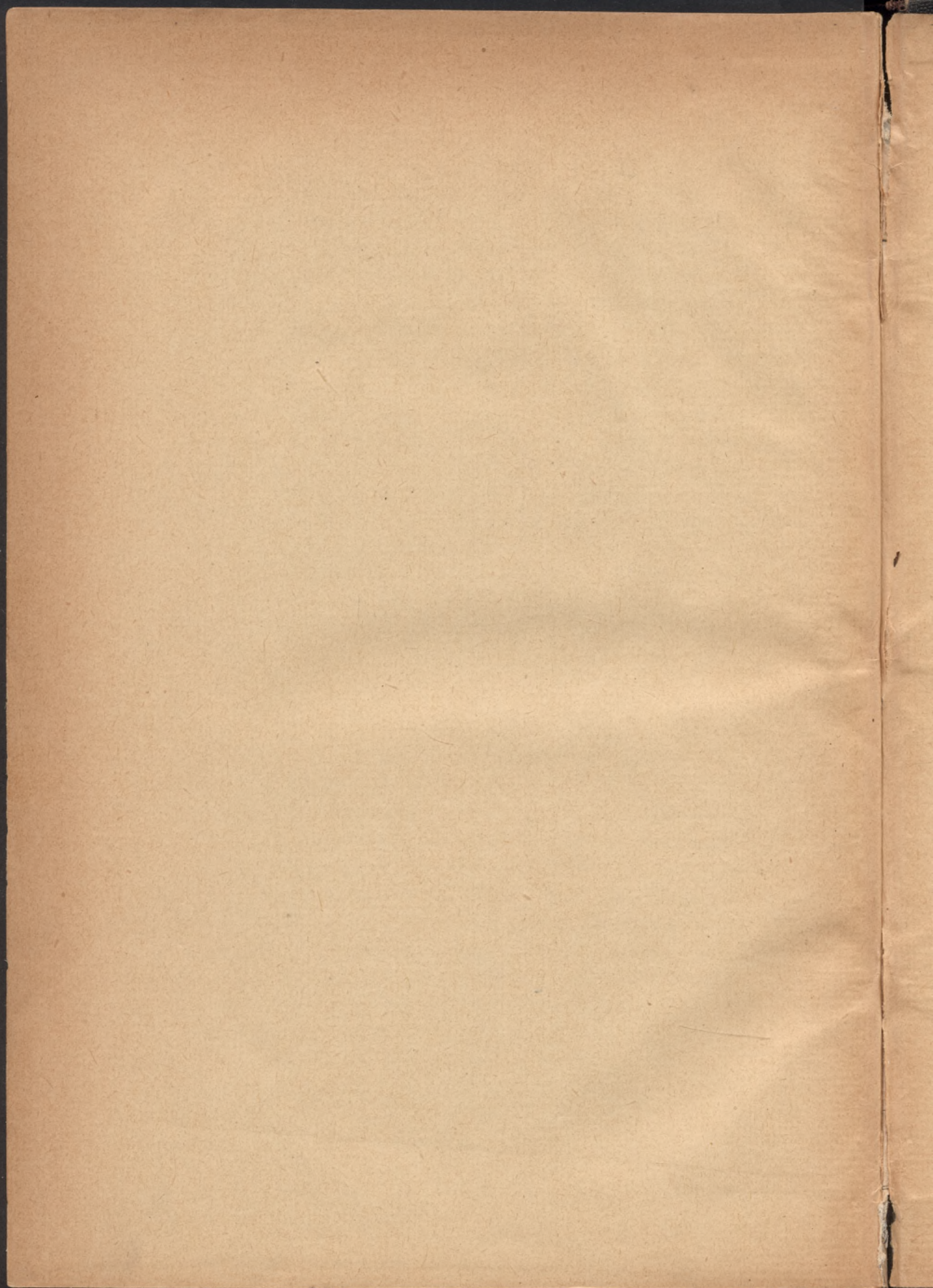
a muzeum munkálatait csak rendes kereskedelemügyi ministeriumbeli hivatali elfoglaltsága mellett teljesítheti. Mint most utólag a tapasztalatokon okulva jelenthetjük, ez a berendezés az igen sok ágazatú muzeumi feladatkör mellett, a mely ágazatok majdnem kivétel nélkül egy ember által voltak mind teljesítendőek, már a berendezés ideje alatt sem felelt meg a célnak. *A muzeum további vezetése pedig, ha nem akarjuk, hogy annak anyagából értéktelen poros lomraktár legyen, a jövőre minden esetre egy teljes munkaerőt fog igénybe venni. Sőt e munkaerő mellé a szükséghez képest a megfelelő számú segéderők lesznek alkalmazandók, a kiket a muzeum vezetője az egyes kérdések közelebbi tanulmányozásával és feldolgozásával fog célszerűen megbízhatni. E válogatott segéderők alkalmazása lehet majd kiinduló pontjává a muzeum egyes osztályai kialakulásának is. (A felügyeleti jogkörrel bíró szaktanács alkotása már oly részletkérdés, melylyel nem akarunk itt bővebben foglalkozni.)*

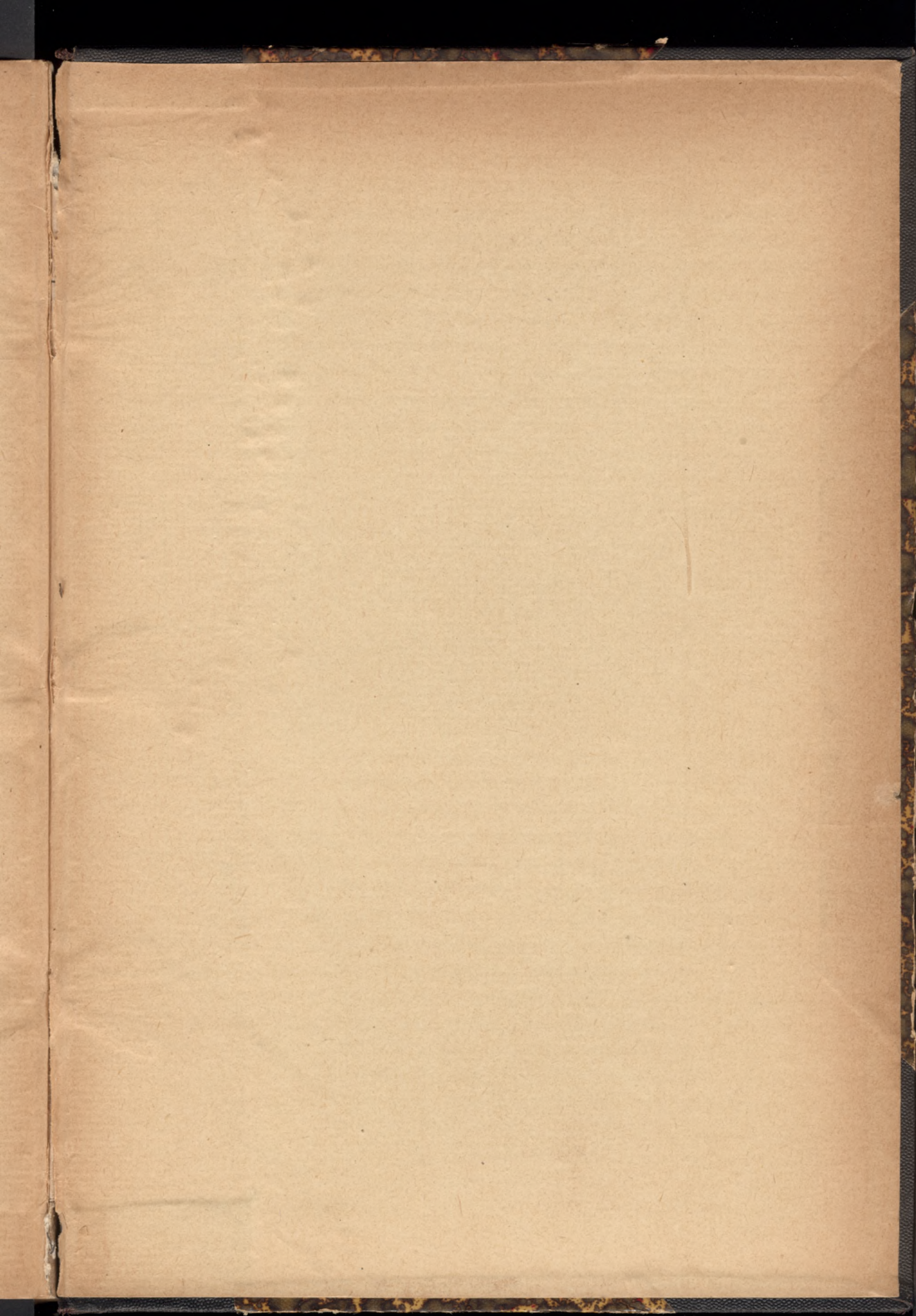
A muzeum ilyen munkaerőkkel, a kereskedelemügyi m. kir. ministeriumnak közvetlenül alárendelt hatóság gyanánt (mint pl. a M. kir. Kereskedelmi Muzeum) szerveztetnék.

Ily szervezet a muzeum budgetjében a személyi járandóságok tételeinél kétségtelenül nagyobb mérvű emelkedést okozna. De ha a kereskedelemügyi tárcza költségvetésének *Munkásvédelem* című rovatát nézzük, a mely rovatban a Társadalmi Muzeum költségei is szerepelnek, látnunk kell, hogy a költségvetés e részébe az ott szereplő összegek a jövőben való tervszerű fejlesztés célzatával állítottak be.

B.

272723

A társadalmi
muzeum
kiadványai

1

N. M.